

709544

**YAPISAL DÖNÜŞÜMLER SÜRECİNDE
TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIKLARIN OLUŞUMU
“İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİ
GEÇİŞ ALANI ÖRNEĞİ”**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİRDENYANTAYON MERKEZİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı

E.İpek ÖZBEK SÖNMEZ

109544

Şubat, 2001

İZMİR

Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu

E.İpek Özbek Sönmez tarafından Prof.Dr. Sezai Göksu yönetiminde hazırlanan **YAPISAL DÖNÜŞÜMLER SÜRECİNDE TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIKLARIN OLUŞUMU İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİ GEÇİŞ ALANI ÖRNEĞİ** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

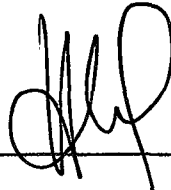
Yönetici
Prof. Dr Sezai Göksu

Juri Üyesi

Doç. Dr. Murat Güneş,
M.M.M.

Juri Üyesi

YRD.DOÇ.DR. FUNDA AYSEL
F.A.

Prof. Dr. Cahit Helvacı

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Oldukça uzun bir sürece yayılmış olan bu çalışmanın gerçekleşmesinde pekçok kişinin katkısı vardır. Bunların başında danışmanlarım Prof. Dr. Sezai Göksu ile Doç.Dr. Ülker Seymen gelmektedir. Kemeraltı tarihi konut dokusu üzerinde bir çalışma yapmam konusunda beni teşvik eden Doç Dr. Ülker Seymen, bölümümüzden emekli olmadan önce bir sene süreyle doktora tezimin danışmanlığını yapmıştır. Sayın Seymen'e bu çalışmanın oluşmasında ve akademik yaşam çizgimin belirlenmesindeki olumlu katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Danışmanım Sayın Prof. Dr. Sezai Göksu'ya ise öncelikle tez ile ilgili bütün ani görüşme taleplerimi hiç tereddüt etmeden kabul ettiği için teşekkür etmek istiyorum. Benim gibi heyecanlı bir kişi için takıldığım bir konuda anında soru sorabilmek bu tezin gerçekleşebilmesi açısından çok önemliydi. Tartışmalarıyla ve sağladığı çeşitli kaynaklarla katkıda bulunan ve en önemlisi de bu tezin sonuçlanabileceği konusunda bana cesaret veren hocama sonsuz teşekkür ederim.

Bu tezin gerçekleşebilmesi için son dönemde ders yükümün hafifletilmesi gibi bir olanak sağlayan bölüm başkanımız Prof.Dr. Tayfun Taner'e; ziyaretlerim ve sorularıyla karşı karşıya kalan ve hiç bıkmadan bana yardımcı olmaya çalışan Yard. Doç. Dr . Funda Altınçekiç'e; hiçbir zaman yapamayacağımı düşündüğüm DİE nüfus sayım sonuçlarının harita bazındaki dökümlerinin gerçekleştirilmesinde bana program, sayım sonuçları ve mahalle sınırları haritasını ve en önemlisi de Arc View programını kullanabilmemi sağlayan arkadaşım Öğr. Gör. Ömür Saygın'a; tezin oluşumu sürecinde hem manevi olarak, hem de sağladıkları kaynaklarla bana destek olan Doç.Dr. Hülya Koç, Ar. Gör Sema Doğan ve Yard. Doç.Dr. İlkin Kaya'ya; yoğun bir çalışma temposuna girebilmem için gerekli bütün koşulları sağlamaya çalışan sevgili oda arkadaşım Ar. Gör. Sibel Ecemiş'e; bilgisayarla ilgili her türlü teknik sorun konusunda danıştığım Ar. Gör. Muhammed Aydoğan'a; anketleri yardımları olmadan

asla yapamayacağım bölümümüz öğrencilerinden Canan Doğan, Yunus Tekel, Seydi Can, Mehmet Gül, Aydın Altınöz, Ayşegül Altınörs, Hüseyin Çırak, ve Refik Tat'a; anket görüşmeleri sırasında sıklımadan sorularımı yanıtlayan İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayan mahalle halkına; ve akademik yaşamımda katkısı olan tüm hocalarıma ve bana destek olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Akademik yaşamım boyunca manevi desteklerini her zaman hissettiğim annem Filiz Özbek, babam Şahin Özbek, ablam Ayşegül Güvenir'e ise bu çalışma aracılığıyla teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Çalışmanın sonlanmasını sabırla bekleyen ve çalışmalarımı sürdürmem için beni destekleyen, çocuğumuza gerekli olan ilgiyi gösteren eşim Yard. Doç.Dr. Abdullah Sönmez'e, en büyük mutluluk kaynağım 3.5 yaşındaki sevgili kızım Derin Sönmez'e bana verdiği yaşam sevinci nedeniyle teşekkür etmek istiyorum.

ÖZET

Tüm ekonomik, toplumsal ve kültürel süreçlerin yansıması olan kent mekanı bu süreçlerin geçirdikleri dönüşümlerden etkilenir ve değişime uğrarlar. Özellikle dünya ekonomik sisteminin gelişimi kentlerin yapısal olarak değişimlerinde önemli bir etken olmuştur. 17.yy.'da ticaret kapitalizminin gelişimi, 19 yy. ise sanayi kapitalizminin gelişimi kıtalar arası ticareti güçlendirmiş, kentlerin yapılarında köklü değişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Dünya ekonomisine eklenme süreci kentlerde dışlanmış kitleler yaratmaya başlamıştır. Ancak gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için farklı olarak gelişen bu süreç, her iki tür ülke için de farklı dışlanmışlık süreçlerinin oluşumuna neden olmuştur.

Gelişmiş ülkeler 19yy.'daki sanayileşme sürecinde dışlanmış kitlelerin oluşumuna sahne olmuştur. Çünkü bu dönemde kentlerde çok ağır şartlarda çalışan, sağlıksız ortamlarda yaşayan bir işçi sınıfı oluşmuştur. Daha sonraki dönemlerde ekonomik sistemin içine düştüğü krizin aşılabilmesi için fordist üretim sistemleri ve Keynesçi refah devleti politikaları geliştirilmiştir. Bütün bunlar ekonomik sistemin sürekliliğinin sağlanması için gereklidir. Böylece bu düzenlemeler kentlerde dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz kitlelerin azalmasına neden olmuştur. Bu dönemde gelişmiş ülkelerde ekonomik sistem içine giremeyen grupların varlığından söz edilir olmuştur ki, bunlar getto olarak anılan yerlerde yaşayanlardır. Ancak bu gruplar dahi gelecek açısından gelişme umudu taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomik sistemine entegrasyonu ise 17. ve 18.yy.'da yoğunlaşan ticari ilişkilere dayanmaktadır. Ekonomik entegrasyon, gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde mekansal dönüşümlere neden olurken, farklı toplumsal ayrımlaşmalara neden olmuştur. Öncelikle bu yüzyıllarda gelişmekte olan ülkelerin liman kentleri, birer ticari merkez olmaları nedeniyle pekçok yabancıların yerleşim alanı haline gelmiş, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçların bir sonucu olarak kent

mekanı önemli yapısal değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemde dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz kesimler zaman zaman alt gelir grubundaki yerli halk haline gelmiştir. Daha sonra sanayileşme sürecine gelişmekte olan ülkeler de girmiş, ancak bu sürece tam olarak uyum sağlayamamışlar, teknoloji transferine dayalı bir sanayileşme gerçekleşmiştir. Böylece kırsal bölgelerden yoğun biçimde göç alan anakentler (liman kentleri) oluşmuştur. Bu dönemde çok sayıda göç alan anakentlerde, tüm işgücünü emecek kapasitede iş olmadığı için ve göç eden kesimlerin tümü gerekli vasıflara sahip olmadıklarından enformelleşme süreci yaşanmaya başlamıştır. Enformelleşme ile birlikte toplumsal ve mekansal açıdan sağlıklı bir kentleşme modeli oluşmaya başlamıştır. 1980'lerden sonra ise hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler farklı ekonomik oluşumlar içerisine girmişlerdir. 1970'lerin sonunda yaşanan ekonomik krizler sonucunda çareyi neo-liberal ekonomi politikalarında aramışlardır. Teknolojik gelişmelerinde etkisiyle küresel ekonomik ilişkiler artmış, yatırımlar maliyetin en aza indirildiği yerlerde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Böylece gelişmiş ülkelerde esnek üretim sistemlerinin benimsenmesi ve sanayilerin maliyetin en aza indiği bölgelere kaymasıyla sanayisizleşme ve işsizlik sorunları yaşanmaya başlamıştır. Diğer taraftan kamu harcamalarındaki kesintiler nedeniyle refah devleti koşulları zayıflamıştır. Bu süreç gelişmiş ülkelerin kentlerinde yoksul kitlelerin oluşmasına neden olmuştur. Toplumsal ve ekonomik yaşama entegre olamayan bu gruplar dışlanmışlar olarak tarif edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler de krizden etkilenmiştir. Pekçoğu liberal ekonomi politikalarını benimsemelerine karşın bu politikalardan tam olarak fayda sağlanamamıştır. Enflasyonist ortamlarda gerçek gelirler düşmüştür. Bu ülkelerde de krizden çıkış yolu olarak kamu harcamalarında kesintilere gidilmiştir. Sanayileşme bazı bölgelerde gelişmelere neden olmuştur, ancak bu durumdan en çok fayda sağlayanlar gelişmiş ülkelerdeki kontrol odaklarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde global ekonomik sisteme entegre olabilen kentli nüfusu bu entegrasyondan sosyal ve ekonomik anlamda fayda sağlamış ve ekonomik süreçler içerisinde yer almışlardır. Böylece gelişmekte olan ülkelerde yapısal dönüşüm süreçlerinden fayda sağlayanlar ve sağlayamayanlar arasında yaşam biçimleri ve gelir durumu arasındaki farklar giderek daha keskin hale gelmiştir. Böylece gelişmekte olan ülkelerde 1960-70'lerde var olan umut kültürü yok olmaya başlamıştır.

Türkiye’de diğer gelişmekte olan ülkeler ile benzer süreçler içerisinde yer almıştır. Türkiye’de 1960’lı yıllarda artan sanayileşme, göç ve göçün sonucunda kente entegre olmaya çalışan bir nüfus grubu söz konusudur. Bu gruplar ile üst gelir grupları arasındaki ayrım henüz keskinleşmemiştir. Ayrıca göç eden kesimler arasında dayanışma ilişkileri vardır. Oysa 1980 sonrasında enflasyonist ortam, ücretlerdeki düşüşler, gelir grupları arasındaki ayrımın uçuruma dönüşmesi ve dayanışma ilişkilerinin zayıflaması Türkiye’nin metropol kentlerinde dışlanmış kitlelerin oluşmasına neden olmuştur. İzmir kentinin tarihi kent merkezinde yer alan tarihi konut alanında yaşayan gruplar da böyle bir dışlanmış kitledir. 17.yy.’dan itibaren yoğun uluslararası ilişkilere giren kentin geçirdiği yapısal dönüşüm süreçleri, farklı zamanlarda farklı dışlanmışlıklar yaratmıştır. Artık yoksul gruplar arasında dayanışma ilişkileri zayıflamıştır. Merkezi geçiş alanı bunun örneklerindedir. Yeni göç etmiş genç ve yaşlı nüfus grubunu barındıran, çoğunluğun güvencesiz iş ortamlarında çalıştığı, eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğu merkezi geçiş alanında oldukça hareketli bir nüfus kitlesinin varlığı söz konusudur. Özellikle nüfusun hareketli yapısı, kiracılık oranlarının yüksek olması ve konutların oluşum sürecine katılmama gibi faktörler dayanışma ilişkilerinin ve aidiyet duygusunun geliştirilmesini engellemektedir. Bölgede yaşayanların kentteki erişim alanları çok sınırlıdır. Bu gruplar kentin ekonomik ve toplumsal yaşamından dışlanmışlardır. Ayrıca kendi aralarında da dayanışma ilişkileri geliştirememiş olmaları nedeni ile kentte oldukça zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Sonuç olarak, bölge artık pekçok toplumsal, ekonomik ve mekansal sorunu barındırmaktadır. Mekansal sorunların üstesinden gelmek ise öncelikle toplumsal ve ekonomik sorunların üstesinden gelmek ile başarılabilir. Bu nedenle çalışmanın sonunda, bu doğrultuda makro ölçekten mikroya kadar uzanan ekonomi, toplum ve mekan temelli hedefler, politikalar ve stratejiler geliştirilmiştir.

ABSTRACT

Urban space which is a reflection of all economic, social and cultural processes, is being altered by the transformations of these processes and change. Especially, the development of the world economic system was an important factor for the structural change of cities. The development of the trade capitalism at 17th century, and the development of the industrial capitalism at 19th century accelerated the trade between continents, and caused serious changes at the structures of the cities. Articulation process to the world economy started to form excluded groups at the cities. However, this process which formed differently for developed countries and developing countries, caused the formation of different types of exclusion processes.

At the developed countries, industrialisation at 19th century created excluded groups, since, at this period, people were working under very hard circumstances, and they were living at unhealthy environments. Later, in order to overcome the economic crisis Fordist production styles and Keynesian welfare policies were developed. All of these were necessary for the continuation of the economic system. Therefore, those processes led to decrease in the number of the ones whom can be called as the excluded ones. At this period, the ones who could not integrate into the economy of the city were usually the ones who lived at places called as gettho. However, even these groups had the hope for improvement in the future.

Integration of the developing countries to the world economic system goes back to the commercial relations that increased by the 17 and 18th centuries. While economic integration caused spatial transformations at the cities of developing countries, it also caused different social segregation patterns. Primarily, the harbour cities of those countries became the settlement of foreign investors, and as a result of need for economic and social needs, the city patterns gone through serious structural changes. During that time, the low income groups of the local people had even become the

excluded ones. Later, developing countries also involved to the industrialisation process, but they couldn't adapt to this process perfectly, industrialisation was mainly based on technology transfer. Meanwhile, large number of population migrated from the rural areas to the cities, where the prime cities (harbour cities) developed. At this period, because there was not enough labour for the migrating population and because people who were migrating were unskilled, informalization process started. With informalization a unhealthy model of urbanisation from the social and spatial aspects started to develop. After 1980's, both the developed and developing countries involved into different economic formations. As a result of the crisis of the 1970's, neo-liberal economy policies were adopted. Also, with the impacts of technological developments, global economic relations increased, investments realised at places where costs were the lowest. Therefore, by the adoption of the flexible production systems and as a result of the development of industry at places where costs were minimum led to the formation of deindustrialisation and unemployment problems. On the other hand, because of the cuts at the public costs, the condition of the welfare government weakened. This process led to the formation of poor masses at the cities of developed world. Where those, who could not integrate to the social and economic life were called as socially excluded. Developing countries were also affected by the crisis. Many of whom although adopted the liberal economy policies could not benefit from those policies totally. Inflation caused decrease in real incomes. At these countries as a way to overcome the crisis public costs were cut. While industrialisation caused development at certain regions, the ones who benefited from this process were the control centres. At the developing countries the ones who benefited socially and economically from this process were the ones who are within this system. Therefore, the gaps between the ones who integrated to the system and who could not, got more rigid. As a result, the culture of hope emerged at the developing counties at 1960-70's was lost.

Turkey, similar to the other developing countries took place in this process. In Turkey there was also increasing industrialisation, migration and a population group who tried to integrate to city. The gap between these groups and the higher income

groups was not so rigid. Besides, there was solidarity relations among the migrating population. However, inflation after 1980's, the decrease in incomes transformed the difference between incomes groups into gaps and the loosening of the solidarity relations led to the formation of excluded masses at the metropolitan cities of Turkey.

The groups that live at the traditional housing stock of İzmir located at the historical city centre of İzmir are also the excluded ones. The structural transformation processes of the city that involved to the strong international relations since the 17th century created different excluded groups at different times. Currently, the solidarity relations between the poor groups have been weakened. Central business district transition zone is an example. The newly migrated young, unskilled and uneducated and the very old population groups who usually work without social security display a very rapid movement within the city. Especially, the rapid movement of the population, the high ratio of the ones who do not own the house that they live in, and the factor that they are not able to involve to the formation process of their house prevents the formation of solidarity relations and feeling of attachment. The accessible space are very limited. These groups are excluded form the economic and social life of the city. Besides, because they can not form solidarity relations with each other, try to keep on living on by themselves. As a result, the region holds many social, economic and spatial problems. Overcoming spatial problems could only be done by overcoming social and economic problems primarily. Therefore, with this research economy, society, and spatially based targets, policies and strategies have been developed. that varies from macro scales to micro.

İÇİNDEKİLER

Doktora Tezi Sınav Sonuç Formu.....	i
Teşekkür.....	ii
Özet.....	iv
Abstract.....	vii
İçindekiler.....	x
Tablolar Listesi.....	xix
Grafikler Listesi.....	xxii
Şekiller Listesi.....	xxiii
Haritalar Listesi.....	xxiv
Fotoğraflar Listesi.....	xxv

Birinci Bölüm

GİRİŞ

1.1.Amaç	1
1.2. Kapsam.....	8
1.3. Yöntem.....	12

İkinci Bölüm

FARKLI ZAMAN VE MEKAN KAVRAMSALLAŞTIRMALARINDA TOPLUMSAL AYRIMLAŞMAYI OKUMAK

2.1.Modernleşme Kuramı ve Modernizmin Tariflediği Evrensel Toplum Yapısı ve Zaman Mekan Kavramsallaştırmaları.....	15
2.2.Klasik Sosyoloji Çalışmaları	16
2.3. Kentsel Ekoloji – Farklılıkların Mekansal İfadesi.....	18

2.3.1. Erken Dönem Ekolojik Yaklaşımlar.....	19
2.3.1.1. Doğal Alan – Ekolojik Alan.....	19
2.3.1.2. Invasion - Succession.....	20
2.3.1.3.Kent Modelleri.....	20
2.3.2. Pozitivizmin Etkisiyle Gelişen Ekolojik Yaklaşımlar.....	23
2.3.3. Kentsel Ekoloji Yaklaşımının Eleştirileri ve Toplumsal Dışlanmışlık Saptamalarına İlişkin Katkıları.....	24
2.4.Politik Ekonomi Paradigması Çerçevesinde Toplumsal Dışlanmışlık.....	26
2.4.1. Politik Ekonomi Paradigmasının Gelişimi.....	26
2.4.2. Politik Ekonomi Paradigmaların Çerçevesinde Mekanın Önemi	27
2.4.3.Politik Ekonomi Paradigmasının Eleştirileri	30
2.4.4.Politik Ekonomik Yaklaşımlardan Yerelin Araştırmasına Doğru.....	31
2.5.Toplumsal Dışlanmışlık Kavramının Yapı- Aktör Sentezi Kuramı Bağlamında Ele Alınması.....	32
2.6.Yapı Aktör Sentezi Kuramı Bağlamında Mekanın Önemi.....	33

Üçüncü Bölüm

YERELİN FARKLILIKLARINI KAVRAMSALLAŞTIRMAK

3.1. Farklı Dönemler İtibarıyla Yerel Toplulukları Araştırmaları	35
3.2. Yerel Topluluk Nedir?.....	37
3.3.Yerel Topluluğun, Topluluk Özelliklerinin Sürdürülmesini Sağlayan Faktörler.....	39
3.3.1.Topluluk İçi Sosyal Bağlar ve Aidiyet Duygusu.....	39
3.3.2.Yerel Topluluk İlişkilerinde Güven	41
3.3.3.Yerel Topluluk İlişkilerinin Oluşumunda Mekanın Önemi	43
3.3.4. Yerel Topluluklardan Dışlanmış Topluluklara ve Cemaatleşme.....	44

Dördüncü Bölüm

TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIK SÜRECİNİN OLUŞUMU VE BU OLUŞUMDA BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLERİN GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Toplumsal Dışlanmışlık Kavramı.....	51
4.2. Toplumsal Dışlanmışlığın Oluşumuna Etki Eden Faktörler ve Sonuçları.....	55
4.3. Bölünmüş Kent Mekanı : Dışlanışların Mekanları.....	57
4.4. Farklı Kesitlerde Toplumsal Dışlanmışlık.....	60
4.4.1. Sanayileşme Süreci ve Kentsel Yoksulluk.....	61
4.4.2. Fordist Üretim Tarzı ve Toplumsal Tabakalaşma Üzerindeki Etkileri.....	62
4.4.3. Fordizmin Krizi ve Post-Fordist Üretim Tarzına Geçiş.....	65
4.4.4. Post-Endüstriyel Kent ve Toplumsal Dışlanmışlık.....	67
4.4.4.1. Keynesçi Politikalardan Kopuş ve Özelleştirme Politikaları.....	67
4.4.4.2. Esnek Üretim Tarzı ve İşgücü Yapısı.....	68
4.4.4.3. Esnek Üretim Tarzı ve Mekansal Yeniden Yapılanma	69
4.4.4.4. Küresel Ekonomik Sistemde Devletten Beklenenler.....	71
4.4.4.5. Post Endüstriyel Kentte Post-Modern Tüketim Kültürü ve Toplumsal Dışlanışlar.....	72
4.4.4.6. Mekana Bağlı Dayanışma İlişkilerinin Esnek Üretim Tarzı ile Parçalanışı ve Sınıf Yapısı Üzerindeki Etkileri.....	73
4.4.4.7. Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplumsal Dışlanışlığın Oluşumunda Mekanın Önemi	74
4.5. Toplumsal Dışlanışlığı Aşma.....	75
4.5.1. Yönetimsel Sorumluluklar Ekonomik - Sosyal Politikalar ve Stratejiler.....	76
4.5.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllü Organizasyonlar.....	79
4.5.3. Sosyal Hareketler	80
4.5.4. Toplumsal Dışlanışlığı Aşma Çabaları: İngiltere Örneği.....	81
4.6. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Süreci ve Toplumsal Sınıf Yapısının	

Oluşumu.....	84
4.6.1.Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Sürecini Açıklamaya Çalışan Kuramsal Yaklaşımlar.....	84
4.6.2.Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kentleşme Pratiklerinin ve Toplumsal Tabakalaşma Sisteminin Açıklanması.....	85
4.6.2.1.Ticaret Kapitalizmi Döneminde 3. Dünya Ülkelerindeki Kentleşme Yapılarının Belirleyicileri.....	86
4.6.2.2.Ticaret Kapitalizminin 3.Dünya Ülkelerinde Toplumsal Tabakalaşma Üzerindeki Etkileri.....	86
4.6.2.3..Sanayi Kapitalizmi Dönemi.....	87
4.6.2.4.İthal İkameci Sanayi Politikaları Çerçevesinde Sanayinin Gelişimi.....	90
4.6.2.5. Anakentlere Göç.....	91
4.6.2.6. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enformalleşme	91
4.6.2.7.İthal İkameci Sanayileşme Modelinin Benimsendiği Dönemlerde Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Yapı Oluşumları.....	92
4.6.2.8.Fordist Üretim Sistemi Krizinin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkisi.....	93
4.6.3.Yeniden Yapılanma Sürecinin Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi.....	94
4.6.3.1.Esnek Üretim Süreci, Kentsel Gelişmeler ve Yeni Göç Yapısı Üzerindeki Etkisi.....	94
4.6.3.2.Kamu Harcamalarındaki Kesintiler ve Özelleştirmeler.....	97
4.6.3.3 1980 Sonrasında Değişen Sınıf Yapısı ve Enformel İlişki Biçimleri Üzerindeki Etkileri.....	97
4.6.3.4.Enformel Sektörde Son Eğilimler.....	99
4.6.4. Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Toplumsal Yapı Oluşumları Açısından Değerlendirilmesi.....	100

Beşinci Bölüm
TÜRKİYE KENTLERİNDE TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIĞIN
OLUŞUM SÜRECİ

5.1.Dünya Ekonomisine Entegrasyon Süreci ve Modernleşme.....	105
5.1.1. 19. yy. Sonları – Cumhuriyet İlanı İtibarıyla Dünya Ekonomisine Eklenme ve Modernleşme Pratikleri.....	105
5.1.2. Dünya Ekonomisi ile Bağlantıyı Sağlayan Kentlerin Mekansal ve Toplumsal Yapılarındaki Dönüşümler.....	106
5.2. Yapılanma Yılları - Cumhuriyet'in İlanı.....	108
5.2.1.Ulus Devlet Modeli ve Modernist Planlama Anlayışı.....	108
5.2.2.“Devletçilik” Politikası ve Ekonomik Yapılanma.....	109
5.2.3.Yeniden Yapılanma Sürecinde Kent Mekanı.....	110
5.3.Kentlerde Modernist Felsefeye Uymayan Oluşumlar.....	111
5.3.1. 1950-1960 Dönemi Ekonomi ve Siyaset Politikaları - Liberal Ekonomi Politikası.....	112
5.3.2. Liberal Ekonomi Politikaları ve Büyük Kentlerde Yığılma.....	113
5.3.3. Enformel Ekonomik ve Toplumsal İlişki Biçimlerine Geçiş.....	113
5.4. 1960-1980 Planlı Kalkınma Yılları ve Refah Devleti Anlayışı.....	115
5.4.1.İthal İkameci Ekonomi Politikası ve Yığılma Ekonomileri.....	115
5.4.2.Formal ve Enformel Sektörde İşgücü Yapısı.....	116
5.4.3.Enformel Toplumsal , Ekonomik ve Mekansal Yapı.....	117
5.4.3.1.Planlı Alanlar - Formel Alanlar.....	118
5.4.3.2.Göç ve Enformel Konut Üretim Biçimleri.....	119
5.4.4. Enformelleşme Sürecinin Tarihi Kent Merkezleri ve Çevresi Üzerindeki Etkileri.....	120
5.5. 1980 Sonrası Liberal Ekonomi Politikaları Çerçevesinde Kentleşme Pratikleri ve Değişen Toplumsal İlişkiler.....	122
5.5.1. Liberal Ekonomi Politikası ve Küreselleşme	122
5.5.2. İşgücü Piyasasının Değişen Yapısı ve Gelir Bölüşümünde Değişim...125	
5.5.3. Devletin Küçültülmesi Politikası ve Küreselleşmenin Toplumsal	

Eşitsizliklerin Oluşumundaki Etkileri.....	127
5.5.4.Büyük Sermayenin Yeni Yatırım Alanı - Kent Mekanı.....	129
5.5.5.Kent Merkezlerinin Değişen Mekansal Yapısı ve Tarihi Yapı Potansiyeli.....	131
5.5.6.1980 Sonrası Göç ve Yeni Toplumsal İlişki Biçimleri	132
5.5.6.1.Göç ve Kentleşme.....	132
5.5.6.2. Değişen Toplumsal İlişki Biçimleri.....	133

Altıncı Bölüm

TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIKLARIN OLUŞUM SÜRECİNDE İZMİR

6.1.Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinde İzmir 17-19. Yüzyıllar Arasında Ekonomik Toplumsal ve Mekansal Yapı.....	138
6.2. Sanayileşme Sürecine Eklemlenme Sonucu Oluşan Ekonomik, Toplumsal ve Mekansal Yapı - 19. Yüzyıl.....	140
6.2.1. Ekonomik Yapı - 19 . Yüzyıl.....	141
6.2.2. Toplumsal Yapı – 19 .Yüzyıl.....	142
6.2.3.Mekansal Yapı - 19. Yüzyıl.....	145
6.3. 20.yy'ın İlk Yarısında İzmir'de Ekonomik, Toplumsal ve Mekansal Dönüşüm.....	147
6.3.1. İzmir'de Ekonomik Yapılanma.....	148
6.3.2. 20. yy. 'ın İlk Yarısında Kentin Toplumsal Yapı Profili.....	149
6.3.3. Modern Kentin Oluşumu.....	150
6.3.4.Yerel Ekonominin Yansıması Olarak Kent Merkezi Yapısı 1923- 1950.....	151
6.4. Liberal Ekonomi Politikaları, İzmir'e Göç ve Planlama.....	151
6.5. İthal İkameci Sanayileşme Sürecinde İzmir'de Toplumsal ve Kentsel Yapı.....	154
6.5.1.Ekonomik Yapılanma.....	155
6.5.2.Yerel Ekonomi.....	156

6.5.3. Kentleşme Yapısı ve Planlama.....	158
6.5.3.1.Göç ve Gecekondulaşma.....	159
6.5.3.2.Kent Merkezinin ve Merkezi Geçiş Alanının Değişen Yapısı - 1960'lı Yıllar.....	160
6.5.3.3.Kent Merkezinde Yapısal Dönüşüm Süreci 1972- 1982 Kesiti	
6.5.4.Toplumsal Ayrışma ve Merkezi Geçiş Alanı'nın Toplumsal Yapı Özellikleri.....	166
6.6. Yeniden Yapılanma Sürecinde İzmir.....	168
6.6.1.Yeniden Yapılanmanın İzmir Ekonomisindeki Etkileri.....	169
6.6.2. Yeniden Yapılanma Sürecinde İzmir'de Kentleşme Pratikleri.....	172
6.6.3. 1980 Sonrasında İzmir Tarihi Kent Merkezinin Değişen Yapısı.....	173
6.6.4. 1980 Sonrası Toplumsal Sınıf Yapısı Analizinin Mekansal Boyutları	176
6.6.5. Göç Analizi.....	180

Yedinci Bölüm

TOPLUMSAL OLARAK DIŞLANMIŞLARIN MEKANI KENT MERKEZİ GEÇİŞ ALANI

7.1. Konun Açınımı ve Varsayımlar.....	182
7.1.1.Ekonomi Temelli Varsayımlar.....	184
7.1.2. Toplum Temelli Varsayımlar.....	184
7.1.3. Mekan Temelli Varsayımlar.....	185
7.2. Araştırma Yöntemi	187
7.3. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılaşmalar.....	192
7.3.1.Aile	192
7.3.1.1. Aile Yapısı ve Hanedeki Aile Sayısı.....	192
7.3.1.2. Hanedeki Kişi Sayısı.....	194
7.3.2. Yaş Yapısı.....	197
7.3.3. Eğitim Durumu.....	199
7.3.4. Gelir Durumu.....	202

7.3.4.1. Konut Sahipliliği.....	202
7.3.4.2. Taşıt Sahipliliği.....	207
7.3.4.3. İşteki Statü.....	208
7.3.5. Göç Durumu.....	211
7.3.5.1. Doğum Yerleri.....	211
7.3.5.2. Göç Veren Bölge ve Yerleşme.....	213
7.3.5.3. Göç Veren Yerleşim Yerinin Türü.....	214
7.3.5.4. Göç Dönemleri ve Dönemler İtibarıyla Göç Veren Bölgeler.....	215
7.3.5.5. Göçün Nedenleri.....	218
7.3.6. İşgücü Yapısı.....	219
7.3.6.1. İktisadi Faaliyet Kolları.....	220
7.3.6.2. Meslek Kolları.....	221
7.3.6.3. İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanı Meslek Yapısı Sınıflaması.....	223
7.3.6.4. Çocukların Çalışma Durumu.....	227
7.3.6.5. İş Yerlerinin Kent İçindeki Konumları ve İş Yerlerine Ulaşım Biçimleri.....	230
7.3.6.6. İş Değiştirme İsteği ve Nedenleri	234
7.3.6.7. İş Değiştirme Sıklığı ve İşte Geçicilik.....	234
7.3.6.8. Evde Üretim.....	234
7.4. Yerel Topuluğun Oluşum Süreci.....	236
7.4.1. Yerleşim için Kent Merkezinin Tercih Nedenleri.....	236
7.4.2. Mahallede Oturulan Süre ve Mahallenin Tercih Sırası.....	239
7.4.3. Kent İçindeki Hareket Bölgeleri.....	241
7.4.4. Taşınma İsteği ve Nedenleri.....	243
7.4.5. Kent İçinde Tercih Edilen Yerleşim Alanları.....	248
7.4.6. Aidiyet ve Yere Bağlılık.....	249
7.5. Modern ve Enformel Süreç İkilemleri.....	251
7.5.1. Dayanışma İlişkileri.....	253
7.5.2. Kurumsal İlişkiler.....	254
7.6. Enformasyon Alanları.....	256

7.6.1 Alışveriş Bölgeleri	256
7.6.2. Gezme, Eğlenme ve Dinlenme Amaçlı Mekanlar.....	257
7.7. Yapısal Dönüşüm Süreçlerinin Mekan Üzerindeki Etkileri.....	259
7.7.1. Merkezi Geçiş Alanında Yer Alan Tarihi Yapı Stoğu ve Özellikleri.....	260
7.7.2. Konut Konfor Durumu.....	263
7.7.3. Sosyal Alt Yapı Tesisleri.....	265
7.7.4 Kentsel Teknik Alt Yapıya İlişkin Görüşler.....	268
7.8. Değerlendirme	272

Sekizinci Bölüm

SONUÇ ve ÖNERİLER

8.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Dışlanmışlık Süreçlerinin Oluşumu ve Bu Süreç İçerisinde Yer Alan İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanı.....	282
8.2. İzmir Kent Merkezinin Geleceğine İlişkin Senaryolar.....	290
8.3. İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanında Toplumsal Dışlanmışlıkların Aşılmasına Yönelik Öneriler.....	291
Kaynakça.....	299
Ekler	

TABLOLAR LİSTESİ

		sayfa
Tablo 5.1	Sektörler İtibarıyla Büyüme Hızları.....	124
Tablo 5.2	Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde İşgücü Veriminde Yıllık Ortalama Değişme.....	125
Tablo 5.3	Sendikali İşçi ve Sendikali İşçi Çalıştıran İşyeri Sayılarındaki Değişim.....	127
Tablo 6.1	İzmir’de İl Dışı Doğumların Tüm Nüfusa Oranı.....	159
Tablo 6.2	MGA- Toplumsal Yapı Analizi – 1988.....	179
Tablo 6.3	İzmir’in Net Göç Değerleri.....	180
Tablo 6.4	İzmir Dışı Doğumların Toplam Nüfusa Oranı.....	181
Tablo 7.1	Aile Yapısı – İBŞB.....	193
Tablo 7.2	Aile Yapısı – MGA.....	193
Tablo 7.3	Hanedeki Kişi Sayısı – İBŞB.....	195
Tablo 7.4	Hanedeki Kişi Sayısı – MGA.....	195
Tablo 7.5	İzmir’de Oturulan Süre – Hane Halkı Büyüklüğü.....	196
Tablo 7.6	Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı - İBŞB.....	198
Tablo 7.7	Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı – MGA.....	198
Tablo 7.8	İBŞB Eğitim Durumu.....	200
Tablo 7.9	MGA Eğitim Durumu.....	200
Tablo 7.10	MGA’da Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu.....	201
Tablo 7.11	Eğitimin Sürdürülemez Nedeni.....	201
Tablo 7.12	Araç Sahipliği.....	207
Tablo 7.13	İşteki Statü – İBŞB.....	208
Tablo 7.14	İşteki Statü – MGA.....	208
Tablo 7.15	İşin Türü – Kentte Oturulan Süre.....	209
Tablo 7.16	Konut Sahipliği – İşteki Statü.....	211

Tablo 7.17	Doğum Yerleri (Tüm Hane Halkı).....	212
Tablo 7.18	Doğum Yerleri (19 yaşından büyük hane halkı).....	212
Tablo 7.19	Göç Veren İller.....	214
Tablo 7.20	İzmir’de Oturulan Süre.....	215
Tablo 7.21	Dönemler İtibarıyla Göç Veren Bölgeler.....	217
Tablo 7.22	İş Durumu.....	219
Tablo 7.23	Faal Nüfusun İş Durumu.....	219
Tablo 7.24	İktisadi Faaliyet Kolu – İBŞB, MGA.....	221
Tablo 7.25	Meslek Kolları İBŞB – MGA.....	222
Tablo 7.26	İşgücünün Faaliyet Alanları.....	225
Tablo 7.27	Mahalleler İtibarıyla İşgücünün Faaliyet Alanları.....	227
Tablo 7.28	Yaş Gruplarına Göre İşteki Statü.....	229
Tablo 7.29	Yaş Gruplarına Göre Faaliyet Alanları.....	230
Tablo 7.30	İş Yerlerinin Kent İçindeki Dağılımı.....	231
Tablo 7.31	İş Yerine Ulaşım Şekli.....	233
Tablo 7.32	İş Yerine Ulaşım Süresi.....	233
Tablo 7.33	İş Değiştirme Nedeni.....	234
Tablo 7.34	İş Değiştirme Sıklığı.....	234
Tablo 7.35	Gelir Getirmesi Amacıyla Evde Yapılan Üretim.....	236
Tablo 7.36	Mahallenin Tercih Sebebi.....	237
Tablo 7.37	Mahallede Oturulan Süre.....	239
Tablo 7.38	Mahalleye Yerleşilen Yıl.....	239
Tablo 7.39	Oturulan Mahalle Bu Kentteki Kaçmıcı Yerleşim Yeri.....	240
Tablo 7.40	Doğum Yerlerine Göre Mahallenin Tercih Sırası.....	241
Tablo 7.41	İzmir’de Daha Önce Oturulan Yer.....	243
Tablo 7.42	Taşınma Tercihinin Nedenleri.....	244
Tablo 7.43	Taşınmama Tercihinin Nedenleri.....	244
Tablo 7.44	Ev Sahipliği – Taşınma İsteği.....	250
Tablo 7.45	İzmir’de Oturulan Süreye Bağlı Olarak Konut Sahipliği.....	250
Tablo 7.46	İş Bulma Yöntemleri.....	253
Tablo 7.47	Mahallede Yardımlaşma.....	253

Tablo 7.48	Bağlı Olunan Kurum yada Dernek.....	255
Tablo 7.49	Bağlı Olunan Kurum yada Derneğin Faydaları.....	255
Tablo 7.50	Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu.....	255
Tablo 7.51	Haftalık Alışverişin Yapıldığı Yer.....	257
Tablo 7.52	Sosyal Erişim Alanları.....	258
Tablo 7.53	Akraba ve Dost Ziyaretleri için Gidilen Semtler.....	258
Tablo 7.54	Hafta Sonları Gidilen Dinlenme Alanları.....	258
Tablo 7.55	Yapısal Nitelik.....	261
Tablo 7.56	Boş Yapıların Toplam Yapı Stoğu İçindeki Oranı.....	263
Tablo 7.57	Konut Büyüklüğü.....	263
Tablo 7.58	Teknik Alt Yapı Durumu.....	264
Tablo 7.59	Islak Mekanlar.....	264
Tablo 7.60	Yapınızda Tesisat Sorunları Var mı?.....	264
Tablo 7.61	Konutta Donanım.....	265
Tablo 7.62	Isınma.....	265
Tablo 7.63	Kentsel Sosyal Alt Yapı Tesisleri.....	267
Tablo 7.64	Alt yapı Durumu.....	268
Tablo 7.65	Çöpler Düzenli Olarak Toplanıyor mu?.....	268
Tablo 7.66	Toplu Taşıım Araçlarıyla Ulaşımın Yeterliliği.....	268

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 7.1	MGA'da Aile Yapısı.....	194
Grafik 7.2	İBŞB – MGA Hanedeki Kişi Sayıları.....	195
Grafik 7.3	İzmir'de Oturulan Süre – Hane Halkı Büyüklüğü.....	196
Grafik 7.4	Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	199
Grafik 7.6	Göç Veren Bölge.....	213
Grafik 7.7	Göç Veren İller.....	214
Grafik 7.8	Göç Veren Yerleşimin Türü.....	215
Grafik 7.9	İzmir'de Oturulan Süre.....	216
Grafik 7.10	Göç Dönemleri.....	216
Grafik 7.11	Dönemler İtibarıyla Göç Hareketleri.....	217
Grafik 7.12	Göç Nedenleri.....	219
Grafik 7.13	İktisadi Faaliyet Kolları.....	221
Grafik 7.14	Meslek Kolları.....	223
Grafik 7.15	Meslek Yapısı – Detaylı Sınıflama.....	225
Grafik 7.16	İş Gücünün Yaş Yapısı.....	228
Grafik 7.17	Sigortasız Olarak Çalışan İşgücünün Yaş Yapısı.....	229
Grafik 7.18	İş Değiştirme İsteği.....	233
Grafik 7.19	Mahallenin Tercih Nedeni.....	238
Grafik 7.20	Doğum Yerine Göre Mahallenin Tercih Sırası.....	241
Grafik 7.21	Taşınma İsteğinin Nedenleri.....	245
Grafik 7.22	Taşınmama Tercihinin Nedenleri.....	246
Grafik 7.23	İzmir'de Oturmak İstlenen Semt.....	248
Grafik 7.24	Tercih Edilen Yerleşmelerin Nitelikleri.....	249
Grafik 7.25	İzmir'de Oturulan Süreye Bağlı Olarak Konut Sahipliği.....	251
Grafik 7.26	Konuttaki Oda Sayısı.....	263

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 6.1	18.yy'da İzmir 'de Toplumsal Yapı Özellikleri.....	140
Şekil 6.2	19. yy Toplumsal Yapı Analizi.....	145
Şekil 6.3	Planlı Kent İzmir – 1950.....	152
Şekil 6.3	İzmir Kent Merkezi – 1968.....	162
Şekil 6.4	Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Arazi Kullanım Durumu - 1972.....	165
Şekil 6.5	Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Arazi Kullanım Durumu -1982.....	165
Şekil 6.6	Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Arazi Kullanım Durumu – 1998.....	175
Şekil 6.7	Toplumsal Yapı Analizi –1, 1988.....	178
Şekil 6.8	Toplumsal Yapı Analizi – 2,1988.....	178

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 7.1.	Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Kent Merkezi Mahalleleri	190
Harita 7.2.	İzmir-Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Geçiş Alanı.....	191
Harita 7.3	İzmir’de Kiracılık Oranları.....	204
Harita 7.4	MGA’da Kiracılık Oranları.....	206
Harita 7.5	Tarihi Kemeraltı Kent Merkezi Geçiş Alanı Yapısal Nitelik Analizi..	262

FOTOGRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 7.1	MGA'da Evlerinin Önünde Parça Başına Üretim Yapan İki Aile..	235
Fotoğraf 7.2	Yapısal Açıdan Oldukça Kötü Durumdaki Yapılar-MGA / 1998..	269
Fotoğraf 7.3	Bahçesi Çöplük Haline Gelmiş Boş Bir Ev.....	269
Fotoğraf 7.4	Teknik Alt Yapıya İlişkin Sorunlar	270
Fotoğraf 7.5	Sokak Köşelerinde Biriken Çöpler, MGA 1998.....	271
Fotoğraf 7.6	İmalathane Deposu Olarak Kullanılan Harap Bir Yapı , MGA /1998	271

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Amaç

Kent planlama sorunları uzun dönemler boyunca sadece fiziki mekana ilişkin tasarım sorunları olarak dar bir çerçeve içinde ele alınmışlardır. Bu nedenle de kent planlama disiplini çerçevesinde çözülmeye çalışılan pekçok sorun çözülememiştir. Örneğin, tarihi kentsel dokuların korunması amacıyla pekçok koruma projesi yapılmış, ancak yeterli kaynak ve organizasyonun sağlanamaması nedeniyle planlandığı biçimiyle koruma gerçekleştirilememiştir. Ayrıca sorunun tarihsel kaynağına da inilmemiş, hep bugünün sorunları çözümlenmeye çalışılmıştır. Oysa bugünün mekansal sorunlarının altında oldukça kapsamlı sosyal, ekonomik, politik ve kültürel süreçlerin yattığı ve sorunların çözümünün bu süreçlerde gerçekleştirilecek yeni düzenlemeler ile sağlanabileceğinin farkına varılmamıştır.

Bu nedenle bu çalışmanın temel hipotezi,

• **Kent planlamanın ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel süreçlerden bağımsız olarak düşünülemezdir.**

Bu hipotez planlama mesleğine şöyle bir rol yüklemektedir. Planlama yalnızca fiziki planlama değildir. Zengin bir toplumsal içeriğe sahip olan planlama disiplini çerçevesinde planıcının toplumsal süreçleri analize tabi tutabilme ve bu analizler doğrultusunda stratejiler geliştirebilme yetisine sahip olması gerekir. Çünkü toplumsal süreçlerin yansımaları olan mekana ilişkin sorunlar, ancak toplumsal süreçler üzerindeki müdahaleler ile çözülebilecektir.

Bu nedenle planıcı öncelikle toplumu analiz edebilmeyi, farklılıkları okuyabilmeyi başarmalıdır. Çünkü kent toplumu homojen bir topluluk değildir. Toplulukların taşıdıkları farklı özellikler, bu topluluklara yönelik farklı müdahaleleri gerekli kılar.

Kent sosyolojisi, coğrafya ve ekoloji alanlarında toplumsal farklılaşmaları okuyabilmek için çeşitli yaklaşım biçimleri geliştirilmiştir. Sanayi toplumunun oluşması ile birlikte kentte yaşanmaya başlayan toplumsal sorunların sosyolojiye konu olmasıyla birlikte farklılıklar tartışılmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu tartışmalar 19.yy'daki klasik sosyoloji çalışmaları ile başlamış ve Chicago okulu tarafından geliştirilen ekolojik yaklaşımlarla devam etmiştir. Kentte yaşayan farklı toplumsal grupların ve arazi kullanım türlerinin yer seçimlerini saptamaya çalışan bu yaklaşım biçimleri, çeşitli kentsel modeller geliştiren çalışmalara kadar uzanmıştır. Modernist felsefik bakış açısı altında gelişen bu yaklaşım biçimlerinde önce farklılıklar saptamış daha sonra modeller yoluyla genellemeler yapılmış, böylece kentlerin gelişim biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, ekolojik yaklaşımlar, yaşam biçimi farklılıklarını gizleyen, farklılıkları genel kalıplar içerisine sokan yaklaşımlardır. Ekolojik yaklaşımların eleştirilmesine neden olan bir diğer konu ise kuramsal içerikten yoksun olmalarıdır. Ekolojik yaklaşımlar analiz çalışmalarının neden yapıldığına ilişkin bir açıklama getirememiştir.

1970'li yıllarda ise politik ekonomi yaklaşımları çerçevesinde ise "neden" sorusu sorulmaya başlanmıştır. Ancak bu seferde, toplumsal özelliklerin oluşumu yalnızca kapitalizmin gelişimi ile ilişkilendirilmiş ve toplumlar yine tek bir gelişim çizgisi üzerinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Kent mekanının üretimi yalnızca kapital ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmiş, "yerel" ekonomik, politik ve kültürel etkenler tartışılmamıştır. Oysa, "yerel" globale karşı koyma gücüne sahiptir. Etki ve tepkiler farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Böylece toplumsal farklılaşmaları anlamaya ve yorumlamaya çalışan çalışmalar 1980'lerden sonra yerel üzerinde odaklanmaya başlamıştır. Bu çalışmalar ile global etkenlerin yerel topluluklar üzerindeki etkileri incelenmeye başlanmıştır. Ancak bunlar 1960'lardaki davranışsal, yada humanistik yaklaşımlarda olduğu gibi yalnızca yerel üzerinde odaklanan yaklaşımlar değildir. Yerelin farklılıklarının oluşmasına neden olan global etkileri, yani yapıyı da değerlendirmektedir. Bu doğrultuda ötekilik, dışlanmışlık, evsizlik, işsizlik gibi konular tartışılmaya başlamıştır. Yapı-aktör sentezi kuramı olarak adlandırılan bu kuramsal yaklaşım çerçevesinde hem global etkenler, hem de

yerel etkenlerin sentezi gerçekleştirilmektedir. Bu, kuramsal çalışmaları felsefik hegemonyadan kurtaran bir yaklaşım biçimidir. Kent sosyolojisi araştırmaları edebiyattan, psikoanalizlerden, kültürel çalışmalara kadar uzanan bir zenginliğe kavuşmuşlardır. Ancak bunun yanı sıra global etkenlerin değerlendirilmesi için yine istatiki analiz metodlarından ve kentsel ekolojik yaklaşımlardan yararlanılmaktadır.

Kentin bir parçasını okumaya, anlamaya ve çözümlemeye çalışan bu çalışmada benimsenen yaklaşım biçimi yapı-aktör sentezi yaklaşımıdır. Yerelin farklılığının ortaya konuluğu bu çalışmada, aslında bu farklılığın global ve yerel, ekonomik ve toplumsal süreçlerden bağımsız olarak oluşmadığı, yani makro seviyede gerçekleşen dönüşümlerin mikro parçaları etkilediği, ancak mikro parçanın kendine özgü toplumsal, ekonomik ve mekansal özelliklerinin de bu parçayı kentin diğer kesimlerinden farklılaştırdığı düşünölmektedir. Dolayısıyla, yerel özellikler mikro parçayı, makrodan farklılaştırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın iki odağının bulunması gerektiği düşünölmüştür.

1. Yapısal dönüşümlere neden olan global ve yerel, ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel süreçler.
2. Yerel toplulukların özellikleri, potansiyelleri ve sorunları.

Dolayısıyla, yapısal dönüşümlere ve yerel özelliklere bağlı olarak oluşan farklılıkları okumak üzerinde odaklanan bu çalışmanın İzmir kent merkezi geçiş alanında (MGA) yapılması düşünölmüştür. Çünkü MGA tarihi bir kentsel dokudur, İzmir kentinin geleneksel kent merkezi ve bu merkez çevresinde tarihi konut dokusu bulunmaktadır. Dolayısıyla, bölge geçmişin izlerini yansıtabilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle kentin 17.yy'dan itibaren geçirdiği yapısal dönüşüm süreçleri, mekansal dokunun analizi ile de okunabilmektedir. Bugün ise yapısal dönüşüm süreçleri bölgenin, 19.yy. sonu, 20.yy başları, yada 20.yy. 'ın ikinci yarısında taşıdığı özelliklerden çok daha farklı özellikler taşımasına neden olmuştur. Gözlemlere dayanarak bu bölgenin kentin diğer kesimlerinden farklı özellikler taşıdığı söylenebilir. Bölge stigmatize olmuş olumsuz bir kimliğe sahiptir.

Kısacası, bu kent parçasının taşıdığı kendine özgü özellikleri, dönüşümlere sahne olmuş olması ve stigmatize kimliği farklılıkları okuyabilmeyi amaçlayan bu çalışmaya konu olmasına neden olmuştur. Ayrıca kentsel coğrafyada merkezi geçiş alanları kendilerine özgü özellikleri nedeniyle pekçok araştırmaya konu olmuştur. Bu bölgeler gelişmiş ülkelerde genellikle getto türü kümelenmelerin olduğu, içinde pekçok toplumsal sorunu barındıran bölgelerdir.

İzmir tarihi kent merkezi geçiş alanında gerçekleştirilen çözümlene çalışmaları ise, bu bölgede yaşayanların kentin en alt toplumsal grupları olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu gruplar kentin dışlanmışlarıdır. Kentin bütününde yaşanan yapısal dönüşümlere bağlı olarak MGA 'da toplumsal ve fiziksel dönüşüme uğramıştır, bu bölge artık kentin dışlanmış kesimlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle cevaplanması gereken soru nasıl bir sürecin bu kent parçasında bugün dışlanmışlar olarak tanımlanan kitlelerin yoğunlaşmasına neden olduğudur.

Kentler yüzyıllardır çeşitli nedenlerle yapısal olarak dönüşüme uğramışlardır, ancak asıl ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması kentlerin yapılarında önemli değişikliklere neden olmuştur. 17.yy.'ın ticari ilişkileri, 19.yy'ın sanayi devrimi, 20.yy'ın Fordist ve Post-Fordist üretim biçimleri kent mekanında dönüşümlere neden olan önemli ekonomik ve buna bağlı olan toplumsal süreçlerdir. Çünkü ekonomik ilişkiler çerçevesinde kentler yakınlarındaki ve uzaklarındaki başka kentler ile ekonomik ilişkilere girmişler ve ilişki biçimlerinin bir zorunluluğu olarak da toplumsal ve mekansal değişimlere uğramışlardır.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin bir liman kenti olan İzmir, bu ilişki biçimlerinden doğrudan etkilenmiş ve dünyadaki başka gelişmekte olan ülkelerin liman kentlerine benzer yapısal dönüşüm süreçleri içerisine girmiştir. Her ne kadar aralarında farklılıklar olsa da, pekçoğu aynı ekonomik ve toplumsal süreçlerin etkisi altında dönüşüme uğramışlardır. Ne var ki, her dönem bir sonrakine önemli izler bırakmıştır. İzmir kent mekanı bu anlamda son üç yüzyılın ekonomik ve toplumsal

ilişki biçimlerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla mekanın bugün taşıdığı özellikler geçmişin mekanda yarattığı izler üzerinden değerlendirilebilmektedir.

Bu çalışmaya konu olan İzmir kent merkezi çevresinde yer alan tarihi konut dokusu da, tüm bu süreçlerden etkilenmiş bir kent parçasıdır. Dolayısıyla, bu kent parçasının, bugünkü yapısal özellikleri, oluşumuna neden olan ekonomik ve sosyal süreçler bağlamında değerlendirilmelidir. Ancak değerlendirmelerin böyle bir çerçevede içinde yapılması yeterli değildir, çünkü yerelin kendine özgü özellikleri bu kent parçasını, kentin diğer kısımlarından farklılaştırmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada amaçlanan bu farklılıkları ortaya çıkarmaktır. Çünkü sorunların çözümüne yönelik olarak strateji geliştirilebilmesi için öncelikle yerelin farklılıklarının ve bu farklılıklara bağlı olarak yere özel sorun ve potansiyellerin tespit edilmesi gerekir.

Bu nedenle İzmir kent merkezi geçiş alanı olarak tarif edilen bölgenin yerel sorunları ve potansiyelleri, bu sorun ve potansiyellerin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespitler MGA'nı kentin diğer kesimlerinden farklı kılan pek çok konuya işaret etmektedir. Bu farklılıklar nedeniyle de bu bölgede bugün dışlanmışlar olarak niteleyebileceğimiz kitlelerin yaşadığını söyleyebiliriz.

"Dışlama" son dönemlerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tartışılan bir kavramdır. Özellikle 1980 sonrası gelişen ekonomi politikalarının artık kentlerde geçmişte var olan yoksul kesimlerden farklı olarak sınıflar altı kitleler yarattığı tartışılmaktadır. Bu kitleler hem ekonomik, hem de sosyal süreçlerden dışlanmaktadır. Dışlama her ülke ve her kültür için farklıdır. Özellikle de, gelişmiş ülkelerde oluşan dışlanmışlık süreci ile gelişmekte olan ülkelerde oluşan dışlanmışlık süreçleri büyük farklılıklar taşımaktadır. Yoksul kesimlerin, kentlilerin %60'ından fazlasını oluşturduğu gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde dışlanmışlar, dayanışma ilişkilerinden ve kurumsal ilişkilerden yoksun olanlardır.

Gelişmiş ülkeler dışlanmışlık sürecinin aşılabilmesi için çeşitli önlemler almaya çalışmaktadırlar. Önlemler üst düzeydeki ekonomik önlemlerden, kentlerde mahalle seviyesinde gerçekleştirilen toplumsal iyileştirme projelerine kadar uzanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde ise bu tür önlemler, kaynakların sınırlı olması nedeniyle daha kısıtlı kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde daha çok yerel halkın katılımı ile yerel güçlerin harekete geçirilmesi doğrultusunda çabalar ortaya konmaktadır.

İçinde bulunduğumuz ekonomik ve toplumsal süreçler ülkemiz kentlerinde de dışlanmış kitleler yaratmıştır. İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayanların ise kentte yer alan dışlanmış gruplardan olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın temel varsayımı:

•İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayan toplumsal grupların kentin dışlanmışları olduğudur.

Çünkü bu bölgede yaşayanlar arasında dayanışma ilişkileri gelişmemektedir. Bu, ekonomik ve sosyal faktörlerin yanı sıra, MGA'nın mekansal özelliklerinden de kaynaklanmaktadır. Gecekondu alanlarındaki konutların oluşum süreci konut sahipliğini teşvik eden bir süreçtir ve bu süreç içinde yer alan gruplar arasında dayanışma ilişkileri gelişebilmektedir. Oysa MGA'da yaşayan gruplar arasında kiracılık daha yoğundur. Bu da dayanışma ilişkilerinin oluşumuna neden olan önemli bir süreci ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla, kiracılık oranlarının yüksek olduğu bir ortamda nüfus hareketli bir yapı sergilemektedir. Bu nedenle de dayanışma ilişkileri gelişmemektedir. Ayrıca sürekli hareket halinde olan bir nüfus yapısı söz konusudur. Ekonomik koşullar bu bölgede yaşayanların kent içinde hareketli bir yapı sergilemelerine neden olmuştur. Sürekli hareket halindeki nüfus grupları ise komşuluk ilişkilerini dahi oluşturamazken, dayanışma türü ilişkiler hiç gelişmemektedir. Ayrıca bu bölgede yaşayan kesimler kentin en yoksul kesimlerindedir, göç ederek bu bölgeye yerleşmiş olan nüfus grubunun yerleştiği bölgede kiracılık oranları çok yüksektir, bu nedenle mülksüzlük söz konusudur, ayrıca işgücü, ya marjinal sektörde yada enformel sektörde, ücretlerin çok düşük olduğu, iş güvencesinin ise çoğunlukla sağlanmadığı sektörlerde çalışmaktadır. Son yıllarda göçün yapısı da değişmiştir. Özellikle Güneydoğu Anadolu'dan göçün yoğunlaşması ve göç ettikleri bölgeden destek almanın oldukça güç olduğu koşullarda, bireyler herhangi bir kurumsal destek de alamadıkları için oldukça yalnız

bireyler haline gelmektedirler. Ayrıca MGA' nı kentin diğer kısımlarından farklı kılan önemli bir özellik yaş yapısı ile ilgilidir. Bu bölgede çok genç ve çok yaşlı nüfus gruplarının yoğunlaşması söz konusudur ki, bu da desteğe ve bakıma muhtaç nüfusun sayıca fazla olduğunu göstermektedir. Özellikle göç eden genç aileler ile bu bölgeye daha önce yerleşmiş yalnız yaşayan yoksul kesimler sayıca fazladır. Her iki grup da (çocuklar ve yaşlılar) bakıma gereksinim duyan gruplar olarak, gerekli kurumsal hizmetlerin eksikliğinin duyulduğu kentlerimizde dışlanmışlar kategorisine girmektedir.

Pekçok faktöre bağımlı olarak gelişen dışlanmışlık süreci aşılabılır mı?

Dışlanmışlık aşılabılır ve aşılmalıdır. Çünkü geçmişteki dayanışmacı ilişkilerin zayıfladığı ve yerini himayeci ilişkilerin aldığı kentsel ortamlarda, himayeci ilişkiler yeni eşitsizliklere neden olmaktadır. Ayrıca dayanışmanın da olmadığı ortamda yoksul bireyler yalnızlaşma ve tek başlarına var olma mücadelesi vermektedirler ki, çoğu zaman başarılı olamamaktadırlar.

Bu durum gelecek nesiller açısından, daha da ümitsiz durumlar yaratacaktır. Brezilya, Meksika, Tayland gibi ülkelerin mega kentlerinde yoksulluk ve buna bağlı suç oranları ülkemiz metropollerindekinden çok daha fazladır. Bu süreç bizleri de bu ülkelere benzer toplumsal sürelere doğru itecek, çıkar ilişkilerine dayalı himayecilik türü ilişkiler de ise artış olacaktır.

Dolayısıyla sağlıklı bir toplumsal gelişim için ilgili her alanda önlemlerin alınması gereklidir. Kent parçalarının toplumsal olarak iyileştirilmesi bunlardan bir tanesidir. Bu nedenle bu çalışmada kentin bir parçasının taşıdığı sorunlar ve potansiyellerin global ve yerel etkenler çerçevesinde değerlendirilmesi, sorunların çözüme ulaştırılabilmesine yönelik stratejilerin ve önerilerin oluşturulması, potansiyellerin harekete geçirilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Kapsam

Farklılıkları okumaya, kentin bir parçasının bugün sahip olduğu olumsuz koşulların nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışan bu çalışmada öncelikle farklılıkları okumaya çalışan yaklaşım biçimleri değerlendirilmiştir. Çünkü kuramsal yaklaşım biçimleri her ne kadar değişse de, bütün yaklaşım biçimleri belirli birikimler sonucunda oluşmuştur ve 1990'larda oluşturulan yaklaşım biçimleri (yapı-aktör sentezi kuramı) aslında daha önce geliştirilmiş olan yaklaşım biçimlerinin sentezidir.

Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümünde zaman ve mekanın farklı olarak kavramsallaştırıldığı dönemlerde farklılıkları okuyabilmek için geliştirilmiş olan yaklaşım biçimlerinin neler olduğu değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım biçimleri 20.yy'ın ilk yarısında geliştirilmiş olan kentsel ekoloji yaklaşımlarından, politik ekonomi yaklaşımlarına ve en sonunda yapı-aktör sentezi şeklindeki kuramsal açıklamalara kadar uzanmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde bütün bu yaklaşım biçimleri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme son 20 yıldır gerçekleştirilen çalışmalarda yerelin farklılıklarının araştırıldığı çalışmaların yoğunlaştığını göstermiştir. Bu nedenle üçüncü bölümde yerel topluluk özelliklerinin tartışılması gereği duyulmuştur.

- Yerel topluluk nedir?
- Yerel toplulukların, topluluk özelliklerinin sürdürülmesini sağlayan faktörler nelerdir?
- Yerel toplulukları oluşturan ilişki biçimleri ne tür dönüşümler geçirmiştir?

Bu tartışmalar ile yerel topluluklar içindeki dayanışma ilişkilerinin değişen biçimleri değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, 1960'lı yıllarda yerel topluluklara ilişkin başlatılmış olan tartışmalar 1980'lerden sonra oluşan toplumsal ve ekonomik koşulların sonucunda içeriksel olarak değişime uğramışlardır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise toplumsal dışlanmışlık süreçlerinin oluşumu tartışılmıştır. Son yıllarda dışlanmışlık özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun biçimde

tartışılmaktadır. Bu nedenle bu bölüm bu tartışmalar üzerinde odaklanarak şu soruların cevaplarını aramıştır.

- Toplumsal dışlanmışlık nedir?
- Dışlanmışlığın ölçütleri nelerdir?
- Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler açısından dışlanmışlar kimlerdir ve bu ülkelerde dışlamayı hangi ekonomik ve toplumsal süreçler yaratmıştır?

Oldukça geniş kapsamlı olan bu tartışmalarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dışlanmışlık sürecinin oluşumu ve farklı kesitlerdeki dışlamalar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ancak ana hatlarıyla hem gelişmiş ülkeler açısından, hem de gelişmekte olan ülkeler açısından dışlanmışlıkların oluşumu, ticaret kapitalizmine eklenme, sanayileşme ve fordist ekonomik ilişkiler, daha sonra post-fordizm, esnek üretim biçimleri, enformelleşme ve küreselleşme çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Gelişmiş ülkeler toplumsal dışlanmışlığın aşılabilmesi için pekçok yaklaşım geliştirmektedir. Bu bölüm kapsamında gelişmiş ülkelerin çabaları değerlendirilmiştir. İngiltere hükümetinin komşuluk birimi bazında ki toplumsal yenileme çalışmaları ise bu konuda geliştirilmiş kapsamlı bir çalışma olması nedeniyle ayrıca ele alınmıştır.

Beşinci bölümde ise Türkiye’de dışlanmışlığı yaratan ekonomik ve toplumsal süreçler üzerinde durulmuştur. Dışlama pekçok araştırma çerçevesinde son yıllarda ele alınmaktadır. Önceleri ayrılaşma, yada farklılaşma pekçok araştırmaya konu olurken, artık Türkiye kentlerine özgü olarak yapılan pekçok çalışmada da “dışlanma”ya ve bu sürecin yarattığı yeni toplumsal ilişki biçimlerine (dayanışmacı ilişkilerden himayeci ilişki biçimlerine geçişe) değinilmiştir. Bu nedenle beşinci bölümde Türkiye kentlerinde farklı dönemlerde oluşmuş olan dışlanmışlıklar değerlendirilmiştir.

Altıncı bölüm ise İzmir kenti özelinde bir değerlendirmedir. Özellikle global ekonomik ilişkilere liman kenti olması nedeniyle 17.yy. dan itibaren giren kentte, farklı toplumsal dışlanışlık süreçleri yaşanmıştır. Bazı dönemlerde, ekonomik gelişmenin belirli bir ivme içerisinde olması dışlanışlık değil de, farklılıkların tartışılmasına neden olurken, özellikle 1990'lardan sonra artık dışlanışlık kitlelerden söz etmek olağan hale gelmiştir. Bu nedenle çalışmanın altıncı bölümünde İzmir kenti özelinde gerçekleştirilen dışlanışlık tartışmaları yer almıştır. Böylece İzmir kenti özelinde ki çalışmalarda, yapısal dönüşüm süreçlerinde İzmir'de ve kentin tarihinin temsili olan merkezi geçiş alanında dışlanışlığın oluşum süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde şu soruların cevapları aranmıştır.

- İzmir kenti yapısal olarak dönüşürken merkezi geçiş alanı nasıl bir yapısal dönüşüm süreci içerisine girmiştir?
- Bugünün MGA koşullarını İzmir'de gerçekleştiren hangi yapısal dönüşüm süreçleri hazırlamıştır?

Böylece çalışmanın yukarıda aktarılan bölümlerinde genel olarak kentin bir parçasının yapısal olarak dönüşüme uğramasının ve bugün dışlanışlık olarak tariflenen kitleleri barındırmasının ardındaki global ve yerel etkenler tanımlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın yedinci bölümünde ise yerel özelliklerin değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

- İzmir kent merkezi geçiş alanını kentin diğer kesimlerinden farklı kılan özellikler nelerdir?
- Hangi özellikler bu alanda yaşayanları toplumsal anlamda dışlanışlık olarak tarif etmemize neden olmaktadır?

Bu soruların cevaplanabilmesi karşılaştırmalı analizleri gerekli kılmıştır. Bu nedenle araştırma'da pekçok konu İzmir genelinin, MGA ile karşılaştırılması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak böyle bir karşılaştırma ile farklılıklar ve benzerlikler

ortaya konulabilir. Bu nedenle yedinci bölümde öncelikle sosyal, ekonomik ve kültürel farklılaşmalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda aile yapısı, yaş yapısı, eğitim durumu, gelir durumu, göç durumu ve işgücü yapısı irdelenmiştir. Daha sonra ise bu bölgede yaşayan grupların bir yerel topluluk özelliği taşıyıp taşımadıkları araştırılmıştır. Böyle bir araştırma için ise mahallenin tercih edilme nedeni, bölgede yaşayanların kent içindeki hareketleri, taşınma istekleri ve nedenleri, çevrelerine karşı aidiyet duygusu geliştirme faktörleri irdelenerek bölgede yerel topluluğun oluşumuna olanak sağlayacak faktörlerin bulunup, bulunmadığı tartışılmıştır.

Modern kurumsal ilişkilerin yetersiz olduğu ortamlarda, yerel topluluk ilişkilerinin gelişmemesi paradoksal bir durum yaratmaktadır. Bölgede yaşayanlar ne kurumsal ilişkilerden fayda sağlayabilmekte, ne de topluluk içindeki dayanışma ilişkileri, sorunlarını çözmek için yeterli olmaktadır. Böylece bireyler daha fazla yalnızlığa itilmektedir. Ayrıca bölgede yaşayanların enformasyon alanları da içinde buldukları sosyo-ekonomik koşulların bir sonucu olarak oldukça sınırlıdır. Bu değerlendirmeler ile bölgede yer alan toplulukların kentten ve diğer kentlilerden nasıl izole edildiklerini göstermektedir.

Yedinci bölüm çerçevesinde yapılan son tartışma ise yapısal dönüşüm süreçlerinin mekan üzerindeki etkileri konusunu tartışmaktadır. Yapısal dönüşüm süreçleri yalnızca sosyal yapıyı dönüştürmemiş, aynı zamanda mekanın kullanıcılarının değişmesi ile birlikte fiziki yapı da pekçok sorunu barındırır hale gelmiştir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, mekansal sorunların oluşumu sosyal yapı dönüşümleri ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır.

Sonuç bölümünde ise toplumsal dışlanmışlığın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki oluşum süreçleri ve bu süreç içinde yer alan İzmir kent merkezi geçiş alanında dışlanmışlığın oluşumu değerlendirilmiştir. Ancak bu değerlendirmeler bugünkü zaman dilimine ilişkin sonuçları vermektedir. Oysa İzmir kent merkezi şu anda önemli yapısal dönüşümlere açık bir şekilde beklemektedir. Merkezdeki dönüşümler, çevresindeki konut alanlarını ve bu alanlarda yaşayanları doğrudan

etkileyecektir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde merkezin dönüşümüne paralel olarak merkezi geçiş alanının geleceğine ilişkin senaryolar üretilmiştir. Bu senaryolar dışlanmışlığın giderek daha da artacağına işaret etmektedir. Bu nedenle önlemlerin bugün alınması gereklidir. Bu nedenle en son bölümde MGA'da toplumsal dışlanmışlık sürecini aşabilme amacına yönelik olarak geliştirilmesi gereken çeşitli politika ve strateji önerilerinde bulunulmuştur.

1.3. Yöntem

İzmir kent merkezi geçiş alanında dışlanmışlık sürecinin oluşumu öncelikle ülke ve kent bütünündeki yapısal dönüşümlerin tartışılmasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmalarda özellikle İzmir kentinin toplumsal, ekonomik ve mekansal yapısını farklı kesitler itibarıyla açıklayan çalışmalardan yararlanılmıştır. Ancak toplumsal yapı dönüşümlerini direkt olarak yansıtan çalışmalar bulunmaktadır. Mübeccel Kıray tarafında gerçekleştirilen “Örgütlemeyen Kent” çalışması İzmir'in 17-19.yy.'lardaki toplumsal, ekonomik ve mekansal yapısına ilişkin önemli bulguları ortaya koymaktadır. Bu çalışma aynı zamanda 1950-1970 kesitinde de, kentin ekonomik, toplumsal ve mekansal yapı özelliklerini tartışmaktadır. Ayrıca Atay, Beyru ve Barbaros'un 19.yy. İzmir'inin toplumsal, ekonomik ve mekansal yapısını açıklayan çalışmaları da dönemsel özellikleri ortaya koymaları açısından değerlendirilmiştir.

Kentin 1960'ların sonundaki toplumsal yapı profilini açıklayan önemli bir diğer çalışma ise Ruşen Keleş tarafından gerçekleştirilmiştir. “İzmir Mahalleleri” adındaki bu çalışma ile kentte, 1970'lerde farklı toplumsal grupların mekansal ayrışması okunabilmektedir. Benzer bir yaklaşım ile Aydar ve Altınçekiç tarafından 1988 yılında toplumsal farklılaşmaların mekandaki ayrışmasını irdeleyen bir çalışma daha yapılmıştır. Bu çalışmalar dönemler itibarıyla, kentin toplumsal yapı özelliklerini yansıtmışlardır. Ayrıca ekonomik ve mekansal yapının dönüşümünün değerlendirilmesi amacıyla pekçok başka çalışmadan yararlanılmıştır.

Kentin yapısal dönüşüm sürecinin son aşamasını yansıtabilecek olan veri ise Devlet İstatistik Enstitüsünün 1990 yılında gerçekleştirdiği nüfus sayımı sonuçlarıdır. Tüm nüfus sayımı sonuçları ve sayım sonuçlarının %5 örnekleme ise ayrıca değerlendirilmiştir. Bu verilerden, özellikle MGA'nda yaşayan toplumsal grupları kentin diğer kesimlerinde yaşayanlardan farklı kılan özelliklerin saptanmasında yararlanılmıştır.

Kentte mahalle düzeyinde kiracılık oranlarının analizine ilişkin çalışmalarda mahalle bazındaki 1990 Nüfus sayımı %5 örneklem verilerinden faydalanılmıştır. Sayım sonuçları öncelikle SPSS programında değerlendirilmiş, daha sonra sonuçlar Excel programına aktarılmış, verilerin haritalandırılması ise Arc View3.1 programı ile gerçekleştirilmiştir.¹

MGA'daki dönüşümü ve farklılıkları tartışabilmek için ise anket çalışmaları ve özel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. MGA'da yer alan Sümer, Yıldız, Odunkapı, Namık Kemal, Türk Yılmaz, Bozkurt, Tuzcu, Ülkü, Sakarya, Yeni, Pazaryeri, Altınordu mahallelerinde %10 örnekleme ile toplam 323 adet anket görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Anketlerin sonuçları da SPSS programında değerlendirilmiş, bütün bu değerlendirmeler sonucunda kentin bir parçasında oluşan toplumsal dışlanılmışlık süreci ele alınmış ve süreci yaratan koşullar ortaya konmaya çalışılmıştır.

¹ Mahalle sınırlarının Auto Cad programında çizilerek, Arc View programında kullanılabilir hale getirilmesi Öğr. Gör. Ömür Saygın tarafından gerçekleştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

FARKLI ZAMAN VE MEKAN

KAVRAMSALLAŞTIRMALARINDA

TOPLUMSAL AYRIMLAŞMAYI OKUMAK

Farklı dönemlerde analize konu olan toplumsal yapı özellikleri, zamanın ve içinde bulunulan mekânın özelliklerine göre farklılık taşımıştır. 19.Yy. başlarında başlayan toplumsal analizler 21.yy.' a girdiğimiz şu günlerde çok daha zengin içeriklerle ele alınmaktadır. Toplumsal analizlerde önce modernleşme okulunun kuramsal açıklamaları benimsenmiştir. Darwin'ci gelişim çizgisine dayanan bu açıklamalarda toplumsal ayrışmanın farkına varılmış, ancak gelişme çizgisine uyum gereği az gelişmiş olan toplumların bir gün gelişeceği gibi umutlar taşınmıştır. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde bu açıklamalar yetersiz kalmış ve toplumsal gelişmişliğin artık ekonomik ve politik süreçlerin analizini kapsamaması düşüncesi ortaya konmuştur. Bu yaklaşım biçimi aslında Marx'ın 19.yy'da ortaya koyduğu yaklaşım biçimlerinin bir uzantısıdır. Politik ekonomi yaklaşımı olarak adlandırılan bu yaklaşım biçimi kuramsal açıklamalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yaklaşıma göre toplumsal gelişmişlik tartışmaları kapitalizmin gelişimi ile ilişkilendirilerek tartışılmaya başlanmıştır. Böylelikle pozitivist bilimin eleştirisi doğrultusunda gelişen politik ekonomi yaklaşımları çerçevesinde gelişen çalışmalar toplumsal ayrışmayı inceleyen kentsel sosyoloji, coğrafya ve bunların birleşimi olarak kentsel ekolojiyi doğa bilimleri çerçevesinden çıkarıp sosyal bilimlerin içine almıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda mekansal ve toplumsal farklılaşmaların oluşumuna temel olan politik, ekonomik ve sosyal süreçler tartışılmaya başlanmıştır. Ancak bu yaklaşımlar sonucunda şu görülmüştür ki, politik ekonomi yaklaşımı yerel özellikleri dışlamakta, gelişim çizgisini, o da modernist okulun yaklaşımları gibi tek bir doğru ile göstermektedir. Bu nedenle, bu yaklaşıma eleştiri olarak yapı-aktör sentezi şeklindeki kuramsal

yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşım biçimi artık yerel olanın özgün özelliklerini ortaya koymayı ve değerlendirmeleri bu bağlamda gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak bu yaklaşım biçimleri, süreç içerisinde ekonomik, sosyal, politik ve mekansal değişimlerin yeni kavramsal açıklamalarını geliştirmektedir. Bu bölümde gerçekleştirilmeye çalışılacak olan farklı zaman ve mekanlarda oluşan farklı süreçleri ve bu süreçleri açıklamaya çalışan kuram ve kavramları değerlendirmektedir. Ancak bu değerlendirmeler yalnızca gelişmiş ülkelere özel olarak yapılan açıklamalarla kısıtlı kalmayacak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin değerlendirmelere de değinilecektir.

2.1.Modernleşme Kuramı ve Modernizmin Tariflediği Evrensel Toplum Yapısı ve Zaman Mekan Kavramsallaştırmaları

Aydınlanma felsefesinin bir uzantısı olarak gelişen modernist felsefe zaman ve mekan ilişkileri kapsamında tek bir gerçeklik olduğuna inanır. Bu evrensel gerçekliktir. Hem sosyal bilimler, hem de doğa bilimlerinde bu evrensel gerçeklik tarif edilmeye çalışılmaktadır.

Sosyal bilimler, en başından beri Aydınlanma felsefesi ve modernleşme projesinin temel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Tüm toplumsal kuramın esas nesnesi ilerleme, toplumsal boyutu da tarihsel zaman olmuştur. Tarihi zamandan ve mekandan bağımsız olarak değerlendiren *tarihselcilik* modernite döneminde gelişen tüm bilimlere egemen olmuştur. Bu felsefeye göre, toplumlar belirli bir evrim çizgisinde ilerler, sosyal bilimlerin amacı bu farklılıkları dışlayıp, genel geçerli kategorilere ulaşmaktır (Işık, 1994,s.10).

“Sosyal bilimler araştırma nesnelere, ele aldıkları tekil toplumsal olguları, süreç içinde gelişen daha geniş ölçekli toplumsal olgular bütünü içine yerleştirmek ve bu kültürü, tarihsel gelişimi içinde tahlil etmek uğraşı içinde olmuşlardır” (Işık, 1994, s.20).

Modernist felsefe doğrultusunda belirli bir evrensel toplum yapısı belirlenmiştir. Bu batı toplumlarının taşıdığı özellikleri idealize eden bir yapıdır. Tüm toplumların belirli bir ilerleme çizgisinden geçerek bu yapıya ulaşacağına inanılmaktadır. Bu ilerleme çizgisine uymama durumu toplumların kendi iç yapılarının uyumsuzluğundan kaynaklanan bir durumdur.

Modernist felsefe ulus devlet sınırları içinde bir toplum yapısı tariflemektedir. Ancak ulus devlet, modernite projesinin gerçekleşmesi için tüm projeleri hayata geçirmelidir. Bu projelerden bir tanesi de ulus devlet sınırları içerisindeki toplumun taşınması gereken özelliklerdir. Tekeli, bu özellikleri şöyle sıralamaktadır; Dayanışma duygusuna sahip, hareketliliği yüksek ancak sürekliliğe sahip, kültürel açıdan homojen, eskiden bilinmeyen tehdit ve risklerle karşılaştığında buna karşı yeni güvence mekanizmaları geliştirebilen, uzmanların yönlendirmeleriyle güçlü bir ilerleme yada geleceğe yönelen bir toplumsal yapı tarif edilmektedir (Tekeli, 1999a s. 27).

Modernleşme kuramı çerçevesinde farklılaşmaları saptamaya yönelik olarak kavramsallaştırmalar ve bu kavramsallaştırmalar doğrultusunda toplum yapıları tarif edilmiştir. Toplum bilim ve doğa bilimleri ise toplumu ve doğayı açıklamak için bu felsefe doğrultusunda kuramsal açıklamalar ve kavramlar geliştirmişlerdir. Klasik sosyoloji, ekolojik yaklaşımlar ve politik ekonomi paradigması çerçevesinde toplumsal farklılaşmaları açıklama çabaları da, modernist felsefe içerisinde yer almışlardır.

2.2. Klasik Sosyoloji Çalışmaları

Toplumsal yapı analizleri özellikle 19.yy.'dan bu yana gerçekleştirilmektedir. Toplumsal yapı analizlerinin gerçekleştirilmesinin temel gerekçesi, sanayi devrimi ile bozulan toplumsal yapıyı düzene sokma çalışmalarına dayanmaktadır. Bu doğrultudaki çalışmaları gerçekleştirenlerin başında Durkheim ve Weber gelmektedir. Her ikisi de 19. yy.'da "sanayi toplumlarının genel özelliklerini, sanayileşmeyi nasıl başardıklarını ve gelecekte sanayileşmenin alacağı biçimi, incelemiş, fakat farklı kuramlar

geliştirmişlerdir. Gelişme/değişme sürecinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin birçok açıklamalar ileri sürmüşlerdir” (Cirhinlioğlu,1999,s.27). Aynı dönemde Marx’da değişime ilişkin görüşler geliştirmiştir ve Cirhinlioğlu’nun belirttiği üzere her üç düşünürün ortak paydaları “evrimci” dünya görüşünden önemli ölçüde etkilenmeleridir. Ancak Durkheim ve Weber 1950 ve 60’larda gelişen modernleşme okulu kuramlarına kaynaklık ederken, Marx, 1970’lerdeki ekonomik temelli açıklamalara kaynaklık etmiştir.

Sanayileşmenin gelişimi kentlerde nüfus yığılmalarına neden olmuştur. Böylece kentlerde farklı toplumsal yapılar oluşmuş ve farklı toplumsal gruplar kent mekanı üzerinde farklı bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Bu nedenle 20.yy.’da modern sanayi toplumu özellikleri Weber, Durkheim, Marx gibi düşünürlerin araştırmalarına konu olmuştur.

İnceleme konuları genellikle, kentsel sorunlar, yoksulluk, kalabalık, toplumsal huzursuzluk, sanayi devrimi, kapitalist ekonomik sistemin gelişimi sonucu kentte yaşanan ekonomik dönüşüm, göç, konut sorunu, alt yapı yetersizliği, bozulan sağlık koşulları, farklı kültürden gelenler nüfusun çelişen değerleri gibi konular olmuş ve bu incelemeler modern toplum paradigmasının gelişimine neden olmuştur. Bu çabalar ve felsefi analizler değişen toplum yapısını açıklayacak kapsamlı ve evrensel tipolojiler geliştirmeyi, genellemeler yapabilmeyi amaçlamıştır (Osman, 1999, s.177) .

“Durkheim toplumsal değişmeyi açıklarken toplumsal bütünleşme olgusuna değinmiş, bunun hem geleneksel, hem de modern toplumlarda nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışmıştır. Onun için, toplumlar alt bir düzeyden üst bir düzeye doğru gelişmektedirler “(Cirhinlioğlu, 1999,s. 30).

Kısacası, 19.yy.’da klasik sosyoloji alanında toplumsal yapıyı anlamaya yönelik olarak yapılmış olan çalışmalarda toplumdaki farklılaşmayı fark etmişlerdir. Kırdan kente göç, kırsal toplulukların, kentsel topluma dönüşümünü nedenlemektedir. Bu süreç sorunlu bir süreçtir, ancak aşılması gerekmektedir ve dönüşüm gerçekleşecektir.

“Gelişmeci” kabuller bunu gerektirir. Dolayısıyla, bu dönemde yapılan analizlerde toplumsal ayrılaşmaya ilişkin ilk saptamalar yapılmış, ancak “tek” ideal toplum özelliklerine birgün tüm toplulukların erişeceği varsayılmıştır.

Modernleşme kuramının az gelişmiş ülkelere ilişkin değerlendirmelerinde de modernleşmenin bu ülkelerin sorunlarını tamamen çözeceği varsayımına dayanmıştır. Bu doğrultuda “göç” pozitif değişimin önemli bir kaynağı gibi görülmüştür. Kırsal nüfusu ekonomiye entegre etmektedir. Kentler modernleşmenin motorlarıdır. Hızlı kentleşme, kalabalık ve işsizlik gibi sonuçlar içerebilirler ancak bunlara karşı konulamaz. Bunlar gelişmenin geçici yan ürünleridir. Sonuçta herkes ekonomik büyümeden fayda sağlayacaktır (Flanagan, 1999,s.151).

2.3. Kentsel Ekoloji – Farklılıkların Mekansal İfadesi

Kentsel toplumun analizine ilişkin olarak yapılan çalışmalara daha sonra mekanın da inceleme konusu olmaya başlaması ile sosyoloji disiplini, coğrafya disiplini ile bütünleşmiştir. Böylece 20. Yy. başlarında kent sosyolojisinin, sosyal konuları kentsel mekan bağlamında incelemeye başlaması ile “kentsel ekoloji “ adı altında bir paradigma gelişmiştir. Kentsel ekoloji yaklaşımı öncelikle coğrafya ve sosyoloji bilimlerinin birleşimi gibi iken, politik ekonomi yaklaşımlarının gelişmesi ile ekonomi ve politikanın da konusu olmuştur. Gottdiener’in (1985) belirttiği gibi “başından beri ekoloji, ekonomi, coğrafya ve sosyolojinin birleşimi gibidir” (Flanagan,1993, s.46).

Ekolojik yaklaşım, Chicago’nun sanayileşme sonucunda büyük miktarlarda göç alması ile farklı bir yapıya bürünmesi sonucunda Chicago okulu tarafından geliştirilmiş bir yaklaşım biçimidir. “Ekolojik yaklaşımların temeli, insan davranışlarının ekolojik ilkelerle belirlendiği inancına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre yarışmada en güçlü gruplar (bu genelde gelir bağlamındadır), mekanda en avantajlı pozisyona yerleşirler. Ancak kültürel yapının yarışmayı sınırladığı da söylenmektedir” (Hall, 1998,s. 20).

Özetle, kentsel ekoloji yaklaşımıyla, kentte yaşayan farklı toplumsal grupların ve arazi kullanım türlerinin yer seçimleri farklı yöntemlerle saptanmaya çalışılmış daha sonra farklılıklar, çeşitli yöntemlerin geliştirilmesiyle, genelleştirilerek modeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, dönemselsel olarak model geliştirmek için farklı yöntemler kullanılmıştır. Ayrıca farklı dönemlerde geliştirilmiş olan yöntemler özde hep genelleme amacını taşımış olsalar da içerikselsel olarak farklılaşmışlardır. Bu nedenle bu çalışmada bu içerikselsel ve dönemselsel farklılaşmaya değinilerek, yüzyılın ikinci yarısında çok eleştiriye uğramış olsalar da, ekolojik yaklaşımların toplumselsel dışlanmışlığın belirlenmesi konusundaki katkıları değerlendirilecektir.

2.3.1. Erken Dönem Ekolojik Yaklaşımları

Erken dönem ekoloji yaklaşımları 20.yy.ın ilk yarısında geliştirilen yaklaşımlardır. Bunlar kentsel arazi kullanım türlerinin ve toplumselsel grupların dağılımını “doğal alan” ve “ekolojik alan” kavramlarıyla açıklamaya çalışan yaklaşımlardır. Bu mozaik bütünündeki hareketleri inceleyen “invasion, succession” kavramını geliştiren bir çalışma olmuştur. Bunların dışında kent ekolojistlerinin kentlerin yapılarına ilişkin genellemeler yapma girişimleri olmuştur. Bu doğrultuda kent modelleri geliştirilmiştir. Ancak daha sonra bu yaklaşımlara ilişkin eleştirilerin açıklanacağı bölümde de belirtileceği üzere bu yaklaşımlar hep genellemeler yapma endişesinde olmuşlardır.

Bu incelemeler modern toplum paradigmasının gelişimine neden olmuştur. Değişen toplum yapısını açıklayacak kapsamlı ve evrensel tipolojiler geliştirmeyi genellemeler yapabilmeyi amaçlamıştır (Osmay,1999,s.177). “Erken ekoloji düşüncesi doğa kurallarının alınıp, doğa bilimlerinden adapte edilebileceği düşüncesine dayanıyordu” (Flanagan,1999,s.225).

2.3.1.1. Doğal Alan – Ekolojik Alan

Kentsel ekoloji yaklaşımlarını geliştirerek, kentte farklı toplumselsel grupların dağılımına ilişkin olarak geliştirilen çalışmaların başında Park, Burgess ve Mc. Kenzie'nin çalışmaları gelmektedir.

Park (1926), kent mekanının analizinde doğa bilimlerini benimsemiş ve kentte belli özelliklerin yoğunlaşmasından dolayı oluşan özel nitelikteki alanları “doğal alan” lar olarak tanımlamaktadır. Bu sadece morfolojik özelliklere dayanan bir tanımlama değildir, hem fiziksel hem de kültürel özellikleri içermektedir. Doğal alanlar, arazi kullanım türleri, arazi kiralari, yada etnik özellikler nedeniyle homojen olan bölgeler olup sanayi, ulaşım gibi arazi kullanım türleri tarafından sınırlanan alanlardır (Hall, 1998).

Doğal alan çalışmaları daha geniş bir sosyal içerikle Chicago'da devam ettirilmiş böylece ekolojik alan kavramı geliştirilmiştir. Bu kavrama göre mekansal birimler fiziksel arazi kullanımına ve sosyal doluluğa göre tanımlanmaktadır. Ekolojik alanların tarifinde ise istatistiki sonuçlar kullanılıp arazi kullanım türleri ve etnik statüye bağlı sosyal alanlar sınıflanmaya çalışılmıştır. Sınıflamalarda ekonomik statü, arazi değerleri, iş durumu, sosyal statü (yaş ve etnik grup) gibi değişkenler ele alınmıştır.

2.3.1.2. Invasion - Succession

Kentte yaşayan farklı toplumsal grupların hareketleri konusunu genelleştirmeye çalışan bir yaklaşım biçimidir. Kent içinde bazı bölgelerin kullanıcılarının zaman içerisinde oturdukları bölgeyi terk ettikleri, bunların terk ettikleri bölgelere ise başka toplumsal grupların yerleştiği konusu Mc.Kenzie tarafından (1926) invasion – succession olarak kavramsallaştırılmıştır.

Mc. Kenzie'nin kavramsallaştırdığı invasion-succession konusu iler ki dönemlerde de ekologlar tarafından inceleme konusu yapılmıştır. Aldrich (1989)'e göre invasion-succession kültürel değil, ekonomik nedenlere bağlıdır.

2.3.1.3.Kent Modelleri

Kentlerin arazi kullanımının, türleri arasındaki bir yarışmanın ürünü olduğunu savunan ekolojik yaklaşımlar çerçevesinde geliştirilen modeller Burgess'in kentsel

büyüme modeli, Hoyt'un Sektör Modeli (Kentsel Dilimler) ile Harris ve Ullman'ın çoklu çekirdek modelleridir. Bu modellerin hepsi az ya da çok sayıda ki kentlerin arazi kullanım yapılarının ve toplumsal gelir gruplarının yaşama mekanlarının ayrışmalarını inceleyerek kentlerin gelişimine ilişkin genel bir model oluşturmayı amaçlayan çalışmalardır.

Burgess (1925), kentsel büyüme biçimleri üzerinde odaklanmıştır. Chicago kentinin morfolojik çalışmasını yaparak kentsel büyüme modeli önermiş ve bu pek fazla eleştiriye konu olmuştur (Flanagan, 1993,s.148). Bu modelde, kent dışarıya doğru genişlemekte ve dışarıda yeni konut alanları oluşmaktadır. Dış çeperlerde oluşan konutların fiyatları yalnızca üst gelir grupları tarafından karşılanabilmekte, dolayısıyla onların iç halkalarda boşalttığı konutların fiyatları düşmektedir. Sonuç olarak, bu modelde artan gelir ve statüye bağlı olarak iç içe geçmiş konut bölgeleri oluşmaktadır (Carter, 1981, s.238) .

Hoyt (1939) ise Amerika'nın 142 kenti üzerinde yaptığı çalışmalarla, Burgess'in modelindeki bir takım eksiklikleri gidermeyi amaçlamıştır. Bu, kentin ulaşım aksları boyunca gelişimini öngören lineer bir model olmakla birlikte, radyal eğilimler de katılmıştır. Bu modele göre yüksek gelir grupları merkezden ulaşım kanalları boyunca dışarı doğru uzanır (Carter, 1981; Flanagan, 1993, s.148) .

Ancak bu modeller Johnston(1971) ve Carter (1972) tarafından pek çok açıdan eleştirilmişlerdir. Arazi kullanım türlerini kesin sınırlarla birbirlerinden ayırmaktadırlar, dolayısıyla evrensel geçerlilikleri yoktur. Sektörlerde homojenliği savunurlar. Çok basit ve mekanik şemalardır, sosyal ve kültürel belirleyicileri dışarılar (Ley,1983,s.72,74).

Bu modellere yapılan pek çok eleştiriye karşın Harris ve Ullman (1945) hem bölgesel, hem de radyal dokuyu değiştiren başka faktörleri de dikkate alarak yeni bir model geliştirmişlerdir. Harris ve Ullman çok çekirdekli modeli önermişlerdir. Çünkü kent saçaklanarak büyümektedir.

Aynı şekilde Mann'ın (1965) tüm kent modellemelerine yapılan eleştirilere karşın bir başka kent modeli önerisi olmuştur. Kentler bu yaklaşım çerçevesinde iç içe geçmiş halkalar şeklinde dışarıya doğru gelişirken, gelir farklılıkları dokuda sektörel bir ayırım oluşturur (Flanagan, 1993, s.148; Hall,1998, s.20).

Kent modelleri oluşturma çalışmaları, kentsel oluşumların yalnızca pazar kuvvetlerine bağlı olduğu kanısı nedeniyle oldukça eleştirilmiştir. Bu modeller yerel kültürlerin ve duyguların arazi kullanım kararları üzerindeki etkilerini dışlamışlardır. Eleştirilerde “resistans” konusu gündeme gelmiştir. Firey (1945), bazı arazi kullanım kararlarının oluşmasında resistans'ın da etkili olabileceğini Boston'daki etnik bağlılık örneği ile göstermiştir. Gottdiener (1985)'e göre, Park'ın kendisi de, kentteki doğal alanların oluşumunda yerel kültürün (duygusal ve rasyonel olmayan değerlerin) gelişimine olanak tanıdığı üzerinde durmuştur (Flanagan, 1993, s.50).

Özetle, 20.yy.'ın ilk yarısında kentsel toplumun özellikleri tanımlanmaya çalışılmış, daha sonra mekan irdemelerinin de devreye girmesiyle kentsel büyüme biçimleri genellenmeye çalışılarak kentsel gelişme modelleri oluşturulmuştur. Modernist felsefik bakış açısı, hem sosyolojiye, hem de kentsel toplumu, mekansal incelemelerle bütünleştiren kentsel ekoloji paradigmasına yansımıştır. Kentsel analizlerde öncelikle farklılıklar saptanmaya çalışılmış, daha sonra bunlar genelleştirilmiştir. Tüm modelleme çalışmalarının amacı, genel bir kent modeli yaratıp, tüm kentsel gelişmeleri bu model üzerinden değerlendirme amacını taşımıştır.

Dolayısıyla, bu çalışmalarla, modernist felsefe doğrultusunda kavramsallaştırılan zaman ve mekan ilişkileri bütününde kentin ve kentsel toplumun da modeller aracılığıyla kavramsallaştırılabileceği düşünülmektedir.

2.3.2. Pozitivizmin Etkisiyle Gelişen Ekolojik Yaklaşımlar

Ekolojik yaklaşımlar 1950'lerden sonra pozitivizmin etkisi altına girmeye başlamışlardır. 1960'lardan sonra bu etki yoğunlaşmıştır. Pozitivizmin etkisi altındaki kentsel ekoloji, genelleştirilmiş modeller ve yasalar bulma arayışı içinde olmuştur. Bu dönemde gelişen niceliksel teknikler, bilgisayar teknolojisinin kullanıma girmesi, bu tür genellemelerde kolaylık sağlayan araçlardır.

Böylece, mekansal determinizm - bölgeler arası farklılıkların betimsel dökümünü yapmak amaçlanmıştır. Evrensel mekan yasaları arayışı söz konusudur. Mekanın örgütlenmesinin rasgele olmadığı, belli bir düzene dayalı olduğu düşüncesiyle, bu düzeni matematiksel olarak ifade etme çabaları geliştirilmiştir (Işık, 1994,s.18).

Gelişmiş istatistiksel analiz metodlarıyla kentsel alanda toplumsal farklılaşmaları saptayarak genellemelere gitmeyi amaçlayan başında Shevky ve Bell'in "Toplumsal Alan Analizi" yöntemi ile "faktöryel ekoloji" yöntemleri gelmektedir.

Toplumsal alan kavramı Shevky ve Bell (1949) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram doğal alan kavramından kopmakla birlikte aslında ona benzemektedir. Shevky ve Bell toplumsal alanı aynı toplumsal pozisyondaki insanlar olarak tanımlamışlardır, ancak doğal alanda olduğu gibi coğrafi sınırlayıcılar bulunamıyordu. Bu analiz yöntemi ile iki coğrafi bölge arasındaki toplumsal farklılaşmalar tespit edilebilmektedir. Ayrıca bu analiz yöntemi belli bir alanda zaman içindeki değişimleri saptamaya da yardımcı olmaktadır. Shevky ve Bell'e göre, *kent bir toplumun bir ürünüdür*, dolayısıyla kentsel yaşamın sosyal biçimleri daha büyük toplumun değişen özellikleri kapsamında değerlendirilmelidir. 3 ana temanın modern toplumun özelliklerini yansıttığı düşünülmüştür: 1)iş yapısındaki değişim, 2)aile içindeki yaşam biçimi ve rol değişiklikleri 3)etnik grupların ve diğer grupların artan izolasyonu (Ley,1983,s.75,76).

Toplumsal alan analizini gerçekleştirmek için nüfus sayım bilgileri kullanılmıştır. Kentin her bölgesi için üç ayrı indeks kullanılmıştır. Toplumsal sıra, kentleşme ve ayrışma. Bu indekslerin değişenleri şöyledir.

<u>İndeksler</u>	<u>değişkenler</u>
-toplumsal sıra	meslek kira eğitim
-kentleşme	doğurganlık kadın nüfusun aktivite oranı tek aileli konut sayısı
-ayrışma	

Bu istatistiki veriler karşılaştırılarak sosyal alanlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu yöntem ekolojik analizlerde ilk adım olarak ortaya atılmıştır. Bu model değişkenlerin kuramsal temayı temsil etmede yetersiz olması nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak yine de bu modelin içerdiği değişkenler Kuzey Amerikan kentlerini kolayca temsil edebilmektedir.

Bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler çok daha fazla değişkenin kullanılmasını olanaklı kılmıştır. Bu nedenle konut dokusundaki farklılaşmaları incelemek için faktör analizi yöntemi geliştirilmiştir. Murdie'nin (1969) Toronto'da yaptığı analiz faktöryel ekolojinin iyi bir örneğidir. "Murdie , toplumsal alan analizlerinin ileri sürdüğü indeksleri Burgess ve Hoyt'un kent modelleri ile birleştirmiştir" (Göksu,1988, s.18).

2.3.3. Kentsel Ekoloji Yaklaşımının Eleştirileri ve Toplumsal Dışlanmışlık Saptamalarına İlişkin Katkıları

Işık'ın (1994), belirttiği üzere modernist yaklaşımlar çerçevesinde gelişen toplum bilimleri 1960'ların sonlarına değin, toplumların belli bir evrim çizgisinde gelişeceğini savunmuşlardır, bu doğrultuda toplum bilimleri farklılıkları dışlayıp, genel geçerli kategorilere ulaşma ve evrensel mekan yasaları oluşturma amacını taşımışlardır. "Belirli bir anda somut bir mekanda, başka bir tarihsel zamanı temsil eden ilişkiler ve süreçler görülebilse bile, bu geçicidir" (Işık, 1994, s.11).

Ekologlar'da aynı toplum bilim anlayışı çerçevesinde, modernitenin büyüme ve ilerleme çizgisine sadık kaldıklarından analizlerinde saptadıkları farklılıkları zaman içerisindeki evrimsel süreçte aşılacak sorunlar olarak değerlendirmişlerdir. Ekologlara göre; "kentlerin büyümeleri ve değişimleri de evrimsel bir çizgide açıklanmalıdır"(Osmy, 1999,s.177). Bu nedenle kentsel ekoloji yaklaşımları her ne kadar analiz çerçevesini kentsel mekanı da kapsayacak biçimde geliştirmiş olsalar da, analiz amacı sonuçta genel bir kent modeli yada kentsel toplumsal yapı tanımlamalarına gitmektir. Dolayısıyla, ekolojik yaklaşımlar, yaşam biçimi farklılıklarını gizleyen, farklılıkları genel kalıplar içerisinde sokan yaklaşımlardır.

Ekolojik yaklaşımların eleştirilmesine neden olan diğer önemli konu ise kuramsal içerikten yoksun olmalarıdır. Yapılan analiz çalışmalarının neden yapıldığına ilişkin bir açıklama getirilmemiştir.

Kentsel ekolojinin şu üç soruyu cevaplanması istenmiştir; Kentlerde hangi gruplar nerelerde yer seçecektir? Bu alanlardaki koşullar nelerdir? Yer seçimi neden ve nasıl oralarda gerçekleşmiştir? Ekolojik yaklaşım esasen ilk iki sorunun cevaplanması ile ilgilenmiş ve zaman içinde teknikler geliştirmiş olmasına karşın, çalışmanın asıl tarifleyici yönü değişmemiştir. Ekolojik yaklaşımın temel zayıflığı ise üçüncü soruya yeterli bir cevap geliştirememiş olmasıdır (Göksu,1988.s.21,22).

Ayrıca yapılan analiz çalışmaları ekonomi temellidir. Ekonomistlerin soyutlamalarıyla sınırlı kaldığından yerel değerleri dışlamaktadırlar. Bu nedenle içerdiği değişkenler de genellikle dar bir kapsam içerisinde kalmıştır.

Ekolojik yaklaşımların planlama açısından ve yerel yönetimlere sağladıkları katkılar açısından olumlu sonuçlarının da olduğu söylenebilir. Ayrıca ekolojik yaklaşımlar gelişime açıktır. Daha fazla değişkenin devreye girmesi, global ve yerel etkenlerinde devreye sokulması ve en önemlisi kuramsal bir içeriğe sahip oldukları takdirde ekolojik yaklaşımlar analizlerde yararlı araçlar olabilirler.

Flanagan'ın (1993), da belirttiği gibi ekoloji çalışmaları hala kentsel çalışmaların önemli bir parçasıdır. Son yıllarda ekolojist olarak kendilerini tanımlayanlar politik ekonomi ve topluluk araştırmaları içinde kendilerini yeniden gruplandırmaktadırlar.

2.4.Politik Ekonomi Paradigması Çerçevesinde Toplumsal Dışlanmışlık

2.4.1. Politik Ekonomi Paradigmasının Gelişimi

2.Dünya savaşından sonra sanayileşmiş batı toplumları, işsizlik konut sorunu, hizmetlerin dağılımdaki eşitsizlikler gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu da kentlerde bir takım protestoların oluşmasına neden olmuştur. Paris'te 1968'te öğrenci olayları yaşanmıştır. Dolayısıyla, kentler bir çok ekonomik ve toplumsal sorunu barındıran yerler haline geldiklerinden kentsel mekandaki değişimlerin ekonomik ve politik içeriklerinin olduğu fark edilmiştir. Gelişmiş ülkelerin kentlerindeki ekonomik değişimler şöylece özetleyebiliriz:

-iş gücü pazarı uluslararasılaşmıştır.

-yerli işgücü pazarı iyi ücretli ve kötü ücretliler (büyük ölçüde göçmen işçilerden oluşan) olarak ikiye bölünmüştür.

-sanayide teknoloji yoğun üretime geçiş yaşanmıştır.

-üretim temelli ekonomiden servis temelli üretime geçilmiştir (Flanagan, 1993, s.78).

Bu nedenle kentsel sosyal ve mekansal sorunlar tartışılırken, daha önce geliştirilmiş olan ekolojik yaklaşımlar gibi yaklaşımlar yetersiz bulunmuş, toplumsal ve mekansal yapının analizinde kapitalist üretim tarzı ile ilişkilendirilerek açıklanmaya başlamıştır. Böylece ekolojist yaklaşımlardan farklı olan politik ekonomi paradigması çerçevesinde eleştirel bir yaklaşım biçimi geliştirilmiştir.

2.4.2. Politik Ekonomi Paradigmaları Çerçevesinde Mekanın Önemi

Aydınlanma felsefesinin ürünü olan sosyal bilimlerde ekolojik yaklaşımlar mekansal süreçlerin ardındaki sosyal, ekonomik ve politik ilişkileri görememiş olmaları nedeniyle eleştiriye uğramışlardır. Böylece 1970'lerde geliştirilen politik ekonomi olarak adlandırılan yaklaşım biçimi ile mekansal analizlere daha derin sosyal içerikler kazandırılırken, toplumu analiz eden sosyoloji bilimi ile, mekanı analiz eden coğrafya biliminin çalışma alanları iç içe geçmiş disiplinler özelliği kazanmıştır.

Sosyal bilimlerde toplumsal, ekonomik ve mekansal ilişkiler bütünü'nün analizinin önem kazanmasıyla Işık'ın (1994) belirttiği üzere hem toplumsal analizler, hem de mekansal analizlere yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır. Ekonomi ve politikanın toplumsal ve mekansal analizlerin önemli bir boyutu olduğu bu yaklaşım biçimi politik ekonomi paradigması olarak gelişmiştir. Ekonomi ve politikanın mekansal ve toplumsal etkileri üzerinde duran bu paradigma özellikle kapitalizmin etkilerini tartışmaktadır. Bu nedenle bu yaklaşım biçimi Marxizm'in uzantısı olarak da yorumlanmaktadır.

Bu paradigma çerçevesinde, mekan kendi başına varlığı olan bir nesne değil, özellikle kapitalist üretim tarzında verili toplumsal ilişkiler sonucunda üretilen bir nesnedir, insan ilişkilerinin belirleyicisi değildir, dolayısıyla mekanın analizi günümüz kapitalizminin analizinde temel bir öge olmalıdır. (Işık, 1994, s.18)

Kent mekanında ki değişimleri kapitalizmin uzantısı olarak değerlendiren, dolayısıyla, kent mekanındaki değişimleri ekonomi ve politika ile ilişkilendiren bu yaklaşım biçimine göre mekanın önem kazanmasıyla, toplum bilimlerde yukarıda da belirtildiği gibi coğrafya disiplini önem kazanırken, kent sosyolojisi önemini yitirmiştir. Ayrıca kent sosyolojisi, daha önce Aydınlanma felsefesinin uzantısında bir gelişim izlemiş olması nedeniyle hep genellemeler yapmayı amaçlamış olması nedeniyle eleştiriye uğramıştır.

“Kent sosyolojisine eleştiri getiren bu görüşte, kentin dinamiklerini kendi başına, kent içinde kısıtlı kalarak incelenemeyeceği, toplumsal olguların ancak toplumun bütünü ele alınarak, özellikle de devletin ve politikaların rolü ve sistemin tümü ile ilişkilendirilerek kente yönelik kuramsal çıkarımlar yapılabileceği savunulmuştur” (Osman, 1999,s.178).

Sonuç olarak, mekansal analizlerin ekonomik ve politik oluşumlarla ilişkilendirildiği bu yaklaşımda mekanın önemi artmıştır. Mekanın öneminin artması ise kentsel coğrafyaya toplumsal bir içerik kazandırılmış ve eleştirel kentsel coğrafya gelişmiştir.

Bu paradigma doğrultusunda kent mekanının analizini gerçekleştiren isimlerin başında **Castells** ve **Harvey** gelmektedir. Her iki yazarın görüşleri Marksizm’in uzantısı olarak görüldüğünden, kendileri ve bu akım doğrultusunda çalışmalar yapanlar Neo-Marxist olarak adlandırılmaktadır.

“Castells, (1977)’e göre;

- kent mekanı yapılı çevredir, yapısal sistemin ürettiği bir alt sistemdir. Ekonomik, politik, ideolojik gelişmeleri içeren toplumsal düzendir.
- kent daha geniş toplumun ekonomik düzenlemelerinin mekansal olarak bir aradığıdır ve modern kent özelde kapitalizmin fiziki görüntüsüdür.
- Bu açıdan, kent mekanı ve sosyal düzenin ekonomik alt yapıları ile ilgili iki gerekli ve ilgili konu vardır: Kapital birikimi ve sınıf çatışması” (Flanagan, 1993,s. 88).

Özetle, ekonomik, sosyal ve mekansal yapılar arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanan **Castells**, kentsel kriz alanlarında devletin rolünü tartışmıştır. Ayrıca sınıf çatışmalarını konusunu politik ekonomi yaklaşımı içerisine ilave etmiştir. Sınıf çatışmalarının, toplumsal protesto hareketlerinin kentsel değişim üzerindeki etkilerinin inceleme konusu olmasıyla, politik ekonomi yaklaşımı içerisinde aktörlerin rolü de tartışılmaya başlanmıştır.

Harvey ise "Social Justice and the City" çalışmasında (1973) kentsel gelişim tarihinin dönemlerini, kapitalin birikim krizinin yansıması olarak görmüştür ve kentsel yeniden yapılanmayı daha geniş ekonomik süreçlere bağlamaktadır. Yapılaşmış çevre bir yatırım hedefidir, karlılık daha geniş ekonomilere bağlıdır. Harvey'e göre, üretimdeki aşırı kapital birikimi yapılaşmış çevrenin kar alanı olarak görülmesine neden olmuştur. Bu da arazi ve mülk çekici bir yatırım alternatifi haline getirmiştir (Hall,1998, s.24).

Yatırım olanağı arayan kapital kent mekanına yönelir. Kapital hem üretim sektörüne (ofis, büro gibi), hem de tüketim (konut) sektörüne yönelir. Marxist terminoloji , bunu kapitalin birincil kanaldan, ikincil kanala geçişi olarak yorumlar. Ancak kapitalin bu şekilde kanal değiştirmesi ve kentsel büyüme biçimleri, döngüsel bir biçimde oluşur, ikinci kanaldaki yatırım, bu sektörde de aşırı birikime neden olabilecek ve karlılık düşecektir. O zaman kapital ya tekrar birincil sektöre dönecek yada ikinci kanalda daha karlı yatırım alanları arayacaktır. "Harvey tarafından geliştirilen Marxist ekonomi kuramı yapılaşmış çevreyi, kapitalist kentte aşırı birikim alanı olarak görmektedir. Savaş sonrasında ABD'deki banliyöler ve 1980 sonrasında UK.'deki ofis patlaması gibi. Ayrıca Harvey, bu eğilimlerin gerçekleşmesinde hükümet politikalarının etkilerini tartışmıştır. Kamusal yatırımların kent mekanına yönelik yatırımları teşvik ettiğini vurgulamıştır (Hall, 1998,s.25; Flanagan, 1993, s.89,90).

Bu paradigmanın 3. Dünya ülkelerindeki oluşumları değerlendirme biçimi bağımlılık kuramına dayanmaktadır. Buna göre 3.Dünya ülkelerinin gelişememe durumu, sanayileşmiş ülkelerin ekonomi politikalarına bağlanmaktadır. Çeper ülkeler olarak tarif edilen ülkeler kaynaklarını sanayileşen ülkelere aktarırken, sömürüye tabi olmaktadır, yani geçmişte koloniyalizm olarak tarif edilen durum, neokoloniyalizm olarak yeniden yaşanmaktadır.

2.4.3. Politik Ekonomi Paradigmasının Eleştirileri

Politik ekonomi paradigması bazı açılardan eleştiriye uğramış, bu eleştiriler politik ekonomi paradigmasının daha zengin bir içeriğe sahip olmasına neden olmuştur. Bu paradigmaya yönelik eleştiriler özellikle 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Eleştirilerin ortaya çıkışı ise yapı-aktör tartışmalarına dayanmaktadır.

Massey'e (1985) göre politik ekonomi paradigması içerisinde toplum ve mekan ayrı ayrı kavramsallaştırılmaktadır;

- toplumsal ilişkilerin mekanda yol açtığı sorunlar tartışılır, ancak mekanın toplumsal ilişkiler ve toplumun kuruluşu üzerindeki etkisi göz ardı edilir.
- mekandan bağımsız toplum, toplumsal ilişki ve süreçler vardır. Bu süreçlerin ne tür mekansal sonuçlar yarattığı tartışılır. Daha sonra, mekanın bu ilişkiler üzerindeki etkisi ele alınır. Bu mekansal determinizmde ortaya konan sorunsalın aşılması değil yalnızca tersine çevrilmesidir.
- mekanın nasıl bir fark yarattığı sorusu cevapsız kalmış, mekan küçümsenmiştir (Işık, 1999, s. 20).

Savage ve Ward (1993)'in, Harvey'in kapitalin kanal değiştirme sürecine ilişkin açıklamalarına yönelik eleştirileri vardır. Harvey, açıklamalarında sermayenin yer değiştirmesinin sosyolojik sonuçları konusundaki yorumlarını ve gözlemlerini destekleyecek araştırmalardan yoksundur (Hall, 1998, s.25).

Gottdiener (1985) ise kent analizlerine, kent mekanının üretiminde ekonomik, politik ve kültürel etkenlerinde katılması gerektiğini ve hiçbir politik ekonomik modelin bugünkü metropolitan komplekse uymadığını vurgulamıştır (Flanagan, 1993, s.92).

Gordon (1984)'a göre politik ekonomistler, entegrasyonun dikey eksenine ilgilidirler, ancak yerel gruplar ve faydaları, işbirliği, yada çatışma yoluyla bir araya getiren yatay bağlantıları göz ardı etmişlerdir (Flanagan, 1993, s. 92).

Politik ekonomi yaklaşımları pek çok açıdan eleştiriye uğramışlardır. Ancak bu eleştiriler, politik ekonomi yaklaşımının zenginleşmesine, yeni içerikler kazanmalarına neden olmuştur. Mekanın, toplumsal ilişkilerdeki öneminin tartışılması gerektiği, yerel grupların ve kültürlerin kentsel değişimde etkilerinin de öneminin vurgulanması gerektiği ortaya konmuştur. Böylece yerel ve yerel topluluklar üzerinde araştırmaların yoğunlaşmasının gereği ortaya çıkmıştır. Çünkü global etkilerin yerel üzerinde etkileri ve yerelin global'e tepkileri farklıdır. Yerel farklılıklar genellenemez. Böylece 1980'li yıllardan sonra kent sosyolojisi araştırmaları yeniden eski önemlerini kazanmaya başlamışlardır. Bu nedenle, Işık'ın (1984) belirttiği üzere coğrafya ve sosyoloji disiplinleri arasında yakınlaşma ve etkileşim vardır. Mikro coğrafya, farklı alt kültürlerin mekan deneyimleri üzerinde odaklanmıştır. Kültürel/etnik kimliğin oluşumunda bu deneyimlerin rolü tartışılmaya başlanmıştır.

2.4.4. Politik Ekonomik Yaklaşımlardan Yerelin Araştırmasına Doğru

Politik ekonomi paradigması çerçevesinde 1970'lerde gerçekleştirilen çalışmalar daha çok kentsel eşitsizlik ve sınıf çatışmaları gibi konular üzerinde odaklanmıştır. 1980 sonrasında ise global ekonomik ve politik yeniden yapılanma sürecinin yerel topluluklar üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar gündeme oturmuştur. Yerel topluluk araştırmaları genelde yeniden yapılanma sürecinin olumsuz etkilerini tartışmaktadır. Bu nedenle, evsizlik, işsizlik gibi konular incelenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, 1980 sonrası yazına "toplumsal dışlanmışlık" kavramı girmiştir. (Castells, 1983, "The City and the Grassroots")

Los Angeles, pek çok araştırmaya konu olmuş bir kenttir. Dünya ekonomisiyle entegre olan kentte, hizmetler sektörü genişlemiş, ofis blokları, kültürel merkezler, hoteller, ve yüksek gelir grubu konutları yükselmiştir. Ancak yine de merkezde kalifiye olamayan sanayi işçisine yönelik iş olanakları ve bu grubun yaşamına uygun konut alanları bulunmaktadır. Ancak hizmetler sektörünün ani ve yoğun gelişimi, kentte büyük bir nüfus artışı yaşanmasına neden olmuş, böylece kent merkezinde

kalifiye işgücünün konut talebi artmıştır, bu nedenle düşük gelir gruplarının konut alanlarında yenilemeler gerçekleşmiş, arazi fiyatlarında artış meydana gelmiştir. Düşük gelir grupları ile yüksek gelir grupları arasında konut alanlarına yönelik yarışma söz konusudur ve bu durum Los Angeles'ta 200.000 kişinin çok kötü koşullarda yaşaması, 35000 kişinin ise evsiz olması ile sonuçlanmıştır. Bu durum, kentlilerin böyle değişimlere karşı koyma gücü var mıdır ve kentliler geleceklerini belirleyebilirler mi sorularını gündeme getirmiştir. Bu sorular politik ekonomi paradigmasına yeni boyutlar katmaktadır. Bu boyut "aktör"dür. Artık aktörün önemi de tartışılmaya başlanmıştır.

Bu tartışmalar aynı şekilde 3. Dünya yazınına da yansımıştır. 3. Dünya'daki değişimi anlamak için global ve globalin etkilerini anlamının yeterli olmadığına farkına varılmış, özellikle 1980 sonrasında araştırmalar yerel boyuta inmiştir.

2.5. Toplumsal Dışlanmışlık Kavramının Yapı - Aktör Sentezi Kuramı Bağlamında Ele Alınması

1980 sonrasında dünya farklı bir süreç yaşamaya başlamıştır. Yeniden yapılanma hareketleri doğrultusunda ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kürselleşme pek çok ülkeyi etkilemiştir. Kentler arasında küresel ilişki biçimlerinden faydalanabilme yarışı yaşanmaya başlamıştır. Bazı gruplar (kentli elit sınıf) bu yarışa katılmayı şans olarak değerlendirirken, diğer orta ve alt sınıflar bu gelişmelere izleyici olarak kalmışlardır. Ancak sonuç hem gelişmiş ülkelerde, hem de az gelişmiş ülkelere pek iç açıcı olmamıştır. Gelişmiş ülkeler, sanayi yatırımlarını az gelişmiş ülkelere kaydırmaya başlayınca, bu ülkelere vasıfsız işgücü sorunu yaşanmaya başlamıştır, gelişmiş ülkelerin kentleri işsiz ve hatta evsiz kitleleri barındırır hale gelmiştir. Kentlerde gelir grupları arasındaki ayrımlar uçurumlara dönüşmüştür. **Enformel sektör** artık yalnızca üçüncü dünyaya özgü olmaktan çıkmış, enformel örgütlenmeler gelişmiş batı dünyasında da yaygın hale gelmeye başlamıştır. Bütün bunlara bağlı olarak suç oranlarında artış gibi toplumsal olarak çökme durumları yaşanmıştır. Bu koşulların yoğun olarak yaşandığı mekanlar ise kent merkezleri olmuştur. Ancak yine de yerel

farklılıklar söz konusudur ve tüm sosyologlar bu farklılıkları aramaya başlamışlardır. Artık ana hedef yerel olanı dünya genelindeki ana kuvvetlerle ilişkilendirmektir. Böylece araştırmalar global etkilerin yerel üzerindeki farklı etkilerine ve yerelin bu etkilere tepkisine yönelmiştir. Bu noktada, toplumsal dışlanmışlık ve toplumsal eşitsizlik gibi konular kent sosyolojisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Global etkenlere bağlı olarak toplumsal çöküntü durumları tespit edilmiş ve bu durumlara ilişkin politikalar geliştirilmeye başlanmıştır.

2.6.Yapı Aktör Sentezi Kuramı Bağlamında Mekanın Önemi

1980 sonrasında yerellikleri dışlayan politik ekonomi yaklaşımları eleştiriye uğramış, böylece yerellik ve yapı-aktör ilişkilerini içeren yaklaşım biçimleri gelişmiştir. Yapı ve aktör ilişkilerinin önem kazanmasıyla kent sosyolojisinin önemi yeniden artmıştır.

Bu yaklaşım biçiminde kent mekanının önemi artmıştır. Mekan fiziksel mekan anlayışından kurtarılmıştır. Mekanın toplumsal ilişkiler tarafından onu yaratmadığı, tersine bir etkinin yani mekanında toplumsal ilişkilerde önemli bir rolü olduğu ileri sürülmüştür. Sosyoloji alanındaki önemi artmaktadır (Osmay, 1999,s.178).

1990'larda kentsel teori bir belirsizlik içindedir. Hiçbir felsefik çerçevenin egemenliğinin bulunmadığıdır. Kentsel coğrafyacıları birleştiren birkaç nokta, onların kent kuramlarını birleştirebilme özelliğidir. Burada bir negatif sonuç, kentsel coğrafyacıların kuramsal tartışmalarından uzak kalmasıdır. Ancak, böyle bir felsefik hegemonyanın olmaması, kentsel coğrafyaya çok boyutlu perspektifler açmıştır. Kent okumaları, edebiyattan, film çalışmalarından, psikoanalizlerden, kültürel çalışmalara uzanmaktadır (Hall, 1998,s.27).

"Günümüzde sayısal çalışmalara ve yerelleşmeye yine önem verilmektedir çünkü global analizlerin değişen yerel durumlar konusunda bilgi veremeyeceği düşünülmektedir" (Flanagan,1993,s.9).

Ancak son eğilim kentsel sosyolojiyi sayısallaşmasının da ötesinde, felsefik bir harekete bağlamaktadır. Sayısal çalışmalara ve yerelleşmeye bu kadar önem verilmesinin nedeni deterministik kuramlara bir karşı koyuşun yaşanmasıdır. Global etkilerin de ötesinde yerel değişkenlerin bazen global etkilerin üstünde olabileceği düşünülmektedir (Flanagan,1993,s.9).

Bu nedenle bugün kentsel sosyoloji kendi içinde çatışma içerisindedir. Çatışmayı yaratanlar **global yapısalcıların** teorik temelli araştırmaları ile **yerel idealistlerin** araştırma temelli çalışmaları arasında yaşanmaktadır. Geçmişte bu tür çatışmalar **kültüralistler** ve **yapısalcılar** ile **ekolojistler** ve **politik ekonomistler** arasında yaşanmıştır (Hall,1998).

Bu çatışmanın üstesinden gelmek iki yaklaşım biçiminin sentezinin gerçekleştirilmesi yoluyla yapılabilir. **Giddens**, yapısalcı ve idealistlerin entegre edilebilmesi için çalışmıştır. Sentezin gerçekleştirilmesi oldukça zordur çünkü bulguların ve kuramın sentezi eklektik sonuçlar doğurabilir. Ancak politik ekonominin yerel üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Bu doğrultuda sayısal çalışmalar yerel üzerindeki pazar kuvvetlerini yansıtabilme, yerel çalışmalar ise sosyal, ekonomik ve politik süreçlerin göstergesi olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERELİN FARKLILIKLARINI KAVRAMSALLAŞTIRMAK

Yapı-aktör sentezi, araştırmaları tekrar yerelin, farklı olanın özelliklerini araştırmaya yöneltmiştir. Yerelin özelliklerini anlayabilmek amacıyla geçmişte pekçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar özellikle 1960 ve 1970’li yıllarda yoğun olarak gerçekleştirilmiştir. Bugün özellikle 1990’lardan sonra yapı-aktör sentezi kuramının etkisiyle yerelin özelliklerini farklılıklarını ortaya koymaya çalışan çalışmaların yine yoğun olarak gerçekleştirildiği bir döneme girilmiştir. Her iki dönem , yani 1960’lı yıllar ile 1990 yıllar her ikisi de aynı kavramlar üzerinde tartışmalar geliştirmişlerse de dünya’daki ekonomik, toplumsal ve politik değişimlere göre bu kavramların içerikleri ve değerlendirilme biçimleri artık farklılıklar taşımaya başlamıştır. Özellikle 1980 sonrası yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak “**toplumsal dışlanmışlık**”, gibi yeni kavramlar ortaya atılmıştır. **Sosyal ağlar** konusu ise özellikle “**cemaatleşme** “ koşullarının yaratıldığı kentlerde yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Sonuç olarak 1960’lı yıllarda ele alınan kavramlar 1990’lı yıllardan itibaren yeni içerikleriyle farklı biçimlerde gündeme gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde yerel ve yerel ilişki biçimlerine ilişkin geçmişte geliştirilmiş olan kavramlar ile bu kavramların bugün değişen içerikleri tartışılacaktır.

3.1. Farklı Dönemler İtibarıyla Yerel Topluluk Araştırmaları

Kent toplumu, kırsal topluluklardan tamamen farklı özellikler taşımaktadır. Sosyolojik araştırmalar kent toplumunu ve bu topluluk içindeki ilişkilerin biçimlerini tarif etmektedir. Bu tür çalışmaların başında **Wirth**’ün “**Urbanism as a Way of Life**” tezi gelmektedir. Bu teze göre kentsel toplumu, kırsal toplumdan ayıran en önemli özellik topluluk ilişkilerinin artık yere bağımlı olarak gelişmemesi, kentsel topluluk ilişkilerinde

“sosyal ağların”, “yer”den (lokalizasyondan) daha fazla önem kazanmasıdır. Bu tez büyük bir tartışmayı ortaya çıkarmış ve Flanagan’ın (1999) belirttiği üzere daha sonra pekçok araştırmacı kentteki yerel topluluk ilişkileri üzerinde durmuşlar ve Wirth’ün tezinin yanlış olduğunu, “yerel topluluklarda “ güçlü yerel topluluk hissinin gelişebileceğini, komşularla güçlü ilişkiler kurulduğunu, güçlü arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerinin var olduğunu kanıtlamışlardır. Aslında Flanagan ‘ın (1999) belirttiği üzere Wirth de 1920’lerde Chicago’nun Musevi gettolarına ilişkin olarak yaptığı çalışmada güçlü bağlar ve zengin topluluk yaşamını tanımlarken, kentte yerel ilişkilerin de olabileceği tezini farkında olmadan savunmaktadır.

Yerel topluluk ilişkilerini anlamaya yönelik çalışmalar 1960’lı yıllarda yoğunlaşmıştır. Bu yıllarda daha önceki kent modelleri oluşturma çabalarından ve kenti genellemeler yoluyla anlamaya çalışan çalışmalardan uzaklaşma söz konusudur. Bu dönemde hem kentsel coğrafyada, hem de kent sosyolojisinde insan davranışlarını ve topluluk ilişkilerini anlamaya çalışan çeşitli yaklaşım biçimleri geliştirilmiştir. Bu yaklaşım biçimleri **davranışsalci yaklaşımlar** ve **humanistik yaklaşımlar** olarak tanımlanmaktadır, yerel topluluklar ve kentliler arasındaki ilişki biçimlerini anlamaya çalışan yaklaşım biçimleri hala pekçok araştırmada benimsenen yaklaşım biçimleridir. Bugün gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilen pekçok araştırma yerel ilişkilerin kentsel bütünleşmeyi sağlama konusundaki önemi üzerinde durmuşlardır. Bu tür açıklamalara özellikle gelişmekte olan ülkelerde göç eden toplulukların kente entegrasyonu ile ilgili konularda yapılan çalışmalarda rastlanmaktadır.

Davranışsalci yaklaşımlar kent mekanının analizine insan davranışlarını katmıştır, ancak pozitivistin etkisinden kurtulamamıştır. **Humanistik yaklaşımlarda** “mekan” toplumdaki kuvvetlerin yansıması olarak görüldüğünden kentsel toplulukları açıklamaya yönelik araştırmaların sosyal süreçleri ve tarihi analizleri kapsayan çalışmalar olması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle humanistik yaklaşımlar, yer seçimi, aile bağları, sınıf ve etnisite gibi konulara odaklanmış, ilgi konusu sosyal ortam olmuştur ve sosyal kuram ile coğrafya ilişkisi içine girmiştir (Hall,1998, s.22).

1970’li yıllardan sonra ise yerel toplulukları anlamak için farklı yaklaşım biçimleri geliştirilmiştir. Bunlar global yapının yerel üzerindeki etkilerini ve yerelin global yapıya olan tepkilerini inceleyen araştırmalardır. Politik ekonomi paradigması ve uzantıları çerçevesinde gelişen bu yaklaşım biçimleri yerele yeni bir boyut getirmiştir. Bu da globalin etkileridir. Bu yaklaşım biçimi aynı zamanda mekana yönelik araştırmalara sosyal bir içerik kazandırırken, sosyal içerikli araştırmalarda ise mekanın önemi artmıştır. Bu nedenle, bu dönemden itibaren kent sosyolojisi araştırmaları ile kentsel coğrafya araştırmalarının çakıştıkları pek çok alan olmuştur.

Böylece yerel topluluklara yönelik araştırmalar ekonomik, kültürel ve mekansal analiz boyutunu kazanmıştır. Artık kentte var olan “yerel topluluk”ların oluşturduğu alanlarda toplumsal ilişkiler konusundaki incelemeler “kentsel yoksulluk”, “etnisite”, “eşitsizlik”, “ötekilik”, “kimlik” ve “toplumsal dışlanmışlık” gibi konular üzerinde odaklanmaya başlamıştır. Tartışmaların bu konular üzerinde yoğunlaşmalarının önemli bir nedeni küreselleşme sürecinin özellikle küresel ilişkiler içerisinde bulunan kentlerinde sosyal açıdan kutuplaşmanın ve mekansal ayrımlaşmanın artmasıdır. Yeni ekonomik ilişkiler çerçevesinde düşük ücretli, yada enformel işlerde çalışan kesimlerin yalnızca ekonomik anlamdaki dışlanmaları değil aynı zamanda sosyal yaşamdan da dışlanmış duruma gelmeleri bu kesimleri farklı dayanışma ilişkileri arayışlarına itmiştir. Böylece bu gruplar etnik, yada dini kimlikleri ile anılmaya başlamışlardır. İşte bu noktada, topluluk içi ilişkilerin gücü ve “cemaatleşme” tekrar pekçok araştırmaya konu olmuştur. Böylelikle topluluk içi ilişkilerin incelenmesi ve “toplumsal hareketler” olarak anılan rezistans, yada protesto hareketleri tartışmaların odak noktasına oturmuştur.

3.2. Yerel Topluluk Nedir?

20.yy. başları sanayileşmiş ülkelerin, henüz sanayileşmemiş ülkelerden ve kentlerden büyük miktarlarda göç aldığı yıllardır. Farklı ülkelerden ve farklı kültürlerden gelen nüfus grupları kentlerde belli mekanlarda yığılma göstermişlerdir. Bu toplulukların bir arada olmaları sonucu kentte modernist ideolojinin belirlediği

toplum yapısından farklı olarak kırsal topluluklara özgü özellikleri taşıyan topluluklar oluşmuştur. Ayrıca Wirth'ün Urbanism tezinin tersine bu topluluklar “yer”e bağımlı özellikler de göstermektedir.

Bu durum 21.yy. a girdiğimiz şu günlerde dahi hem gelişmiş , hem de az gelişmiş ülkelerde karşılaştığımız bir durumdur. Kentlerde bir takım gruplar taşıdıkları bazı ortak özellikleri nedeniyle belirli mekanlarda yığılma göstermektedir. Ancak tabii ki kentlerdeki ilişki biçimlerinin tümünün yerel topluluk oluşumlarına neden olduğunu söyleyemeyiz, kentli toplumların büyük bir kısmı da “yer” e bağımlı olmayan sosyal ağlar ile ilişkilerini sürdürmektedir. Hatta bilgi teknolojisinin gelişimi “yer” e bağımlılık durumunu gittikçe daha zayıf hale getirmektedir.

Ancak yerel toplulukları bir arada tutan özellikler genellikle etnisite faktörü, akraba ve hemşehrilere yakın olma faktörü, benzer ekonomik aktivitelerde bulunma, benzer sosyo-ekonomik yapılar yada cinsiyet gibi faktörler ve bu faktörlerin etkisiyle topluluk içi güçlü dayanışma ve aidiyet duygularının gelişimidir. Erder'in (1997) belirttiği üzere yerleşmelerin kendine özgü özellikleri, yaşayanları birbirine bağlayıp benzetirken, diğer taraftan da “diğerlerinden” farklılaştırır.

“Smith'e göre (1987) yerel ilişkiler ve kurumlar; mekan, siyasal yapı, sınıfsal yapı ve etnik özelliklerin etkileşimiyle oluşur. Mülkiyet ilişkileri ile aidiyet duygusu bir arada ise yerel bağlılık çok güçlüdür. Bu durum sınıf çatışmasını azaltabilmektedir ancak etnik bölünme ve çatışmalara neden olabilir “ (Erder, 1997,s. 29).

Yukarıda da belirtildiği üzere yerel toplulukların oluşumuna ve topluluk ilişkilerinin varlığını sürdürmesine neden olan pekçok faktör vardır, bu faktörler aşağıdaki bölümlerde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3.Yerel Topluluğun, Topluluk Özelliklerinin Sürdürülmesini Sağlayan Faktörler

Yerel topluluklar içindeki ilişki biçimleri ve topluluğun taşıdığı özellikler, yerel topluluğun varlığını sürdürebilmesi açısından çok önemlidir. Topluluğu bir arada tutan faktörlerin ne olduğuna aşağıdaki bölümde değinilecektir.

3.3.1.Topluluk İçi Sosyal Bağlar ve Aidiyet Duygusu

Kırsal toplumlar ile kentsel toplumları birbirinden ayıran en önemli özelliklerden birisi sosyal ilişki biçimleri arasındaki farklardır. Kırsal toplumlarda çok daha yoğun ve güçlü ilişki biçimleri varken kentsel toplumlarda bu ilişki biçimleri daha esnek ve açık ilişkilidir. Ancak kentsel toplum içinde bazı gruplar “yerel topluluklar” oluşturmaktadır. Bu yerel topluluklar daha önce de belirtildiği gibi etnik, dini yada gelir farklılaşmaları dolayısıyla oluşmuş olan yerel topluluklar olabilir ve bu topluluklar içerisinde kentsel toplumlara özel sosyal ilişki biçimlerinden farklı ilişki biçimlerine rastlanabilir. Bu topluluklarda kır topluluklarındaki sosyal ilişki biçimlerine benzer sosyal ilişki biçimleri mevcuttur.

Yerel topluluklar üzerine yapılan çalışmaların çoğunda akrabalık ve etnik kimliğe dayanan sosyal ilişki ağları üzerinde durulmuştur. Çünkü bu ağların kente yeni göç eden kesimlerin kent ile bütünleşmeyi sağladıkları ve bir anlamda dış faktörlerden koruyucu görevi üstlendikleri tespit edilmiştir.

Yerel toplulukların iç ilişkilerini anlamaya ve yorumlamaya çalışan çalışmalar, bu toplulukları bir arada tutan sosyal bağların olduğunu ve sosyal bağların bu gruplar içinde aidiyet duygusunun gelişimini güçlendirdiğini tespit etmişlerdir.

Wirth’ün Musevi gettolarında yapmış olduğu araştırma bu tür çalışmaların ilkidir ve bu çalışmada etnik, yada dini ayrıma dayanarak oluşmuş olan toplulukların (gettoların) iç ilişkileri ve topluluğa karşı duyulan aidiyet duygusu konusundaki

daha pek çok çalışmaya konu olmuştur. 1950'lerde yapılan diğer çalışmalarda ise özellikle işçi sınıfı arasında güçlü komşuluk ilişkileri, ait olma duygusu ve aile içi bağlar üzerinde durulmuştur. Özellikle de akrabalık ilişkilerinin komşuluk ilişkilerini güçlendirdiğinin farkına varılmıştır.

Gans'ın (1962) "Urban Villager" araştırmasında , ikinci ve üçüncü nesil İtalyanlar'ın, diğer grup üyelerine ve yerel yaşam yerlerine karşı güçlü bağlılık duyguları geliştirdiklerini göstermiştir. Suttles ise (1968) güçlü sosyal ilişkilerin mahallenin kimliğinin oluşumunu sağladığını belirtmiştir. Ayrıca gruplar tam olarak homojen olmasa (İtalyan, Siyah, Meksika'lı yada Porto Rico'lulardan oluşsa) ve kendi içlerinde gerilim olsa dahi, dışarıdan gelen tehditlere karşı bir araya geldikleri belirtilmiştir (Flanagan, 1993, s. 18, 19).

Gans (1962) ise ikinci ve üçüncü nesil İtalyan ailelerinin akrabalık ilişkilerine dayalı sosyal ilişkilerini incelemiştir. Grup üyelerine ve yerel yerleşmeye karşı bağlılık, aidiyet tespit etmiştir. Akrabalık sosyal yaşamdaki ana kanalı oluşturmakta, aileler nesiller boyu aynı yerde kalmaktadırlar (Flanagan,1993,s.18).

Kısacası, yerel topluluğun, topluluk özelliklerinin korunmasına fayda sağlayan etkenlerin başında topluluk içi sosyal bağlar ve bu güçlü bağların yarattığı aidiyet duygusu gelmektedir. Topluluk içi sosyal bağlar ise güçlü komşuluk ilişkileri, aile içi bağlar, akrabalık ilişkileri, dışarıdan gelen tehditlere karşı birlikte savunma gücü gibi tepki ve ilişki biçimleriyle oluşmaktadır.

Gans(1962) ve Jacobs (1961)'in yaptığı araştırmalarda kentin iç kesimlerindeki etnik gruplaşmalarda sosyal ağlara ilişkin şu sonuçlara varılmıştır;

- Kentin iç bölgelerinde hem yoksulluk, hem de organizasyonsuzluk olmasına rağmen toplulukta dayanışma ve kendi kendine yardım da gözlenmektedir.
- Bu mahallelerde çok yüksek yoğunluklar söz konusu olsa da sıkı ve iç içe geçmiş sosyal ağlar yolu ile insanlara pozitif yaşam kalitesi sunulabilmektedir.
- Burada bağlılık aile ve akrabalık ilişkilerine dayanmaktadır.

- Konut satın alma, yada iş bulma gibi konularda sosyal ağlar, bireylere fayda sağlamaktadır (Ley,1983, s. 58,59).

Toronto'da Portekiz'lilerle yapılan araştırmalarda da göçmenlerin formel bağlantılar ile daha fazla para kazanabildiği ancak, çoğunluğun yine de enformel kaynakları tercih ettiği, bunun ekonomik mobiliteden çok sosyal yarardan kaynaklandığını göstermiştir. (Ley, 1983, s.196) .

Yerel topluluklardaki sosyal ağlar konusu özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin metropol kentlerindeki yerel toplulukları inceleyen çalışmalara da konu olmuştur. Çünkü bu ülkelerin kentleri uzun dönemler boyunca kırdan kentlere büyük nüfus gruplarının göçüne sahne olmuşlar ve göç eden gruplar kentte yerel topluluklar oluşturmuşlardır. Yerel topluluklar içindeki sosyal ilişki ağları göç eden nüfus grubunun kentle bütünleşmesini sağlamaktadır. Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde göç eden grupların kent ile bütünleşmelerinin sağlanmasında enformel ilişki biçimleri tercih edilmektedir. Bu nedenle enformel ilişki ağları gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin yazınında pekçok araştırmaya konu olmuştur.

3.3.2.Yerel Topluluk İlişkilerinde Güven

Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda yerel topluluklar üzerine yapılan araştırmalarda yerel kentsel topluluklarda ilişki biçimlerinin kentin diğer kesimlerindeki ilişki biçimleri ile aynı olmadığı saptanmıştır. Bu bölgelerde topluluk üyeleri arasındaki ilişkiler, kentsel toplumun açık ilişkilerine göre daha kapalı ve yoğun olduğundan, topluluk içindeki kişiler kendilerini daha güvenli bir ortamda hissetmektedir. Konut insanın kendini güvende hissettiği bir mekandır, özellikle yerel topluluklarda bu tür duygular konut dışı alanlara da taşma imkanı bulabilmektedir. Yerel topluluk ilişkilerini inceleyen pekçok çalışmada kişilerin bu tür topluluklar içinde kendilerini daha güvende hissettikleri saptanmıştır. Duygusal bağlılık duygusunun ötesinde, kişiler bu tür topluluklar içinde güven duygusunu da geliştirebilmektedirler. Yerel topluluklarda güven duygusunun gelişimi konusunda yapılan çalışmaların

başlangıcına Schorr'un (1960), Jacobs'ın (1961) ve Gans'ın (1962) çalışmalarını örnek olarak verebiliriz.

Alvin Schorr (1960) kentlerdeki bazı alt bölgeleri kent kasabası olarak tanımlamıştır. Bu bölgeler sınıf, yaşam biçimi, yada etnisiteye bağlı olarak tarif edilebilmektedir. Schorr'a göre bir kent köylüsü için komşuluk biriminin anlamı: sıcaklık, güvenlik, ait olma duygusu, tanıdıklık ve yönetilebilirliktir (Ley,1983,s.145) .

Jacobs'a(1961) göre kent kasabası kentin orta-yüksek yoğunluktaki iç bölgelerinde yer alır. Bu bölgelerin en temel özelliği yoğun, yerel sosyal ağların bulunmasıdır. Yüksek düzeydeki komşuluk ilişkileri, yerel faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleşmesi, aile üyelerine yakınlık bu bölgelerde kişilerin kendilerini güvende hissetmelerine olanak tanımaktadır. Güven duygusu kimi zaman o kadar yüksek seviyelere çıkar ki, Gans'ın 1962'de Boston'da yaptığı bir çalışmada, insanların komşuluk birimi dışına çıkmaya korktuğu saptanmıştır (Ley, 1983, s.147,148).

Güvene dayalı ilişkiler yukarıda belirtildiği üzere, tek başına bir yerel topluluğun iç dinamiklerini yerine getiren bir faktör değil ancak bunlardan bir tanesidir. Son yıllarda güven konusunda yapılan araştırmalar ise güven ilişkilerinin yarattığı gerilimli ortamlar üzerinde durmuştur. Çünkü Erder'in (1997) belirttiği üzere saf güven ilişkileri dahi, kurumsallaşarak güç ilişkisi ve araçsal ilişki niteliğine göre değişen biçimler alabilir. Geleneksel toplumda güven akrabalık vb. ilişkiler çerçevesindedir. Modern toplumda ise güven daha az kurumsallaşmıştır. Özel hayatın içine çekilmiş, çeşitli enformel arkadaşlık biçimindedir. Ancak Eisenstadt ve Roniger'e göre toplumda güvene dayalı ilişkilerin kurulması bazı gerilimleri de beraberinde getirir. Çünkü dayanışma ilişkilerine dayanan güven ilişkileri, toplumsal düzeni destekleyici, yada değiştirici olup gerilimlerle sonuçlanabilirler.

"Toplumun kurumsal düzeni eğer eşitlikçi evrensel değerlere sahipse, bu ilkeler açıklıkla ifade ediliyorsa ve bütün kurumlara uygulanabiliyorsa ve o toplumdaki toplumsal, ekonomik ve kültürel güçlere bütün toplumsal gruplar

kolaylıkla ulaşabiliyorsa güvene dayalı ilişkiler özel alanda kalarak, kurumsallaşmadan ve toplumdaki kurumsal düzeni destekleyici niteliklerle kurulabilir” (Erder, 1997,s.34).

Ancak yine Erder’in belirttiği üzere toplumda böyle bir düzen yok ise güven ilişkileri düzeni yıkıcı olabilir. Sonuç olarak, güven gibi yerel topluluk ilişkilerinin oluşumuna neden olan ilişki biçimleri 1960’lardan beri tartışılmış ve yerel topluluk arası bağların güçlenmesindeki önemi üzerinde durulmuştur. Son yıllarda güven konusu ile ilgili olarak yapılan tartışmalar ise toplumsal eşitliksizlerin yoğunlaşması üzerine ortaya çıkan gerilimli ortamlarla ilişkilendirilmiştir.

3.3.3.Yerel Topluluk İlişkilerinin Oluşumunda Mekanın Önemi

Yerel topluluk ilişkilerinin oluşumunda mekanın önemli bir kriter olup olmadığı pek çok tartışmaya konu olmuştur. Bu konuda yapılan pek çok araştırmada mekanın yerel topluluk ilişkilerinin güçlenmesinde ve topluluk kimliğinin oluşumunda önemli bir kriter olduğu düşünülmüştür.

Greenbaum ve Greenbaum, Kansas City’de yapmış oldukları bir çalışmada kişilerden çevrelerindeki arkadaşlarını haritalara işlemelerini istemişlerdir ve bunun sonunda mesafe arttıkça tanıdıkların azaldığı görülmüştür. Bunu “mesafenin azaltan etkisi” (distance decay effect) olarak tanımlamışlardır. Campbell ve Lee (1992) benzer biçimde Nashevill’de bir konut alanını incelemişler ve komşuluk bağlarının, bireyin tüm ilişkilerinde önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Bu incelemeye göre, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, statü, gibi faktörlerin tümünün mahalle ile mi sınırlı kaldığı, yoksa da tüm kente mi yayıldığı konusunda belirleyici olduğunu saptamışlardır. Bunun yanı sıra düşük gelir gruplarının komşuları ile daha fazla ilişkide olduklarını ve komşularına daha bağlı olduklarını tespit etmişlerdir (Flanagan, 1993, s.24).

Davranışsalcı yaklaşımlar doğrultusunda yerel topluluk üyelerinin kent mekanındaki davranışları incelenmiş ve buna göre yerel toplulukların kent mekanında yoğunlaştıkları bölgeler ve erişim alanları saptanmıştır.

Flad'in(1973), Amerikan Kızılderililerine ilişkin yaptığı çalışmada sosyal mekanın detaylı bir incelemesi yoluyla, özel mekanlardaki etkileşimler sonucunda Kızılderili kentsel kimliğinin oluşumu incelenmiş ve grup üyelerinin ekonomik, sosyal ve rekreasyonel aktiviteler bağlamında bir arada bulunarak grup kimliği oluşturduğunu saptamıştır. Flad'in saptamalarına göre;

- Ekonomik olarak aynı işte çalışma söz konusudur.
- Sosyal olarak grup içi kontak vardır.
- Rekreasyonel aktiviteler için benzer alanlar kullanılmaktadır.

Kızılderililerin mekanı merkez yakınındaki mahallelerdedir. Yerli nüfusun üçte biri burada yaşar. Lokantaları, tavernaları, kiliseleri ve arenaları ile alt kültürlerini yaşatırlar. Bölge içinde bilgi paylaşımı söz konusudur ve ortak faaliyetler grup kimliğinin oluşumuna katkıda bulunur (Ley, 1983, s.104).

Kent içinde yukarıda da belirtildiği gibi belirli mekanlarda çeşitli yerel grupların yada alt kültürlerin yoğunlaşması durumu söz konusudur. Ancak bu alt kültürlerin yaşama ve çalışma alanları kentin belirli bölgeleri ile sınırlı kalmaktadır. Ancak bu yalnızca grup kimliğine bağlı olarak gelişen bir durum değildir. Ekonomik statü farklılıkları belirli bölgelere yalnızca belirli grupların erişimine olanak tanımaktadır.

Amerika'da yapılan bir çalışmada çocuklara nerelere gittikleri sorulduğunda, üst gelir grubundaki ailelerin çocuklarının kayak merkezi, restoranlar gibi genel kullanıma açık rekreasyon alanlarına daha çok gitme şansı olduğu saptanırken, işçi sınıfı çocukları daha yakın ve özel mekanları işaretlemişlerdir. Üst-orta sınıf çocuklarının kimlik oluşumları daha açık kamusal alanlarda sosyalleşmelerine olanak tanımaktadır. Oysa, işçi sınıfı, özellikle de göçmen aileler kimliklerini daha özel yerel dünyalarda bulurlar (Ley, 1983, s.104) .

Kent imajı ve kentin sınırları farklı toplumsal gruplar için farklıdır. Bu sınırları belirleyenler günlük hareketlerimiz ve alışkanlıklarımızdır. Farklı toplumsal grupların sınırları bu hareket ve alışkanlıklara bağlı olarak farklılık taşımaktadır. Dolayısıyla, kentin anlamı, her toplumsal grup için farklıdır. Bu nedenle özellikle etnik gruplar ve alt gelir grupların hareketlerinin ekonomik ve sosyal ilişkileri nedeniyle kent içindeki erişim ve bilgi alanları kısıtlıdır. Bu kısıtlılık alt kültürlerin kimlik oluşumlarına katkıda bulunurken etnik ayrımcılıkla sonuçlanıp, gerilimli ortamların oluşmasına neden olabilir.

Başka tartışmalarda ise metropoliten kentte mekanın önemini giderek yitirdiği, kentte yaşayan insanın ilişkilerinin daha geniş bir içeriğe oturduğu ve ilişkilerin tüm metropol alana yayıldığını ve kentte toplumsal ilişkilerde mekanın kısıtlayıcılığının kalmadığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak, kentlerde gelir, sosyo-ekonomik statü, etnik özellikler gibi faktörlerin şekillendirdiği yerel topluluklarda güçlü sosyal ilişkiler söz konusudur. Dolayısıyla, mekan sosyal ilişkilerin oluşumunda tek başına önemli bir faktör değildir, ancak başka faktörlerle beslendiğinde önemli bir faktör haline gelmektedir. Mekanın yerel topluluğun yaşamında iki tür etkisi vardır. Birincisi, mekansal birlikteliğin, yerel topluluğun kentsel yaşama uyum sağlamasında avantaj haline dönüşmesidir. İkinci tür etkisi ise yerel topluluğun sosyal etkileşim alanının topluluğun mekansal sınırları içerisinde kısıtlı kalmasıdır. Ancak burada özellikle vurgulanması gereken bir konu yerel topluluklarda yaşayanların yaşadıkları yerin dışına çıkamamalarında ki nedenlerin psikolojik, sosyolojik ve ekonomik nedenlere bağlı olmasıdır.

3.Dünya ile ilgili olarak yapılmış pekçok çalışmada yerel topluluk oluşumlarında mekanın önemi üzerinde durulmuştur. Özellikle göç eden gruplar, kente uyum sağlayabilmek için kentte belirli bölgelere yönelmektedirler, tercih edilen bölgeler ise genellikle daha önce hemşehrilerinin ve akrabalarının yerleşmiş olduğu

bölgelerdir. Bu durumun kente entegrasyon sürecini kolaylaştırdığı pekçok araştırmada saptanmıştır.

3.3.4. Yerel Topluluklardan Dışlanmış Topluluklara ve Cemaatleşme

1960 ve 1970'li yıllardaki çalışmaların pekçoğu yukarıda da belirtildiği gibi yerel topluluk ilişkileri üzerinde durmuş ve sosyal ağların göç eden kesimlerin kente entegrasyonunu sağlamadaki önemi tartışılmıştır. Ancak 1980 sonrasında yaşanan yeniden yapılanma sürecinden yerel topluluklarda etkilenmiştir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan pekçok ülkede yapılan araştırmalar yerel topluluklar içindeki dayanışma ilişkilerinin artık eskisi kadar güçlü olmadığını göstermiştir. İkinci bölümde belirtildiği üzere gelişmekte olan ülkelerin gecekondulu alanlarında kiracılık oranı artmakta, bu da bu alanlarda yaşayan en yoksul, yoksul, orta sınıf gibi farklı sınıflar yaratmaktadır ki, bu durum dayanışma ilişkileri kurmayı engellemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise yarı vasıflı, yada vasıfsız işgücüne uygun iş olanaklarının azalması yeni yoksul kitleler yaratmış, bir taraftan devletin küçültülmesi politikaları ve kamu harcamalarındaki kesintiler yerel toplulukları giderek daha güçsüz hale getirmiştir. Bu nedenle yerel topluluklar her ne kadar yerel ilişkiler yoluyla kente uyum sağlamaya çalışsalar da topluluk her zaman aynı başarıyı sağlayamamaktadır. Bu durum kente uyum sağlayamayan grupların dışlanmışlar kategorisine girmesine neden olmaktadır.

ABD ve Avrupa'da yerel grupların yoğunlaştığı "getto" olarak tarif edilen bölgeler zaman içerisinde ekonomik ve sosyal açıdan dönüşüme uğrayarak çökmekte ve kent içinde bazı yerel topluluklar, yüksek düzeylerdeki suç, ailenin çöküşü, işsizlik, çocukların eğitimsizliği, kiracının ev sahibi tarafından çıkarılması gibi bazı özellikleri nedeniyle olumsuz kimlikleriyle anılmaya başlamaktadırlar. Aslında bu bir sürecin sonucu olarak meydana gelmektedir. Bazı mahallelerde yaşayanların sosyal profili zaman içinde dönüşüme uğramakta ve eğer dönüşüm olumsuz yönde ise zamanla mahalle yeni bir kimliğin sahibi olmaktadır. Bu kimlikler bir süre sonra topluluğun stigmatize kimliği haline gelmekte ve grup, bu negatif özellikleriyle

anılmaya başlamaktadır. Stigmatize kimliklerin oluşmasını sağlayan bir başka faktör ise korkudur.

“kentin her tarafında şiddete maruz kalma korkusu, toplumsal gruplar arasındaki mesafeyi arttırırken farklılaşma yaratmakta ve böylece ayrılaşmayı güçlendirmektedir. Bir düzeyde, suç ve suça maruz kalma korkusu bizim suça dair konuşma dediğimiz söylemle bağlantılı. ... Kamusal alanda karşı karşıya gelmek gittikçe daha gergin ve şiddet içeren bir hal alıyor. Çünkü bu karşılaşmalar insanların korkuları ve stereotipler tarafından şekilleniyor, gerginlik, ayrımcılık ve şüphe kamusal etkileşimin yeni alametleri” (Caldeira, 1999).

Kısacası 1980 sonrası ekonomik yeniden yapılanma süreci hem gelişmekte olan ülkelerde, hem de gelişmiş ülkelerde yeni yoksul kitleler yaratmıştır. Gelişmiş ülke örneklerinde gördüğümüz getto olarak tanımlanan yerleşmelerin sosyal dönüşüm sonucunda toplumsal olarak daha fazla sorunu barındıran yerler hale geldiğidir. Böyle ortamlarda yerel topluluk ilişkileri dahi çözülmekte, fırsat yakalayabilenler yerel topluluğu terk edip, toplumsal açıdan daha üst düzeydeki yerleşmelere gitme talebini geliştirmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde ise yoksulların yanı sıra yeni yoksul kitlelerin yaratılmış olması ve yerel topluluk ilişkilerinin zayıflaması dışlanmış kitlelerin oluşumuna neden olmuştur.

Bütün bu gelişmelerin aksi yönündeki bir toplumsal ilişki biçimi ise cemaatleşmedir. Yani yerel toplulukların ilişkilerinin zayıfladığı ve dışlanmış toplulukların olduğu bir ortamda, bazı gruplar arasındaki yoğun ilişkiler cemaatleşmeye neden olmaktadır. Cemaatleşme yerel toplulukların içlerine kapanmalarıdır. Enformel ilişkiler bu tür topluluklarda o kadar örgütlü hale gelir ki, topluluk kentsel yaşam için gerekli hizmetlerin pekçoğunu cemaat içi örgütlenmeler yoluyla elde eder.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIK SÜRECİNİN OLUŞUMU VE BU OLUŞUMDA BELİRLEYİCİ OLAN FAKTÖRLERİN GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumsal dışlanmışlık tartışmaları son 10-15 yılın sosyolojik tartışmalarının odağında durmaktadır. Çünkü yeniden yapılanma sürecinin, post-endüstriyel kentin, yeni global ekonomik ilişkilerin kentte toplumsal olarak dışlanmış kitleler yarattığı düşünülmektedir. Batı literatürünün çoğunlukla yoğunlaştığı konu toplumsal dışlanmışlık tartışmalarında kentsel toplumsal grupların mekandaki ayrışmasının daha önce de farkına varılmış olmasına karşın son dönemlerdeki mekansal kutuplaşmasının daha önce var olmadığıdır.

Byrne (1999)'a göre post-endüstriyel kentin oluşumundan önce de eşitsizlik vardı, ancak eşitsiz gruplar daha az yoğunlaşmıştı ve sosyo-mekansal yapıda devamsız kırılmalar yoktu. Fordist dönemde ise gettolar hariç, sosyo-mekansal sistemler önceki dönemlere göre daha az kutuplaşmıştı. Ancak post-endüstriyel kent kutuplaşmıştır. Ayrıca Byrne tüm post-endüstriyel kentlerin kutuplaşmış olmadıklarını, ancak kutuplaşmakta olduklarını ve kutuplaşma derecelerinin liberalleşme dereceleri ile ilgili olduğunu belirtmektedir.

Ancak bu süreçlerin gelişmekte olan ülkeler açısından farklı biçimlerde değerlendirilmesi gerekir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin gelişim çizgileri, kentlerde uzun senelerdir zor koşullarda yaşayan kitlelerin oluşmasına neden olmuştur. Küresel ekonomik ilişkileri ise bu ülkelerdeki yoksulları daha yoksul kılarken, zenginler ise

daha zengin olmakta, yeni tüketim alışkanlıkları ve mekanları, kutuplaşmayı arttırmaktadır. Böylece bu ülkelerde de sınıfsal kutuplaşma mekansal ayrımı güçlendirmektedir. Ancak batı literatüründeki içeriğiyle yoksulluk, ya da toplumsal dışlanmışlık olarak tanımlayabileceğimiz durum bu ülkelerde çok daha öncelerde de var olmuştur. Öyle ise gelişmekte olan ülkeler için toplumsal dışlanmışlığın farklı bir içeriği olması gereklidir. Aslında farklılık yalnızca gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında değildir. Her ülkenin kendi ekonomik, kültürel ve sosyal geçmişi, farklı nitelikleri, farklı dışlanmış kitleler yaratmaktadır. Mingione'nin (1994) belirttiği üzere ABD'deki sınıf, yoksulluk tartışmaları üzerinde durulurken, İngiltere'de işgücü/sınıf pozisyonunun bu tartışmalarda önemli bir rolü vardır. İtalya'da ise aile, akrabalık ve topluluk ilişkilerinin dezavantajların ve olanakların haritasının şekillenmesindeki önemi üzerinde durulmaktadır.

Güneydeki pekçok ülkede yoksulluk dışlanmanın oluşmasına neden olan önemli bir faktördür. Ancak bu ülkelerde yoksullar aile ve ekstra aile ağları içinde yer alarak sosyal korunmayı ve gerekli yardımı sağlarlar. Böyle bir ilişki düzeni ise dışlama değil entegrasyon sağlar. Ancak bazı ülkelerde topluluk ve aile-temelli dayanışma ağlarının zarar görmesi bireyleri yoksulluk sınırının altına düşürmüştür. Bu Latin Amerika'da, birkaç ülkede karşılaşılan bir durumdur. Dolayısıyla toplumun yoksulluğunun algılanması yoksul ülkeler ile zengin ülkelerde farklıdır (Bessie, 1995).

Türkiye'de gerçekleştirilmiş "dışlanmışlık" konusunu irdeleyen araştırmalar son dönemlerde yerel topluluk ilişkilerinin nitelikleri ve enformel ilişki biçimleri üzerinde odaklanarak Erder'in (1998) de belirttiği üzere enformel ilişki desteğinden yoksun kalan grupları "dışlanmışlar" olarak tarif etmektedir. Oysa batı literatüründe tarif edilen dışlanmışlar çok daha geniş tanımlamaları kapsamaktadır. Bu çelişkilerin nedeni ülkelerin farklı geçmişi ve farklı sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarıdır. "Hatta Avrupa ülkeleri arasında dahi farklılıklar vardır. Fransa, Almanya ve İtalya'da aile işlerinin varlığı, kendi hesabına çalışma, ve işçi-köylü düzenlemeleri hala önemlidir ve bireylerin ekonomik sorunlarına yönelik akrabalık ve gönüllü topluluk desteği hala oldukça önemlidir. (Mingione, 1994) Bu nedenle, bu çalışmada öncelikle batı

literatürüne konu olan toplumsal dışlanmışlık kavramı ve bu durumu yaratan süreç tartışılacaktır. Daha sonraki bölümlerde ise “toplumsal dışlanmışlık” kavramı geliştirmekte olan ülkelerin gelişim çizgileri itibariyle ve Türkiye özelindeki gelişmeler itibariyle özel koşullar dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın temel hipotezleri dışlanmışlık konusunda Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan çalışmalarda yapılan saptamalar üzerine kurulmuştur ve bu saptamalar İzmir kent merkezinde yer alan tarihi konut bölgesinde yaşayan topluluklar üzerinde sınırlanmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen hipotezler giriş bölümünde de belirtildiği üzere “sosyal ve ekonomik yapısal dönüşümler”, “yerel topluluk ilişkileri” ve “dışlanmışlığın oluşumu sürecinde mekanın önemi” konuları üzerinde odaklanmaktadır.

Bu nedenle tartışmalarda öncelikle toplumsal dışlanmışlık kavramı batı literatüründe yer aldığı biçimiyle ortaya konulacak ve dışlamayı yaratan ekonomik süreç tartışılacaktır. Daha sonra da gelişmiş ülkelerde toplumsal dışlanmışlığın aşılabilmesi yönünde gerçekleştirilen önerilere değinilecektir.

İlkerki bölümlerde ise toplumsal dışlanmışlık süreci geliştirmekte olan ülkelerin kendi koşulları özelinde değerlendirilecektir. Çünkü geliştirmekte olan ülkelerde yapılan tartışmalar batı literatüründe yer alanlardan farklı olarak kendi “dışlanmışlarını” tarif etmektedir. Dolayısıyla, bu aslında kavramın yukarıda da belirtildiği gibi ülkeler ve bölgeler arasında farklılıklar taşıdığına en basit ifadesidir. Geliştirmekte olan ülkelerin içinde buldukları gelişme çizgisi bir dışlanmışlar kitlesi yaratmıştır. Ancak bu kitle batı literatüründe geçen dışlanmışlar kitlelerinden farklıdır çünkü geliştirmekte olan ülke kentlerinde yer alan nüfusun büyük bir kısmı zaten kentin yoksul kesimlerini oluşturur. Gelişmiş ülkeler olarak tanımlanan ülkelerin kentlerinin yaklaşık %10-15’ini kentsel yoksulları oluştururken ve bu gruplar “toplumsal dışlanmışlar” olarak tanımlanırken, geliştirmekte olan ülkelerinin metropol kentlerinin yaklaşık %60-70’ini kentsel yoksullar oluşturmaktadır. Ayrıca geliştirmekte olan ülkelerin kırsal alanlarında yaşayanların kentlerde yaşayanlara oranla daha güç koşullarda yaşadığı da bilinmektedir. Ancak

pekçoğu varlıklarını sürdürebilmektedir, çünkü ekonomik koşullar karşısında sorunları ile birlikte yaşamaya mecbur kalmaktadırlar, ancak bazı gruplar ise yoksul kesim içerisinde en yoksulları ve en dezavantajlıları oluşturmaktadır ki bu gruplar gelişmekte olan ülkelerin “dışlanmışları” olarak tarif edilebilirler.

Toplumsal dışlanmışlığın kavramsal açıklamalarının yapılacağı ve bu sürecin oluşumunun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirilerek, gelişmekte olan ülkelerin dışlanmışlarının tarif edileceği bu bölümde aşağıdaki şu soruların cevapları aranmaya çalışılacaktır.

- Toplumsal dışlanmışlık nedir?
- Batı literatüründe toplumsal dışlanmışlar olarak hangi gruplar tarif edilmektedir?
- Gelişmiş ülkelerde toplumsal olarak dışlanmış grupların oluşumuna neden olan sosyal ve ekonomik dönüşüm süreci tanımlanabilir mi?

4.1. Toplumsal Dışlanmışlık Kavramı

Silver’a (1995) göre toplumsal dışlanmışlık son 15 yıldır yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlikten ayrı bir sorun olarak tanımlanmaktadır ve hala da tanımlanması çok güçtür. Ayrıca toplumsal dışlanmışlık ülkeden ülkeye ve farklı kültürlerde farklı olarak tanımlanabilir. Bazı toplumlarda ırka dayalı, etnik dışlama söz konusu olabilmekteyken, bazı toplumlarda ise bölgesel ve dilsel dışlama söz konusu olabilmektedir. Ancak tartışmaların pekçoğunda dışlanmışlığın çok boyutlu olduğu konusunda ortak bir karara varılmıştır. Dışlanmışlık ekonomik, toplumsal ve politiktir.

Ekonomik boyutu direk olarak yoksulluğu üretmektedir. Dışlananlar öncelikle işsizlerdir. Ayrıca mülkiyete ya da kredi olanaklarına erişim sağlayamayanlardır. Sosyal boyutu yine işsizlikle ilgilidir. İşsizlik aynı zamanda toplumdaki statüyü belirleyicidir. Sosyal varoluş çoğunlukla bir işe sahip olmakla ilgilidir. Jacques

Charmes'in da belirttiği üzere birey ana topluluk ile bağlantısını kaybederse toplumsal doku bozulabilir ve sonuçta kökten dinci gruplar ya da mafya tipi organizasyonlarla dayanışma içine girilebilir. Dışlanmanın politik bir boyutu da söz konusudur. Bazı nüfus grupları- kadınlar, etnik ve dini azınlıklar ya da göçmenler de bazı topluluklarda dışlamaya tabi olmaktadır (Bessie,1995).

DIŞLAMA BİÇİMLERİ	
Ekonomik Dışlama	Sosyal, Kültürel ve Politik Dışlama
Yoksulların dışlanması	Irka dayalı dışlama
İşgücü pazarından dışlama	Etnik dışlama
Sosyal yaşama katılamama (ekonomik nedenlerle)	Sosyal yaşama katılamama (psikolojik nedenlerle)
	Dil farklılığı nedeniyle dışlama

Bryne 'a (1999) göre toplumsal dışlanmışlık tartışmaları toplumun yalnızca bir kısmı üzerinde etkisi olur ancak tümünde meydana gelen değişiklikleri kapsar ve dışlama bazı insanların diğerlerine yaptığı birşeydir.

Teague ve Wilson (1995) ise toplumsal dışlanmanın bir durum değil, bir süreç olduğu üzerinde durmuşlardır. Dışlanma işgücü pazarındaki ve refah sistemindeki yapısal değişimlere bağlı olarak oluşmaktadır. Bu süreç bireyleri, hane halklarını ya da tümüyle toplumsal grupları toplumun marjinaline iter ve sosyal yaşama katılmayı sağlayan tüm olanakların göz ardı edilmesine neden olur. Dışlamayı güçlendiren başka faktörler ise stigmatize etmek ve aynılaştırmaktır.

Kuzey İrlanda'da gerçekleştirilen "Demokratik Diyalog" (1995) tartışmalarında, toplumsal dışlanmışlık şöyle tanımlanmıştır. "Toplumsal dışlanmışlık bir süreçler kümesidir, işgücü pazarını ve refah sistemini içerir, bireyler, hane halkları, topluluklar ve hatta toplumsal gruplar toplumun kıyılarına (marjinalere) itilmiştir. Bu yalnızca fiziki eskime değil, ama daha geniş anlamda sosyal ve sivil yaşama katılımı sağlayacak olanakların gözardı edilmesidir ".

Toplumsal dışlanmışlık basit anlamıyla yoksulluktan farklıdır. Walker ve Walker'ın (1997) belirttiği üzere yoksulluk, kaynakların kıtlığıdır, özellikle topluma katılmayı engelleyen gelir darlığıdır, toplumsal dışlanmışlık ise daha kapsamlı bir açıklamaya yönelmektedir. Bir kişinin topluma entegrasyonunu belirleyen sosyal, ekonomik, politik, kültürel sistemlerden tamamen, ya da kısmen kısıtlanmayı sağlayan dinamik süreçleri kapsar (Bryne, 1999,s.2).

Madanipour (1998) ise iç içe geçmiş toplumsal dışlanmışlık çeşitlerini şöyle tanımlamıştır;

- karar verme sürecinden ve politik süreçlerden dışlanma, (temsil sorunu)
- işe ve kaynaklara erişememe,
- ortak kültürel süreçlere katılamama

Bütün bu dışlanmışlık türleri birleştiğinde, dışlama kronik bir hal almakta ve özel mahallelerde mekansal bir yapıya bürünmektedir.

Yoksulluk bir durum olarak tarif edilebilir, ancak **toplumsal dışlanmışlık** kavramı bir eyleme işaret etmektedir. Dışlamayı gerçekleştiren bir süreç söz konusudur. Dışlanmışlık ile yoksulluk arasındaki farkı **Kilmuray(1995)** şöyle açıklamaktadır: **Dışlanmışlık, izolasyon, güçsüzlük duygusu, ayrımcılık stigmatını** da içerir ve dışlama yalnızca yoksulluk temelli olmayabilir. Etnik farklılıklarda dışlanmışlığa neden olmaktadır. Neo-liberal ekonomi politikalarının gelişimine paralel olarak kentlerde yoğunlaşan düşük ücretli, ya da enformel sektörde çalışan kesimler arasında ortak etnik kimliğe sahip olma dayanışma sağlaması açısından bazı dışlanmış gruplar etnik kimlikleri etrafında bir araya gelmektedir. Bu da etnik grubun tümüyle dışlanmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal dışlamanın ekonomik ve sosyal bir süreç olduğunu, bazı tanımlamalara göre dışlamanın ekonomik temellere dayandığını, bazı tanımlamalara göre ise hem ekonomik, hem de sosyal ve kültürel temellere dayandırıldığında

“dışlanmışlar” kitlelerinin yaratıldığı belirtilmektedir. Bu sürecin bazı toplumsal grupları diğerlerinden ayırdığını söyleyebiliriz. Dışlanan toplumsal gruplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- düşük gelirli aileler
- bakıma muhtaç yaşlılar ve gençler
- uzun dönemli işsizler
- evsizler
- göçmenler ve etnik gruplar
- tek başına yaşayan düşük gelirli kadınlar
- bekarlar
- marjinal seçimlerde bulunan gruplar

Toplumsal dışlanmışlık tanımlanmış ve bu süreci aşma çabaları ortaya konmuştur. Ancak bütün bu çabaların temelde yoksulluğun çözümlenmesine bağlı olduğu söylenebilir, bu durum Kilmuray’ın aşağıdaki ironik alıntısı ile örneklenmeye çalışacaktır.

30 yıl önce Jules Feiffer Village Voice adlı eserinde şöyle yazmıştır. Bir toplumsal dışlanmış ya da yalnızca yoksul: ‘ Ben kendimi yoksul zannedirdim. Sonra bana yoksul olmadığımı muhtaç olduğumu söylediler. Sonra kendimi muhtaç olarak görmenin kendi kendimi yenilgiye uğrattığını söylediler. Ben yoksun bırakılmıştım. Sonra imkanları kasıtlı kalmış olmanın çok fazla kullanıldığını söylediler. Ben dezavantajlı idim. Hala tek kuruşum bile yok, ancak muhteşem bir kelime hazinem var.

Sonuç olarak toplumsal dışlanmışlığın çok boyutlu bir süreçtir ve bu sürecin oluşumuna neden olan çeşitli konuların bir araya gelmesinin kentte özel mekanların oluşumuna neden olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal olarak dışlanan kişiler benzer mekansal yerleşim tercihleri ortaya koymakta, ya da buna zorunlu kalmaktadır. Bu da bazı ekolojik birimlerin özel kimlikleri ile anılmalarına yol açmaktadır.

4.2. Toplumsal Dışlanmışlığın Oluşumuna Etki Eden Faktörler ve Sonuçları

Yukarıda da belirtildiği gibi toplumsal olarak dışlanmış gruplar ekonomik ve sosyal olarak toplumun diğer gruplarına ve alanlarına tam katılım sağlayamamaktadır. Çünkü bazı faktörler, bazı kişileri, ya da grupları dışlamaktadır. Bu faktörler sosyal ve ekonomik temellidir. Ekonomik nedenlerle pekçok kişi göç etmektedir. Ülkeler arası, ya da kentler arası göç ve göç eden kesimlerin kentteki yaşam koşullarına adaptasyon süreci oldukça sorunlu bir süreçtir. Bu süreci başarı ile gerçekleştirebilenler, yani iş ve konut olanaklarına kolayca erişim sağlayanlar ve belli bir birikime sahip olabilenler dışlanmışlar grubunda yer almayabilirler, ancak özellikle yeni göç etmiş genç nüfus gruplar dışlanmışların büyük bir kısmını oluşturmaktadırlar.

Wilson(1996)'ın verdiği örneğe göre Philadelphia, Chicago ve diğer kuzey kentlerine siyah nüfusun yoğun olarak göçü sonucunda, siyahların yaş profili aşağıya doğru çekilmiştir. 1977'de beyazların medyan yaşı 30.3 iken, siyahlar'ın medyan yaşı 23.9'dur. Medyan yaş çok fazla anlam taşımaktadır. Çünkü yüksek medyan, yüksek gelir, düşük medyan ise yüksek oranda işsizlik, suç oranı demektir. Genç kadın nüfusunu çokluğu ise çocuk bakımının daha zor olduğu anlamını taşır (Wilson,1996,s.193).

Göç toplumsal dışlanmış grupların oluşumunda önemli bir faktördür, ancak dışlamayı sürekli kılan, bu grupların dışlanmış olarak kalmasına neden olan başka faktörler de vardır ki bunları kısaca aşağıda listelenmiştir.

- Ekonomik Faktörler
 - İşsizlik
 - Geniş işgücü pazarındaki iş olanaklarına erişememek
 - Yetersiz gelir
- Sosyal Faktörler
 - Kişilerin yeterli eğitiminin ve vasfının olmaması

- Eğitim, sağlık gibi hizmetlerin sayıca ve nitelik olarak yetersizliği
- Yoksulluk kùltùrlerinin oluşturulması yoluyla eğitim ve mesleki eğitime karşı olumsuz tavırların geliştirilmesi
- Etnik kùkene bağlı dışlama
- Irka dayalı dışlama
- Mekansal Faktùrler
 - Yaşanan yerin stigmatize kimliği
 - Dışlanan gruplar arası mekansal yoğunlaşma

Dışlanmışlar genellikle iş bulamama (uzun dùnemli işsizlikler), gùvencesiz işlerde çalışma, ya da kısa sùreli işlerde çalışma gibi sorunlarla karşı, karşıyadırlar. “ABD’de pekçok siyah kent merkezinde yaşamaktadır. Onların durumu, kent içindeki diğer temel etnik gruplardan daha zordur ve kùtùleřmeye devam etmektedir. Her geçen yıl işsiz siyah erkek sayısı artmaktadır. Ayrıca daha fazla siyah genç eğitimlerini bırakmaktadır ve hiçbir iş deneyimleri yoktur” (Wilson,1996,s.193). Pekçok kişi ekonomik koşullar elvermediği için çocukların eğitimini devam ettirememektedir. Bu nedenle gelecek nesiller de aynı olumsuz özellikleri sürdürmektedir. Çeşitli hizmetlerin kalite ve sayıca yetersizliği bazı grupların olumsuz sağlık koşullarına sahip olmalarına neden olmaktadır. Bu olumsuz göstergelerden birisi de yüksek düzeydeki bebek òlüm oranlarıdır. Aileler de parçalanma, suç oranlarının yüksek seviyelere çıkması, çocuk suçlular, alkol ve esrar bağımlılığı gibi sosyal sorunların artışı ile sonuçlanmaktadır.

Bu tùr sorunları yaşayan grupların biraradalığı yoksulluktan ve hizmetlere erişememekten kaynaklanan sorunların kronik hale gelmesine neden olmaktadır. “Toplumsal hiyerarşide mekansal yoğunlaşma seviyeleri mekansal olarak farklı kùltùrel formların oluşumuna neden olur, özellikle de mekansal yoğunlaşma sosyal dùzen seviyeleri arasında çok az sosyal kontak anlamı taşıdığında. Eğer yoksulluk kùltùrleri var oluyor ise, mekansal yoğunlaşma onların oluşumunda temel elemandır“ (Bryne, 1999,s.111).

4.3.Bölünmüş Kent Mekanı : Dışlanmışların Mekanları

Yukarıda da belirtildiği üzere bazı grupların çeşitli sosyal ve ekonomik temelli faktörler nedeniyle dışlanmaktadır. Çünkü ekonomik ve sosyal faktörler bu grupların kendilerini geliştirmelerine olanak tanımazken, ekonomik ve kültürel yoksulluk kronik bir hal almaktadır. Bu gruplar, yani aynı ortak sorunları paylaşan gruplar kent içinde benzer ve yakın yerlerde yaşayarak ekolojik birimler oluştururlar ve bu ekolojik birimler yoluyla kent mekanı parçalı bir hal alır. Bu grupların oturduğu mahallelerin sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde yoğunlaşma gösterirler. Kısacası, kent mekanı bölünür. Bölünme genellikle ekonomik ve sosyal temellidir. Gelir durumuna etnik kökene, cinsiyet, ya da yaş grubuna bağlı olarak bölünme söz konusu olabilmekte ve bölünen kentte dışlanmışlar yaşamaktadır.

Etnisite yani köken açısından benzerlik taşımak kentlerdeki yerel toplulukların oluşumunda önemli bir faktör olmuştur. Özellikle gelişmiş batılı ülkeler 20. Yy. boyunca daha az gelişmiş bölgelerden işgücü göçü almışlar, bu nedenle benzer etnik kökene sahip grupların biraradılığı kentte ekolojik birimlerin oluşumuna neden olmuştur. Flanagan (1993)'ın belirttiği üzere etnik topluluklar görünebilen topluluklardır. Ticari dükkanlar, dini kurumlar, gönüllü organizasyonlar, iletişim ve medya bu topluluğun varlığını yansıtır. Etnik topluluğu yansıtmak için büyük bir nüfus grubu gerekli olmayabilir, herhangi bir bölgedeki küçük bir yoğunlaşma etnik grubu temsil edebilir. Göç eden gruplar için bu gruba dahil olmanın avantajları; iş ve konut bulma kolaylığı, çocuk bakımı; yiyecek paylaşımı gibidir. Bu açıdan etnik topluluklar olumlu özellikler taşımaktadır. Çünkü kente gelen nüfus gruplarının kente entegrasyonunu sağlarlar, ancak genellikle yoksul kesimlerin etnik açıdan biraradılığı yoksulluğu kronik hale getirmektedir. Bu nedenle batı literatüründe etnik ya daırka dayalı olarak bir arada bulunan grupların mekanları dışlanmışların mekanları olarak tarif edilmektedir.

ABD’de ırka dayalı dışlamadan bahsedilmektedir. Geçmişte ABD’de siyahların dışlanması nedeni ile siyahlar gettoları oluşturmuşlardır. Getto’lar zaman içerisinde giderek daha kötü sosyal koşullara sahip olan ekolojik birimlere dönüşmüşlerdir.

Wilson(1996) çalışmasında dönemler itibarıyla Amerikan getto’larındaki sosyal yapı dönüşümlerini ve nedenlerini incelemiştir. Bu çalışma sonucunda şu anlaşılmaktadır. Dönüşümün, yani getto’ların giderek daha da sosyal olarak çökmüş alanlar haline gelmelerindeki önemli bir neden getto nüfusunun gelir durumu düzeldiği anda getto’yu terk etmesidir. Çünkü getto’ların stigmatize olmuş bir kimlikleri vardır ve kişiler bu kimlik ile yaşamak istememektedir. Sonuçta, yerlerini giderek daha da yoksullaşan kesimlere bırakırlar.

Getto mahallelerinde sınıf yapısı değişmiştir. 1940’larda ve 1950’lerde ve hatta 1960’larda çalışan alt sınıflar ve orta sınıf aileler aynı sokakta olmasa dahi, aynı getto alanlarında oturuyordu. Bugün siyah orta sınıf uzmanları siyah topluluğun dışındaki işlerde çalışmakta kent merkezinde daha yüksek gelir gruplarının oturduğu bölgelerde oturmakta ve getto’da yaşayanlarla etkileşimde bulunmamaktadır. Oysa 1940 -50’lerin siyah orta sınıfı kent merkezinde yüksek gelir grubunun yaşadığı bölgelerde yaşayıp, getto topluluğuna hizmet vermişlerdir. ... daha önce siyah orta sınıfın bu bölgelerde yer alması kent merkezinde ki mahallelerde stabiliteyi sağlamış, sosyal değer ve normları güçlendirmiştir. Kısacası, onların varlığı getto topluluğunun toplumsal organizasyonunu güçlendirmiştir (Wilson,1996,s.194).

Bugün ise getto mahallelerine yerleşme talebi oldukça düşüktür. Siyahlar bile siyah mahallelerinde oturmak istememektedirler. Eğitimsiz ve vasıfsız işlerde çalışan bireyler, ya da uzun dönemli işsizler oturmaktadır. Suç oranı oldukça yüksektir. Gettoların stigmatize olmuş kimliklerle tanımlanmaları durumu daha da kronik hale getirmektedir. Getto’larda sosyal dönüşüm yaşanmıştır, artık gettolar geçmiş yıllarda anlatılanlardan çok daha farklıdır, sosyal olarak daha da dışlanmışlardır (Ley, 1983, s.164; Wilson, 1996,s.195).

Ancak Wilson'un esas olarak ortaya koyduğu tez orta sınıfın gettoyu terk etmesi ile getto kültürünün kontrolsüz kalması değildir. Orta sınıf ailelerin gidişi kent merkezinde kilise, dükkanlar, okullar, ve rekreasyonel olanaklar gibi bazı aktivite ve hizmetlerin kalmasını zorlaştırmıştır. Bu durum toplumsal düzende bozulmalara neden olmuştur.

Bu tür tartışmalar toplumsal dışlanmışlık tartışmalarını başlatmıştır. Getto mahalleleri , ya da alt gelir gruplarının yaşadığı mahalleler zaman içinde dönüşüme uğramakta ve yoksul kesimler daha yoksul kesimler haline gelirken, süreç gelişmiş ülkelerde yeni yoksul kesimler yaratmaktadır. Tüm bu oluşumlar tartışmaları toplumsal dışlanmışlar tartışmalarına yöneltmektedir.

İngiltere ve Fransa'da ise durum farklıdır. Amerika'da daha çok ırka dayalı dışlama söz konusu iken, İngiltere ve Fransa'da bazı etnik grupların dışlandığı belirtilmektedir. Ayrıca dışlama derecesi de farklılık göstermektedir. Bazı etnik gruplar kentte daha heterojen iken, bazıları belirli mekanlarda daha yoğun biçimlerde bulunmaktadır.

Wacquant(1993), Amerikan gettosu ile Fransız çeperini karşılaştırdığında, Fransa'nın banliyölerinde ırka, etnisiteye bağlı dağılımın daha heterojen olduğunu görmüştür. İngiltere'de ise çevreleri ile farklı sosyal ilişkilerde bulunan etnisite dizileri vardır. Siyah olarak tanımlananlar ve İngiliz beyaz nüfusundan en az ayrı olanlardır. Londra'nın doğu ucundaki Bangladeşliler ve kuzey İrlanda'daki katolikler hariç sınırlandırılmış gettolara ilişkin bir saptama yoktur. Siyah İngilizler ve Afro-Karibik nüfusu İngiltere kentlerinin pekçok yerinde bulunur. Ancak belli bölgelerde yoğunlaşma gösterirler. Dışlama yoktur. Ancak orta beyaz sınıfın hoşnutsuzluğu söz konusudur. "Siyah ve beyaz olmayan öteki" etnik azınlıklar mekansal olarak dışlanmışlardır. Bangladeş'liler hariç İngiltere'deki ayırım etnisiteye değil, sınıfa dayalıdır. Çünkü siyah gruplar çalışan beyaz sınıf içinde assimile edilmekte, evlilikler ve ortak yaşam kanalları (eğitim/iş) yolu ile orta sınıfa assimile olurlar. Ancak

Hintli'ler işçi sınıfı olarak kalır. Pakistanlı'lar ise islami gelenekleri nedeniyle daha fazla dışlanırlar (Byrne,1999,s. 114,115).

Etnisite, ya da ırka bağlı olarak gelişmiş ülkelerin kentlerinde çok çeşitli biçimlerde dışlama söz konusudur. Dışlanan bazı gruplar mekansal olarak da ekolojik birimler oluştururken, bazı durumlarda ekolojik birimlerin konsantrasyonu daha hafiftir. Bu durumda kentte dışlanmışlığı yalnızca gözlemlere dayalı olarak algılamak daha güç olabilmektedir.

Cinsiyet'e bağlı olarak da bazı gruplar kentte ekolojik birimler oluşturabilmektedir. Özellikle marjinal seçimlerde bulunanlar diğer toplumsal gruplar tarafından sosyal açıdan dışlanmaktadır, bu nedenle bir arada yaşamak bu grup için avantajlı bir durum yaratmakta, dolayısıyla, kent mekanı böyle bir faktöre bağımlı olarak da parçalanabilmektedir.

Bekarlar ve çocuklu bekarlar ise dışlanan ve bir arada bulunma eğilimi gösteren başka gruplardır. Bu gruplar genellikle kiralarn düşük olduğu bölgelerde yoğunlaşma gösterirler, çünkü yüksek kiralari ödeyebilecek ekonomik güce sahip değillerdir

4.4. Farklı Kesitlerde Toplumsal Dışlanmışlık

Toplumsal dışlanmışlığın, toplumsal tabakalaşmanın oluşması ile birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü güç ilişkileri çerçevesinde bazı gruplar, diğerlerini bazı olanaklardan yoksun bırakmışlar ve toplumsal ve ekonomik olarak dışlanmalarına neden olmuştur. Bu tarihin pekçok farklı kesitinde, toplumsal ilişkilerin "güç" temelinde değerlendirildiği durumlarda gözlenmektedir. Ancak kapitalist ekonomik düzenin gelişimi dışlama sürecine yeni bir boyut katmıştır. Geçmişte din, büyü ya da askeri güç ile iktidarı elinde tutanların yerini ekonomik temelli güç almıştır. Öncelikle ticari kapitalizm, daha sonra sanayi kapitalizmi ve küreselleşmenin yaşandığı şu son aşamada monopol kapitalizm öncelikle ekonomik ve buna bağlı olarak sosyal açıdan dışlanmış kitleler yaratmıştır. Dışlanmışlık, kıtalar, ülkeler, kentler ve hatta kent içinde

farklı alanların eşitsizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada gelişmiş ülkelerin farklı kesitlerindeki dışlama tartışılmaya çalışılırken, özellikle sanayileşme, fordist üretim biçimi, post-fordist üretim tarzları ve yeniden yapılanma sürecinin dışlanma sürecinin oluşumu üzerindeki etkilerinin tartışılması istenmiştir. Çünkü bu süreç gelişmiş ülkelerde bir dışlanmışlar grubu yaratırken, aynı zamanda gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde büyük yoksul kitlelerin oluşumu sürecinde etkili olmuştur ki bu çalışmanın daha sonraki bölümlerinde dışlama süreci bir gelişmekte olan ülke olarak tarif edilen Türkiye'nin metropol kenti İzmir'deki bir topluluk üzerinde değerlendirilecektir.

4.4.1. Sanayileşme Süreci ve Kentsel Yoksulluk

Sanayi devrimi ile yeni bir dünya ekonomi düzeni kurulmuştur. Bu düzen toplumda yeni bir toplumsal tabakalaşma sistemini yaratmış ve kentli nüfusun çoğunluğunu fabrikalarda çalışan işçi sınıfı oluşturmuştur. Kentte yaşayan diğer nüfus grupları ise ticaret ile uğraşan kesimler ya da çeşitli hizmet sektörlerini yerine getirenler ya da yönetici grubudur. "Kent nüfusunun büyük bir kısmını meydana getiren bu sınıf, kenti kuşatan fabrikalara yakın kenar semtlerde, onlar için inşa edilmiş "işçi mahallelerinde oturmakta, "merkez" ise ağırlıklı olarak yönetici sınıflar, en genel anlamıyla "emek" kategorisini temsil edenler tarafından tutulmaktaydı" (Laçiner, 1996).

Ancak Avrupa ve Amerika'da yaşanan sanayileşme süreci her ne kadar göç eden kesimlere iş olanağı sağlamış olsa da bu kesimler çok zor şartlarda ve düşük gelirlerle yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Çalışan sınıf dönemin dışlanmışlarıdır. Toplumsal olarak dışlananlar aynı zamanda mekansal olarak da dışlanmışlardır. "Engels (1968) kapitalist gelişmenin öncülerinden İngiliz sanayinin merkezi Manchester kentinde varsılığın ve yoksulluğun mekanlarının bir arada varoluş biçimlerini şöyle betimlemektedir" (Şengül, 2000).

"Kentin ilginç yerleşim biçimi nedeniyle, herhangi bir işçi sınıfı mahallesini hiç görmeden ya da bir zanaatkara hiç rastlamadan bir ömür boyu Manchester'da yaşamak, işine gidip gelmek olanaklıdır. Manchester'ı iş ya da eğlence için ziyaret eden birisi, çalışan sınıfla orta sınıfların mahalleleri

birbirinden ayrılmış olduğu için, çöküntü alanlarını görmek zorunda değildir. Bu iki kesimin bir araya gelmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda, orta sınıflar kendilerinden daha az şanslı olan komşularını bilerek görmemezlikten gelir... Üst sınıflar sağlıklı kırsal kesimin havasını soluyup, her on-onbeş dakikada hareket eden atlı otobüslerle Manchester'ın merkezine ulaşımının sağlandığı lüks komutlarında yaşarlar. Bu nüfuzlu zenginler evlerinden kent merkezindeki işyerlerine tümüyle çalışan sınıfların mahallelerinden geçen en kısa yoldan yolun iki tarafında yayılan sefalet ve pislığe ne kadar yakın olduklarını farkına varmaksızın gidebilirler” (Engels,1968;54-5;aktaran: Şengül,2000).

Dolayısıyla sanayileşme süreci Avrupa kentlerinde yeni bir mekansal ve toplumsal örüntü yaratmıştır. Bu örüntüde toplumsal eşitsizliklerin yukarıdaki örnekte belirtildiği üzere mekanda yansımaları bulmuştur. Ancak böyle bir mekansal ortam kriz yaratmıştır. Üretimin devamlılığın sağlanması için en azından sağlık koşullarının sağlanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 20yy. başlarında bu düzensiz yapıdan kurtulmaya yönelik çalışmalar modernist ideoloji çerçevesinde gelişmiştir. Kentte planlama, mimari ve işgücü organizasyonları gibi konularda belli bir düzen arayışına girilmiştir. Henry Ford'un geliştirdiği üretim sistemi ise geleceğin (modernist) yaşam felsefesinin oluşması açısından bir kırılma noktasını oluşturmuştur.

4.4.2. Fordist Üretim Tarzı ve Toplumsal Tabakalaşma Üzerindeki Etkileri

Fordizm, üretim yapısının ve işgücü yapısının yeni bir yapı içerisine girmesi ile gerçekleşmiştir. Ancak Fordizmin gelişimi yalnızca iş yapısında ki yeni düzenlemelerle kısıtlı kalmamış, aynı zamanda yeni bir ideoloji ve yaşam felsefesi de **modernizm** adı altında geliştirilmiştir. Böylece yeni üretim yapısına uygun bir tüketim yapısı yaratılmaya çalışılmıştır.

Fordist üretim sistemi sembolik olarak 1914 yılında Ford'un iş örgütlenmesi ve teknoloji açısından yenilikler yaratması ile ortaya çıkmıştır. Fordist üretim tarzı; geleneksel zanaatkar becerilere gereksinim duymayan, işçiye tasarım, çalışma temposu ve üretim sürecinin planlanması açısından önem vermeyen, kitle üretimi ve kitle tüketimine geçiş sağlayan, bir üretim tarzıdır (Harvey, 1996a, s.152). Bu üretim tarzı Amerika'da ortaya çıkmış daha sonra Avrupa ve Japonya'ya da yayılmıştır.

Özellikle gelişmeci bir eğilim taşıyan ülkelerde Marshall yardımları Fordist üretim sisteminin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Fordist üretim sisteminin gelişmiş ve gelişmekte olan dünya'daki yayılımı ekonomiyi küresel bir ölçeğe taşımıştır, çünkü artık kitlesel üretim ve kitlesel tüketim söz konusudur. Ayrıca kapitalist ekonomik gelişme küresel ölçekte sürekli gelişmeyi öngörmektedir. Üretim sektöründeki gelişmeleri, çeşitli hizmetler, bankacılık, finans ve ticaret sektörlerindeki gelişmeler takip etmiştir.

Böylece üretimi destekleyecek yeni bir tüketim sistemi yaratılmıştır. Tüketim sisteminin yaratılması yeni yaşam biçimlerinin tanımlanması anlamını taşımaktadır. Bu nedenle bir taraftan da modern yaşam kalıpları kitlelere yayılmaya başlanmıştır. Artık işçi sınıfının tüketime ayrabileceği boş zamanı ve yeterli miktarda geliri vardır. Fordist üretim tarzının başarılı olması ancak bu koşulların sağlanıyor olmasına bağlıdır.

Fordizmin çalışan sınıfı koruyan yapısı, 1930'lardaki ekonomik krizden sonra Keynesçi politikaların devreye girmesi ile pekişmiştir. Keynes'in krizin aşılabilmesi için önerdiği bilimsel yönetim stratejileri ve devlet politikaları sonucunda 1945'ten sonra kriz aşılabilmiş ve böylece devlet politikaları yoluyla da çalışan sınıfın korunmasına yönelik çabalar pekiştirilmiştir.

Fordizmin, Keynesçi politikalar doğrultusunda ki gelişim çizgisi içinde gelişmiş kapitalist ülkelerin toplumları üzerindeki olumlu etkilerinin başında gelenler hayat standartlarının yükselmiş olması ve kitle demokrasisinin korunmasıdır. Çünkü Fordist üretim sistemi örgütlü işçi hareketlerine olanak tanıyan bir sistemdir. Büyük sermaye, ulus devlet ve örgütlü işçi sınıfı arasında belli bir denge oluşturulmak zorunda kalmıştır. Bürokratikleşmiş sendika örgütleri Fordist üretim sisteminin disiplinine uyma karşılığında ücretlerde artışı olanaklı hale getirebilmişlerdir. Devlet ise çeşitli politikalarla kamu yatırımlarının hem kitle üretiminin, hem de kitle tüketiminin büyümesi için yaşamsal önem taşıyan alanlarda ve görelî (ulaştırma, su, elektrik, vb. sektörlerle) olarak tam istihdamı güvence altına alma çabası içinde kalmıştır. Ayrıca hükümetler sosyal sigorta, sağlık, eğitim, konut ve benzeri alanlarda ki harcamaları aracılığıyla toplumsal ücreti güçlü biçimde destekleyecek adımlar atmışlardır. Bütün

bunların yanı sıra devlet gücü, doğrudan ya da dolaylı biçimlerde, ücret sözleşmelerini ve işçilerin üretimdeki haklarını etkilemek amacıyla kullanmıştır (Harvey,1996a, s. 155, 158).

Ancak Fordist üretim sisteminin sınırları, bu sınırlar içine giremeyen kitleler yaratmıştır. Yüksek risk taşıyan bazı sektörlerde parçalanma, yani taşeron şebekelerle iş yapma tercihini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda düşük ücretlerle iş güvencesinin Fordist sisteme göre daha kısıtlı olduğu ortamlarda üretim söz konusu olmuştur. Bu durum Fordist üretim sistemi içinde yer almayan kitleler oluşturmuştur. Bu kitleler, tabii ki Fordist sistem içinde yer alan gruplara göre daha az avantajlı konumda olup, dönemin ekonomik ve tüketim sistemi içinde yer alamamışlardır.

“Bu yüzden işgücü piyasaları O’Connor’un (1973) ‘tekelci’ adını verdiği bir sektör ile çok daha büyük çeşitlilik içeren ve işçilerin ayrıcalıklı olmaktan uzak çalıştığı ‘rekabetçi’ bir sektöre bölünme eğilimi taşıyordu. Bunun sonucu olan eşitsizlikler, ciddi toplumsal gerilimler ve dışlanmışlarca oluşturulan güçlü toplumsal hareketler yaratıyordu. Bu hareketler, ırk, toplumsal cinsiyet ve etnik aidiyetin çoğu zaman kimin ayrıcalıklı istihdama erişebileceği kimin erişemeyeceği meselesinde belirleyici olması dolayısıyla daha da önem kazanıyordu” (Harvey, 1996a,s.161).

Sonuç olarak, Fordist üretim biçimi oldukça katı idi ve çeşitlilik içeren sektörleri içermediğinden üretime tamamen hakim değildi. Fordist üretim sektörü içinde yer almayan sektörler ise aynı avantajlara sahip olmadıklarından çalışanlar açısından eşitsiz bir durum ortaya çıkıyordu. Irka, cinsiyete ve etnik kökenlere bağlı ayrımlar söz konusuydu. Sanayileşmenin bir sonucu olarak kentlere az gelişmiş ülkelerden, ya da bölgelerden olan göç hareketleri de “getto” tarzı oluşumları destekliyordu. Fordist üretim sistemi dışındaki üretim biçimleri ise kentteki işgücü kaynaklarına kolayca erişim sağlayabiliyordu. Ancak Fordist üretim biçimleri dışında yer alan alt toplumsal sınıflar, Fordist üretim sistemi içinde yer alanlara göre aynı şartlara sahip olmadıklarından kentte eşitsiz bir durum ortaya çıkıyor, bu da gerilimlere neden

oluyordu. Kentlerin iç kesimlerinde yaşayan dışlanmış grupların varlığı söz konusuydu. Bütün bunlar tepkisel hareketlerin de oluşumuna neden olmaktaydı.¹ Kadımların düşük ücretli işlerde çalışmasına yönelik olarak başlatılan feminist hareketlerde bu dönemlere rastlamaktaydı.

4.4.3. Fordizmin Krizi ve Post-Fordist Üretim Tarzına Geçiş

Fordist üretim biçimi sonucunda ileri kapitalist ülkelerin pekçoğunda yaşam standartlarında yükselme olmasına ve sermaye belli bir düzeyde artmasına karşın 1960'larda ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştır. Fordizmin krizini yaratan koşulları şöylece sıralayabiliriz.

1. Avrupa ve Japon ekonomileri toparlanmıştı. İç pazarları doygunluğa uğramıştı. Ürün fazlalıkları için ihracat pazarları yaratılıyordu.
2. 3. Dünya'da ise ithal ikameci politikalar uygulandığından, talep düşmekteydi.
3. Çokuluslu şirketler, çevre ülkelerde özellikle (Güneydoğu Asya'da) imalat sanayine yöneliyordu. (işçi sınıfı ile sözleşmenin zayıf yada hiç olmadığı ortamlara).
4. Sorunun para politikası yoluyla çözülebileceği düşünülüyordu ancak bu enflasyonist ortamların oluşmasına neden oldu.
5. Yatırım alanları azaldı.
6. 1973'teki Arap-İsrail savaşı nedeniyle Arap'lar, Batı'ya petrol ambargosu koydu. Bu da enerji girdilerinin fiyatını etkiledi.

Sonuç olarak, Batı Avrupa, Japonya ve bir dizi yeni sanayileşen ülke ABD hegemonyasına meydan okumaya başladı, böylece Fordizm içinde uluslararası rekabet kızışıyordu ve Fordizmin, Keynesçiliğin, ve kapitalizmin çelişkilerini denetim altında tutmak zorlaşıyordu (Harvey, 1996a, s.164,165).

Tüm bu sorunlar karşısında 1970'li ve 1980'li yıllarda Fordizmin içine düştüğü krizi aşabilmesi için yeni önlemler alma çabaları içerisine girildi. Bu çabaların

¹ 1960'lardaki krizler ve tepkisel hareketler için bkz. Castells,1997 "Kent, Sınıf ve İktidar".

temelinde Fordizmin iş örgütlenmelerindeki ve üretim süreçlerindeki katılığından kurtulma çabaları vardı. Böylece Fordizmin içinde bulunduğu krizin aşılması yönünde üretim ve örgütlenme sistemlerinde değişikliklere gidilerek Post-Fordist üretim biçimi olarak adlandırılan esnek üretim tarzı benimsenmeye başlandı.

Post-Fordist üretim tarzını yaratan koşullar ise bilgi iletişim sistemlerindeki gelişmeler, teknik yenilikler doğrultusunda klasik üretim sistemlerinde zenginleşme ve değişimin oluşmasıdır. Ayrıca bu sistem enformasyona dayalı “ilerici” bir üretim tarzı olmaktan çok sistem içindeki görece ağırlıkları kestirmenin olmadığı yan yana var olan ve yarışan sistemler çokluğudur (Rustin, 1995,s.227,228).

Ancak post-fordizmin uygulamasına ilişkin bir takım sorular gündeme gelmiştir.

- Gelişmekte olan ekonomik sistem, bu yeni teknoloji ve üretim kalıplarına ne kadar uygundur?
- Üretimin ne kadarı seri üretimle, ne kadarı vasıfsız emeğe dayalı teknolojik bakımdan geri yöntemlerle yapılmaktadır, bu açık değildir.
- Post-Fordizm toplumsal ve politik ilişkiler açısından belirsizdir (Rustin, 1995, s.228).

Yukarıdaki sorular post-fordist üretim sistemine ilişkin endişeleri ortaya koymaktadır. İşgücünün yeniden dağılımı, küreselleşme ve devletlerin yeniden yapılanma politikaları sonucu toplumsal tabakalaşmanın 1980’ler ve 1990’lardaki dağılımı bu endişeleri geçerli kılmıştır.

Ayrıca Ercan’ın (1996) belirttiği üzere “kriz bir bütün olarak kapitalist toplumsal ilişkilerin tanımladığı, ekonomik , politik , kültürel ve ideolojik süreçlerin tümünde ortaya çıkan, süregelen toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmemesine ilişkin krizdir. “

4.4.4. Post-Endüstriyel Kent ve Toplumsal Dışlanmışlık

Ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel alanlardaki kriz mikro düzeyde düzenlemelere gidilmesine neden olmuştur. Sermaye esnek birikim tarzı tercihini ortaya koymuş, işgücünün organizasyonu, üretim ve tüketim kalıpları, yeni yaşam biçimleri sermayenin esnek birikim tarzına olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca krizi aşmanın bir yolu da, kamu harcamalarının azaltılması olarak görüldüğünden Keynesçi politikalar terk edilerek özelleştirmelere önem verilmiş ve pekçok kentsel hizmetin özelleştirilmesi tercihi geliştirilmiştir. Ancak bu yeni düzenlemeler eşitsiz koşullar yaratmış, sosyal kutuplaşma, keskin mekansal ayrımlaşma ile sonuçlanmıştır. Böylece yeni ekonomik ve sosyal ilişkiler içinde yer alamayan dışlanmış kitleler yaratılmıştır.

4.4.4.1. Keynesçi Politikalardan Kopuş ve Özelleştirme Politikaları

Post-endüstriyel kentte krizi aşmanın bir yolu da kamu harcamalarının kesintiye uğratılması olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Keynesçi politikalardan kopuş gerçekleşmiş ve refah devletinin sağlamaya çalıştığı yeniden üretim olanakları kısıtlanmıştır. Kamu harcamalarında kısıntıya gitmenin bir yolu da özelleştirmelerdir. Böylece devletin üzerinde ki yükün kalkacağı, özelleştirmeler yoluyla kamu harcamalarının azalacağı düşünülmüştür, ancak pekçok yerde özelleştirme hareketi işten çıkarmalara neden olmuştur. Ayrıca sağlık, eğitim gibi pekçok kentsel hizmet alanında da özelleştirmeye gidilmiştir. Dolayısıyla, devletin küçültülmesi politikası, yoksul kesimin çeşitli hizmetlere ve iş olanaklarına erişimini kısıtladığından özellikle bu kesimin yaşam standartlarında düşme yaşanmaya başlamış ve yeni yoksul kesimler oluşmuştur.

Örneğin; İngiltere'de sağlık alanında Thatcher döneminde uygulanan özelleştirme politikası sonucunda çalışanlar ve emeklilerin güç duruma düştüğü belirtilmektedir. Başta Londra olmak üzere pekçok şehirde hastaneler kapanmak zorunda kalmıştır. Üst düzey idareci ve işletmecilerin ücretleri 1989-1993 yılları arasında yüzde 200 artmış, aynı dönemde 8500 hemşire ve ebe ile 5000 işçi işini kaybetmiştir. Emekli işçilerin sağlık harcamaları düşürülmüştür. Çalışanların ve

emeklilerin ilaca katkı payları giderek artmış, nakit darlığı nedeniyle acil servisler kapanmaya başlamıştır (Özsever,A., Milliyet, 29.Nisan. 1996).

4.4.4.2. Esnek Üretim Tarzı ve İşgücü Yapısı

Fordist dönemin katılıklarından kaynaklanan sorunların aşılabilmesi için üretim sisteminde emek süreçleri ve işgücü piyasaları esnek bir yapıya büründürülmüştür. Yeni teknolojiler sayesinde üretilen ürünün türü kolaylıkla değiştirilebilmekte, üretim sistemi içerisinde pekçok küçük ve büyük ölçekli ulusal ya da uluslar arası firma bulunabilmektedir. Bunlar birbirlerine alt sözleşmelerle bağlı olup, hiyerarşik bir sıralama içerisinde bulunmaktadır.

“Sermaye birikim koşullarında açığa çıkan bunalım eğilimlerine karşılık bireysel sermayeler, emek kesimi ve devlet, bunalımın olumsuz etkilerinden kurtulma amacına dönük olarak bir dizi önlem almaya ve buna bağlı olarak mikro düzeylerde açığa çıkan yeni mekanizmalar oluşturmaya yönelmişlerdir. Mikro düzeyde düzenlemeler kapitalizmin spekülatif mantığının doğal sonucudur. “
(Harvey ,1989; (aktaran) Ercan, 1996, s.64)

Yeni iş örgütlenme biçimi ile sürekli istihdamdan yarım zaman, geçici ya da taşeron türü istihdama geçilmiştir. Yeni üretim organizasyonunda çalışanlar iki gruba ayrılır. Bunlardan ilki, sekreterlik gibi az vasıflı işleri gerçekleştirenlerdir. Bu grubun yükselme olanakları daha düşüktür, dolayısıyla doğal sarfiyat kısılabılır. Diğer grup ise daha düşük iş güvencesine sahiptir. Bunları yarım zaman çalışanlar, ihtiyaç halinde istihdam edilenler, sabit süreli sözleşme ile çalışanlar, geçici işçiler, taşeron işçiler, kamu subvansiyonuyla çalışan stajyerler oluşturur (Harvey,1996a, s.171).

Harvey'in (1996a) içinde bulunulan ekonomik koşullar kimi çalışan için esnek iş örgütlenme yapısının olumlu olarak karşılanmasına neden olmuştur. Çünkü bazen esneklik işgücü açısından da avantajlı olabilmektedir. Ancak sigorta sahibi olma, emeklilik hakları, ücret düzeyleri, ve iş güvencesi bakımından, çalışan halk açısından

bütünsel etki hiç olumlu değildir. Süratle işe alınan ve iş bozulduğunda süratle çıkarılan işçiler söz konusudur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere alt-sözleşmelerle fason olarak yapılan işler mikro düzeyde düzenlemelere neden olmuştur. Mikro düzeydeki düzenlemeler aile içi organizasyonlara kadar uzanmaktadır. Özellikle kadın, çocuk ve yaşlı işgücünün daha yoğun olarak kullanılmaya başlanmış ve hatta bu niteliklerdeki işgücünün düşük ücretlerle sömürülmesine neden olmuştur. Ayrıca bu tür düzenlemeler beraberinde mafya türü ilişkileri de arttırmıştır.

Mikro düzeydeki düzenlemeler ve esnek üretim yapısı aynı zamanda gelişmiş ülkelerde enformelleşme sürecinin oluşmasına neden olmuştur. “Sassen Newyork ile ilgili analizlerinde merkezin enformelleşmesi kavramını kullanır. Los Angeles için ise merkezin çevreleşmesi kavramı kullanılır” (Ercan,1996).

4.4.4.3.Esnek Üretim Tarzı ve Mekansal Yeniden Yapılanma

Esnek üretim sistemini ve sermayenin esnek birikim tarzı coğrafi sınırları ortadan kaldırmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere üretim alt sözleşmelerle küçük firmalara bağlanmaktadır. Bu firmaların ise belli bir mekanda birlikte olma zorunluluğu yoktur. Parça, parça yapılan üretim farklı ülkelerde yapılıp, yine farklı bir ülkede bir araya getirilebilmektedir. Ancak üretimin yönetiminin gerçekleştiği yer genellikle bir gelişmiş kapitalist ülke kentidir. Dolayısıyla, üretim sürecinde en fazla karı sağlayanlar, üretimi yönlendirenler olmaktadır.

Üretim sürecinde esas olan karlılıktır. Bu nedenle üretim en fazla karın sağlanabileceği yerde yapılmaktadır. Burası gelişmiş kapitalist ülkelerin idari ve hizmetler fonksiyonlarının yoğunlaştığı kentleri olabildiği gibi, az gelişmiş ülkelerin az gelişmiş bölgeleri de olabilmektedir. Harvey’in (1996a) belirttiği üzere Los Angeles, Paris, ve Londra’da “sweatshops” olarak adlandırılan üretim biçimlerinin yeniden canlandırılması gerçekleşmiştir.

Ancak genellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde bulunan üretim sektörü daha az gelişmiş bölgelere kaydırılmıştır. Bu tercihin geliştirilmesindeki en önemli faktörlerden birisi ucuz işgücüne kolaylıkla erişimi sağlamaktır. Bu faktörün yanı sıra ;

- fordizmin iş örgütlenmelerindeki katı yapısından kurtulabilmek için daha önceden sendikal gelenekleri olmayan, ya da çok az olan bölgeler üretim için tercih edilmiş,
- iletişim olanaklarının gelişmesi ve uydu teknolojisindeki gelişmeler üretimin daha az gelişmiş bölgelere kaydırılmasına olanak tanımıştır. (Harvey, 1996a)

Dolayısıyla gelişmiş ülkeler bir sanayisizleşme sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Vasıfsız işçi, yarı vasıflı işçi sınıfına uygun iş olanakları azalmıştır. Bu da gelişmiş ülkelerin kentlerinde işsiz ve yoksul kitlelerin oluşumuna neden olmuştur.

Üretimin globalleşen yapısı ve iletişim alanındaki yeni olanaklar küresel menkul kıymetler borsasının, küresel vadeli sözleşmeler borsasının oluşmasına, fonların coğrafi akışının hızlanmasına, döviz ve faiz haddi temelinde repo işlemlerinin ortaya çıkışına, finansal hizmetlerin artışına neden olmuştur (Harvey,1996a). Böylelikle sermayenin global ölçekte birikimine olanak tanınmıştır.

Ekonomik ilişkilerin küresel boyutlara ulaşması ülkeler, bölgeler, kentler ve hatta bazı kent bölgeleri arasında farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Dünyada tek bir ekonomik sistemin hakim olduğu koşullarda bazı kentler üretim, bazı kentler ise idari, ya da ticari fonksiyonları üstlenmişlerdir. Bütün bu küresel ilişkiler içinde yer almayan diğer kentlerdeki ekonomik hareketler ise giderek zayıflamıştır. Böylece yerleşmeler arası dengesizlik durumu yaşanmıştır.

Tekeli'nin (1996) belirttiği üzere küreselleşme söylemi dünyanın bütünleşmesi, ve refahın yaygınlaşması üzerine otursa da, gelişmemiş nüfusu dışlamıştır. Kısacası, küresel ekonomik ilişkiler mekansal kutuplaşmayı yaratmışlar. Küresel ekonomik

ilişkilerden kimi yerleşim çok fazla fayda sağlarken, kimileri bu ilişkiler içinde yer alamayarak, geçmişteki önemlerini de kaybetmektedir. Dolayısıyla, esnek üretim biçimleri ve küreselleşme yeni bir eşitsiz gelişme durumu yaratmıştır. Eşitsizliği yaşayanlar ise, küresel ekonomik ilişkiler içinde bulunmayanlar ve ekonomik ilişki içinde bulunsalar dahi, bu ilişki biçiminden zarar görenlerdir.

4.4.4.4.Küresel Ekonomik Sistemde Devletten Beklenenler

Esnek sermaye birikim süreci hem ulus-devlete, hem de yerel yönetimlere birikim sürecinin devamlılığının sağlanması açısından sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar küresel ekonomik ilişkilere entegre olan ülkelerin ekonomik sürecin devamlılığının sağlanmasına yöneliktir. Ayrıca sistemin içine entegre olan ülkeler, eşitsiz koşullar içinden başarıyla sıyrılabilmek için yani var olan ekonomik koşullardan fayda sağlayabilmek için hazırlık içinde olmalıdırlar. Bu doğrultuda devlet;

- ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemek
- ulusal çıkar için ulus ötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve karlı iklimlere doğru sermaye kaçışını engellemek için iş hayatı açısından çekici bir ortam yaratmalıdır (Harvey, 1996a, s.195).

Kentler vasıflı işçiyi çekebilmek için cazip olma yarışındadır. Bu nedenle bütün dünya'da kentler artık "yaşanabilirlik" ölçütüne göre yarışmaktadır. Kente zengin bir görüntü kazandırmak amacıyla sanat harcamaları yapılmakta, yaşama alanları yarı-kırsal cennetlere dönüştürülmektedir. Örneğin; 1990 'da Avrupa Kültür Kenti imajını kazanan Glasgow, BP firmalarının personelini oraya yerleştirmiştir (Mulgan, 1995,s.212). Bütün bunların yanı sıra yaratılan yeni tüketim kültürü ile üretimin devamlılığı ve tüm dünyaya yayılması sağlanarak küreselleşme her alanda gerçekleştirilmektedir.

4.4.4.5. Post Endüstriyel Kentte Post-Modern Tüketim Kültürü ve Toplumsal Dışlanmışlar

Post-Fordist üretim tarzına geçiş yalnızca yeni bir üretim tarzına geçiş anlamını taşııyordu. Aynı zamanda bu üretim tarzını sürekli kılmak için yeni bir tüketim kültürü de geliştirmek gerekiyordu ki, bu post-modern ideolojinin yaşamın her alanına yayılması ile sağlanabilirdi. Böylece yeni bir kültürel ideoloji gelişti ve adına post-modernizm dendi. Post-modernizm, aslında kapitalist üretim biçiminin sürekliliğini sağlamak üzere modernist felsefenin uzantısıymış gibi yorumlara maruz kalsa da, post-modern felsefenin içerik olarak modernist felsefeden oldukça farklı olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Post-modernizm, Post-Fordizmin sürekliliğini sağlayan bir tüketim kültürü yaratmıştır. Üretim biçimi ürünlerin kısa sürede tüketilmesine dayandığından, üretilen ürünler, Fordist dönemde üretilen ürünlere göre daha kısa sürelerde dayanıklılık göstermekte, modalar hızla değişmektedir. Ayrıca tüketimin artırılmasına yönelik olarak iletişim sistemlerinden yararlanılmakta, TV dizileri ile çeşitli yaşam kalıpları sunulmakta, reklam sektörü ise bu hedefler doğrultusunda gelişme göstermektedir. Finans sektörü ise yine tüketimi kolaylaştırıcı krediler gibi finansal hizmet olanakları yaratmıştır.

Tüketimin artırılması yönünde kent mekanı ise ayrı bir öneme sahiptir. Kent mekanı hem sermaye için önemli bir yatırım alanı, hem de tüketimin yapılacağı bir alandır. Bu özellikleri nedeniyle, kentte tüketimi teşvik edecek yeni alışveriş merkezleri kurulmaktadır. Çok uluslu, ya da ulusal büyük sermaye kentsel alanda ve kent çevresinde gerçekleştirdiği yatırımlarla, post-modern tüketim kültürünün gelişim olanaklarını yaratmıştır.

Post-modern kültür, modern kültürün kitlesel üretiminden farklı olanın arayışı içinde olduğundan, yerel bu anlamda tüketilecek bir meta olarak değerlendirilmiştir. Böylece yerlerin, kişilerin, doğanın yerel ve farklı olan özellikleri de tüketim malına dönüştürülmek üzere üretilmiştir. Bunun en basit örneklerinden birisi, tarihi kentsel mekanların rehabilitasyonu yolu ile turizme yönelik faaliyetlerde kullanılmasıdır.

Sonuç olarak, post-fordist üretim biçiminin devamlılığını sağlayacak olan post-modern felsefe yeni bir tüketim kültürünün yaratılmasına neden olmuştur. Ancak bu yeni tüketim kültürü yalnızca bazı toplumsal grupların tüketimine yöneliktir. Alt toplumsal gruplar tüketime katılmadıklarından, bu kesimler daha da kıyılara itilmekte ve bu kesimler tüketim olanakları açısından da dışlanmışlar kategorisine sokulmaktadır.

4.4.4.6.Mekana Bağlı Dayanışma İlişkilerinin Esnek Üretim Tarzı ile Parçalanışı ve Sınıf Yapısı Üzerindeki Etkileri

Post-Fordist üretim sisteminin işgücü yapısının özellikleri dışlamanın yaratılmasında bir diğer önemli etkidir. Esnek üretim sistemi üretimi parçaladığından çalışanların bir araya gelme ve sendikal haklar arama gibi bir seçenekleri kalmamıştır. Zaten çoğunluğu taşeron, ya da yarım zamanlı çalışmaktadır. Böylelikle işçi sınıfı güçsüzleşmiştir. Güçsüzleşmede mekanında önemli etkisi vardır. Çünkü Fordist üretim sistemi çalışan sınıfı mekansal olarak da bir araya getirmekte ve güç oluşturmaya olanak tanımaktadır. Oysa Post-Fordist üretim sisteminin parçalı yapısı, çalışanların bir araya gelme olanaklarını da ortadan kaldırmaktadır. Bryne (1999), bu koşullar altında topluluk ruhu oluşturma gücünün kalmadığından ve güçsüzleşmeden bahsetmektedir. Fordist dönemde ise topluluk ruhu oluşumlarından ve dayanışmadan bahsedilmiştir. Çünkü Fordist dönemin işçi sınıfının kentteki ortak yaşam alanları yeniden üretim politikalarının oluşmasında önemli faktörler olmuşlardır.

Wacquant (1993)'a göre şimdi bu mekanlarda daha az dayanışma vardır. Dayanışmanın zayıflamasında ki en önemli etken ise kişisel yaşamların mikro dinamikleridir. Post-endüstriyel kentte artık insanlar komşularını terk ederek daha rahat ve güvenli yerlere taşınma eğilimindedirler. Bu makro seviyedeki kapitalist yeniden yapılanma dinamiklerinin ürünüdür (Bryne,1999,s.124).

Oysa kapitalist sistem, özellikle de Keynesçi politikalar 1970'ler'den önce toplumsal gelişmeye olanak tanıyordu. Göç eden kesimleri zaman içerisinde yaşam koşullarını iyileştirebiliyordu. Özellikle ailenin diğer bireylerinin katkılarıyla hane halkları belli bir standarda erişebiliyor ve pekçok insan çocukları için bir gelecek öngörebiliyordu. Ancak 1970'lerden bu yana İngiltere ve ABD'de eşitsizliklerde artış tespit edilmiştir. Bazı genç insanların Fordist dönemdeki ailelerinden daha kötü durumda olduklarına dair kanıtlar vardır. İşgücü pazarına giren iyi eğitilmiş genç yetişkinler ise işçi sınıfına göre daha şanslıdır. Kendi ailelerine göre ise şanssızdır (Byrne,1999s,81,95,126).

Sonuç olarak, yeniden yapılanma sürecinin toplumsal yapı üzerinde pekçok olumsuz etkisi olmuştur. Çünkü esnek işgücü pazarı oldukça güvencesiz ve düşük gelirli işler yaratmış ve bu gruplar toplumsal dışlama ile karşı karşıya kalmışlardır. Mekanın ise bu dönemde toplumsal dışlamayı güçlendiren bir etken olma özelliği giderek artmıştır.

4.4.4.7. Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplumsal Dışlanışlığın Oluşumunda Mekanın Önemi

Post-Fordist üretim süreçleri ve yeniden yapılanma kentlere yeni bir görünüm kazandırmıştır. Geçmişte de farklı gelir grupları farklı yerlerde yaşamışlardır ancak, yeniden yapılanma toplumsal dışlanışlığın oluşumu sürecinde mekana yeni anlamlar yüklemiştir. Mekan artık sunduğu hizmetler açısından da farklılık taşımaktadır. Yeniden yapılanma sürecinde özelleştirme politikaları sonucunda eğitim, sağlık gibi hizmetler özelleştirilmeye başlanmıştır. Ancak özelleştirilen hizmetlerden yalnızca belli kesimler faydalanabilmektedir. Bunlar genellikle üst ve orta üst gelir gruplarıdır. Buna karşın kamu harcamalarındaki kesintiler kamusal hizmetlerdeki kalitenin düşmesine neden olmuştur. Bütün bu oluşumların mekan açısından oldukça önemli bir yanı vardır. Çünkü özelleştirme ile gelen kaliteli hizmetler üst gelir gruplarının yaşam alanlarında yer seçme eğilimi içinde olurlar. Diğer kamusal hizmetler ise kentin orta ve alt gelir gruplarının yaşadığı bölgelerde yer seçmeye devam ederler. Böylece, yeniden

yapılanma süreci kentteki ayrılaşmayı güçlendirmiştir. Artık, özellikle küresel ilişkiler içerisinde bulunan kentlerin tümünde bu tür mekansal oluşumlar gözlenebilmektedir. Üst gelir grupları yeni yaşam alanlarında, tüketim olanaklarına kolayca erişimlerinin sağlanabileceği koşullarda toplumun diğer kesimlerinden izole biçimlerde yaşamaktadırlar.

Kısacası, post-endüstriyel kentin bazı bölgeleri pekçok kentsel sorunu barındırırken, bazı bölgelerde kentsel yaşama ilişkin hiçbir sorun ile karşılaşmamaktadır. Bu yeniden yapılanma sürecinin bir sonucudur. Politik ve ekonomik yeniden yapılanma süreçleri bazı kesimleri kentte avantajlı pozisyonlara koyarken, diğer kesimler kendi yoksulluklarına terk edilmekte, dışlanmaktadır. Küreselleşen ekonomik sistem 19. yy. sonu Manchester'ı geliştirmiş ülkelerde yeniden yaratmıştır.

“Kentlerin sorunları, politikacılarından çok kent yaşamının aldığı yön, fiziksel çirkinlik ve güvensizlik, salgın hastalıklar, eşitsizlik ve çökmüş altyapı konularında yaygın bir kamusal rahatsızlık duyan insanların çabalarıyla bir kere daha politik gündemin en başındadır. Bu sorunlar vurgulu bir biçimde toplumun sorunlarını yansıtır” (Mulgan, 1995,s.206).

Yalnızca belli bir kesimin refah içinde yaşaması, azınlıkların yoksullaşması, ahlak değerlerinde çöküş, kişisel zenginlik ve kamusal yoksulluğun bir arada bulunması özel ve kamusal alanlarda yaşanan diğer sorunlardır. Tekeli'nin (1996) belirttiği gibi eşitsizlikler mekansal eşitsizlikler yoluyla yeniden üretilmektedir.

4.5. Toplumsal Dışlanmışlığı Aşma

Kilmuray'ın (1995) belirttiği üzere deneyimler ve kanıtlar şunu göstermiştir: “Yeterli zaman, kaynak, hayal gücü ve destek sağlandığı takdirde dışlanan gruplar kendilerine güveni ve hareketlenme yetisini kazanabilirler. Bu yavaş bir süreçtir ve kaynak talebi gereklidir.”

Toplumsal dışlanmışlığı aşmak pekçok hükümetin politikaları içerisine girmiştir. Kilmuray'ın da belirttiği üzere özellikle Avrupa Birliği toplumsal politikalarında bu konu üzerinde durulmakta ve temel toplumsal grupların dışlanması birliğin sosyal kohezyonuna engel oluşturan bir unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle birliğe üye tüm devletlerden ve partilerden sosyal hakların güçlendirilmesi doğrultusunda çaba beklenmektedir.

Toplumsal dışlanmışlığın aşılması farklı alanlarda, farklı ancak bir eylemler bütününe gerekli kılar. Kısacası, toplumsal dışlanmışlığı aşmak için pekçok alanda tavır ortaya konmalıdır. Kilmuray'ın belirttiği üzere bu konular gelir dağılımı, vergilendirmeler, tüketim, borçlanma, eğitime katılım, iş, işsizlik, eğitime katkı, çalışma koşulları, barınma, evsizlik, sağlık, sosyal hizmetlerin kalitesi ve varlığı gibi konulardan komşuluk çevresinin desteğine kadar uzanmaktadır.

Bu nedenle toplumsal dışlanmışlığı yukarıda listelenen konuların hepsinde hükümetlerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü sivil toplum kuruluşlarının katılımını gerekli kılar. Toplumsal dışlanmışlığı aşmak, ancak böyle bir tam katılım ile sağlanabilir.

4.5.1. Yönetimsel Sorumluluklar Ekonomik - Sosyal Politikalar ve Stratejiler

Öncelikle merkezi yönetimlerin, bunun yanı sıra yerel yönetimlerin toplumsal dışlanmışlığı aşabilmek için politikalar geliştirmesi ve bunları uygulaması gerekmektedir. Merkezi yönetimlerin merkezde alacakları kararların, komşuluk çevresi düzeyinde uygulamaya konması beklenmektedir.

Toplumsal dışlanmışlığı aşma çabaları pek çok alanda gerçekleşebilir. Bunlardan birincisi ekonomik alandadır. Ekonomik alanda geliştirilecek çabalar sosyal düzenlemeler ile de desteklenmelidir.

Global Keynesçi'liğin yeniden canlandırılması konusunda görüşler ortaya çıkmaktadır. Toplu sosyal refah harcamalarına acil ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. İşgücünün doğru işlere yönlendirilmesi doğrultusunda ki programlar üzerinde çalışılmaktadır. Brandt komisyonu raporu (1983,1985) ile uluslararası Keynesçilik bile önerilmiştir (Bryne,1999,s.136).

Bu doğrultuda özellikle Avrupa Birliğine üye ülkelerde yoğun olarak tartışılan ve gerçekleştirilmesi düşünülen, politika ve stratejiler genel olarak şu konular üzerinde odaklanmaktadır;

Politikalar	Stratejiler
1. İşsizliği en aza indirmek, işsizliğin olumsuz etkilerini azaltmak	-Yeni iş imkanlarının yaratılması -Uzun dönemli işsizleri çalıştırmak için bir program düzenlemesi yapmak. (topluluk iş programı)
2. Refah seviyesinin yükseltilmesi	-Özel hizmetler ve olanaklar yaratmak - bedava okul yemeği, sağlık hizmetleri, iş güvencesi ve belli bir süre için süreklilik. -Esnek çocuk bakımı olanakları. Bu konuları gerçekleştirmek için enformel düzenlemeler.
3. Eğitim hizmetlerinin daha geniş olanaklar sunması	-Sistemi tersine çevirerek erken yıllarda eğitime öncelik vermek ve sınıfları küçültmek. -Okuma yazma bilmeden çocukların okuldan mezun olmalarına izin vermemek
4. Yönetime tam katılımı sağlamak	-Sivil toplum kuruluşlarının öneminin artmasını sağlamak. -Yönetimin desantralizasyonu, hükümet

<p>5. Kamu harcamalarının önceliklerini değiştirmek.</p>	<p>İNİNDE İLİŞKİLERİN DAHA İYİ KOORDİNE EDİLMESİ VE DESANTRİLİZE EDİLMESİ.</p> <p>- Karar verme organlarında işsizlerin temsilini sağlamak.</p>
--	---

Genel olarak yukarıdaki politikalar ve stratejiler doğrultusunda toplumsal yenilenmenin sağlanacağı düşünülmektedir. Ancak ülkeden ülkeye benimsenen yaklaşımlar ve politikalar, tabii ki farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; işsizliğin en aza indirilmesi konusunda pek çok farklı yaklaşım benimsenmektedir. İsveç ve Almanya'da yeni çalışmaya başlayan uzun dönemli işsizlerin ücretlerinin karşılanmasına destek olunmaktadır. Almanya ve Hollanda'da, büyüyen sektörlerde staj imkanı sağlanmakta, Fransa'da ise iş eğitiminin sağlanması için özel girişimciye destek olunmaktadır. İsveç'te ise bu konular daha çok okullara ve üniversiteye bırakılmaktadır. Ancak bu konuda ki uluslararası kanıtlar, işgücünün eğitiminin hem üretimi, hem de ücretleri yükselttiğini göstermiştir. Hem firma, hem de işçi kar sağlamaktadır. Ancak şöyle bir eğilim daha saptanmıştır. Eğitimi genelde dışlanmışlar değil, içerdeki vasıflı işgücü almakta, dışlanmışlar yine dışarıda kalmaktadır (Silver,1995).

Wilson (1996) ise Amerikan kentlerindeki dışlanmışlara ilişkin benzer tartışmaları yapmakta, kapsamlı bir ekonomik ve sosyal reform programı gerektiğini belirtmektedir. Önerileri ise şöyledir;

- Ulusal işgücü pazarı yeniden elden geçirilerek değişen iş olanaklarına, iş gücünün adaptasyonu sağlanmalıdır.
- Yalnızca yoksullar ve işsizlerin kamu sektöründe iyileştirilmesine yönelik programlara odaklanmaktansa, bu programların özel sektördeki olanaklarla ilişkilendirilmesine çalışılmalı ve kişilerin daha güvenli işlere geçmesi sağlanmalı.
- İş bulmayı kolaylaştıracak programlar oluşturulmalıdır.

- Ailelerin sosyal hizmetlere erişimini sağlayabilmek için refah reformu programı gereklidir.
- Özellikle bekar kadınların işe girmesi ve eğitimi için özel programlar gereklidir .
- Bekar kadınların çocuklarının bakımı için özel yardımlar gerekmektedir.
- Yetişkin erkekler için de eğitim programları gereklidir.
- Fiziksel engelliler için kamusal kaynaklarından yardım gereklidir.

Wilson bütün bu dışarıdan müdahalelerin yanı sıra, Amerikan getto'larının iyileştirilmesine yönelik olarak (self-help) kendi kendine yardım programlarının yeniden canlandırılmasını önerir. Ancak bu tür programların getto'nun kendi özel kültürünün bir parçası olması gerektiği savunulmaktadır.

Tüm bu politika örnekleri şunu göstermektedir, toplumsal dışlanmışlığın üstesinden gelme sürecinde yönetimlerin önemli bir rolü vardır. İşgücü pazarının yeniden yapılanması gibi ekonomik konularda ve refah seviyesi ile ilgili konularda yönetimlerin müdahaleleri gereklidir.

4.5.4. Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllü Organizasyonlar

Toplumsal dışlanmışlığı aşmada sivil toplum kuruluşlarının ve gönüllü organizasyonlar ile kişilerin çabalarının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Oliver (1995), çok çeşitli komite üyelerinin, ticari birlikler ve kişilerin katılımıyla gönüllü organizasyonların çok geniş bir bakış açısına sahip olacaklarını böylece başarılı olunabileceğini vurgulamaktadır. Ancak gönüllü organizasyonlar merkezi ya da yerel yönetimler tarafından içselleştirilmekten çekinmektedirler. Oliver'ın belirttiği üzere Filipinler'de, STK'ları hükümetten gelen ortaklık tekliflerine karşı koymuşlar, absorbe edilmekten ve dezavantajlı gruplar ile olan bağlantılarının kopabileceğinden çekinmişlerdir.

Bu deneyimler ortak bir noktanın bulunması gerektiğini göstermiştir. Paul Hirst'ün (1993) belirttiği üzere modern kurumlaşmanın ana politik amacı, kamu kaynaklı

gönüllü ve kendi kendini yöneten kurumların desantrilize olması ve ilişkilerini topluma yaymasıdır. Modern demokratik kuramda böyle kurumlar geniş olarak göz ardı edilmiştir. Bunlar liberal devleti koruyan sivil toplumun harcı gibidir. Kurumlaşma, kendi kendini yöneten gönüllü kuruluşları ikincil organizasyonlar olarak görmez, sosyal yaşamı düzenleyen ana noktalar olarak görür (Oliver,1995).

Sivil toplum kuruluşlarının öneminin artması ve bu doğrultuda yönetimlerin vereceği destek ile daha katılımcı bir toplum oluşumu sağlanabilir. Yönetimler, sivil toplum kuruluşlarına danışmanlık yapabilir ve bilgi akışını sağlayabilir.

Ancak tüm bu olumlu çabalara karşın toplumsal dışlanışlığı yerel seviyelerdeki çabalarla aşmanın mümkün olamayacağı tartışmaları da sürmektedir. “Geddes’e (1997) göre halk katılımı en iyi ihtimalle uygulamadaki detayların yönetimi ile ilgilidir ve hiçbir zaman strateji üzerinde etkisi olmaz çünkü gelişme de global girdiler söz konusudur”(Bryne,1999,s.123). Ancak yine de Bryne (1999) “sürdürülebilir kent’in yerel politikaların temelini oluşturabileceği görüşünü savunmaktadır. Yeşillerin, yerel işgücü hareketlerinin bir araya gelerek organize olmaları sonucunda gerçek bir politik strateji oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Bryne (1999) toplumsal dışlamaya karşı şu stratejilerin geliştirilmesini önermektedir.

- Doğru vergilendirme
- İşçilere yönelik temel düzenleyici hakların yeniden düzenlenmesi, böylelikle iş güvencesizliğine karşı koyuş ve ortak kar seviyelerinin düşürülmesi,
- Bu düzenlemelere ilişkin politik kültür oluşturulması.

4.5.3.Sosyal Hareketler

Toplumsal dışlanışlığın aşılabilmesi için geliştirilen bir başka yaklaşım biçimi ise post-modern çerçevede gelişmiştir. Bu anlayışı göre “ezilen kesimler bir tek projenin etrafında gelmeden, belli bir kimliğin etrafında ve marjinde kalarak direnmek

durumundadırlar. Bu yaklaşım küçük ölçekli yerel düzeyde direnişleri içerir (Şengül,2000,s.79).

Bu yaklaşım biçimi özellikle etnik gruplar ve siyahlar arasında yaygındır. Yeterli iç örgütlenmeyi sağlamaları ekonomik anlamdaki güçsüzlüklerine ve toplumsal dışlanmışlıklarına böyle tepkiler vermelerine neden olmaktadır. Ancak bu tür tepkiler şiddet içermeleri durumunda toplum dışarıdakileri daha da dışarı itmektedir.

Post-modern söylem yerellikleri ön plana çıkarmıştır. Artık farklılıkların “öteki”lik olarak algılanmadığı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur. Bu özellikle etnik kimliğe, ya da ırka bağlı dışlanmışlığın üstesinden gelme çabalarının oluşması anlamında olumlu bir yaklaşımdır, ancak Şengül’ün belirttiği üzere “yerellik temelli marjinden mücadele stratejisi çalışan sınıflar için olduğu kadar diğer ezilen kesimler içinde kabul edilebilir bir alternatif oluşturmamakta, tam tersine bu kesimlerin daha da güçsüzleşmesinin önünü açmaktadır. Bu nedenle bu yaklaşımın dışında bir sosyal adalet anlayışı gereklidir” (Şengül, 2000, s. 82).

4.5.4. Toplumsal Dışlanmışlığı Aşma Çabaları: İngiltere Örneği

Son yirmi yılda yoksulluğun özel mahallelerde giderek daha fazla yoğunlaşma gösterdiğinin tespit edilmesi üzerine İngiltere hükümeti çeşitli çalışmalar başlatmıştır. Hükümetin kurduğu “Toplumsal Dışlanmışlık” birimi. (Social Exclusion Unit) bu mahallerde toplumsal yenilemenin gerçekleştirilmesi için ulusal düzeyde stratejiler geliştirmiştir. Bu çalışma öncelikle sorunlu bölgelerin tespitini içermiş, daha sonra öneriler geliştirilmiştir. Bu bölümde aktarılacak olan İngiltere hükümetinin toplumsal dışlanmışlığı aşma çabaları 2000 yılı raporuna dayanmaktadır.

Tespitler:

İngiltere hükümeti son yirmi yılda yoksulluğun özel mahallelerde daha fazla yoğunlaştığını tespit etmiştir. Bu nedenle bu mahalleler giderek toplumsal dışlanmışlar olarak tanımlanmaya başlamışlardır.

- Bu bölgelerdeki ölüm oranları ülkedeki diğer bölgelere nazaran %30 daha fazladır.
- Diğer bölgelere göre nüfus daha vasıfsız ve eğitimsizdir.
- İşsizlik oranı diğer bölgelere göre 6 kat fazladır.
- Diğer bölgelerden 3 kat daha fazla hırsızlık olayı yaşanmaktadır.
- Konut yatırımları vandalizme maruz kalmaktadır.
- Sosyal kohezyon etkisi söz konusudur; gençler ve etnik azınlıklar bu mahallelerde yoğunlaşır.

Mevcut Koşulların Oluşum Nedenleri:

-Mahallelerdeki çürümenin esas nedeni ekonomiktir. Kitle halinde işsizlik ve bazı endüstri işletmelerinin kapanması bu mahalleleri etkilemiştir. Yeni endüstri işletmeleri daha fazla vasıf gerektirmektedir. Yeni iş pazarına uyum sağlayacak çok fazla işgücü yoktur. Pek çok mahalle yalnızca devlet desteğine bağlı kalmıştır.

-Yoksulluk ve işsizlik sosyal sorunları arttırır; Sağlık sorunları, ailenin parçalanışı, gençler üzerindeki suç ve uyuşturucu kullanımı gibi olumsuz etkiler sonucunda mahalleler çökmektedir. Mahallenin dışına çıkabilenler çıkmaktadır. Bu topluluğu düşüşe iter ve düşüşü ivmelendirir. Sonuçta hiçbir seçeneği kalmayanlar bu alanda kalırlar.

Daha Önceki Çabalar Neden Başarısız Olmuştur?

Hükümetlerin tepkileri hem zayıf, hem de etkisiz olmuştur. Küçük ölçekli yalnızca birkaç kısa dönemli yeniden geliştirme projeleri üzerinde durulmuş. Binlerce mahalledeki yanlış gidiş üzerinde durulmamıştır.

Mahallelerin nasıl çöktüğü ve onları neyin değiştirebileceği anlaşılamamıştır. Konut sorunu yapı malzemeleri ile çözülebilecek bir konu olarak görülmüştür. Bu da önemli konuların kaçırılmasına neden olmuştur. Şöyle ki;

- Bu mahallelerde ekonomik anlamda gettolaşma oluşmuş, işsizlerin kendi kendilerine nasıl yardım sağlayabileceği;

- **Sosyal sermayenin erozyonu** - komşuların birbirlerinden korkmaktansa, birbirlerine güvenebilecekleri, dayanışma ilişkileri içinde bulunabilecekleri;

- **Açık bir stratejiden yoksunluk** – Hizmetlerin ortak hedefler doğrultusunda verilebileceği göz ardı edilmiş. Yardım sağlama konusunda pek çok katılımcının olabileceği, özellikle de topluluğun kendisi sürecin dışında bırakılmıştır.

Yeni Çabalar Nelerdir?

İşgücüne, eğitime, suç oranlarının azaltılmasına, uyuşturucu ile mücadele, sağlık hizmetlerinin modernleştirilmesi ve sağlık eşitsizlikleri gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Bu durumda Blair hükümeti başarılarını belirtmektedir; 1997'den itibaren 800.000 yeni iş olanağının yaratılması, metropolitan alandaki işsizliğin 100.000 kişi azaltıldığı, uzun dönemli genç işsizliğinin yarıldığı, eğitim standartlarının yükseltildiği, suç oranının %7, hırsızlığın %20 oranında düştüğü belirtilmiştir.

Ancak daha fazlasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla;

-Konu ile ilgilenen tüm insanlar ve organizasyonlar biraraya getirilmelidir.

-1998'de Toplumsal Dışlanmışlık Birimi 18 adet Politika Hareket Grubu oluşturmuştur. (Policy Action Teams – PAT)

-Hedef: Mahallelerde toplumsal yenilemeye ilişkin ulusal bir strateji geliştirmek, bu tür mahalleleri tek bir görüş ve plan altında toplamaktır. Ancak bu 10-20 senelik bir projedir.

-Amaç: Mahallelerin topluca çöküşünü durdurmak ve çöken alanlar ile ülkenin diğer bölgeleri arasında eşitlik sağlamaktır.

-Anlamlar: Çabaları yalnızca 4 çeşit kamu hizmeti alanında yoğunlaştırmak yanlış olur. Diğerleri, konut, ulaşım ve çocuk bakımı da oldukça önemli konulardır. Kamu sektörünün dışından hayati bir katılım gereklidir. Politikalar, insanlar ve kaynaklar tek bir strateji altında koalisyon kurmalıdır. Bu strateji ise yerel ekonomilerin, yerel toplulukların canlandırılması, gerekli hizmetlerin, liderliklerin ve birlikte çalışmanın sağlanmasıdır.

Oluşturulan 18 adet Politika Hareket Takımı (PAT) genel olarak iş olanaklarının artırılması, çalışanları vasıflı hale getirecek koşulların yaratılması, iş hizmetlerinin teşvik edilmesi, yerel hizmetlerde bir araya gelmeyi sağlayacak mahalle yönetimlerinin oluşturulması, farklı toplumsal grupların ihtiyaçlarına uygun konut yönetimlerinin gerçekleştirilmesi, suçun, anti-toplumsal davranışların üstesinden gelinebilmesi için takımlar oluşturulması, kendi kendine yeterli topluluklar oluşturulmasını olanaklı kılacak fonlar oluşturulması, sosyalleşmenin sağlanması için sanat ve spor gibi faaliyet alanlarına yönelik yatırımlar yapılması, eğitimin güçlendirilmesi için okul dışı eğitim programları oluşturulması, çöküntü bölgelerinde canlılığı sağlamak için yerel perakende ticaretin gelişiminin sağlanması eğitim ile yerel nüfusu yönetici rollerine yönlendirilmesi ve sosyal girişimciliğin teşvik edilmesi, mahalle bazında yoksulluk konusunda istatistiki bilgiler toplanması, konusunda çalışmalar yapmaktadırlar.

4.6.Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Süreci ve Toplumsal Sınıf Yapısının Oluşumu

Gelişmekte olan ülkeler her ne kadar 1970'li yıllara kadar sanayileşmiş olan ülkelerden farklı toplumsal yapılar sergilemişlerse de, son 20 yıl da hem gelişmiş , hem de gelişmekte olan ülkeler yeniden yapılanmanın bir sonucu olarak toplumsal dışlanmışlar kitlelerini yaratmıştır. Her ne kadar aralarında büyük farklılıklar olsa da, gelişmiş ülkelerinde artık gelişmekte olan ülkelerinki ne benzer ekonomik ve sosyal sorunları vardır. Bir önceki bölümde gelişmiş ülkeler toplumsal dışlanmışlık süreci tartışıldı. Bu bölümde ise gelişmekte olan ülkelerde toplumsal dışlanmışlık süreci nasıl oluşmuştur. Bu ülkelerin dışlanmışları kimlerdir ve dışlanmışlığı aşmak için ne tür çabalar geliştirilmektedir bu konular üzerinde durulacaktır.

4.6.1.Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme Sürecini Açıklamaya Çalışan Kuramsal Yaklaşımlar

17. ve 18 yüzyıllardan itibaren 3.Dünya ülkelerinin pekçoğundaki kent ve bölge yapıları farklılık göstermeye başlamıştır. Geleneksel üretim ve tüketim yapıları ve toplumsal sınıf yapıları bu yüzyıllardan itibaren ani değişimlere sahne olmuştur.

Avrupa ulusları ile etkileşimlerinin sonucu olarak gelişen bu değişimler farklı kuramsal açıklamalar yoluyla farklı olarak değerlendirilmektedir. **Modernleşme okulu** yaklaşımlarına göre 3.Dünya ülkelerinin kentleri de modernleşme süreci içerisinde yer alacak ve hem ekonomik, hem de sosyal alanda modernleşeceklerdir. “Bu yaklaşıma göre yasal olmayan konut alanları ve marjinal sektör bu ülkelerdeki yaşam standartlarını düşürmektedir” (Gilbert & Gugler,1995). Bu ülkelerin kalkınması için öncelikle kendi iç koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Marxist yazın ise modernleşme okulunun yaklaşımlarını eleştirmektedir. Marxist yazına göre 3.Dünya ülkelerindeki yoksulluğun, eşitsizliğin kaynağı, 17 yy. da 3. Dünya ülkelerinin Avrupa ile kurduğu ticari ilişkilere kadar uzanmaktadır. Bu yazına göre kentleşme, üretim ve ticaretteki global değişmelere ve dünyanın çevre ülkelerindeki kapitalist büyüme dinamiklerine bağlanmaktadır. Marxist yazın 3.Dünya’da kentleşme özelliklerini **Bağımlılık Kuramları** ile açıklamaktadır. Bu kurama göre “ülkenin geri kalması, kapitalizmin dünya ticaretinde yarattığı eşit olmayan ilişkilere bağlanmıştır ... az gelişmiş ülkeler, dünya ekonomisine eklenilerek bütünleştirilerek kapitalizmin bir parçası haline getirilmekte ve gelişmiş ülkelere bağımlı kılınmaktadır” (Cırhınlioğlu,1999,s.16). Özellikle 1960-70’li yıllarda bağımlılık tartışmaları oldukça yoğun biçimde yapılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaları başlatanlar ise özellikle Latin Amerika ülkelerini inceleyen Cardoso, Faletto ve Wallerstein’dir.

4.6.2.Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Kentleşme Pratiklerinin ve Toplumsal Tabakalaşma Sisteminin Açıklanması

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme pratikleri kapitalizmin farklı evreleri sonucunda gelişmiştir. **Gilbert** ve **Gugler**’ın belirttiği üzere ilk aşamada ticaret kapitalizmi yoluyla, bugün 3. Dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülkeler, Batı dünyası ile etkileşim içerisine girmiştir. İkinci aşama sanayi kapitalizmi, üçüncü aşama ise monopol kapitalizm dönemidir. Bu üç farklı süreç 3. Dünya ülkelerindeki kentleşme özelliklerinin oluşumunda etkili olmuştur.

4.6.2.1.Ticaret Kapitalizmi Döneminde 3. Dünya Ülkelerindeki Kentleşme Yapılarının Belirleyicileri

17. ve 18.yy.'larda Avrupa gelişme ve büyüme amacıyla yeni kaynak arayışlarına girmiştir. Bu doğrultuda ülkeler ve kıtalar arası ticaret gelişmiş, bütün bu oluşumlar 3.Dünya ülkelerinin gelecekteki kentleşme yapılarını belirleyen faktörler arasında yer almışlardır. Ticaret, özellikle İngiltere ve İspanya'nın önderliğinde gelişmiş, Afrika, Asya ve Latin Amerika kıtalarından toplanan tarımsal ürün ve maden Avrupa ülkelerine aktarılmıştır. Ancak ticareti güvence altına almak için çeşitli önlemler alınmıştır;

1.Politik önlemler. (Politik anlamda kontrolün sağlanması yani sömürge devletlerinin kurulması ile ticaretin kontrolü garanti altına alınmıştır.)

2.Kültürel önlemler. (Avrupa kültürü ve Hristiyan'lığın tüm 3.Dünya'ya yayılması için çalışılmıştır. Bu hedefler doğrultusunda eğitim hizmetleri vermeye başlanmıştır.)

3.Mekansal önlemler. (Kent ve bölge yapılarının oluşumuna ilişkin demiryolu ve liman inşaatları, maden ocakları, fabrikalar gibi yatırımlar gerçekleştirilerek kaynak transferinin kolaylaştırılması ve hızlanması sağlanmıştır.)

Bu önlemler alınarak 3. Dünya ülkelerine ihracat temelli büyümeyi teşvik eden olanaklar yaratılmıştır. Böylelikle, bu ülkelerden kaynak transferinin Avrupa'ya sağlanması ile Paris, Madrid, Amsterdam, Viyana gibi Avrupa'nın ihtişamlı kentleri yaratılmıştır ve ürün transferleri sonucunda yaratılan sermaye ile Avrupa kentlerinde sanayileşme süreci hazırlanmış, 3.Dünya ülkelerinde ise anakentleşme olgusunun temelleri atılmıştır.

4.6.2.2.Ticaret Kapitalizminin 3.Dünya Ülkelerinde Toplumsal Tabakalaşma Üzerindeki Etkileri

3.Dünya'ya ekonomik, politik, kültürel ve mekansal anlamda yapılan müdahaleler var olan tüm sosyal düzeni değiştirmiştir. "Yeni oluşturulan kentler yeni güç ilişkilerini

temsil etmiş ve Avrupa'ya fayda sağlayacak görevler gerçekleştirilmişlerdir. Böylece dünya ekonomik ve sosyal sisteminin bir parçası olmuşlardır “ (Gilbert & Gugler, 1995,s.26) .

Yeni ekonomik düzenin devamlılığının sağlanması ihracatı kontrol edecek, kamu hizmetlerini ve işgücünü düzenleyecek bir sınıfın oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle ilk aşamada 3.Dünya'ya sömürge devletlerinden gelen ve yerleşen kesimler maden işletmecilerine, büyük tarım arazisi sahiplerine ve çiftlik sahiplerine dönüşmüşlerdir. Onlar artık yerel aristokratlardır (Gilbert & Gugler,1995). Kentin üst sınıfını oluşturan diğerleri ise yöneticiler, siyasiler ve dini gruplardır. Kentlerin, ürünün toplanıp, dağıtıldığı merkez olduğu koşullarda, kırsal alanlar üretimin yapıldığı yerlerdir ve bu düzen köy ekonomilerinin yeniden düzenlemesine neden olmuştur. Tarımsal üretimin bir endüstriyel üretim kolu haline geldiği ve maden ocaklarında çalışacak büyük bir nüfus grubuna gereksinim duyulduğu koşullarda yeni bir sınıf yapısının temelleri atılmıştır. Üretimden kar etmeyen, ücretli bir işçi sınıfı 3. Dünya ülkelerinde doğmuştur. Bu sınıf dönemin üretim yapısı içerisinde yer alan ancak politik baskılarında etkisiyle en ağır koşullarda çalışan bir sınıf olup, toplumsal tabakalaşmada yükselme şansı olmayan bir sınıftır.

“Sanayi öncesi kente teknolojinin girmesi, küçük bir yönetici elit grup ile daha büyük alt sınıfı yaratmıştır. Merkez elit grup ve onun etrafındaki yoksullar ile çevrelenmiştir. İnka, Çin ve Hindistan kentleri böyledir,ancak benzerliklere rağmen tüm sanayi öncesi kentleri birbirinden farklıdır” (Gilbert & Gugler, 1995,s 28).

4.6.2.3.Sanayi Kapitalizmi Dönemi

Az gelişmiş ülkelerde batı'nın etkisi 19.yy. ve 20 yy.larda daha güçlü olmuştur. Çünkü 19.yy'ın ikinci yarısından sonra sanayi devrimi kapitalist dünya pazarının ortaya çıkmasına ve kapitalist dünya ile girilen meta alışverişi sonucunda Hindistan, Çin ve

Osmanlı devleti gibi Doğu dünyasının ve Latin Amerika'nın kendi iç düzenlemelerinin değişmesine neden olmuştur (Aktar, 1990,s. 20).

Sanayileşme hammadde gereksinimi yaratmış, bu nedenle az gelişmiş ülkelerde öncelikle hammaddenin sağlanacağı odaklar kurulmuştur. Bu odaklar maden gibi hammaddelerin çıkarıldığı yerler ve liman kentleri gibi hammaddenin aktarıldığı yerlerdir. Bu doğrultuda ekonomik ilişkilerin düzenlenebilmesi için az gelişmiş ülkelerin maden kaynakları ile liman kentlerini bağlayan yollar ve liman kentlerine limanlar, depolar inşa edilmiş ve bu kentlerde Avrupa kentlerinin benzeri şeklinde yeni işlemlere uygun planlama çalışmaları dahi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bankacılık, ticaret ve çeşitli hizmetler gibi yeni fonksiyonlar eklenmiştir.

Anakentler artık büyük arazi sahiplerinin ve tüccar sınıfın yaşam yerleri olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere Avrupalı'ların göçü ve buna ek olarak Afrika'lıları işçi olarak getirmeleri, bu ülkelerde çok kültürlü yapının temellerini oluşturmuştur. Kızılderili nüfus Latin Amerika'da bugüne değin kültürel kimliğini korumuştur, ancak bu kimlik daha çok bir stigma ve dezavantaj kaynağı olmuştur. Bağımsızlıkların kazanılması ile birlikte etnik farklılıklar yönetici elit sınıf tarafından gelişme için bir engel olarak görülmüştür (Roberts, 1995, s.39, 51).

20.yy. başlarında gelişmekte olan ülkeler farklı bir gelişim çizgisi içerisine girmişlerdir. Bu içe dönük sanayileşme modelidir. 1930'lı yıllardaki dünya ekonomik bunalımı ve 2. Dünya savaşının etkileri gelişmekte olan ülkelerin sanayilerinde büyümeye yol açmıştır. Özellikle Latin Amerika başarılı bir sanayileşme stratejisi geliştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin pekçoğunda benimsenen bu sanayileşme modeli, ancak 2.dünya savaşının sona ermesi ve dünya ekonomik bunalımının etkilerinin hafiflemesi ile 1950-60'larda belirli bir ivme kazanmıştır. Aynı zamanda bu dönem pekçok gelişmekte olan ülkenin bağımsızlıklarını kazandığı bir dönemdir.

Gelişmekte olan ülkelerin bazıları daha önceden gelişmiş ülkelere aldıkları teşviklerle ağır sanayi kurarken, (İngiliz desteğini alan Hindistan gibi), bazıları orta ve

küçük ölçekli sanayi üretimine geçmişlerdir. Ancak tüm gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme sürecinde benzer başarıları gösterdikleri söylenemez.

Batı modeli sanayileşme modelinin benimsendiği bu kalkınma modeline göre gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri gerekli alt yapıyı hazırlamışlar, sanayi siteleri kurmuşlar, yabancı ve yerel yatırımcılara teşvik sağlamışlardır. Bu bazı yerlerde başarı ile sonuçlanmış, pekçok yerde ekonomik büyümeye neden olmuş, ancak nüfusun çoğunluğu büyümenin faydalarından yararlanamamıştır.

Çünkü gelişmekte olan ülkelerde yalnızca iç pazara yönelik olarak yapılan üretimin pazarı oldukça dardır. Sermaye kısıtlı ve artık emek söz konusudur. Böyle bir süreç batının ekonomik gelişme modelini örnek alan gelişmekte olan ülkelerde iki yapı bir sanayi gelişimi ile sonuçlanmıştır.

1. Büyük ölçekli ve teknoloji olarak çok gelişmiş sanayi birimleri.
2. Düşük verimliliğin, düşük ücretlerle karşılandığı, işçi sendikalarının etkinliğinin az ve işgücü hareketliliğinin yüksek olduğu bir üretim yapısından söz edilmektedir (Gilbert & Gugler, 1995).

Bu üretim süreci sonucunda 3.Dünya ülkelerinde karşılaşılan sorunlar şöyledir;

1. Bu süreç 3. Dünya ülkelerinde karmaşık ve çeşitli bir üretim sektörünün gelişimine yol açmıştır.
2. Yaratılan yeni iş olanakları dahi işsizlik sorununa çözüm olamamıştır.
3. Çok fazla yabancı teknolojiye ve finansa bağımlılık gibi sorunlar çözülememiştir.
4. Etkin biçimde üretim yapamayan işletmeler ortaya çıkmıştır. Bunların fiyatları dünya fiyatlarından çok yüksektir ve rekabet edememişlerdir (Gilbert & Gugler, s.54).

4.6.2.4.İthal İkameci Sanayi Politikaları Çerçevesinde Sanayinin Gelişimi

1950'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler içe dönük sanayileşme modelini benimsemişlerdir. Ancak bu tam anlamıyla içe dönük bir sanayileşme modeli olarak değerlendirilemez çünkü üretimin sağlanması açısından ithal mallara, gelişmiş ülkelerde üretilmiş olan makine ve teçhizata ve petrole bağımlılık söz konusudur.

Bu nedenle gelişmiş ülkeler ile olan bağlantılar sanayinin yer seçiminde yine ticaret kapitalizmi döneminde oluşmuş olan ana kentlerin yani liman kentlerinin seçilmesinin gerekli kılmıştır. Bu seçim anakentlerin çevreleriyle kurdukları ilişkiler sonucunda giderek metropol alanlar oluşturmalarına neden olmuştur. Ayrıca sanayinin belli mekanlarda odaklanması ölçek ekonomilerinin oluşmasını sağlarken, böylece ekonomik yoğunlaşma hızlı bir ekonomik gelişmeye neden olmuştur.

Sanayinin anakentlerde odaklanmasının diğer nedenleri ise bu kentlerde daha önceki dönemlerde oluşmuş sosyal ve ekonomik alt yapı ve ulaşım sistemleridir. Finansman açısından destek sağlayan yabancı şirketler de kendileri için en avantajlı konumları tercih etmişlerdir. Buraları hem tüketime yapıldığı, hem de ithalat ve ihracat için uygun liman kentleri, metropoliten merkezlerdir. Yabancı sermaye hükümete de yakın olmak ister çünkü hükümet döviz kurlarını, ithalat tarifelerini, lisansları, alt yapı sunumunu, ücretleri ve ürün fiyatlarını belirlemektedir. Hükümet bürokrasisine yakın yer seçimi yabancı sermaye açısından hükümet kararlarını etkileyebilme olanağı sunmaktadır. Ayrıca hükümetler de zaten merkezi yer seçimini tercih etmişlerdir, bu ölçek ekonomilerinin gelişimi ve birikimin sağlanması açısından önemlidir (Gilbert & Gugler, 1995, s.55, 56).

Bu faktörlerin dışında sanayinin anakentleri tercih etmesinde ki bir başka faktör ise bu kentlerde tüketimi gerçekleştirecek bir kitlenin bulunmasıdır. İyi ücretli bürokratlar ve memur kesimi tüketici grubu oluşturmaktadır.

4.6.2.5. Anakentlere Göç

Sanayinin ana kentlerde yer seçimi var olan nüfus hareketlerini arttırarak kırsal bölgelerden anakentlere büyük nüfus akımlarına neden olmuştur. Çünkü anakentlerin çekici özelliklerinin, yanı sıra kırsal itici yönleri vardır. Ekilebilir tarım topraklarının bölünmeler nedeniyle giderek azalması, Marshall yardımı gibi yardımlarla tarımda makinalaşmaya geçiş nedeniyle tarım işçisine gerek kalmaması ve kırsal alanın kentte var olan sosyo-kültürel olanaklardan ve hizmetlerden yoksun olması kırsal alanların terk edilmesine ve nüfusun anakentlere yönelimlerine neden olmuştur.

Böylece kırsal bölgeler ve kentsel bölgeler arasında oldukça eşitsiz durumlar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllarda yoğunlaşan göç hareketleri halen devam etmektedir. Ancak 1980 sonrası ortaya çıkan küresel ekonomik ilişkiler ve mekansal yeniden yapılanma göç hareketlerini de etkilemiştir. Göç hala var olmasına karşın sanayinin desantralizasyonu varış noktalarını değiştirmiştir. 1980 sonrası göçün değişen yapısına iler ki bölümlerde değinilecektir.

4.6.2.6. Gelişmekte Olan Ülkelerde Enformelleşme

Benimsenen sanayileşme modeli yukarıda bahsedildiği gibi batı modeline uygun olarak gelişme göstermemiştir. Büyük ölçekli sanayinin yanı sıra, kentlerde küçük ölçekli üretim yoğunlaşmaya başlamıştır. Ancak küçük ölçekli üretim varlığını enformelleşme koşullarına bağlamıştır. Çünkü rekabet koşulları, ekonomik koşullar ve artı işgücü, enformelleşme sonucunu doğurmuştur. İşe giriş ve çıkışların enformel olarak düzenlendiği, emeklilik, sigorta gibi güvence mekanizmalarının olmadığı bir üretim sistemi tüm gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaygın hale gelmiştir. Özellikle de kent merkezlerinde konumlanan küçük üretim sektörü enformelleşme sürecine sağladığı katkılardan ve üretim birimleri arasında meydana gelen kemikleşmiş iş ilişkileri nedeniyle bu mekanları terk etmemiştir.

Düşük ücretlerle çalışan işgücü, ya kent içinde kendi ekonomik koşullarına uygun merkezde yer alan çok düşük yaşam standartlarına sahip kiralık oda gibi konutlara yerleşmiş, ya da kendi imkanlarıyla kentin çevresinde enformel yollarla konut inşa etmeye başlamıştır.

Enformelleşme süreci ve kentin yoğunlaşması karşısında yönetimler çeşitli önlemler almaya başlamışlardır. Ancak önlemler enformel sürecin dışında yer alan yani formel iş ve konut olanaklarına sahip toplumsal gruplara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. “Özellikle orta gelir grubuna yönelik olarak konut ve sağlık alanlarında yardımlar sağlanmıştır. Böylece politik lobileşmede büyük kentin olumsuz etkileri azaltılmaya çalışılmaktadır” (Gilbert & Gugler, 1995,s.57).

4.6.2.7. İthal İkameci Sanayileşme Modelinin Benimsendiği Dönemlerde Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Yapı Oluşumları

Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreci içerisinde yer alması hizmetler ve ticaret gibi başka sektörlerde de gelişmeyi ivmelendirmiştir. Bunlara ek olarak sağlık, eğitim gibi alanlarda hizmet gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Böylece modern hizmet sektörleri önemli miktarlarda işgücü çalıştırır hale gelmişlerdir. Bu gruplar gelişmekte olan ülkelerdeki yeni orta sınıfı oluşturmuşlardır. Bu sınıf eski bağımsız uzmanlar, küçük esnaf ve küçük üreticilerden farklıdır. Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmesi yeni sosyal ve ekonomik güç ilişkilerini ortaya çıkarmıştır. Bir sanayi işçi sınıfı, tüccar burjuva sınıfı, ve ticaret ile uğraşan, yönetici, ve çeşitli uzmanlık alanlarında çalışan bir orta sınıf yaratmıştır. (Roberts, 1995, s.55,56)

Ancak kentsel topluluğun yeni sınıfsal yapısı gelişmiş batılı ülkelerin sınıfsal yapısından farklıdır. Çünkü “üçüncü dünya ülkelerinin kentlerinde Batı’da olduğu türden bir proleterya, çalışan sınıfın görece daha az bir kısmını oluşturuyordu. Daha geniş bir kesimini ise geçici işçilik, her türden satıcılık, küçük ticaret, küçük üretim yapanların meydana getirdiği enformel sektör oluşturuyordu. “ (Demir,1993)

Bu sektör iş güvencesinden uzak olarak küçük üretim sektöründe ya da marjinal sektörlerde çalışan kesimleri yaratmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde anakentlere doğru olan hızlı kentleşme süreci ise işsiz kitlelerin oluşumunu ivmelendirmiş ve bu kitleler enformel sektör tarafından absorbe edilmiş ve iş güvencesinin olmaması gibi sömürlü koşullarının yaratılması geleneğini başlatmıştır.

Ayrıca Başkaya'nın (1997) belirttiği üzere 1950-60'lı yıllarda bağımsızlığını kazanan, ya da bağımsız olan ülkelerde kalkınmaya ilişkin iyimser beklentiler vardı. Ancak beklenen olmadı. Üçüncü dünya'da GSMH'nin küçük bir azınlığın elinde toplandığı ve bu sürecin derinleşerek devam ettiği görüldü. Bir taraftan kapitalistleşme süreci geleneksel toplumsal dokuyu hızla aşındırırken, modern sektörde bu aşınmayı önleyici gelişmeler ortaya çıkmadı. (Baskaya, 1997,s.35)

4.6.2.8.Fordist Üretim Sistemi Krizinin Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayeye ve teşviklere bağlı olarak gelişme gösteren üretim sistemi fordizmin içine düştüğü krizden ve dünya ekonomik bunalımından etkilenmiştir.

ABD, 2. Dünya savaşından sonra dünya ekonomisini genişletmek amacıyla yardımlar başlatmıştır. ABD. kriz nedeniyle uluslararası etkinliğini yitirince yardımlar azalmış, az gelişmiş ülkeler ciddi bir dış ödeme dengesi sıkıntısına düşmüştür. Dış borçlar, az gelişmiş ülkeleri yeni bir dönüşüme zorlamış, gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin ekonomisini genişleterek, krizi aşma yoluna gitmişlerdir. Gelişmiş ülkeler politik ve kurumsal olarak IMF gibi yeni yapılanmalar oluşturmuşlar, böylece krizi aşmanın bir yolu olarak önerilen ihracata dayalı kalkınma modelinin gerçekleşme olasılığı artmıştır. Böylece kriz koşullarında kimi ülkeler ihracata dayalı modele geçiş yaparken, bir kısmı da korumacı politikalarını korumuşlardır (Altınçekiç, 1998, s.104).

IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşlar dünya ekonomik sisteminin varlığını sürdürebilmesi için denetim sağlayacak kuruluşlar olarak ekonomik sistem

içinde devreye girmişlerdir. Bu kuruluşlar krediler yoluyla sağladıkları yardımların yanı sıra hükümetleri krizleri aşma konusunda politikalarını denetleme yetkisine sahip olmuşlardır. “Bu kurumlar kamu harcamalarında kısıntılar, gerçek ücretlerde düşüş, para ve maliye politikalarında kemer sıkma uygulamalarını dayatma yönünde denetlemeler gerçekleştirmektedirler”(Harvey,1996a). Ancak ücretlerdeki düşüşler yeni yoksul kitleler yaratırken, orta gelir grupları da sıkıntı çeker duruma gelmişlerdir.

4.6.3.Yeniden Yapılanma Sürecinin Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Değerlendirilmesi

1980 sonrası küresel ekonomik ilişkilerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri yeniden yapılanma başlığı ile özetlenmektedir. Ancak yeniden yapılanma çok boyutlu bir içeriğe sahiptir. Bu ülkelerde 1980 sonrasında gerçekleştirilen pekçok uygulamayı içerir; Bunlar sermayenin esnek birikim süreci içine girmesi, ticaretin serbest bırakılması, iş gücü pazarının yeniden düzenlenmesi, özelleştirmeleri, devletin moderleşmesini ve ekonomik stabilizasyonu içerir. Tüm bu yeni oluşumlar ise kentte ve kent mekanında yaşayanlar üzerinde yeni etkiler yaratmakta, toplumsal sınıf yapısında değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu noktada kentte yeniden yapılanma sürecinin sonucunda sosyal kutuplaşma, mekansal ayırım ile sonuçlanmıştır ve gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde fordist dönemde var olan kentsel yoksuldan daha farklı bir kentsel yoksul grubu oluşmuştur. Yoksullar daha da yoksullaşırken, kente yeni yoksul sınıflar ilave olmuştur. Bu yeni yoksul nüfus kitlesi içinde yer alan dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz grup ise en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır.

Aşağıdaki bölümlerde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yeniden yapılanma süreci değerlendirilerek kentin yeni yoksullarının oluşumuna neden olan süreçler tartışılacaktır.

4.6.3.1. Esnek Üretim Süreci, Kentsel Gelişmeler ve Yeni Göç Yapısı Üzerindeki Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerin pekçoğu krizi aşma koşulu olarak ihracata dayalı üretim modeline geçiş yapmışlar, esnek sermaye birikim süreci ise gelişmiş ülkelerin sermayesini geliştirmekte olan ülkelere kanalize etmiştir. Ancak bu üretim sistemi içe dönmük sanayileşme modelinden oldukça farklıdır. Küreselleşme ve mekansal yeniden yapılanmanın sonucunda bazı kentlerin üretim, bazı kentlerin ise idari fonksiyonlar üstlendiği daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Böylece geliştirmekte olan ülkelerin kentleri çoğunlukla üretim fonksiyonunu üstlenmiştir. Ancak üretim, merkez ülkeden kontrol edilmektedir ve daha çok parça üretimi, ya da parçaların montajı şeklinde esnek üretim söz konusudur. Gelişen üretim teknolojisi de ihracat için yapılan üretimi arttırmıştır.

Üretimin teşvik edilmesi amacıyla bu ülkelerde serbest üretim bölgeleri kurulmuştur. Bu bölgelerde çok uluslu şirketler vergilendirmeye tabi olmadan üretim yapabilmektedir. Pekçok yerde bu bölgeler, bir üretim geleneği olmadan oluştuğundan kentsel büyümeyi teşvik etmişlerdir (Gilbert & Gugler,1995,s.60). Dolayısıyla geliştirmekte olan ülkelerin pekçoğunda artık sanayi birimlerinin konumları Fordist dönemde olduğu gibi anakentlerde yığılma göstermemiş, sanayinin desantralizasyonu söz konusu olmuştur.

Kısacası, 1980 sonrasında yapılan ihracat oriyantasyonlu sanayileşme modeli tercihi kentleşme yapısı ve göçün yapısı üzerinde farklılıklara neden olmuştur. Artık geliştirmekte olan ülkelerin anakentlerinde kentleşme hızının düşüşüne ilişkin kanıtlar vardır. Ancak anakentlerin çevresinde kırsal bölgeler ani gelişmelere sahne olmakta, bu da çevredeki kırsal bölgelerin yapısının değişimine neden olmaktadır. Sanayinin desantralizasyonu çok merkezli metropoliten bölgeler oluşturmaktadır. İhracat temelli sanayileşme eğilimlerinin, ithal ikameci sanayileşme modelinde farklılaşması sonucunda ortaya çıkan yeni kentleşme modeli göçün de yapısını değiştirmiştir. Göç artık yalnızca anakentlere yönelik değildir. Sanayinin geliştiği tüm kentsel alanlara yönelik bir göç söz konusudur. Ayrıca kırsal nüfus, olanağı var ise kırdan kalmayı, ya da kıra geri dönmeyi dahi tercih etmektedir. Çünkü kente göç eden nüfus grupları

kentin yaşam koşullarının ağırlığı karşısında kırdaki yaşama tercihini ortaya koymaktadırlar.

Örneğin; Latin Amerika'da kentin azalan olanakları karşısında ve yapısal uyum programlarının kırdaki daha az vahşi etkisi nedeniyle göç tersine dönmüştür. 1980 sonrasında Meksika'da ise kentsel iş olanağı azalmıştır ve eğer göçmenlerin kır ile bağlantıları kaldıysa geri dönme eğilimi taşırlar" (Gilbert, 1993) .

Gilbert (1993) anakentlerdeki yoğunlaşmanın tersine dönmesinin nedenini 3 sürece bağlamaktadır. Sanayinin yeni yer seçim kriteri artık daha çok ucuz işgücüne erişimdir. Bir diğer kriter ise ihracat için üretim yapıldığından pazara yakın olmaktır. Örneğin; Gilbert (1995)'ın belirttiği üzere Meksika'da ihracat için üretim yapan fabrikalar sınırdaki kurulmuştur.

Ancak sanayinin desantirilizasyon sürecinin anakentlerdeki yığılmaları sona erdirdiği anlamı çıkarılmamalıdır. Kırsal bölgelerin itici faktörlerine bağlı olarak kentlere göç eden nüfus grupları hem yeni sanayileşen bölgelere hem de yine anakentlere göç etmektedir. Böylece anakentlerde sanayi gelişimi azalmış olduğundan, işsizlik ve enformelleşme süreci daha yoğun olarak yaşanmaktadır.

Ancak sanayileşmenin kentsel gelişmeleri ivmelendirmesi bazı yerlerde olumlu sonuçlar doğururken, bazı ihracat için tarım yapılan bölgelerde kentleşmenin yoğunlaşması olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Örneğin; "Brezilya'da Amazon bölgesindeki gelişme programları önemli ölçüde kentsel gelişmeye neden olmuştur. Benzer olarak, Kuzey batı Meksika'da, meyve, sebze üretimi önemli ölçüde kentsel oluşumlara neden olmuştur.

Sonuç olarak, esnek sermaye birikim süreci ve küresel ekonomik ilişkiler tüm gelişmekte olan ülkelerde aynı etkiyi bırakmamıştır. Yerleşmeler arası dengesizlik durumu aslında çok boyutludur. Birinci boyutu ülkeler ve hatta kıtalar arası dengesizlik durumu ile açıklayabiliriz. Örneğin; yeniden yapılanma 1980 sonrasında

UNDIESA(1989) ve Dünya Bankası (1992) raporlarına göre Afrika ve Latin Amerika'da ekonomik gerilemeye neden olmuş, buna karşın Asya'da genel olarak ekonomik iyileşme yaşanmıştır. Ayrıca pekçok küçük 3.Dünya ülkesi ise global değişimin dışında kalmıştır (Gilbert, 1994).

Dengesizliğin ve kutuplaşmanın ikinci boyutu ülke içinde farklı bölgeler arasında kutuplaşma olmasıdır. Örneğin; Meksika'nın kuzeyinde ekonomik patlama yaşanmış, diğer kısımlarında ise ekonomi çökmüştür (Gilbert, 1994).

4.6.3.2.Kamu Harcamalarındaki Kesintiler ve Özelleştirmeler

Kamu hizmetlerinin sağlanması açısından 3.Dünya ülkelerini değerlendirdiğimizde daha vahim sonuçlarla karşılaşmaktayız. Örneğin; Latin Amerika'da yiyecek ve ulaşım yardımları kesilmiş, elektrik ve su fiyatları aniden yükselmiştir. Pekçok 3.Dünya ülkesinde sosyal yatırımlar kesilmiştir. Lima'da ise 1985-86 yıllarında kamusal su hizmetleri aksamış, 1990'da bazı bölgeler su hizmetlerinden ya çok az ya da hiç yararlanamamışlardır (Gilbert, 1994).

3. Dünya ülkelerinde yoksulluğun ve kamusal hizmetlerdeki kısıtlamaların büyük kitleler üzerinde daha ağır sonuçları olmaktadır. Bozulan sağlık hizmetleri, yoksulluk ile birleşince hastalık oranlarında artış gözlenmiştir. UNICEF (1988)'in raporlarına göre Filipinler'de 1980'lerde ilkokul terkleri artmıştır. Bolivia ve Chile'de neo-klasik monetarist politikalar, yoksullara yardım amaçlı çabalarda birleşmiştir ancak özel programlar yalnızca en yoksulları hedeflemektedir. Bu durumda yoksulluk sınırının hemen üstündekiler dışlanmaktadır (Gilbert, 1994).

4.6.3.3. 1980 Sonrasında Değişen Sınıf Yapısı ve Enformel İlişki Biçimleri Üzerindeki Etkileri

1980 sonrası geliştirilen liberal ekonomi politikaları ve yeniden yapılanma süreci gelişmekte olan ülkelerde de sınıf oluşumlarında değişimlere neden olmuştur. Kentte

küçük bir kesimi oluşturan üst gelir grupları ekonomik canlılıktan fayda sağlayıp, küreselleşmenin sunduğu tüm tüketim olanaklarından yararlanarak kentte birlikte ve belli noktalarda yer seçmeye başlamışlardır.

Alt ve orta gelir grupları ise bu süreçten daha farklı biçimlerde etkilenmiş, bu gruplar gittikçe daha çok ezilenler sınıfına girmeye başlamışlardır. 1960 ve 70'li yıllarda gecekondu alanlarında ve kent merkezlerinde göç eden yoksul kesimler yapılan araştırmalarda kent merkezlerinde daha çok kiralık konutların bulunduğu bölgelerde yaşadığı belirtilmiştir. Bunlar merkezin çöküntü bölgelerini oluşturduğu, en yoksulların, işsizlerin, ve vasıfsız işçilerin, alkoliklerin buralarda yaşadığı ve bu bölgelerde yaşayan nüfus gruplarının kiralık konutlarını onarma ve iyileştirme imkanı olmadığı belirtilmiştir. Buna karşın kentin çeperlerinde yer alan gecekondu alanları ise enformel ekonomik ilişkilere ve politik katılıma olanak tanıyan yerleşme alanları olarak tanımlanmışlardır. Çünkü çeperde yer alan gecekondu mahalleleri daha çok girişimci aileleri çekiyor ve bireyler kentte var olabilmek için politik görüşleriyle politik harekete katılıyordu (Flanagan,1999,s.163,164).

Ancak 1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalarda merkezdeki çöküntü bölgelerinde ve gecekondu bölgelerinde toplumsal yapı özelliklerinin ve mekansal yapının değişikliğe uğradığı üzerinde durulmuştur. Bu değişikliklerde ekonomik yeniden yapılanma sürecinin ve kamu harcamalarını azaltma eğilimlerinin büyük ölçüde etkisi vardır.

Eckstein (1990)'a göre 1980 sonrasında yaşanan ekonomik kriz, 3. Dünya ekonomilerini değiştirmiş ve hükümetler sosyal hizmetlerinde kesintiler yapmaya başlamışlardır ancak bu durum çeperlerdeki enformel konut alanlarında yaşayanlar açısından, merkezde yaşayanlara göre daha olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çünkü 1980'ler sonrasında gerçek ücretlerdeki düşüş merkez kentteki yerel ekonomik aktivitelerde artışa neden olmuştur. Bu koşullarda yerel pazara girebilme şansına sahip olanlar iyi bir yaşam ortamına sahip olabilmektedirler, ancak konut kaliteleri düşük standartlarda olmasına karşın, kira kontrolü yasası ortalama konut fiyatını düşük

tutmuş, bu da merkezdeki çöküntü bölgelerinde yaşayanların olumsuz koşullarının hafiflemesine neden olmuştur. Çünkü merkezi yer seçimi yerel pazara daha kolay giriş yapmaya olanak tanımaktadır (Flanagan, 1999,s.164).

Meksika kentinin çeperdeki enformel konut alanlarında yapılan bir araştırma ise şöyle sonuçlar ortaya koymuştur. Nüfus artışı kalabalıklaşmaya yol açmış, çünkü gençler daha uzakta, kentin dış çeperine gidip yeni enformel konut alanları oluşturmak istememiş, pekçok aile kendi mülkiyetinde çok aileli kiralık birimler oluşturmuştur. Bu da mevcut enformel konut alanlarında ekonomik çöküşe neden olmuştur. Çünkü kiracılar, ev sahiplerinden daha yoksuldur. Aynı zamanda kira yasalarındaki değişimler enformel konutların satışına neden olmuş, konut ve arazi fiyatları enflasyona tabi olmuşlardır. Böylece enformel konut alanlarında sınıfsal bölünmeler yaşanmaya başlamıştır. Geçmişteki gecekondu alanlarında yoksul ev sahibi, geçici kiracı ve orta sınıftan oluşabiliyordu. Bu politik dayanışma ve toplu harekete olanak tanıyordu. Ancak ortak yaşam alanı mülkiyet ve sınıf konularını kapsadığı zaman politik dayanışma ve toplu hareketi sağlamak oldukça zor olur. Bu nedenle çeperde yer alan yerleşmeler merkezdeki çöküntü bölgelerinde yaşayanlara göre enformel iş piyasasına katılım açısından daha dezavantajlıdır (Flanagan, 1999,s.164, 165).

4.6.3.4.Enformel Sektörde Son Eğilimler

Gelişmekte olan ülkelerin pekçoğunda 1980 sonrası gelişen özelleştirme politikaları sonucunda kamu sektöründeki işgücü zayıflamıştır. Enformel sektörde çalışanlarda ise artış olmuştur. Çünkü esnek üretim sistemi parça başına iş yapma, küçük işletmelerle sözleşmelere dayanarak üretim yapma türündeki sistem hanelere kadar uzanmıştır. Büyük firmalardan, küçük firmalara ve oradan da, hanehalkına kadar uzanan sistem enformelleşmeye oldukça uygundur. Bu üretim sistemi büyük firmalar açısından oldukça avantajlıdır. Çoğunun çalışanları için sosyal güvence olanakları yoktur. İstedikleri anda çalışanları işten çıkarabilirler ve ücretleri düşük tutabilirler.

“Wilson’un belirttiği üzere (1991): Meksika’da esnek üretim klan kaderi ile ilişkilendirilmiştir. Alt-sözleşmelerin genişlemesi ile tekstil sanayi yoksul kent çeperlerine ve kent ile kasabaların içlerine itilmiştir, çünkü buralarda üretimi gizlemek çok daha kolaydır” (Gilbert, 1994).

Enformelleşme sürecine hanehalklarının erkekler dışındaki üyeleri de katılma eğilimi göstermiştir. Özellikle kadınlar, yaşlılar ve çocuklar enformel üretim sektörüne artan oranlarda katılım göstermişlerdir. Bu içinde bulunulan koşullardan bir kurtuluş ümidi olarak görülmektedir, ancak hane halkı açısından oldukça sıkıntılı durumlar yaşanmasına neden olmaktadır. Çocuklar işgücüne katıldıkları için eğitimlerini yarıda kesmekte ya da zor koşullarda devam ettirmektedir. Ayrıca çocuk, yaşlı ve kadın nüfus en fazla sömürülen nüfus grubunu oluşturmaktadır. Çünkü fason üretim sistemleri, parça başına iş yapma enformel sektörde en düşük ücretle çalışma koşullarını sağlamaktadır. İşgücü arzının çok fazla olduğu bir ortamda ücretler doğal olarak kolayca düşürülebilmektedir. Gilbert’in belirttiği üzere, enformel sektörün ihtiyacı olan ekonomide gerçek büyümedir. Ancak bu sağlandığında enformel sektör olumlu tepkiler verebilir.

4.6.4. Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Toplumsal Yapı Oluşumları Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda da belirtildiği üzere Avrupa’nın sanayileşme süreci içerisine girmesi pek çok ülkede toplumsal yapı oluşumları açısından önemli değişikliklere neden olmuştur. Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak tanımladığımız tüm ülkelerde yeni sınıfsal oluşumları nedenlemiştir. Bunlar yöneticilerden, bürokratlardan, tüccarlardan oluşan üst sınıflar, çeşitli uzmanlık alanlarında meslek sahibi olan ve idari ve hizmet işlerinde görev alan sınıflar ve üretim süreci içerisinde yer alan işçi sınıflarının oluşturduğu alt gelir gruplarıdır. Böyle bir sınıfsal ayırım sanayileşme sürecini yaşayan tüm ülkelerde oluşmuştur. Ancak gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde bu sınıfların dışında yer alan başka gruplar da bulunmaktadır.

Sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı fordist üretim sisteminin benimsendiği dönemlerde gelişmiş ülkelerde bazı kesimler var olan ekonomik sistemin dışında kalmışlardır. Bunlar getto'lar olarak tanımlanan yerlerde yaşayan benzer etnik kökene sahip kişilerin oluşturdukları gruplardır ve marjinal sektör olarak tanımlanabilecek işlerde çalışırlar, ya da enformel ekonomi içinde yer alırlar. Bu gruplar fordist üretim sisteminin benimsendiği dönemlerde bu üretim sisteminin içinde yer almayarak sistemin faydalarından yararlanamayan gruplardır. Bu nedenle en dezavantajlı, en yoksul gruplar olarak tanımlanmışlardır, bu nedenle de dönemin dışlanmışlarıdır.

Aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmenin ve kalkınmanın batı ülkeleri ile benzer biçimlerde gerçekleşmemesi gelişmiş ülkelere göre sayıca daha fazla yoksulun kentlerde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yoksul olarak tarif edilen gruplar genellikle göç ederek kentlere yerleşen ancak formel iş piyasasında iş bulmayıp, enformel sektör içinde yer alanlardır. Bu gruplar ancak birbirlerine sağladıkları enformel ekonomik ve dayanışma ilişkileriyle yaşamlarını sürdürme imkanına sahiptirler.

Dolayısıyla, sanayileşmenin yoğun olarak yaşandığı hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sistemin dışında yer alan, ya da alternatif ekonomik sistem olarak tanımlayabileceğimiz enformel ekonomik sistem içinde yer alan grupların varlığı söz konusu olmuştur. Bunlar gelişmekte olan ülkelerde sayıca çok daha fazladır. Ancak her iki tür ülke içinde şu söylenebilir: Bu gruplar kentin ekonomik ve sosyal sistemine entegre olma, kentli olma, ekonomik ve sosyal açıdan yükselme umudunu taşımışlardır. Ayrıca bu dönemde devlet gerekli kamu harcamalarını yapma çabası içerisinde, ki bu farklı gelir gruplarınca hizmetlerden eşit oranlarda yararlanma imkanı tanımıştır.

1980'lerden sonra hem gelişmiş ülkeler, hem de gelişmekte olan ülkeler yeni bir ekonomik sistemin içerisine girmişlerdir. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler, ülkeleri yeni bir kalkınma modelini benimsemeye itmiştir. İçe dönük sanayileşme modellerinin yerini liberal ekonomi politikaları almıştır. Çokuluslu şirketlerin yatırım

programları, teknolojik gelişmeler ve post-fordist üretim biçimine geçiş için liberal ekonomi politikalarının tüm dünya'da benimsenmesi daha uygun hale gelirken, sistemin devamlılığın sürdürülmesi, bu sistemin tüm dünya'ya yayılmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca ekonomik kriz içerisindeki gelişmekte olan ülkeler acil çözüm arayışları içerisine girmişlerdir.

Bu noktada "kalkınma", "planlama" gibi kavramların yerini "şok tedavisi", "yapısal uyum", "dışa açılma" gibi kavramlar almıştır. Pazar koşullarının belirleyici olduğu ortamlarda kamu mülkiyetine ve planlamaya saldırı gerçekleşmiştir (Başkaya, 1997, s.12, s.13).

Bu durum hem gelişmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde yeni yoksul kitleler yaratmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki sanayi post -fordist üretime geçiş ile birlikte ucuz işgücünün bulunduğu bölgelere kayınca bu ülkelerde yaşanan sanayisizleşme işsiz kitleler yaratmıştır. Ayrıca bu ülkelerin büyük kentlerinde esnek üretim biçiminin bir sonucu olarak enformel üretim süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise ithal ikameci sanayileşme modelinin benimsendiği yıllarda da var olan kent yoksulları giderek daha zor koşullarda yaşamlarını sürdürür hale gelmişlerdir. Çünkü bir yandan IMF gibi kuruluşların dayatmalarıyla gerçek ücretlerde düşmeler meydana gelirken, diğer taraftan kamusal harcamaların azaltılması tavsiyeleri üzerine eğitim, sağlık gibi alanlarda hizmetlerin özelleştirilmesi teşvik edilmiştir, bunun sonucunda gelişmekte olan ülkelerin pekçoğunda yoksul kesimler yeni liberal politikalarından fayda sağlayamamış, gelir grupları arasında ki uçurumlar artmış, mekansal kutuplaşma yaşanmaya başlamıştır. Bu oluşumlar gelişmekte olan ülkelerin yoksul kitleleri arasında kentli olma, kente sosyal ve ekonomik olarak entegre olma gibi şansları giderek azaltmaktadır. Bu gruplar açısından en dezavantajlı durumlar ise kır ile ve çevreleriyle bağlantılarının kopması olmaktadır. Sonuçta, hiçbir alanda destek bulamayan gruplar gelişmekte olan ülkelerin dışlanmışlarını oluşturmaktadır.

Süreç enformel konut alanlarında yaşanan dayanışma ilişkilerini de çözmüştür. 1960 ve 70'li yıllarda oluşmuş olan, dayanışma ilişkilerinin kurulduğu, ortak politik

tavirların alındığı yaşam mekanları sınıfsal bölünmelere uğramıştır. Bu durum ortak davranma ve dayanışmayı zayıflatırken, gecekondü bölgeleri homojen olan alanlar olmaktan çıkmış, yoksul, en yoksul (kiracı) ve orta sınıfın barındığı yerler haline gelmişlerdir. Bütün bu koşullar içinde yerel enformel ekonomi içinde yer alabilmek en önemli varolma mekanizması haline gelmiştir.

Caldeira'nın Sao Paulo örneğine benzer süreçler pekçok gelişmekte olan ülkede yaşanmaktadır. Caldeira'nın (1999) belirttiği üzere ayrılaşmanın ve kentlerdeki ikili yapının oluşumu 3 aşamalıdır.

1. 19. yy. sonları - 1940: Farklı toplumsal gruplar küçük bir alana sıkışmıştır. Gelir gruplarının ayrımı evlerin tiplerine göre belirlenebilmektedir. Kent yoğundur.

2. 1940 -1980 : Merkez - Çevre oluşumu. Farklı gruplar uzun mesafelerle birbirinden ayrılmıştır. Orta ve üst sınıf düzgün alt yapı mahallelerde, yoksullar ise şehrin dışında kalan yerlerde otururlar.

3. 1980'lerde üçüncü bir tür oluşmuştur. Kent ve metropoliten bölgesi bu türe göre değişmiştir. Farklı toplumsal gruplar artık kent mekanında yakındır, ancak duvarlar ve güvenlik teknolojileri ile uzaktadır. Ortak alanlarda bulunmama ve etkileşime girememe söz konusudur. Yeni mekansal düzenlemenin ideali ayrı durmadır. Farklı toplumsal gruplar farklı adacıklarda yaşamalıdır (Caldeira, 1999).

Sonuç olarak, hem gelişmiş ülkeler, hem de gelişmekte olan ülkeler yapısal değişimlerden benzer biçimlerde etkilenmektedirler, ancak geçmiş birikimleri gelişmekte olan ülkelerin bu süreçten daha olumsuz olarak etkilenmelerine neden olmaktadır ve gelişmekte olan ülkelerin özellikle anakentleri gelecekte çok fazla sayıda yoksul gruba ev sahipliği yapacak, gelir grupları arasındaki uçurumlar ise önlem alınmadığı takdirde daha fazla gerilimli ortamların yaratılması ile sonuçlanacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE KENTLERİNDE TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIĞIN OLUŞUM SÜRECİ

Türkiye’de diğer gelişmekte olan ülkeler gibi benzer ekonomik ve sosyal süreçlerden etkilenmiştir ve bu süreçler zaman içinde bölgeler arası dengesizlikler, göç, enformel ilişki biçimleri, enformel sektör ve kentte yaşayan yoksul kitlelerin oluşumu ile sonuçlanmıştır. Bu süreç daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır. 18. ve 19 yy.’lardan itibaren dünya ekonomisine entegre olma durumu bir taraftan ekonomik yapıyı değiştirirken, diğer taraftan kent mekanında ve toplumsal yapı oluşumlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Değişim sürecinde önemli başka kırılma noktaları daha vardır. Bunlar Cumhuriyet’in ilanı, İkinci Dünya savaşı ve yeniden yapılanma girişimleri, planlı kalkınma dönemi ve son olarak liberal ekonomiye geçişin sağlandığı 1980 yıllardır.

Ekonomik, toplumsal ve mekansal konularda odaklanan pek çok çalışma değerlendirmelerini bu kırılma noktalarına dayandırarak yapmaktadır. Çünkü bu noktalar, esasen ekonomik ve politik alanlarda köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmakla birlikte, yansımalarını pek çok alanda özellikle toplumsal ve mekansal konularda bulmuşlardır.

Dışlanmışlığın oluşumunun tartışıldığı bu çalışmada da ikinci bölümde ifade edildiği üzere toplumsal dışlama bir süreçtir, ekonomik ve toplumsal koşullar farklı dönemlerde farklı dışlanmış kitleleri yaratmışlardır. Ancak son dönemlerde özellikle 1980 sonrasında liberal ekonomi politikalarının başarısızlığı ve yeniden yapılanma stratejileri doğrultusunda devletin küçültülmesi politikalarının benimsenmesi kentlerde “en yoksullar” olarak tarif edilen, dışlanmış kitlelerin oluşumuna neden olmuştur.

Diğer taraftan gelir grupları arasındaki ayrımın uçuruma dönüşmesi, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ise dışlanmışlığın oluşumuna neden olan diğer boyutlardır.

5.1.Dünya Ekonomisine Entegrasyon Süreci ve Modernleşme

Türkiye diğer gelişmekte olan ülkelerin bazıları gibi 17.yy. dan itibaren dünya ekonomisine eklenme sürecini yaşamaya başlamıştır. 17.yy.'ın ikinci yarısından itibaren ticari kapitalizmi coğrafi keşifler yoluyla tüm dünya'ya yayılmaya başlamıştır. Bu aşamada bazı kentler, özellikle konumları itibarıyla stratejik öneme sahip olan liman kentlerinde Avrupa'nın kolonileşmesi söz konusu olmuştur. İstanbul ve İzmir bu dönemde kolonileşmenin olduğu kentlerdir. Daha sonra Avrupa'nın sanayileşme süreci içerisine girişi, yani sanayi kapitalizmi dönemi bu kentlerin hammadde ihracatının odaklandığı kentlere dönüşmelerine neden olmuştur.

Dönemin kentleşme pratiklerini etkileyen yalnızca sanayileşme süreci değildir. Aynı zamanda modernleşme felsefesi yaşamın tüm alanlarına yayılmaktadır. Sonuç olarak, bu dönemlerde yaşanan ekonomik, politik ve sosyal değişimler Türkiye kentlerinin yapılarında önemli dönüşümlerle sonuçlanmıştır.

5.1.1. 19. yy. Sonları – Cumhuriyet İlanı İtibarıyla Dünya Ekonomisine Eklenme ve Modernleşme Pratikleri

Bu dönem, sanayileşme sürecini yaşayan batılı uygarlıkların hammadde temini ve ürettikleri ürünleri pazarlama amacıyla Dünya'ya açıldıkları bir dönemdir. Dolayısıyla, hammaddeyi sağlayan ve üretilen ürünlerin pazarlandığı bir ülke olarak Osmanlı imparatorluğu kapitalist ekonomik sisteme bu dönemde eklenmiştir.

Kapitalist ekonomik sisteme eklenmede liman kentleri önemli roller üstlenmiş, bölgenin ürünlerinin toplanıp, batı ülkelerine aktarıldığı özel odak noktaları haline gelmiştir. Böylece ekonomik anlamda ticari yapı oldukça genişlemiştir.

Ekonomik yapıdaki bu kapsamlı gelişmeler modernleşmeyi gerekli kılmıştır. Batı'da Aydınlanma felsefesi ile birlikte ortaya çıkan modernizm, üretim süreçlerinin ve ticaretin kapsamlı hale gelmesiyle, kurumsal yapıların genişleyerek modernist bir içerik kazanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, Tanzimat reformları gibi politik açıdan yeniden yapılanma sürecine girilmesi de, modernizmin gelişimini güçlendirmiştir.

5.1.2. Dünya Ekonomisi ile Bağlantıyı Sağlayan Kentlerin Mekansal ve Toplumsal Yapılarındaki Dönüşümler

Yukarıda da belirtildiği gibi dünya ekonomisine eklemlenme süreci en çok liman kentlerini etkilemiştir, tabii ki, liman kentleri içinde bu süreçten en fazla etkilenenler Batı'ya açılan kapılar olarak tanımlayabileceğimiz İstanbul ve İzmir kentleridir. Geçmişte de ticari aktivitelerin gerçekleştirildiği bir liman kenti özelliği taşıyan bu kentlerin ticaret hacimleri, sanayileşme süreci ile oldukça artmıştır. Ard alanları olarak tarif edilen bölgelerden sanayi için gerekli ürünlerin toplama, bu kentlerden batı ülkelerine aktarılması mekansal ve toplumsal yapılarda önemli değişimlere neden olmuştur. Bu değişiklikler, temel olarak ulaşım yapısında, kent merkezlerinde ve konut alanlarında ortaya çıkmıştır. Ancak Kazgan'ın (1999) belirttiği üzere altyapıya ilişkin tüm yatırımlar, demiryolları, denizyolları, limanlar ve gemicilik işletmelerinin %90'dan fazlası yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ulaşım yapısındaki değişimler;

- Anadolu'dan hammaddeyi toplayıp, limanlara aktaran demiryolu ve kara yolu ağları inşa edilmeye başlanmıştır.

Merkez yapısındaki değişimler;

- Liman çevresindeki eski geleneksel merkezlerin yanı sıra yoğun ticari ilişkilerin yaşandığı modern iş merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Böylece kent merkezleri büyümüş, modern ve geleneksel kesim birbirinden ayrılmıştır.
- Oluşan yeni ve modern kent merkezlerinde bankalar, sigorta kurumları, iş hanları, oteller gibi işletmeler yer almaya başlamıştır.

- Yoğun ticari ilişkilerin gerektirdiği alt yapı yatırımları gerçekleştirilmiş, demiryolu istasyonları, limanlar, rıhtımlar, antrepolar, postaneler inşa edilmiştir.
- Tanzimat reformları ile birlikte resmi işlerin yürütüldüğü devlet daireleri kurulmuştur.

Kent içi teknik ve sosyal alt yapı sistemlerindeki gelişmeler;

- Kent içi alt yapı yatırımları geliştirilmiş. Yaya olarak kurulan kent içi ulaşım alternatif tramvay, vapur, ve banliyö hatları kurulmuştur.
- Modernleşmenin getirdiği yeni yaşam biçimleri ve kamu alanlarının oluşması ile yeni arazi kullanım türleri gelişmiştir.

Kent çeperlerindeki gelişmeler;

- Kent içi ulaşımın rahatlaması ve banliyö hatlarının kurulması kentlerin çeperlerinde banliyöleşme eğilimlerinin yaşanmasına neden olmuştur.

Kent planlama;

- Önceleri, afetler sonucu yıkılan evlerin yeniden imarı , yada göçmenlerin yerleşeceği yerlerin belirlenmesi gibi İstanbul'da gelişen planlama hareketlerinin yerini, 20.yy'ın ilk 10 yılına doğru "güzel kent " anlayışıyla, tüm kentin planlanması gibi yaklaşımlar almıştır (Tekeli, 1998, s.2,3).

Yeni ekonomik ilişkiler sistemi, kent mekanlarında yeni mekansal oluşumlara neden olurken, toplumsal yapıda da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Liman kentlerinde nüfus artışı hız kazanırken, yeni ekonomik yapı, yeni bir toplumsal sınıf sistemi doğurmuştur.

"Önceleri etnik dini topluluklara göre yaşanan mekansal dağılım, yerini yavaş, yavaş sınıfsal farklılıklara göre biçimlenmiş yerleşmelere bıraktı. Din farkına bakılmaksızın zenginler belli semtlerde, fakirlerde belli bölgelerde toplanmaya başladılar" (Sönmez, 1996, s.11).

Özetle, dünya ekonomik sistemine eklemlenme süreci, bir yandan liman gerisi bölgedeki ürünlerin kontrol altına alınmasıyla, kentler arasındaki hiyerarşik yapının daha belirgin hale gelmesine, bir yandan da özellikle liman kentlerimizin yapılarında önemli değişimlere neden olmuştur. Liman kentlerimiz yeni ekonomik iş hacmi ile büyümüş, nüfusları hızla artmış, ve yeni ekonomik örgütlenmeler kent mekanında yeni bir merkez gibi yapısal oluşumlara neden olurken, önceleri kurumsal yapıların oluşumuyla kendini gösteren modernite projesi, daha sonra kent mekanında yeni teknik ve sosyal alt yapı sistemleriyle kendini göstermeye başlamıştır. İş olanaklarının artışı, işbölümü ve uzmanlaşma alanlarının genişlemesi ise kentsel mekanın etnik temelli toplumsal ayırmadan, sınıf temelli toplumsal ayrıma dönüşmesine neden olmuştur.

5.2. Yapılanma Yılları - Cumhuriyet'in İlanı

Öncelikle kurumsal yapılarda yeniden yapılanmayı beraberinde getiren Cumhuriyet'in ilanının toplumsal yapıdan, mekana her alanda yansımaları olmuştur. Politik anlamda önemli değişimlerin yaşandığı bu dönem, Dünya'daki ekonomik gelişmelere paralel olarak ekonomik anlamda gelişme sağlayacak yatırımların yapılmaya başlandığı bir dönemdir. Ayrıca Cumhuriyet'in ilanı ile modernist ve ilerlemeci felsefe çerçevesinde kurumsal yapının geliştiği bu dönemde kent mekanının planlanması da oldukça önem kazanmıştır.

5.2.1. Ulus Devlet Modeli ve Modernist Planlama Anlayışı

Cumhuriyet'in kuruluşu ulus devlet modeline geçiş anlamını taşımaktadır. "Devletçilik" politikasına oturan bu model tüm ülkede dengeli bir kalkınmanın sağlanması çabalarının başlangıcı olmuştur. Bu amacın yansımaları tüm ülke yüzeyinde bulunması isteniyordu. Bu nedenle modernist bir planlama anlayışı çerçevesinde;

- Ankara başkent yapıldı.
- Ülkeyi demir ağlarla örmek gibi hedefler geliştirildi.

- Fabrikaların yerinin demiryolu ağları üzerindeki küçük Anadolu kasabaları olmasına karar verildi ve bu doğrultuda fabrikalar kurulmaya başlandı.
- Kentlerin çağdaş bir nitelik kazanması isteniyordu (Tekeli, 1998,s.5).

5.2.2.“Devletçilik” Politikası ve Ekonomik Yapılanma

1920’li yılların başında tarım GSMH’nın yarısını ve ihracatın %90’ını sağlıyor, faal nüfusun dörtte üçünden fazlası bu sektörde çalışıyordu. Ancak bu sektör ekonominin en geri kalmış kesimini oluşturuyordu. Verim düşüktü, doğal şartlara göre yıldan yıla değişiyordu. Ulaşım ağı sınırlayıcı, taşıma çok maliyetliydi. Ayrıca üretim ilkel bir teknolojiye dayanıyordu. Bu nedenle 1930 ve 40’lı yıllarda tarımda kurumlaşmaya gidildi. Devlet üretime çiftlikleri, Ziraat bankası ve DSİ gibi kurumlaşmalar oluşturuldu. Kooperatifleşmeler başlatıldı. Ancak bütün bu çabalara karşın tarımsal üretim yeterli verimliliğe ulaşamadı (Kazgan, 1999,s 81,82,84).

İmalat sanayinde ise farklı gelişmeler söz konusuydu. 1920’lerde ekonomide liberal ve dışa açık bir yapı sergilenirken, yurt dışından gelen sanayi ürünleri karşısında geleneksel el sanatları gerilemeye başlamıştı. Bu arada değişen tüketim eğilimleri ithal tüketim ürünlerine talebi arttırdı. Fabrika sanayi ise Batı kapitalizmiyle bütünleşmişti (Sönmez, 1996,s.13). Keyder’in (1982) belirttiği gibi “Kentsel yapıdaki bu değişim ve gelişim çimento fabrikası, elektrik tesisleri, ve benzeri yatırımlara gereksinimi de arttırdı. Bu ikinci tür imalat faaliyeti “ithalatı tamamlayıcı ve kurulan modern fabrika kesimine alt yapı sağlayıcı özellikteydi” (Sönmez,1996, s.13).

1929’da dünya’da yaşanan ekonomik bunalımdan Türkiye’de etkilenmiş, dünya ekonomisi ile olan bağlar zayıflamış, bu nedenle içe dönük, korumacı bir yapı geliştirilmiştir. İthalattaki spekülasyonlara karşı dış ticarete gümrük tarifeleri, kotalar, kambiyo denetimi gibi korumacı önlemler konmuştur. Ayrıca “Devletçilik” politikası çerçevesinde sanayi yatırımlarının iç bölgelere doğru kaydırılması amaçlanmış, bu doğrultuda 1932’de Teşvik’i Sanayi kanunu çıkmıştır. Ancak bu kanundan yaralanan

yerli ve yabancı işletmelerin %31'i İstanbul'da, %12.5'ini ise İzmir'de yer almaktaydı (Sönmez, 1996, s.14).

5.2.3.Yeniden Yapılanma Sürecinde Kent Mekanı

“Devletçilik” politikası çerçevesinde her ne kadar tüm ülke genelinde yayılmış bir gelişme biçimi hedeflenmiş olsa da, 19.yy. ortalarında başlamış olan ekonomik ilişkiler çerçevesinde yoğunlaşma yine büyük kentlerde oluyordu. Nüfusun ve yatırımların dolayısıyla ekonomik aktivitelerin çoğunluğu büyük kentlerde yoğunlaşma göstermiştir.

Bu dönemde, bugünün metropoliten kentleri şu özellikleri taşımaktaydılar.

- Kent merkezleri, tarımsal ve sınırlı tarım dışı üretimi denetleyen ve hizmet sunan mekanlardır.
- Yönetim, toptan ve perakende ticaret, kişisel ve kurumsal hizmetler kent merkezlerinde yer alır.
- İşlevlere göre mekanda farklılaşma vardır.
- İkili bir merkez yapısı söz konusudur. Yönetim işlevleri ile hizmetlerin sunulduğu merkez ile, küçük üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği, günlük ihtiyacın karşılandığı, kent dışı ürünün toplanıp, ulusal ve uluslararası pazara sunan ticaret birimlerinin yer aldığı geleneksel merkezde henüz küçük üretim ile ticaret farklılaşmamıştır.
- İşlevsel bütünlük, ulaşım ve iletişim alt yapısı nedeniyle bu merkezler genelde birbirine çok yakın hatta iç içedir.
- Kentin tarihi dokusu içindeki konut alanlarından kısmen farklılaşmıştır, ama onların organik uzantılarıdır.
- Batılılaşma ve çağdaşlaşma ideolojisi mekana yansımış, halk evleri, opera ve sergi binaları gibi kültürel faaliyetler ve hizmetler merkezde yer almaya başlamıştır.

- Kentte giderek genişleyen yeni toplumsal kesime yönelik farklılaşmış hizmet sunan lokantalar, oteller açılmış ve yeni eğlence mekanları oluşmuştur (Osman, 1998,s.141).

Kent mekanının değişimini etkileyen en önemli unsurlardan birisi de artık yasalarla ve yönetmeliklerle kent planlama eylemlerinin kapsamlı bir hale gelmesidir. Parçacı ve güzel kent anlayışı, planlama eylemleri terk edilerek modernist bir anlayış çerçevesinde kentin tümünün planlamasına geçilmiştir.

Tekeli (1998) dönemin planlarına yapılan eleştirileri şöyle özetlemektedir:

- Türk kentlerinin dokularıyla uyumlu olmayan bir planlamadır.
- Salt estetik kaygılarla hazırlanmıştır.

"Belediyelerin kaynaklarının sınırlı olması yüzünden, planlar sadece yeni mahallelere ilişkin yeni kesimlere uygulanabilmiş, tarihi kesimlere uygulanamadığı için de, bu planlamanın tahrip edici yüzü ortaya çıkmamıştır" (Tekeli,1998,s.11).

5.3.Kentlerde Modernist Felsefeye Uymayan Oluşumlar

2. Dünya savaşını izleyen yıllar, tüm dünya'da ekonomik anlamda yeniden yapılanma süreçlerini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla, ekonomik yeniden yapılanma süreci kent mekanında ve kentin toplumsal yapı özelliklerinde önemli yapısal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1950-1960 arasında hakim olan liberal ekonomi politikaları bugünkü kentsel yapılarımızın oluşumu açısından bir başlangıçtır, bu nedenle 10 yıllık bu dönem kısa sürmüş olsa da, yatırımların büyük kentlerde yığılma sürecini hızlandırmış ve dolayısıyla ilk gecekondulaşma hareketinin başlamış olması nedeni ile kentsel yapılarımızı önemli ölçüde değişikliğe uğratmıştır. Bu nedenle ayrı olarak değerlendirilmelidir.

1950'li yıllara değin kentlerimiz modern bir anlayış ile planlanmaya çalışılmışlardır. Ancak bu yıllardan itibaren kentler gecekondu olgusu ile karşı karşıya kalmışlardır.

Gecekondu olgusu modern kent planlama ideallerine tamamen zıt bir durum yaratmıştır. Kent artık yasal, yasal olmayan alanlarıyla bir kolaj haline gelmiştir. Bu nedenle bu dönemi kentlerimizin karmaşık yapılarının oluşumu sürecinin başlangıcı olarak değerlendirebiliriz. Kurumsal yapının geliştirilmeye çalışıldığı bu dönemde aynı zamanda yerel yönetimlerce sağlanamayan çeşitli hizmetler enformel yollarla sağlanmaya başlamıştır.

5.3.1. 1950-1960 Dönemi Ekonomi ve Siyaset Politikaları - Liberal Ekonomi Politikası

İkinci Dünya savaşından sonra yeniden yapılanan bir ülke olarak Türkiye'nin Dünya içinde saygın bir konuma sahip olması istendiğinden, öncelikle dünyada yeni oluşan kurumlar içinde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde artık geleceğin Türkiye'sinin taşıyacağı siyasi ve ekonomik yapısına ilişkin olarak temel kararlar alınmış, bu doğrultuda kurumlaşmalar içine girilmiştir. 1948 Türkiye İktisat Kongresi, geleceğin ekonomik yapısına ilişkin kararların alındığı en önemli organizasyonlardan biriydi. Özetle bu dönemde, Türkiye'nin siyasi geleceğine ilişkin özellikleri şöyle tarif edilmiştir;

- demokratikleşme, bu doğrultuda tek partili rejimden çok partili siyasi yaşama geçiş
- refah devleti fonksiyonlarının geliştirilmesi

Modernite projesinin uygulandığı bu döneme ilişkin Tekeli'nin saptamaları şöyledir; "Bu geçişle Türkiye'nin modernite projesinde de bir nitelik değişikliği ortaya çıktı ... modernite projesinin populist eğilimlere duyarlı olarak uygulanması anlamını taşıyordu" (Tekeli, 1996,s.12).

Ekonomik alanda ise liberalleşme söz konusuydu. İktisat kongresinde alınan kararlar da bu doğrultudaydı; gerekli alt yapının sağlanarak özel girişimciliğin desteklenmesi ve yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekecek önlem ve kararların alınması.

Tarımda ise üretimin artırılması için makinalaşma tercih edildi ve karayolu ağırlıklı bir alt yapı stratejisi gerçekleştirildi. Ancak ekonomik alanda yapılan tercihler sonucunda döviz darboğazına girilmesiyle, 1960'larda ithal ikameci politikaya geçiş yapıldı.

5.3.2. Liberal Ekonomi Politikaları ve Büyük Kentlerde Yığılma

1930'larda Devletçilik politikası doğrultusunda ülke geneline yayılarak gelişme politikası 1950'lerde terk edilmiş oldu çünkü liberal ekonomik sistem içerisinde tüm yatırımlar İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük kentlerde yoğunlaşmaya başladı. Sönmez'in (1996) belirttiği gibi 1950'lerde ülke sanayinin merkezi İstanbul'du.

“Türkiye'nin değişik yörelerinde belli bir sermaye birikimine ulaşmış tüccarlar, sanayi yatırımlarını yapmak üzere İstanbul'a yerleştiler... İzmir'in müslüman Türk tüccarı ise uzun süre İzmir'de kalmayı ve sanayisini de o bölgenin avantajlarını dikkate alarak orada kurmayı tercih etti” (Sönmez,1996,s.20).

Bütün bunların yanı sıra Demokrat parti liderlerinin çoğu İstanbul'dan milletvekili idi ve alt yapı açısından İstanbul'a büyük ölçüde destek sağlayarak yatırımların İstanbul'da yoğunlaşmasına olanak yarattılar. 1950 sonrasında çeşitli uluslararası kuruluş ve çok uluslu bankalardan alınan kredilerden İstanbul büyük paylar aldı. Böylece İstanbul'da Anadolu ve Avrupa ile olan kara deniz ve hava ulaşım ağı önemli ölçüde genişledi. İl içi yollar, çevre illerle karayolu bağlantıları, rıhtımlar, depolar, antrepolar, elektrik santralleri genişletildi. Verilen su miktarı artırıldı. Kent içi toplu taşıma geliştirildi (Sönmez, 1996,s.21).

5.3.3. Enformel Ekonomik ve Toplumsal İlişki Biçimlerine Geçiş

Sanayinin büyük kentlerde yoğunlaşması dolayısıyla büyük kentlerde sanayi ve inşaat sektörlerinde çalışacak işgücüne ihtiyaç vardı. Bir yandan da tarımda yaşanan makinalaşma bu dönemde kırdan kente göçün yaşanmasını nedenledi. Hızlı kentleşme karşısında konut sunumu bu dönemde yetersiz kaldığından kentin bitişindeki

alanlarda göç eden kesimlerin kendilerinin ürettiği yeni bir konut üretim biçimi ortaya çıktı. Toplu taşım olanaklarının hızlı kentleşme karşısında yetersiz kalması ise “dolmuş” sistemini ortaya çıkarmıştı. Özetle, yerel yönetimlerin hızlı kentleşme karşısında yetersiz kaldığı koşullarda alternatif çözüm olanakları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, yetersiz kalan hizmetlerin sunumu aşında enformelleşme sürecinin başlangıcı olmuştur.

Bu arada formel anlamda konut açığı sorunun giderilmesi için “kat mülkiyeti” kanunu çıkarılmış ve kooperatifler kurulmaya başlamıştır. Ancak tüm bu formel girişimler konut açığını kapatmada yeterli olamamış, enformel konut üretim süreci engellenememiştir.

Tekeli bu dönemi modernite projesi açısından ve populist siyasal eğilimler açısından şöyle değerlendirmektedir.

“Yaşanan dönüşüm karşısında yeni kapasiteler yaratmak için yapılan bu düzenlemelerin arkasında modernist çizgi korunmaya çalışılmıştır. Oysa kentlerde sürekli olarak gecekondü kuşakları oluşmakta, modernite çizgisinin dışında emrivakiler yaratılmaktadır. Populist eğilimlere sahip demokratik siyasal düzeninin bu gelişmeler karşısında yapabildiği, bu gelişmeleri yasallaştırmak için af yasaları çıkarmak olmuştur” (Tekeli, 1998,s.13).

Böylece modernist bir yapı ile geliştirilmek istenen kentlerin yapısında ikili bir yapının oluşumu gözlenmiştir. Bu ikinci yapısal oluşum modernite projesinin felsefesinden çok uzak olan gecekondü bölgeleridir. “Populist eğilimlere sahip demokratik siyasal düzenin bu gelişmeler karşısında yapabildiği , bu gelişmeleri yasallaştırmak için af yasaları çıkarmak olmuştur” (Tekeli,1998,s.13).

Bir tarafta enformelleşme sürecine geçiş yaşanırken diğer tarafta planlı kentlerin oluşumunu sağlayabilmek amacıyla kurumlaşmalar gerçekleştirilmiştir. İller Bankası, Belediye bankası gibi yeni kurumlar oluşturulmuş, 1956'da 6875 sayılı imar yasasının

çıkarılması ile birlikte, planlama belediye sınırları dışında mücavir alanlara taşınarak kapsamlı bir hale getirilmesidir.

Sonuç olarak, bu dönemi kentte enformelleşme sürecine geçişin yaşandığı bir dönemdir. Artık kentte ikili bir toplumsal ve mekansal yapı yaşanmaya başlamıştır. Bir tarafta yasal yerleşim alanları, diğer tarafta yasal olmayan yerleşim alanları ve bu alanlarda yaşayan kentli ve kırdan kente geçişi yaşayan geçiş toplumları.

5.4. 1960-1980 Planlı Kalkınma Yılları ve Refah Devleti Anlayışı

Bu dönem devletin yapılanması ve kentlerin mekansal ve toplumsal olumları açısından önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin temel özelliği planlı kalkınma hedeflerinin benimsendiği bir dönem olmasıdır. 1961 anayasası ile ekonomide planlı kalkınma tercihi yapılmış, bu doğrultuda 1. Beş yıllık kalkınma planı yapılmıştır. Bu dönemden itibaren yapılan her 5 yıllık kalkınma planında bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, dengeli kalkınma, göçün öntüne geçilmesi hedeflenmiştir ancak bu hedefin gerçekleştirilebildiği söylenemez.

Ayrıca 27. Mayıs 1960 askeri müdahalesi ve ardından 1961 anayasası, devletin niteliğinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Anayasa'da sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş, refah devleti anlayışı getirilmiştir. "Bu anlayış içinde Anayasa'da devletin yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut gereksinmelerini karşılamak için önlemler alacağı belirtilmiştir" (Tekeli, 1998, s.15).

5.4.1. İthal İkameci Ekonomi Politikası ve Yığılma Ekonomileri

1950'lerden 1960'lara kadar süren liberal ekonomi politikaları döviz rezervlerinin tükenmesine neden olmuş, böylece ithal ikameci ekonomi politikası tercihi geliştirilmiştir. Bir yandan da planlı kalkınma anlayışının geliştirilmesi sanayinin gelişimini ivmelendirmiştir.

1960'lara kadar dayanıksız tüketim malı üretilirken, 1960'lardan sonra dayanıklı tüketim malı üretimine geçilmiştir. Üretici firmalara geniş kar olanakları yaratılmış, 1960'ların istikrarlı ortamı, bu yıllardan sonra yabancı sermaye girişini de hızlandırmıştır (Sönmez,1996,s.19).

Yabancı sermaye bu yıllarda yatırım için İstanbul'u seçmiştir. Büyük sanayi kuruluşlarının, yan sanayi kuruluşlarının gelişimi ile, kamu yatırımlarından alınan büyük paylarla İstanbul 1960'ların ortasında "kutup" haline gelmiştir. Daha sonra yatırımların yığılması açısından İstanbul'a, Ankara ve İzmir'de eklenmiş, bu arada İstanbul'da yığılma gösteren imalat sanayi ise Marmara bölgesine doğru yayılmaya başlamıştır.

5.4.2. Formal ve Enformel Sektörde İşgücü Yapısı

Sanayileşmeyi ivmelendiren ithal ikameci politika altında örgütlü bir işçi sınıfının da oluşmasına olanak tanımıştır. 1963'te işçiler grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haklarını kazanmışlardır.

1970'lerde gelişmiş ve örgütlenmiş bir işçi sınıfından söz ediliyordu.

- Örgütlenmiş işçi sınıfı için Türkiye'de diğer az gelişmiş ülkelere göre ücretler yüksekti. Sosyal güvenceleri iyiydi.
- İşçi sınıfının sendikal hareketler aracılığıyla mücadele geleneği artmıştı.
- İthal ikameci sanayileşmede iç pazara yönelik üretim başat olduğu için ücretler hem bir maliyet unsuru, hem de talep unsuru oluyordu. Dolayısıyla, ücretlerin yüksek olması daha fazla mal satılmasına yol açarak, bu karları etkiliyordu (Demir, 1993, s.43).

Ancak örgütlü, yani formal bir işçi sınıfının yanı sıra aynı dönemde aynı avantajları yaşamayan bir sınıf daha oluşmuştu. Bunlar, bugün enformel sektör olarak tanımlanan sektörde çalışan gruplardı. Sendikalı işçi sınıfının aksine bu sektörde iş güvencesi olanakları çok kısıtlıdır.

Şenyapılı(1981), 1980 öncesi enformel sektörü şöyle tanımlamaktadır. “daha çok kente yeni göç etmiş olanların geçici faaliyetleri olarak gözükiyordu. İşgücü piyasasında enformel işlere girenler ise daha çok aile reisleriydi. Kadınlar ancak aile reislerinin gelirinin yetmediği durumlarda, ailenin ekonomik kriz ortamında işgücü piyasasına giriyorlar, ancak geçici bir süre çalışıyorlardı.(Demir,1993,s.43) Demir ayrıca, o zaman diliminde ücret gelirlerinin yüksek olduğunu ve henüz dayanıklı tüketim mallarının yaygın olmadığını belirtir.

5.4.3.Enformel Toplumsal , Ekonomik ve Mekansal Yapı

1950’lerde kentlerde ortaya çıkmış olan ikili toplumsal yapı bazı açılardan dönüşüme uğrayarak daha belirgin hale gelmiştir. Ayrıca geçmiş dönemde 1950’lerde yalnızca ikili toplumsal ve mekansal yapıdan bahsedilirken, bu dönemde artık ikili ekonomik yapıdan söz edebiliriz çünkü artık 1970’lere gelindiğinde enformel sektör ekonomi içerisinde daha belirgin bir yere oturmuştur. Çünkü artık modernist okulun ilerlemeci felsefesinin geçerli olmadığı fark edilmiş ve 1970’lerde formel ve enformel sektör kavramları geliştirilmeye başlanmıştır. Kuramsal olarak da enformel sektör artık ekonomik alanda meşru bir yere oturtulmuştur.

“Bu kurama göre hem modern, hem de geleneksel kesimi temsil eden ilişki ve süreçler bir arada yer almaktadır. Bu kentler, birbirinden bağımsız ayrı ayrı dünyaları temsil eden ilişkileri bünyesinde barındırmaktadır. Bir yanda gecekondu ve formel kesimde iş bulamayan kitlelerin geliştirdikleri enformel piyasalar, diğer yanda düzenli kent kesimleri ve hızla gelişen kapitalist ilişkiler“ (Işık, 1999, s.165).

Dolayısıyla, artık kentlerin, toplumsal ve ekonomik yapılarını formal kesimler ve enformel kesimler itibariyle değerlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle kentlerin yapısal dönüşümlerinin incelendiği bu çalışmada değerlendirme artık iki farklı kesim açısından yapılacaktır.

5.4.3.1. Planlı Alanlar - Formel Alanlar

Bu dönemde hızlı kentleşme kentlerin genişleyerek büyümelerine neden olmuştur. Kentler çevre belediyelere doğru büyüme göstermiş İstanbul, Ankara ve İzmir metropoliten kent olmuştur. Çevre belediyelere doğru gelişmenin nedeni küçük sanayi sitelerinin kent merkezinden dışarıya taşınması, çeperde kurulan organize sanayi bölgeleri ve gecekondulaşma hareketleridir. Gecekondulu alanları artık kent bitişindeki büyük parçalardan oluşmaktadır.

Bu arada yap-satçı konut üretim sisteminden yeni bir konut üretim biçimine geçiş yaşanmıştır. 1967'de, 2.Beş yıllık kalkınma planı ile toplu konut üretimi önerilmiştir. Bu da büyük sermayeyi harekete geçirmiş, talebin örgütlenmesini, büyük arsaların sağlanmasını gerekli kılmıştır. 1970'lerden sonra toplu konut ve işyeri üretimine başlanmıştır (Tekeli,1998,s.16).

Ancak kentte yap-satçı konut üretim biçimi yoğunlaşmaya neden olmuş, sosyal ve teknik alt yapı yetersiz hale gelmiştir. Ayrıca bu dönem tarihi değerlerin tahrip edildiği bir dönemdir. Tarihi nitelik taşıyan pek çok yapı bu dönemde yıkılmış, yerlerine apartman inşa edilmiştir. Ayrıca modernist bir anlayışla planlı kentleşme eylemleri çerçevesinde yol genişletmeleri nedeniyle pekçok tarihi eser yok edilmiştir.

Bu dönemde hızlı kentleşme karşısında bir metropoliten kent görünümüne bürünen İzmir, İstanbul ve Ankara gibi kentlerimiz için rasyonalist ve kapsamlı planlama anlayışı benimsenmiştir.

"Ama bu paradigma yaşanmakta olan dönüşüm ve bu dönüşümün bir düzenleme altına alınabilmesi için gerekli özelliklerin ne olması gerektiğinden yola çıkarak geliştirilmiş bir paradigma değil, planlama süreçlerini önemli ölçüde ağırlaştıran, hızlı ve parçacı müdahalelere olanak vermeyen, dolayısıyla esnek olmayan bir planlama paradigmasıdır" (Tekeli,1998,s.15).

Bu dönemde refah devleti anlayışına paralel olarak ulusal şehirleşme ve bölgesel eşitlik, adalet politikaları gündeme gelmiş ancak bu politikalar başarılı müdahalelerle sonuçlanamamıştır. Yatırımların çok yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği, buna paralel olarak emeğin kentlere göçü çok hızlı kentsel yapısal dönüşümlere neden olmuş, bu hızlı gelişmeler karşısında kapsamlı ve rasyonalist planlama anlayışı sorunları çözmede gecikmiştir.

5.4.3.2. Göç ve Enformel Konut Üretim Biçimleri

Bu dönem büyük bir çoğunlukla iş bulma ümidiyle kente göçün yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Göç ve gecekondulaşmaya ilişkin olarak pek çok araştırmada göç yapısı ile ilgili olarak şunlar belirtilmiştir. (*Bu konuda 1985 sonrası ve öncesi göç yapısını karşılaştıran Neşe Özgen'in çalışması oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır.*)

- Göç etme kararı ailenin birlikte verdiği bir karardır.
- Önce hane halkı reislerinin ya da bekarların göçü daha sonra ise uygun koşullar sağlandığında ailenin diğer üyelerinin göçü söz konusudur.
- Göç eden kimselerin kırsal kesim ile bağlantıları kopmaz Kırsal alanlardan maddi ve manevi destek alma olanağı ve istenildiği takdirde geri dönme şansı vardır.
- Göç eden ailenin yalnız üyelerine kent yaşamının ilk yıllarında daha önce göç etmiş olan akrabalar yardımcı olmakta hatta konutlarında barınma imkanı sağlamaktadırlar (Özgen, 1999).

Göç eden gruplar kentte enformel biçimlerde üretilen konut alanlarına yerleşirler. Bunlar çoğunlukla gecekondu alanlarıdır. Ancak artık gecekondu alanları 1950'lerde oluşmuş ilk gecekondu alanlarından farklı özellikler taşımaktadırlar. Işık'ın (1999) ikinci kuşak gecekondu olarak tanımladığı gecekondu alanları, arazinin hisseli satışı yoluyla parsellendiği, dolayısıyla artık organik mekansal yapının yerini parselasyon

sistemlerinin aldığı ve yüksek yoğunluktan dolayı çevre kalitesinin çok düşük olduğu kent çeperindeki büyük alanlardır. Gecekonduların bir meta haline dönüşmesindeki en büyük etkenlerden biri de kuşkusuz 1966'da çıkarılan 775 sayılı Gecekondular Yasasıdır. Bu yasa doğrultusunda gecekondu alanlarında alt yapı çalışmaları yapılmaya başlanmış bu da gecekondulara meta değerini kazandırmıştır.

Bu alanlarda yaşayan nüfus grupları hala kırsal özelliklerini taşımaktadırlar. Bir kısmı formel sektörde iş imkanına sahip olurken, büyük bir kısmı ise enformel sektörde çalışmaktadır. Yani enformelleşme yaşamlarının her alanında mevcuttur.

Göç eden kesimin başlangıçta kentsel yaşama uyum sağlayacağı ve kentlileşeceği umut edilmiş ancak geçen sürede ikinci nesillerin dahi böyle bir birikimi sağlayamadığı tespit edilmiştir (Tekeli, 1998,s.17).

Yasalarla artık yasal hale getirilmeye çalışılanlar da oluşum süreçleri enformel olan bu konut alanlarında yaşayanlar kentte yaşamaktan dolayı pek çok sorunla karşı karşıyadırlar. Yerel yönetimler hızlı kentleşme karşısında yeterli kalmamaktadır, planlama süreçleri de kent içinde esnek müdahalelere olanak tanımamaktadır, sonuçta, kentsel sorunları en yoğun biçimde yaşayan bu toplumsal gruplar henüz gerçek anlamda kentlileşme sürecini de tamamlayamamışlardır.

5.4.4. Enformelleşme Sürecinin Tarihi Kent Merkezleri ve Çevresi Üzerindeki Etkileri

Kentlerdeki formel ve enformel toplumsal ve ekonomik üretim ilişkilerini en iyi yansıtan mekanlardan biri de kent merkezleridir. Geleneksel kent merkezleri küçük üretim sektörünün geliştiği ve bu sektör içinde enformel ekonomik ilişkilerin gerçekleştirildiği mekanlardır. Buna karşın geleneksel kent merkezinin hemen uzantısında formel iş piyasasının örgütlendiği yeni yapıların inşa edildiği bir merkez yapısı oluşmuştur. Bu kesimlerde çalışan orta ve üst gelir grupları (beyaz yakalılar), diğer tarafta, bu kesimin hemen bitişiğinde üretim faaliyetlerinin yürütüldüğü

geleneksel merkez yer almaktadır. Geleneksel merkezde yer alan üretim birimleri kente göç eden vasıfsız işgücünü emen küçük üretim faaliyetleridir. Üretim sektörü güvence sağlamadığı sürece enformel sektör kapsamında tutulmaktadır. Ayrıca kent merkezi, marjinal işler olarak tarif edilen alt hizmetlerin gerçekleştirilmesine olanak tanıyan en uygun mekandır.

“Genellikle tarihi kent merkezlerinde yoğunlaşan küçük üretim faaliyetleri, çevrelerini bir anlamda harap ederek gelişmiştir.” (Osmay, 1998,s.143)

“Merkezi iş alanı aynı zamanda, küçük üreticiler sermaye birikimini sağlayana kadar onlara “kuvöz” işlevi gören bir alan olduğu bilinmektedir ... ancak küçük ölçekli birimleri ile ticaret sermayesi, ucuz emek pazarı ve müşteri kitlesi arasındaki ilişki can alıcı önemdedir. Bu nedenle, bu dönemde küçük üreticilerin kent merkezinden dışarıya gitmek istememeleri doğaldır. Dolayısıyla, küçük üretim birimlerinin bir bölümü sanayi sitelerine ancak 1980 sonrasında taşınmış, bir bölümü de ekonominin yeniden yapılanmasından etkilenerek kent merkezlerinde ve tarihi kentte varlıklarını korumuş hatta artış göstermiştir” (Osmay, 1998,s.143).

Özetle, 1960'lardan, 1980 'lere değin, sanayileşmeye verilen destek küçük üretimin de güçlenmesine neden olmuştur. Ancak küçük üretim birimleri bu dönemde genellikle geleneksel kent merkezinde üretimlerini sürdürmüşler, yeterli ekonomik birikimi sağlamış olanlar kent çeperlerinde küçük sanayi sitelerine taşınmışlardır. Bu konunun kent içindeki ikili toplum yapısı açısından önemi şudur. Bu süreç ve kentlerde verilen yeni imar hakları ile apartmanlaşma süreci yaşanmış, kent merkezine bitişik tarihi konut alanları kullanıcılarının bu alanları terk etmelerine neden olmuştur. Terk edilen alanlara göç eden ve merkezde yer alan üretim sektörünün ihtiyacını karşılayan gruplar yerleşmiştir. Dolayısıyla, kent merkezleri ve bitişikteki tarihi konut alanları da gecekondular gibi kentteki ikili toplum yapısının en önemli göstergeleri haline gelmiştir. Bir tarafta üst gelir gruplarına hizmet eden ofis binalarının yer aldığı ve lüks tüketim malı satan yerler ile, onun hemen yakını da geleneksel merkezlerde ucuz

emek kullanılarak üretimin yapıldığı ve bu ürünlerin satıldığı geleneksel merkez birlikte yer almaktadır.

Merkez bitişiğinde yer alan tarihi konut alanları ise merkezde yoğunlaşan küçük üretim süreçlerinin olumsuz etkileri nedeniyle koku, gürültü, yoğunlaşma gibi nedenlerle kullanıcıları tarafından terk edilmeye başlamıştır. Bu dönemde üretim kullanımları konut alanlarına doğru da ilerleyerek bazı konut alanlarında kullanım değişikliğine neden olmuş, dolayısıyla konut kullanımı amacıyla yapılmış yapılara uygun olmayan kullanımlar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu nedenle olumsuzlaşan çevre koşulları karşısında kullanıcıları tarafından terk edilen tarihi konut alanları göç eden kesimlerin yerleşim alanları haline gelmeye başlamıştır. Göç ederek kente gelen nüfus grupları artık yalnızca gecekondu alanlarında değil, kent merkezinin bitişiğindeki tarihi konut alanlarına da yerleşmeye başlamışlardır.

5.5. 1980 Sonrası Liberal Ekonomi Politikaları Çerçevesinde Kentleşme Pratikleri ve Değişen Toplumsal İlişkiler

1980 sonrasında liberal ekonomi politikaları benimsenmiştir, bu politikaların benimsenmesi kentleşme pratikleri açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü artık içine girilen yeni ekonomik düzen dünya'yı ekonomik alanda bütünleştirmiştir. Ekonomik anlamda bütünleşme ulusal sınırları yok ederken, ulusal ve bölgesel sınırlar içinde yapılan planların önemi kalmamıştır. Çünkü küresel ilişki ağlarının içine girilmiştir. Dolayısıyla kent planlamaya ilişkin modernist yaklaşımlar önemlerini kaybetmeye başlamışlardır. Bu durum kentlerin gelişimi açısından yeni anlayış ve pratiklerin geliştiği bir dönemdir.

5.5.1. Liberal Ekonomi Politikası ve Küreselleşme

1980'lere gelindiğinde Türkiye ekonomik açıdan kriz dönemine girmiştir. Aren (1986) dönemin ekonomik özelliklerini şöyle tarif etmektedir.

- ülkenin iç ve dış dengeleri bozulmuştur.
- enflasyon %100 civarına çıkmıştır.
- döviz kıtlığı ekonominin işleyişini aksatmaktadır.

Böyle bir ortamda ekonominin tekrar işler hale getirilmesi için IMF'e başvurulmuş ve 24.Ocak.1980 'de IMF'in görüşlerine uygun olan istikrar programı kabul edilmiştir (Aren,1986, s.24).

Amaçları öncelikle enflasyonu aşağı çekmek, ödemeler dengesi açığını azaltmak olan bu program ile serbest rekabete dayalı piyasa ekonomisine geçiş yapılmıştır. Böylece serbest piyasa koşulları içerisinde uluslar arası iş bölümüne daha fazla katılım sağlanmıştır. Uluslar arası fon akımları ve sermaye hareketleri serbestleşmiştir.

- ihracat teşvik edildi.
- ithalatlar liberalleşti.
- dış dünya ile ticaret hacmi büyüdü.
- yabancı sermaye girişi özendirildi. Ancak bu sermaye finans ve hizmet kesimlerine yöneldi.
- dışarıdan daha çok borçlanıldı.
- faiz ve döviz kurlarında, mal ve hizmet fiyatlarında serbestleşme sağlandı.
- devlet müdahaleleri, devlet girişimciliği azaltılmıştır.
- gümrükler indirilmiştir.
- 1997'de AT gümrük birliğine girilmiştir. (Sönmez, 1996,s.48)

Ancak dışsatımdaki artış ülkeye çok pahalıya mal olmuştur. Çünkü döviz kurları sürekli yükselmiş, dışsatımcılara verilen vergi iadeleri ve sağlanan teşvikler, dolayısıyla mallarımız yabancılara değerlerinin altında satılmıştır. Dışsatıma verilen aşırı destek enflasyonun önemli kaynaklarından. (Aren,1986,s.30)

Serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde kapitalist sistem içerisine girmiş olan ülkemizde döviz piyasaları serbestleştirilmiş, dışarıda serbestlik benimsenmiş, faiz oranları yükseltılarak serbest bırakılmış, fiyat kontrolleri ve bazı alanlardaki

subvansiyonlar kaldırılmış, KİT açıkları fiyatlara zam yapılarak kapatılmıştır, dolayısıyla, bu koşullarda devletçilik, işletmeler henüz tasfiye edilmemiş olsa bile fikir olarak terk edilmiştir. (Aren,1986,s.31)

Böylelikle ekonomik anlamda küreselleşme sürecinin içine entegre olunurken, devlet ise küçültülmüştür. Küreselleşme sürecine entegre olma Sönmez'in (1996) belirttiği üzere üretici karakteri ağır basan bir ülke olarak değil, tüketen, tarımı gerileyen, sanayisi duraklayan,tüketim malı üretiminde yoğunlaşan, yatırımları sanayi dışına yönelen, savurgan devlet harcamalarının kamçılacağı bir borçlanma, rant ağırlıklı, spekülasyon faaliyetlerin başatlık kazandığı bir ülke olarak entegre olmasıdır (Sönmez,1996,s.49).

Sektörel büyüme hızları da büyümenin tüm sektörler itibarıyla giderek azaldığını göstermektedir. Özellikle 1990 sonrası ekonomik açıdan krize doğru gidilen yıllar olmuştur.

Tablo: 5.1. Sektörler İtibarıyla Büyüme Hızları

Büyüme Hızları	1980 - 1990	1990 - 1997
Sanayi	% 7.8	% 4.6
Hizmetler	% 4.4	% 3.7
Ticaret	% 16.9	% 10.9

Kaynak: Kazgan, 1999,s.341

1990 sonrası krizi yaratan koşulları Kazgan şöyle tariflemektedir; Kar maksimizasyonu buna karşın bireyciliğin egemenliği, borsa spekülasyonu, yüksek reel getirili hazine bonoları, sermaye giriş çıkışları, özelleştirmede bedavaya ele geçirilen KİT'ler ve bunların arzuları, siyaset-mafya- ticaret oyunları o kadar yüksek getiri sağlamıştır ki girişimci sınıf üretimden çekilmiştir. Aynı zamanda iç pazarda da kayıp yaşanmış, çünkü gelir bozulmuş, nüfusun %70'inin satın alma gücünde düşüş yaşanmıştır. Ayrıca iç pazar ithalatlar karşısında daralmıştır. Bütün bu koşullar özellikle 1990 sonrasında ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olurken, krizden ve küreselleşen ekonomik sistemden en fazla etkilenenler yoksul ülkeler ve bu ülkelerin yoksul kesimleri olmuştur. Türkiye ve OECD ülkelerinin işgücü verimindeki değişme

karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tablo küreselleşme sürecinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine bir örnektir.

Tablo: 5.2 Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde İşgücü Veriminde Yıllık Ortalama Değişme(%)

Dönem	Türkiye				OECD			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
1957-60	-11,23	-12,23	-13,11	-11,07	3,78	3,28	2,71	3,87
1961-70	13,07	7,75	7,74	11,48	8,11	6,25	7,30	7,73
1971-80	10,26	11,00	11,62	12,32	13,89	12,89	11,47	12,48
1981-90	3,48	8,70	5,19	6,37	6,14	6,72	5,98	6,46
1991-94	-6,72	-5,32	-5,24	-4,91	-0,50	1,49	2,23	2,16
1957-94	4,83	5,08	4,23	5,95	57,66	7,24	6,99	7,60

Kaynak: Kazgan, 1999,s.350

Öncelikle liberal ekonomi politikalarının daha sonra da ekonomik anlamda küreselleşme hareketlerinin kent mekanında ve toplumsal yapı oluşumları üzerinde belirgin etkileri olmuş, 1950 –1980 yılları arasında oluşmuş kentin mekan organizasyonunda ve toplumsal yapı biçimlerinde değişimlere neden olmuştur. Bunda küreselleşme sürecine girilmesi ile birlikte benimsenen politikalarının da payı vardır. Bu nedenle gelecek bölümlerde öncelikle gelir bölüşümündeki değişmelere bağlı olarak toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikler ve bu değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan yeni ilişki biçimleri ve sermaye birikim sürecinin bir unsuru olarak kent mekanı değerlendirilecektir.

5.5.2. İşgücü Piyasasının Değişen Yapısı ve Gelir Bölüşümünde Değişim

1980 sonrasında yaşanan ekonomik krizden en fazla etkilenen kesimler yoksul ve işçi sınıfı olmuştur. Küresel ekonomik ilişkilerin yarattığı rekabet ortamında sermayeyi korumaya yönelik çabalar geliştirilmiştir. Bu çabalar çalışan sınıfı olumsuz yönde etkilemiş ve gelir bölüşümünde dengesiz gelişmeler ortaya çıkmıştır. Oysa “faktör gelirleri itibarıyla Türkiye’de 1960’lı ve 1970’li yıllarda gerek işçi, gerek memur,

gerek tarımda çalışan kesimlerin paylarında ciddi bir iyileşme gözlenmiştir....1980 sonrasında bu toptan değişmiştir “ (Kazgan, 1999,s. 357).

Bu faktörlerin yanı sıra, sanayi, hizmetler ve ticaret sektörlerindeki zayıflama, işgücünü enformel sektöre yöneltmiştir. Enformel üretim sürecinin parçalı yapısı örgütlenmeye olanak tanımamaktadır. Zaten üretim sistemi enformel olduğu için sözleşmelere dayanarak yapılan işe giriş ve çıkışlar çok kolaylıkla gerçekleştirilmektedir. Vasıfsız işgücü potansiyelinin oldukça fazla olduğu bir ortamda işe girme ve işten çıkarma işveren açısından sorun yaratmamaktadır.

1980 sonrasında kimi sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin fason üretime yönelmeleri enformel sektörün genişlemesine yol açmıştır. Özellikle dokuma, konfeksiyon, otomotiv gibi alanlarda şirketlerin evlerde ve küçük atölyelerde fason üretime yöneldiklerine ilişkin saptamalar yapılmıştır. Küçük işletmelerin stratejisi ise elden geldiğince aile işçisi kullanmak, sigortası işçi çalıştırmak, kıdem tazminatı ödememek, işçi çıkartmak gibi tasarruf uygulamalarına yönelmek doğrultusundadır. (Demir,1993,s.43)

Hem 1972, hem de 1996’da DPT tarafından hazırlanan raporlarda İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Gaziantep, Adana, Zonguldak, Mersin en gelişmiş 20 il içerisinde yer almaktadır. Bu iller aynı zamanda en çok göç alan 15 il içinde yer almışlardır. Ancak sendikali işçi sayılarında 1992’den 1997’ye kadar açık bir düşüş tespit edilmiştir.

Bu saptamalar özellikle büyük kentlerdeki ekonomik gerilemenin ve enformelleşmenin göstergesidir. Eldeki verilerden anlaşılan, göç eden insanların sendikalaşma veya benzeri sınıfsal, kentsel örgütlenmelere katılmadıkları, buna karşın köy dernekleri gibi hemşehri derneklerini dayanışma ilişkilerini tercih ettikleridir (İçduygu, Sirkeci, Aydınğün, 1998, s.236).

Tablo:5.3 Sendikali İşçi ve Sendikali İşçi Çalıştıran İşyeri Sayılarındaki Değişim

İller	Temmuz 1992		Ocak 1997	
	Sendikali İşçi	Sendikali İşçi Çalıştıran İşyeri	Sendikali İşçi	Sendikali İşçi Çalıştıran İşyeri
İstanbul	1.135.884	160.422	680.869	18.819
Ankara	270.959	25.380	217.474	7.391
İzmir	272.639	33.643	194.536	4.612

Kaynak: İçduygu vd. (1998)

Bu koşullar çocuk ve kadın işçi kullanımını da arttırmıştır. Pekçok çocuğun (10-14) eğitimi yarıda kesilerek enformel üretim sektörü içinde yer almaları aileleri tarafından sağlanmaktadır. Bu ailelerin giderek yoksullaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkarken, enformel üretim sisteminin yaygınlaşması da çocuk ve kadın işçi çalıştırmaya uygun koşulları yaratmaktadır.

5.5.3. Devletin Küçültülmesi Politikası ve Küreselleşmenin Toplumsal Eşitsizliklerin Oluşumundaki Etkileri

Liberal ekonomi politikaları çerçevesinde devletin bazı kurumlarının, üretim yapan işletmelerinin hantal yapısının devlete yük olduğu kanısına varılmıştır. Bu doğrultuda hem bu yüklerden devleti kurtarmak, hem de kaynak gereksiniminin arttığı bu dönemde kaynak sağlamak amacıyla bazı işletmelerin, hazine arazilerinin özelleştirilmesi ve bazı kamu hizmetlerinin piyasa koşullarına terk edilmesi tercihi ortaya konmuştur. “Yeni eğilimlerin, özellikle rekabetçi piyasa koşulların oluşumu ve bazı siyasal özgürlüklerin geliştirilmesi bağlamında iyimser beklentileri de beraberinde getirdiği açıktır. Ancak, bu iyimser beklentilerin yanı sıra, yeni eğilimlerin toplumsal eşitsizlikleri artırıcı bazı sonuçlar doğuracağı konusunda ciddi endişeler de vardır” (Erder,1998,s.109).

Erder’in belirttiği üzere bu süreç içinde pekçok sakıncayı da barındırmaktadır. “Devletin küçültülmesi eğiliminin sonuçlarının kamusal yaşamı örgütlü olan ve

demokratik mekanizmaları işleyen ileri sanayi toplumlarında, Türkiye gibi örgütsüz ve demokratik kanalları tıkalı toplumlarda farklı olacağı açıktır” (Erder, 1998,110).

Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi konuları daha önce devlet tamamen kendisi üstlenmiştir. Yeni politika bu gibi kamusal hizmetlerin piyasa mekanizması tarafından da çözülebileceği koşulları yaratmıştır. Ancak gelir bölüşümde son derece eşitsiz durumların yaşandığı, ve ekonomik krizin giderek arttığı 1990’lar sonrasında devlet tarafından sunulan kamu hizmetleri ile özel kesimin sunduğu hizmetler arasında büyük kalite farklılıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda gelir dağılımındaki dengesizliklere de paralel olarak hizmetlerdeki farklılaşmalar toplumsal gruplar arasındaki ayrılaşmayı ve eşitsizlikleri arttırmıştır. Bu durumu eğitim hizmetleri açısından değerlendirdiğimizde geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunabiliriz. Bilindiği gibi eğitim, vasıflı işlere yönelmenin temel gereklerindedir. Süreç, bir tarafta kamusal eğitim hizmetlerinin kalitesini düşürmekte, yoksul kesimin genç nesilleri eğitimsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmakta, pekçoğu eğitimini yarıda kesmektedir. Bu da gelecek nesillerin yoksulluğunun sürekliliği anlamını taşımaktadır.

Küreselleşmenin ise ekonomik anlamda yaşanan değişimler nedeniyle toplumsal sınıfların ayrılaşmaları üzerinde büyük etkisi olmuştur. Erder’in (1998) belirttiği üzere küreselleşme sürecinde liberalleşme ve demokratikleşme eğilimleri üzerinde durulurken, yoksul kesimlerin bu süreçten nasıl etkilendiği tartışılmamıştır.

“Artık toplumsal sınıflar yoktur. Varlığı hiç önemli değildir, sadece yok sayılırlar. Sanal gerçeklik dünyasının sanallıklarından biridir bu. Buna karşılık toplum, kadın ve erkek ya da etnik - dinsel kimliklerle ayrılabilir. Önemli olan “birey” dir. Bu birey çağın getirdiği yeni teknolojik ve rekabete ilişkin taleplerin vasıflarını taşımalıdır. Artık kol gücü olan vasıfsız işçiye ihtiyaç yoktur; tıpkı ihtiyaç kalmayan yük hayvanları gibi, bunların da soyu tükenmektedir. Eğer hala varlarsa, yeni toplumda yerleri olmayacak, küreselleşme dünyasından dışlanacaklardır. Birey çok iyi eğitilmiş, yüksek vasıfta, çağın gerektirdiği yaratıcılık ve yöneticilik niteliklerini taşıy düzeyde olmalı, üstün teknolojik becerilerle donatılmalıdır. Artık alfabe okur-yazarlığı değil, bilgisayar okur-yazarlığı önemlidir. Bireylerin toplumda sayıları değil, kazandığı ve kullanabildiği nitelikleri öne çıkmaktadır” (Kazgan, 1999,s.371).

5.5.4.Büyük Sermayenin Yeni Yatırım Alanı - Kent Mekanı

Liberal ekonomi politikalarının gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde farklı yansımaları olmuştur. Türkiye’de yönetimler, krizden çıkış yolu olarak sanayi sektörünü tercih etmemiş, ticaret sektörünün gelişimine ağırlık verilmiş, ihracat teşvik edilmiş, ithalat liberalleşmiştir. Girişi özendirilen yabancı sermaye ise finans ve hizmet kesimlerine yönelmiştir. Yönetimler ise kamu yatırımlarını sanayi sermayesine değil, kentsel taşınmazlara yaparak, ticaret sermayesinin gelişimini teşvik etmişlerdir.

1980 sonrasında özellikle bazı sektörlerde sanayi yatırımları, yükselen faizler ve daralan iç pazar nedeniyle tüm ülkede çekiciliğini yitirmiştir. Bunun yerine yüksek faiz getiren rant gelirleri sağlayan menkul- gayri menkul ticareti, turizm, finans, ithalat ve ihracat gibi sanayi dışı yatırımlar ön plana çıkmıştır. Sanayi yatırımlarının yerini konut ve alt yapı almıştır (Sönmez, 1996,s.56).

Amaç yabancı yatırımları ve küresel sermayeyi çekebilmek olduğu için, kentlerde bu yatırımı çekebilmek için gerekli hazırlıkların yapılması gereği doğmuş ve bu doğrultuda kentler önemli yatırım alanları haline gelmiştir. Özellikle İstanbul, küresel ekonomik ilişkiler çerçevesinde önem kazanması nedeniyle pek çok yatırımı çekmiştir. Ancak küreselleşmenin etkisi ile artık yatırımlar İstanbul ve çevresine ve hatta Anadolu’ya yayılma eğilimi içine girmişlerdir.

Sermayenin kent mekanında birikim sürecini 3 ayrı kategoriye ayırabiliriz.

- 1.Kent mekanında kamu tarafından gerçekleştirilen alt yapı yatırımları
- 2.Büyük sermayenin gerçekleştirdiği toplu konut yatırımları
- 3.Büyük sermayenin gerçekleştirdiği alışveriş merkezleri, oteller, rekreasyon alanları

1.Kent mekanında kamu tarafından gerçekleştirilen alt yapı yatırımları: Yönetimler öncelikle kent mekanına yönelik olarak gerçekleşecek olan yatırımlara uygun ortamları

hazırlamak için alt yapı yatırımlarına hız vermiştir. Ulaştırma, haberleşme ve enerji konusunda ki yatırımlara önem verilmiştir.

2.Büyük sermayenin gerçekleştirdiği toplu konut yatırımları: 1980 sonrasında çıkan toplu konut yasası ile birlikte konut alanlarında ve iş yerlerinde toplu üretime geçilmiştir. Öncelikle yerel yönetimlerin uygulamaları, daha sonra ise özel sektör aracılığıyla kentlerin çeperlerinde büyük toplu konut projeleri gerçekleştirilmiştir. Böylece büyük sermaye herhangi bir risk taşımayan konut üretimine yönelmiştir. "... merkezi hükümet, planlama süreçlerini hızlandırarak yarattığı konut piyasasını, gerek bankalar yoluyla verilen düşük faizli konut kredileri gerekse de hazırlanan toplu konut kanunu çerçevesinde sağlanan krediler ile desteklemiş ve konut piyasasında yaratılan hareketliliğin birikim darlığı nedeniyle tüketilememesi sorununu da bertaraf etmiştir " (DEÜ, 1996,s.46).

Ayrıca 1984'te çıkarılan imar affi ile olan var olan gecekondular yasallaştırılmış, daha sonra bu gecekondular bölgelerine ıslah imar planları hazırlanarak inşaat piyasasına yeni bir iş yatırım alanı yaratılmıştır.

3.Büyük sermayenin gerçekleştirdiği alışveriş merkezleri, oteller, eğlence merkezleri, plazalar : Bu tür de büyük ölçekli yatırımların yaygınlaşması 1990'lı yıllara rastlamaktadır. Kent mekanında sermayenin yeni yatırım alanları bu tür büyük ölçekli tesisler olmuştur. İnşa edilen yeni iş merkezleri ve alışveriş merkezleri ile kentte yeni alt merkezler oluşmaya başlamıştır. Bu merkezlerde büyük şirketlerin yönetim birimleri yer almaktadır.

Sonuç olarak , 1980 sonrası ekonomi politikaları doğrultusunda ve küresel rekabet ortamında büyük sermayenin yeni yatırım alanı kent mekanı olmuştur. Yerel yönetimler ise kentlerine sermayeyi çekebilmek için gerekli bütün alt yapı yatırımlarını gerçekleştirme çabasında olmuşlardır.

5.5.5.Kent Merkezlerinin Değişen Mekansal Yapısı ve Tarihi Yapı Potansiyeli

İthalata yönelik yabancı sermayenin 1983'ten sonra artmaya başlaması, özel otomobil sahipliğinde artış, iletişim alanında artan olanaklar, tüketici davranışlarındaki değişimler ve özellikle metropoliten kentlerde çevre yollarının inşası sonucunda alışveriş yerleri kent içinde önemli bir değişim göstermiştir. Perakende ticaret, biçim değiştirmeye başlamıştır. Perakende alışveriş kent dışında inşa edilen büyük alışveriş merkezlerine taşınma eğilimi içine girerken, geleneksel kent merkezlerinin uzantısında ve yeni alt merkezlerde iş merkezleri oluşmaya başlamış, bunlar başka alışveriş merkezleri ile de bütünleşerek yeni alt merkezleri oluşturmuşlardır.

Geleneksel kent merkezlerinde yer alan perakende ticaret ve iş hizmetlerinin 1980'li yıllardan sonra kent merkezini terk ederek alt merkezlere taşınması ile geleneksel merkezlerde yalnızca orta ve alt gelir gruplarına yönelik perakende ticaret ile esnek üretim biçimlerinin uzantısındaki üretim faaliyetleri yer almaya başlamıştır. Ancak örgütlü hale gelen üretim faaliyetlerinin bir kısmı zaman içerisinde kent dışındaki organize sitelere taşınma eğilimi gösterirken, bir kısmı halen merkezde bulunmanın sağladığı avatajlardan yararlanarak kent merkezinde kalmayı tercih etmektedirler.

Sonuç olarak , bu oluşumlar, kent merkezlerinde yer alan tarihi yapı potansiyelinin giderek eskimesine, büyük bir boş yapı stoğunun oluşmasına neden olmaktadır. Kent merkezlerinde yer alan boş yapı stoğu daha önce başka araştırmalara da konu olmuştur. Giritlioğlu vd. (1993) "Metropoliten Şehir Merkezlerinde Kullanılmayan Yapı - Konut Potansiyelinin Yeniden Değerlendirilmesi" konulu araştırmalarında İstanbul tarihi kent merkezinde yer alan boş yapı stoğuna dikkat çekmişlerdir. Çünkü boş yapı stoğu aynı zamanda çöküntü bölgeleri oluşmasına neden olmaktadır. Bugün gelinen noktada İstanbul'da bu yapı stoğunun çok az bir kısmının restorasyonlarının gerçekleştirilerek tekrar kullanılmaya başladığı görülmektedir. Ancak bu durum özellikle taşıt ulaşımının kolayca sağlanabildiği kesimlerde gerçekleşmektedir. Son yıllara değin tarihi yapı stoğu yenileme tehdidi ile daha fazla karşı karşıya iken son

yıllarda koruma bilincinin geçmişe oranla biraz daha fazla yayılmış olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Ancak bu yenileme taleplerinin azaldığı anlamını taşımamaktadır.

5.5.6.1980 Sonrası Göç ve Yeni Toplumsal İlişki Biçimleri

1950'ler Türkiye'de büyük kentlere doğru yoğun göçün başladığı yıllar olmuştur. Ancak yaşanan global ve yerel ekonomik, toplumsal ve politik değişimler göçün yapısında ve göç eden kesimlerin kent ile bütünleşme süreçlerinde ve aralarındaki dayanışma ilişkilerinde değişimlere neden olmuştur. Bu nedenle bu bölümde 1980 sonrası politikaların nasıl bir kentli ve bu yeni kentli kesim arasında ne tür toplumsal ilişki biçimleri yaratıldığı üzerinde durulacaktır.

5.5.6.1.Göç ve Kentleşme

Türkiye'de kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç 1950'li yıllarda başlamış, 1985'lere kadar yoğun bir biçimde ancak hızı azalarak sürmüştür. "1985-1990 döneminde çok az bir artış kaydederek hemen hemen aynı kalmıştır. " (Akşit, 1998) Göçün giderek azalmasına da bağlı olarak kentsel nüfus ülke genelinde göreceli olarak daha homojen bir dağılım göstermeye başlamıştır. "1990 sayımına göre nüfusu 1.000.000'u geçen kent sayısı 15'e yükselmiştir. Antalya, Hatay, Manisa ve Zonguldak illeri daha önce nüfusu 1.000.000'u aşmış olan Adana, Ankara, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep, İçel, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Şanlı Urfa'ya eklenmiştir. (Kongar, 1998,s. 555) Ancak buna karşın bazı kentlerimizin nüfusunda azalma olmuştur. Nüfusu azalan 15 ilimiz şöyledir: Amasya, Artvin, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Rize, Sinop, Tunceli, Bayburt. Ancak bu illerde dahi Kırıkale hariç il içinde nüfus, il ve ilçe merkezlerine kaymaktadır.

Özellikle 1980'lerden sonraki göçün temel nedenleri topraksızlaşma, büyük çiftliklerin egemenliği ve teröre bağlanmaktadır. Bu nedenle öncelikle il içinde köylerden il ve ilçe merkezlerine göçler yaşanmıştır. Kentli nüfusu en fazla artan iller

Adıyaman, Antalya, Hakkari, İçerl, Şanlıurfa, Van ve Şırnak'tır. Bu kentli nüfusun artışının terör ve turizm göçüne bağlı olduğunu göstermektedir.

“1990 nüfus sayımına göre orta büyüklükteki kentlerin, özel niteliklerinden dolayı büyük kentlerden daha hızlı büyümektedir. Örneğin: Bursa, Gaziantep gibi merkezler hızlı sanayileşmeden dolayı geniş ölçüde nüfus çekmektedir. Bir takım büyük kentler de çok büyük oldukları için, büyüme hızı bakımında ötekilerin gerisinde kalmaktadır “ (Kongar, 1998, s.555).

Sonuç olarak, 1985'e kadar kırsal bölgelerden kentsel bölgelere olan göç azalarak devam etmiş, 1985 ve 1990 döneminde ise çok az bir artış kaydederek hemen hemen aynı kalmıştır. Artık büyük kentlere direk olarak köylerden değil, daha çok kentlerden nüfus hareketleri olmaktadır. Çünkü göçün olduğu bölgelerde öncelikle kırsal alanlardan il yada ilçe merkezlerine göç olmakta, kentte yaşamı sürdürecekt olanaklar bulunmadığı takdirde büyük kentlere doğru göç eğilimleri ortaya çıkmıştır.

5.5.6.2. Değişen Toplumsal İlişki Biçimleri

Göç eden kesimlerin kente entegre olmaları için öncelikle iş ve konut bulmaları gerekmektedir. Bu nedenle iş ve konut edinme süreci içerisinde çeşitli dayanışma ilişkileri içerisine girerler. Ancak bu dayanışma ilişkilerinin biçimleri zaman içinde değişim göstermiştir. Önceleri akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerine dayanan dayanışma ilişkilerini 1980 sonrasında Kiray'ın belirttiği üzere siyasi partilerin patronajı, 1990'larda ise dini tarikatların himayeciliği çerçevesinde kurulmuştur.

Bu tür dayanışma ilişkilerinin kentle bütünleşmeyi sağlamak açısından olumlu özellikler taşıdığı düşünülebilir, ancak bu tür ilişkiler himayecilik türü ilişkileri döndüğünde ki, 1980 ve 1990'lerde himaye türü ilişki biçimleri yoğun olarak gözlenmiştir, o zaman kentte başka olumsuz toplumsal süreçler oluşmaktadır. Bu olumsuz toplumsal süreçler şöyledir:

- Çete ve mafya türü ilişkiler: Arazi mafyası, tarikatlar, uyuşturucu çeteleri gibi. Bu tür ilişkiler işsiz, eğitimsiz gençleri bu tür örgütlerin içine alabiliyor. Çünkü aranan her türlü imkan iş, aş, yaşam güvencesi ve yükselme umudu gibi basit bir takım hizmetler karşılığında sağlanabiliyor.
- Cemaatleşme: Himayeci ilişkiler küçük toplulukların giderek daha fazla içe kapanmalarına neden oluyor. Küreselleşen dünya ile bütünleşme bir yana, içinde yaşadığı toplumla bağı kopan bir topluluk kesimi ortaya çıkıyor (Kazgan, 1999,s.391).

Özellikle siyasi, etnik ve dini kimlikler cemaatlerin oluşumunu güçlendiren etkenlerdir. “Günümüzde kentin büyüklüğü arttıkça oluşan metropol yapısı, “doğal bağları” kırmak şöyle dursun, onların yeniden tesisini elzem hale getirmiş, dahası geleneksel toplumun cemaat bağlarının duygusal –dayanımcı yanını, yeniden kentlerdeki gündelik hayatın dinamosu yapmıştır. Londra, Paris, Berlin veya İstanbul olsun insanlar büyük kentlerde yitirdiği cemaat sıcaklığının nostaljisiyle geçici duygusal topluluklar oluşturmaya, kendi post-modern kabilelerini kurmaya yönelmişlerdir” (Sarıbay, 1996 s.39; aktaran: Peker vd. 1997, s.13).

Ancak cemaatleşme kentle ve diğer kentliler ile bütünleşmeyi öngörmez, yalnızca cemaat içi dayanışma ilişkisi önemlidir. Bu nedenle cemaat dışındaki toplumun diğer kesimlerini dışlar. Cemaatleşme demokratik değildir. Modernist felsefe demokratik ve sosyal devlet anlayışına uygundur. Ancak küreselleşme süreci sonunda gelinen ekonomik krizler ve toplumda gelir grupları arasında ciddi ayrışmalar demokratik devletin özüne uygun olmayan cemaat türü ilişkileri ortaya çıkarmıştır. “Yumuşak, bütünleştirici bir kentleşme tarzından , dışlayıcı-gergin bir kentleşme tarzına geçiş yaşanmıştır”(Işık,1999,s.169).

Erder’in (1998) belirttiği üzere bu tür ilişkiler (güçlü enformel ilişkiler ve cemaatleşme) toplumda yeni eşitsizliklere neden olabilme potansiyeli taşımaktadır. “Birçok araştırma bu ilişkilerin toplumun yoksul katmanları arasında yeni tür eşitsizliklere kaynaklık edebildiğini; hiyerarşik güç ilişkilerini içinde barındırdığını;

etnikliği kalıcı hale getirerek, etnikçiliği teşvik ettiğini ve erkek ve yetişkin egemen ilişkileri yaygınlaştırdığını ileri sürmektedir” (Erder,1998,s.112).

Sonuç olarak, toplumsal yapıdaki değişimler yoksul sınıflar arasında farklılaşma yaratmıştır. Kente göç eden kesimler sosyal devletin gerekli hizmetleri sunamadığı ortamlarda dayanışmacı (akrabalık, hemşehrilik, siyasi yada dini) ilişkilere dayanarak kentte var olabilme imkânını yaratmaktadır. Bu oluşumlar toplumu parçalara bölebilmekte, ileri aşamalarında kentte gerilimli ortamların yaşanmasına neden olmaktadır.

Ancak son dönemlerde yapılan araştırmalar toplumdaki baskın olan ayrışmanın etnik, yada dini kökene bağlı olan ayrışma değil, sınıfsal bir ayrışma olduğunu göstermiştir. Bu tür bir ayrışmanın oluşumunda mekanın da önemli payı bulunmaktadır. Gecekondu artık ıslah imar planları ile önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Artık gecekondu da sahipler, kiracılar şeklinde orta ve alt sınıf birlikte yaşamaktadır. Yani artık gecekondu alanları da dışarıdan gözüktükleri kadar homojen toplumsal grupları barındırmamaktadır. Bu tür sınıfsal ayrışmanın dayanışma ilişkilerini zayıflattığı bilinmektedir. Ancak bu baskın sınıfsal ayrışmaya karşın cemaat türü oluşumlarda varlığını sürdürmektedir.

Sonuç olarak, bugün kentlerimizde halen akrabamsı ilişkilerin varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bunlar özellikle gecekondu alanlarında var olan ilişki biçimleridir. Bu ilişkiler bazı gruplar arasında cemaatleşme ve içe kapanmaya kadar uzanmaktadır. Ancak artık gecekondu alanlarının ıslah imar planları ile kentin imarlı kesimleri ile benzer nitelikler taşımaya başlaması bu bölgelerde geçmişte alt gelir grupları yoğunlaşırken, artık apartmanlaşma sürecinin bir sonucu olarak kiracılık oranlarının yükselmesi sınıfsal ayrımların oluşmasına neden olmuştur. Bu durumda kentlerde yoksul bir kiracı kesim oluşmaktadır. Bunlar gecekondu alanlarında olabileceği gibi kent merkezinde de yaşıyor olabilirler. Işık’ında belirttiği üzere kent merkezlerinde yaşayanlar bugün kentlerimizde yaşayan en yoksul kesimlerdendir. “Türkiye’de kent yoksulları gecekondu alanlarında yaşayan ev sahibi kesimler

olmadığını ve batılı anlamda kent yoksullarının kent merkezlerinin çeperinde yaşayan kesimler olduğunu ortaya koymaktadır” (Işık, 1999,s.170). Toplumun dışlanmışları bu yoksul kesimlerdir. Çünkü bu gruplar arasında dayanışma ilişkileri de zayıftır. Erder’in de (1998) belirttiği üzere pekçok araştırmacı tarafından, enformel ilişki desteğinden yoksun kalan gruplar “dışlanmışlar” olarak tarif edilmektedir.

Böyle bir ortamda Işık (1999) geleceğin kentlerindeki toplumsal ayrımlaşmayı şöyle tarif etmektedir:

- Göç hızı azaldığı için ve kente göç edenler emlak piyasası aracılığıyla eskiden olduğu gibi kolay zengin olamayacaklar, yoksulluklarını devredecek yeni kentli kesimler bulmakta zorlanacaklardır.
- Cemaatleşme ailenin küçülmesi ve zayıflaması sonucu giderek eski etkinliğini yitirecektir.
- Yoksul kesim daha da korunaksız kalacaktır.
- Önümüzdeki dönemde etnik, politik, yada kültürel ayrım değil, özellikle gelire dayalı mekansal ayrışmaların Türkiye kentleri açısından belirleyici öneme sahip olacağı söylenebilir (Işık, 1999,s.170).

ALTINCI BÖLÜM

TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIKLARIN OLUŞUM SÜRECİNDE İZMİR

Dışlanmışlık sürecinin oluşumunun ekonomik, toplumsal ve mekansal süreçlere bağlı olduğundan daha önceki bölümlerde bahsedilmişti. İzmir kentinde diğer gelişmekte olan ülkelere benzer süreçler bazı kesimlerin dışlanması sürecini yaratmıştır. Bu bölümde bu süreci yaratan faktörler dönemler itibarıyla İzmir kenti özelinde irdelenecektir.

Bu sürecin yaratılmasının kentin ekonomik, sosyal ve mekansal yapısındaki değişim ve dönüşümlere dayandığı varsayımı düşünülmektedir. Ayrıca kente özel olarak değişen koşulların dünya ve ülke genelindeki ekonomik, sosyal ve politik süreçlerden bağımsız olduğu düşünülemez.

İzmir kentinin toplumsal yapı özelliklerinin değişiminde belli dönemler yaşanmış ve bu dönemler içinde özel kırılma noktaları oluşmuştur. Bu kırılma noktalarından birincisi İzmir'in ticari kapitalizmi ile bütünleştiği 17.yy. ve sonrası, sanayi kapitalizmi ile bütünleştiği 19.yy. ve Milli kurtuluş yıllarının ve milli egemenlik dönemi ile birlikte yeni bir ekonomik sosyal ve yapılanmaya geçiş ve 1950'lerde liberal ekonomi politikaların benimsenmesi, 1960'lar da ithal ikameci sanayileşme politikasının benimsenmesi ve 1980 sonrasında monopol kapitalizme eklemlenme sürecidir. Eklemlenme sürecindeki başarılar ve başarısızlıklar toplumsal sistemde dışlanmışlıkların oluşumunda etkili olmuştur.

Bu çalışma mikro düzeyde kentin bir parçasına (merkezi geçiş alanına) yönelik bir çalışmadır. Merkezi geçiş alanına yönelik geliştirilen temel savlardan biri de, kentin

geçirmiş olduğu yapısal dönüşüm süreçlerine bağlı olarak merkezi geçiş alanının da dönüşüme uğradığı ve zaman içinde merkezi bir konumda olmasına karşın toplumsal olarak dışlanmış kesimleri barındırır hale geldiğidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde yapısal dönüşüm süreçleri üzerinde odaklanılması düşünülmüş ve şu soruların cevaplanması amaçlanmıştır.

- İzmir kenti ülke, yada Dünya'daki ekonomik, toplumsal, yada mekansal dönüşüm süreçlerinden nasıl etkilenmiştir?
- Dünya, yada ülke genelindeki yapısal dönüşüm süreçlerinden belli biçimlerde etkilenen kent nasıl bir sosyal, ekonomik ve mekansal dönüşüm geçirmiştir?
- Bu dönüşüm süreçleri kentte ne tür toplumsal ayrımlaşmalar meydana getirmiştir? Toplumda dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz kesimler var mıdır? Bunlar nerelerde yaşamaktadır?
- Kent merkezi geçiş alanında yer alan konut bölgeleri bu dönüşüm süreçlerinden nasıl etkilenmişlerdir?
- Kent merkezinin ekonomik ve mekansal dönüşümlerinin kent merkezi geçiş alanında yer alan konut bölgeleri üzerinde etkileri var mıdır?
- Merkezi geçiş alanında yer alan kesimleri bugün mekansal olarak merkezde yer seçmelerine karşın, toplumsal olarak dışlanmışlar olarak tarif edebilir miyiz?

Bu bölümde ve bundan sonra gelecek olan merkezi geçiş alanının bugünkü yapısal profilini çizen altıncı bölümde bu sorular cevaplanmaya çalışılacaktır. Ancak yöntem olarak İzmir genelinde ve İzmir kent merkezindeki yapısal dönüşümler ve bunların merkezi geçiş alanı üzerindeki etkileri bu bölümde tartışılacaktır.

6.1. Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinde İzmir 17-19. Yüzyıllar Arasında Ekonomik Toplumsal ve Mekansal Yapı

İzmir'in bir liman kenti olması nedeni ile ticaret kapitalizmine eklemlenmesi 17. yy.'a kadar uzanmaktadır. Bu dönemde henüz tamamen dışa döntük bir ticaret

yerleşmesi haline gelmeden önce, Anadolu'dan gelen uzun mesafe kervan ve ticaret yollarının son limanıdır ve o zamanın ekonomik ilişkileri çerçevesinde bir zanaat ve dış ticaret merkezidir. Ticaret kapitalizmine eklemlenmenin gerçekleştiği bu dönemde diğer gelişmekte olan ülkelerin liman kentlerinde olduğu gibi Avrupa'nın kolonileşme süreci başlamıştır. Böylece İzmir kozmopolitan bir kent görünümünü kazanmaya başlamıştı. Ticaretin bu denli yoğun olarak gelişmesindeki bir neden de İzmir'de yabancıların hoşgörüsü ile karşılanmasıydı. "18. Yüzyıl ortalarında şehir nüfusu 100.000 dolaylarına erişmişti. Bunun %55-60 kadarını Türk nüfusu oluşturuyordu" (Atay, 1991).

"17. Yüzyılda art bölge Avrupa tarafından istenen tarım ürünlerini üretmeye yöneldi. Şehir bunları dışa pazarlayan erken dönem modern Avrupa şehri olmuştu. Bölgeyi kontrol ediyordu. Kendi içinde bir şehir devleti şeklinde idi. Ancak yine de dışa açılmamış, kabuğunu yırtamamıştı. Bu nedenle 18. Yüzyılda gelişimin sadece derecesi arttı, tür değişimi olmadı. İzmir artık yaşayan biçimi ile bir koloni limanı idi. Büyüme 19.yy.a dek geometrik olarak arttı" (Atay, 1991).

Kolonileşme süreci kentin toplumsal yapısında da farklılaşmalara neden olmuştur. Toplumsal ve kültürel farklılaşmalar mekansal ayrımlaşmalar ile sonuçlanmış, kentte yaşayan Rum, Musevi, Ermeni, Frenk, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Türk'ler farklı mahallelerde yoğunlaşma göstermişlerdir.

Akyüz'ün belirttiği üzere etnik kökene, gelire ve ihtisaslaşmaya bağımlı olarak oluşmuş mekansal ayrımlaşma şöyledir:

Müslüman Türkler: "Müslümanlar, kırsal alanda tarım, hayvancılık, şehirlerde zanaat ve dükkan işletmekle uğraşırlardı, kervancılıkta başarılıydılar. Arap Fırını, Basmahane, Keçeciler, Mezarlıkbaşı, İkiçeşmelik ve Kestelli caddesinde oturmaktaydılar.

Rumlar:En çok nüfuslu azınlık olan Rumlar, gemicilik, ticaret ve bahçe tarımıyla uğraşmaktadırlar. Diğer uğraş alanları ise kabarecilik, bakkallık, meyhanecilik, avukatlık, doktorluktur. XVIII. Yy. sonunda İngiliz ve Fransızlar ile birlikte nüfus içinde önemli bir pay oluşturmuşlardı. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, özellikle Ege adalarından İzmir'e gelmişler ve kentin kuzeyinde

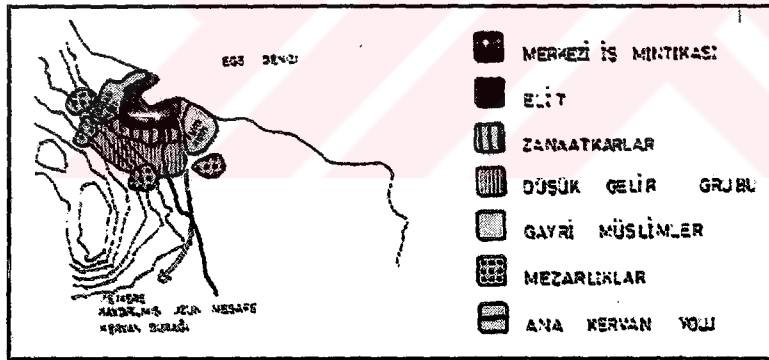
yeni mahalleler oluşturmuşlardır. Başlıca yerleşim yerleri, Frenk sokağının arkasında Cumhuriyet meydanı, Fuar'ın Lozan ve Montrö kapılarının arasında Basmahane'nin batısındaydı.

Ermeniler: Çoğunlukla 14. ve 17. Yy. 'da gelmişlerdir. Tüccarlık, kuyumculuk, sarraflık ve tarım yapmaktaydılar. Şehrin yüksek semtlerinde Basmahane'den, Alsancak'ın arkalarına kadar olan alanlarda oturmaktaydılar. 19. Yy. sonuna doğru, yerleşim alanları Frenk caddesine doğru yayılmıştır. 1845'teki yangından sonra Ermeni mahalleleri yeniden organize edilmiş, dik açılı yollar yapılmıştır.

Frenkler ve Diğer Yabancılar: "Kentin ticari merkez olmasıyla şehre gelen çok çeşitli milliyetten kişilerin oluşturduğu yabancılar 18. Yy. da bin kadardır. Rumca, Fransızca, İtalyanca, konuşan ticaretle uğraşan levanten olarak bilinen grup, Avrupa asıllı olup da Doğu Akdeniz ülkelerine göç etmiş ve orada evlenmeler yoluyla soyu karışmış kimselerdir. Levantenler İtalyan kilisesine bağlı olup Frenkler düzeyinde yaşamaktaydılar. Frenk sokağı boyunca oturlardı.

Museviler:yıllardır İzmir'de yaşayan ve ticari uğraşlarda önemli bir rol oynayan Museviler, tulumbacılık, tulumbacı yardımcılığı, sarraflık daha çok tüccarlık, simsarlık, komisyonculuk yapmaktaydılar. Şehrin yüksek kesimlerinde İkiçeşmelik, caddesi, Kemeraltı, Mezarlıkbaşı, Havra Sokağı, Başoturak Caddesi, Değirmendağı çevresinde oturmaktaydılar.

19.yy.' a kadar Müslüman Türkler, Rumlar, Museviler hemen hemen benzer yaşam tarzlarına sahiptiler. Yalnızca Frenkler birçok küçük azınlığın bulunduğu Frenk sokağında Avrupa'lı yaşam stilini yansıtmaktaydılar. (Akyüz, 1996)

Kaynak: Kıray, 1972; aktaran: Aydar, Altınçekiç, 1988

Şekil 6.1. 18.yy. da İzmir'de Toplumsal Yapı Özellikleri

6.2. Sanayileşme Sürecine Eklemlenme Sonucu Oluşan Ekonomik, Toplumsal ve Mekansal Yapı - 19. Yüzyıl

17.yy.'da başlayan ticari ilişkiler, 19.yy.'da sanayileşme süreci ile birlikte artış göstermiştir. Böylece ekonomik yapıda meydana gelen dönüşümler yansımalarını

toplumsal yapıda ve kentsel yapıda da bulmuştur. Avrupa ile ekonomik ilişkilerin 17.yy.'dan itibaren sürdürülmesi, sanayileşme sürecine İzmir kentinin kolay olarak uyum sağlamasına neden olmuştur. Kentte var olan azınlıklar ve yabancılar artan ticaret ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu dönemde imalat sektöründe de yabancıların ağırlığı söz konusudur. Toplumsal yapının mekansal ayrışmasında ise yalnızca etnik kökene bağlı olan bir ayrım değil, aynı zamanda gelire de dayalı bir ayrım söz konusudur. Dönemin dışlanmışlarını ise alt gelir grubundaki Müslümanlar oluşturmaktadır.

6.2.1. Ekonomik Yapı - 19 . Yüzyıl

Bir koloni kenti görünümündeki İzmir özellikle 19.yy.'ın ikinci yarısından itibaren Avrupa'nın sanayileşme sürecinden etkilenmiş, buna bağlı olarak daha yoğun dış ilişkiler içerisine girmiştir. İhracattaki yoğunlaşmaya paralel olarak dış ilişkilerin artması nedeniyle 1851'de İzmir vilayet merkezi ilan edilmiştir. Kentin ekonomisi bu dönemde yine ticarete dayanmaktadır.

Osmanlı bu dönemde sanayileşen Avrupa kentlerinin gereksinimi olan gıda maddeleri ve hammadde ihracatını yapmaktadır, ancak Avrupa'nın sanayi ürünleri karşısında geleneksel üretim rekabete dayanamadığı için tüketim malları ithalatı yapılmaktadır. *“Böylece Osmanlı imparatorluğu, Avrupa pazarları için hammadde üreten ve bu pazarlardan sanayi malları alan bir bölge haline dönüşürken, iç ticaret ve iç pazarlar dış ticarete göre gerilemiş, ticaret iç merkezlerden kıyı kentlerine kaymış, yabancı tüccarların ve ülke içindeki temsilcileri olan azınlıkların gücü artmış, buna karşılık yerli tüccar sınıfın gelişimi tıkanmıştır”* (Barbaros, 1999). Ayrıca Barbaros'un (1999) belirttiği üzere Osmanlı'da 19.yy.'da iç ve dış ticaretin gelişimine uygun olarak yeni kurumlaşmalar oluşturulmuş, alt yapı yatırımları gerçekleştirilmiş ancak Batı türü bir sanayileşme modeli gelişmemiş, kapitalist üretim tarzına yönelik bir dönüşüm yaşanmamıştır.

Bu aşamada İzmir diğer kentlerden farklı olarak pekçok etnik grubu barındıran kozmopolit bir kenttir ve uluslararası işbölümüne ve ekonomik süreçlere yabancı tüccarların gerçekleştirdikleri tarıma dayalı ticaret yoluyla uyum sağlamıştır. 1850'li yıllardan itibaren Ege bölgesinde büyük çiftlikler kurularak ihracata dönük üretime geçilmiştir. Azınlıklar çoğunlukla tarımsal ürün ihracatı ile ilgili iken tekstil, gıda, metal eşya sektörlerinde faaliyet gösterenler büyük ölçekli ve yabancı sermayeli firmalar olmuştur (Barbaros, 1999).

Kısacası, Osmanlı 19.yy. 'da Avrupa'da yaşanan sanayileşme sürecine hammadde ve gıda maddeleri sağlayan bir ülke olarak eklenmiştir. Ancak bu süreç içerisinde kozmopolit bir kent olan İzmir diğer kentlerden farklı olarak kentte yer alan yabancıların ve azınlıkların sanayileşme sürecine katılımları ile Avrupa kapitalizmine uyum sağlamış. Tarım alanında ihracata yönelik büyük ölçekli üretime geçilirken, kentin dokuma gibi geleneksel üretim sektörlerinde de ağırlıkla yabancıların ağırlığı hissedilmiştir. Ancak Avrupa'nın sanayileşme süreci ile aynı koşullara sahip olunmaması sanayinin rekabet gücünü zayıflatmıştır.

6.2.2. Toplumsal Yapı – 19.Yüzyıl

Avrupa'nın sanayileşme sürecine eklenmesi 17.yy. da ticari kapitalizme eklenme sürecinde oluşmaya başlayan toplumsal yapı özelliklerinin daha da belirginleşmesine neden olmuştur. 18.yy.'dan 19.yy. a kadar şehir nüfusu artış göstermiş, ancak oransal olarak Türk nüfusunun artışı yabancılara göre daha az olmuştur. 19.yy. sonunda 200.000 sayısını geçen nüfusta Türk oranı çeşitli beyanlara göre %35'lere kadar inmişti . Bu da şehrin koloniyal yapısının gelişiminin bir göstergesiydi (Atay, 1991).

19.yy. sonlarına değin Osmanlı Türkleri sabit kapitalli tarıma bağımlı olmaları nedeni ile sosyal açıdan dışa açılmıyorlardı. Buna karşın ticaret yolu ile biriken kapital daha hızlı olduğu için azınlık zümreler sosyal refaha daha kolay ulaşıyordu. Yeni yatırımlara yönelim de bu nedenle daha çabuk ve yoğun olabiliyordu (Atay, 1991).

Ancak tüm yeni yatırımlara karşın üretim sektöründeki yatırımlar kapitalist üretim tarzına geçişi tam olarak sağlayamamıştır. İzmir'de dokuma sanayi yoğunlaşmış durumdadır, ancak geleneksel yöntemlerle üretim dışarıdan gelen ithal mal karşısında rekabete dayanamamıştır. Böylece sanayi sektöründe gelişme kaydedilememiştir. Ancak Barbaros'un (1999) belirttiği üzere buna rağmen 1913 ve 1915 yılları istatistiklerine göre kentte dokuma, gıda, deri, ağaç ürünleri, kimya, kağıt ürünleri ve madeni eşya sektörlerinde üretim yapılmaktadır ve üretim yapan firmaların %60'tan fazlası ağırlıkla Rum ve yabancılara aittir. Sanayi kuruluşları açısından oldukça yetersiz görünen Osmanlı imparatorluğunda İzmir, en çok sanayileşmiş kent konumundadır.

İzmir'in bu dönemdeki ticaret yapısının örgütlenmesi, kentin milliyete dayalı sınıfsal yapısı hakkında da ipuçları vermektedir.

İzmir'de büyük yabancı tüccarların ve onların ticarethanelerinin altında daha az örgütlenmiş, kendi hesabına çalışan Rum şirketçikler ortaya çıkmıştır. Bu devrede bağımsız olarak çalışan Müslüman Türk tüccarların sayısının son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Fakat ister büyük ister küçük ticarethaneler olsun bölgenin içerilerinde yersel yerleşmelerle temas kurmak için Türk müslüman aracılı seçtikleri, Müslüman olmayanların ise içerde ve yabancı memleketlerde kurdukları banka ve büyük şirket temasları ile şehirde asıl kontrol mevkilerini ele geçirdikleri görülmektedir (Kıray,1998,s.31).

Beyru'nun (1992) da belirttiği üzere Kemeraltı geleneksel çarşısında Türk'lerin çoğunlukta olduğu gibi bir izlenim oluşmuşsa da, aslında 19.yy. sonu, 20.yy. başlarında bu çarşıda da hakimiyet Rum, Ermeni ve Museviler'in elindedir.

19. yy. sonlarında Dünya ekonomisine eklemlenme sürecinde, Avrupa kentlerindeki nüfus artışına paralel olarak, İzmir'de mekansal organizasyondaki yeniliklerin yanı sıra, hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. 1894 yılında İzmir'in nüfusu 200.000' ulaşmıştır.

İzmir'in bu dönemde barındırdığı nüfus grubu etnik olarak bölünmüştür. Müslüman kesimden sonra en büyük yoğunluğu Yerli Rum Ortodokslar oluşturmaktadır. Diğer gruplar ise Yahudiler ve Ermenilerdir. Ancak bu dönemde artık İzmir kentinde dışa döntük ekonomik ilişkilere bağımlı olarak yeni bir işbölümü oluşmuş, yeni işbölümü sınıfsal ayrımı keskinleştirmiş, geçmişte milliyete ve etnik kimliklere bağımlı olan toplumsal ayrımın yanı sıra gelir grubuna, statüye dayanan bir sınıfsal ayrım mekana yansımıştır. Merkezin büyümesi faktörü ise gelir gruplarının kentte ki yeni yer seçimlerinde etkili olmuştur. Gelir gruplarının mekansal ayrımlaşması aşağıdaki gibidir.

Üst ve orta gelirli Rum mahalleleri - Punta'ya (Alsancak'ta doğu sahiline dayanmış) kaymış.

Orta ve düşük gelirli Rum mahalleleri- Basmane ve Tabakhane'yi aşarak Kemer'e kaymış. (Gaziler mahallesi)

Üst gelir grupları - Kordon, Cumhuriyet meydanı ve Kültürpark çevresine yerleşmiş.

Müslüman mahallelerini ise Merkezi iş alanı itmemiş ancak göç nedeniyle kaymalar başlamış.

Müslüman alt gelir grupları - İkiçeşmelik'ten yukarı Eşrefpaşa civarına yerleşmiş.

Orta Tabaka - Namazgah ve Tilkilik arkası, Mezarlıkbaşı. 1890'larda buraları göçmenlerce dolunca şehrin güneyine Yahudi mahallesini atlayarak Karantina ve Mezarlıklara yerleşmişler. İkiçeşmelik ve Keçeciler'deki Yahudi mahalleri ise Karataş'a taşınmıştır.

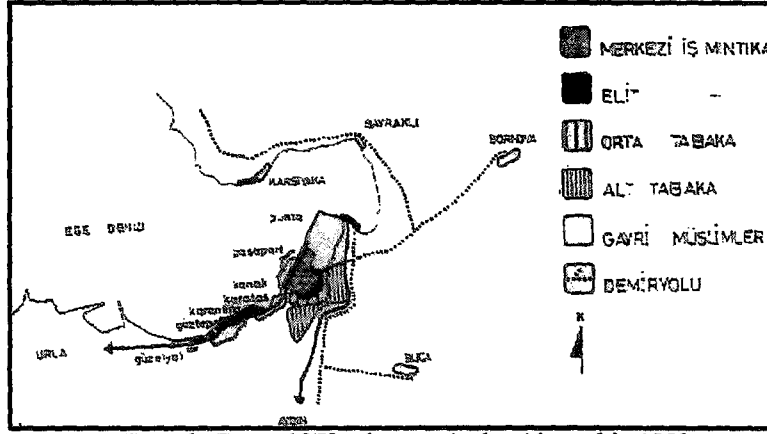
Müslüman ya da gayri Müslüm Zenginler - Göztepe ve Kokaryalı'da sahil şeridinde yalı ve bahçeli köşklere taşınmışlar.

Yabancı en üst tabaka - Banliyöleşme hareketini başlatmışlar. Demiryolu ağının kurulması ile Buca ve Bornova'da büyük bahçeli köşklere yerleşmişlerdir.

Denizyolu ve demiryolundaki gelişmeler ile Karşıyaka sahilinde de yerleşmeler başlamıştır.

Böylece 19.yy. da bir tür dışlanmışlık sürecinin Müslüman alt gelir grubu Türkler üzerinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu hem etnik kökene, hem de gelire dayalı bir dışlamadır. Alt gelir grubundaki Türk'ler hem ekonomik yaşamdan, hem de üst gelir

gruplarının sosyal yaşamından tüketim alanlarının da ayrılmasıyla dışlanmışlardır. Bu dönemde Kıray 'ın (1971) belirttiği üzere Frenk çarşısı diye bilinen çarşı, satın alma gücü olan Müslüman nüfusun, özellikle erkekleri, bu çarşığı hem perakende tüketim

Kaynak: Kıray,1972; aktaran:Aydar,Altınçekiç,1988

Şekil 6.2 19.yy. Toplumsal Yapı Analizi

malları, hem de eğlence ve diğer servisler için kullanmaktadır. Kadınlar ise daha seyrek olmakla birlikte erkek akrabalarıyla büyük mağazalara gelmekteydi.

6.2.3.Mekansal Yapı - 19. Yüzyıl

19.yy. da kentin kolonileşme sürecinin toplumsal ve ekonomik yapıda yarattığı değişikliklerin, yanı sıra mekansal yapıda da önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler çoğunlukla kentin yeni ekonomik sistemine uyum sağlamasını kolaylaştırma gibi rasyonellere dayanmaktadır.

Kent mekanında meydana gelen değişimlerin başında ulaşım ve alt yapı yatırımları gelmiştir. Tarım ürünlerinin ve maden zenginliklerinin ihracatının hızlı ve sorunsuz olması için dış kaynaklı sermayeler ile öncelikle bu sorunların üstesinden gelinmiştir.

Bu nedenle aşağıdaki yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

- İzmir limanının inşası 1868'de bitirilmiştir.
- İzmir-Aydın, İzmir-Kasaba demiryolu hatları inşa edilmiştir.

- Tarım ürünlerinin istasyonlara kolayca taşınmasını sağlamak için örgütlenmiş deve kervanları kurulmuştur.

"Böylece demiryolu, deve kervanları ulaşımı bütünleşerek 19.yy' ın ikinci yarısında bölgenin dışarıya dönüklüğünü ve dışa bağımlılığını maksimize eden temel olmaktadır" (Kıray,1998,s.27).

"İzmir'in bu gelişen yönlerinde ister Rum mahallelerinde olsun, ister Müslüman, yeni inşa edilen evler orta boy muhkem. Kargir yapılarıdır. Aslında bu özellikleri ile 17.yy. Kuzeybatı Avrupa toplumlarındaki "tüccar evlerine çok benzerlerdi. Fakat Buca ve Bornova'daki malikaneler bu tüccar evlerinden çok farklı ölçekte ve üslupta idi ve bunlarla kıyaslanamazdı. Eski İzmir seçkinlerinin Tilkilik civarındaki "konakları" da hem üslup hem de ölçek bakımından "tüccar evleri " değildi...İzmir 1890'larda konutları bakımından da çeşitli servet seviyesindeki bir tüccarlar şehri olduğunu gösteriyordu (Kıray,1998,s.56).

Dış ticaretteki artış kentin hinterlandına yönelik yatırımların yanı sıra daha kapsamlı örgütlenmeleri gerektirmiş, dolayısıyla yeni kurumların yerleşmesi ve artan ticaret kent merkezinin yapısını değiştirmiştir.

- Bu dönemde 18.yy hanlarından farklı yapılarda sadece malların depolanıp, tasniflerinin ve teşhirlerinin yapıldığı hanlar inşa edilmiştir. 19.yy.sonunda ise bu hanlardan da farklı olarak incir,üzüm, tütün gibi malların depolanıp, işleneceği bir mal üstünde uzmanlaşan hanlar inşa edilmiştir.

- Modern anlamda otel kurumu ortaya çıkmış,
- Bankalar, şirketler, postaneler ve borsa kurulmuş,
- Yazıhaneler oluşmaya başlamıştır.
- Merkezi iş alanının genişlemesi konsoloslukların daha kuzeye kaymasına neden olmuştur. Kuzeye doğru olan gelişme yanına lüks otelleri de çekmiştir.

- Perakende satışın iki farklı niteliğe bürünmesi, iki türde perakende satış alanının oluşmasına neden olmuştur. Daha az satın alma gücündekiler için Anafartalar caddesi ve çevresi için uygun olurken, daha fazla satın alma

güçündekiler Kordon ve Yeni hanların arkasında ki "Frenk mahallesi" olarak anılan bölgeyi tercih etmişlerdir. Burada hem gelire, hem de etnik gruba göre ayırım söz konusu olmuştur (Kıray,1998).

Bu yüzyılı diğer yüzyıllardan ayıran özellik kentin dış kesimlerinde yeni yerleşim alanlarının oluşturulmaya başlamasıydı. Artık ticari ilişkileri yürüten yabancılar kentin dışında Buca, Bornova, Karşıyaka gibi yerlere yerleşme talebi geliştirmişlerdir. "Osmanlı'da ilk kez merkez- çevre (çalışma ve oturma bölgeleri) alanları ayrılmıştır. Avrupa tipi bir yaşam kalitesinin göstergesi olarak bu veriler mekansal ölçekte Avrupa kapitalizmi ile bütünleşme çabalarının başarısını vermektedir " (Barbaros, 1999).

19. yy.'ın ikinci yarısı kent mekanında önemli değişikliklere neden olmuştur ve değişikliklerin hemen hemen hepsi, kentin yeni dış ticaret ilişkilerine uygun olarak gerçekleşmiştir. Kentte pekçok yatırım gerçekleştirilmiştir ancak bu yatırımların hepsi yabancı sermayenin işlerliğinin kolaylıklar getirmek içindir.

6.3. 20.yy'ın İlk Yarısında İzmir'de Ekonomik, Toplumsal ve Mekansal Dönüşüm

İzmir'de ticaret ve sanayi alanında özellikle 18.yy'ın . ikinci yarısından sonra 19.yy. başlarına kadar oldukça başarılı bir dönem yaşanmıştır. Ancak bu başarı azınlıkların ve yabancıların başarısı ile sınırlı kalmıştır. Bu kesimin 1920'li yıllarda ülkeyi terk etmeleriyle birlikte özellikle sanayi kesiminde ciddi bir boşluk doğmuştur. Savaş sonrası sanayileşmeyi sağlayacak yeterli sermaye birikimi ve rekabet koşullarında deneyimli bir sınıf yapısı kalmamıştır (Barbaros, 1999).

Milli mücadele yıllarında artık İzmir koloniyal yapısından ayrılmaya başlamıştır. Atay'ın belirttiği üzere yangın İzmir'in koloniyal yapısını da beraberinde götürmüştür.

"17.Yy. 'ın koloni şehri İzmir 19.yy.'ın sonlarında koloniyal yapı dışına taşmıştı. Zira bu dönemde art bölge kontrolü ile sanayileşme olgusu da gelişmişti.

Tek eksiği idari yapıdaki noksanı idi. 1923 sonrası idari yapıda görülen hiyerarşi hukuk düzenlemesini oluşturmuştu“ (Atay, 1991).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye yeni bir yapılanma içerisine girmiştir. Bu yeni yapılanmanın direklerini oluşturan kentlerden biri de İzmir olmuştur. Kolonyal yapıdan kurtulan İzmir'de kalkınma hareketlerinin başlangıcı olarak tanımlayabileceğimiz 1. İktisat kongresi düzenlenmiştir. Daha sonra ki yıllarda ise üretim yapısı tüm yurttaki olduğu gibi İzmir'de de kurumlaşmalar yoluyla örgütlü hale getirilmeye çalışılmıştır. Böylece Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte İzmir'de Türkiye geneline uyumlu bir yapılanma içerisine girmiştir. Bu yönetsel, ekonomik, sosyal ve mekansal içerikli ve tam anlamıyla tüm gelişmiş dünya'da benimsenmiş olan modernist gelişim felsefesine uygun bir yapılanmadır.

6.3.1. İzmir'de Ekonomik Yapılanma

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte tüm ülkede sanayileşmeye dayalı gelişme politikası belirlenmiştir. Bu politika gereğince dönem içerisinde sanayi yatırımları teşvik almıştır, bu nedenle de kentte sanayiye dayalı bir gelişme gözlenmiştir.

Altınçekiç 1980 'li yıllara kadar İzmir'in sanayileşme sürecinde iki atılım dönemi tanımlamaktadır. Bunlardan birincisi, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1929-35 yılları arasında gelişen devletçilik yıllarıdır. İkinci atılım dönemi ise 1972-77 yılları arasındaki ithal ikameci politikalar sürecinde oluşmuştur (Altınçekiç, 1999).

1927 Sanayi sayımı sonuçlarına göre Türkiye'de ki toplam 65 bin 245 işyerinin %13'ü, İstanbul'da, %5.4'ü İzmir'de, %5'i Bursa'da, %4'ü Balıkesir'de idi. 1932'de Teşviki Sanayi kanununun çıkması ile bu kanundan yararlananlar yerli ve yabancı kuruluşlar oldu. 1417 işletmenin %31'i İstanbul'da, %12.5'u İzmir'deydi (Sönmez,1996,s.14).

Kısacası, İzmir ülke genelindeki ekonomik gelişme eğilimlerine uygun bir profil çizmektedir. Azınlıkların ve yabancılardan kentten ayrılmasıyla bir ticaret kenti görünümünü zayıflayan kent sanayileşme hedefleri doğrultusunda bir gelişim çizgisi yakalamaya çalışmaktadır bu dönemde.

6.3.2. 20. yy. 'ın İlk Yarısında Kentin Toplumsal Yapı Profili

Yukarıda da belirtildiği gibi kentte yer alan farklı etnik grupların ve yabancılardan savaş sonrasında kenti terk etmesiyle özellikle ticaret kesiminde büyük bir boşluk doğmuştur. Ancak bu kesimlerin yerini zaman içinde kentin üst ve orta gelir grupları almaya başlamıştır. Kent mekanında farklı toplumsal sınıfların yer seçimleri 18 ve 19.yy.'daki yer seçim eğilimlerine benzer bir yapı sergilemiştir. . Eskiden yabancılardan oturduğu Alsancak ve kıyı kesimlerine üst gelir grupları yerleşme eğilimi gösterirken, Kadifekale etekleri ile Kemeraltı çarşısı arasında kalan kısımlara orta ve alt gelir grupları yerleşmiştir. Bu arada geçmişte yabancılardan banliyöleri olan Buca, Bornova ve yazlık konutların bulunduğu Karşıyaka orta ve orta üst gelir gruplarının yerleştiği semtler haline gelmiştir.

Kentte toplumsal sınıfların ayrışması açısından önemli bir başka olgu gecekondulaşma sürecinin başlamış olmasıdır. Bu kırsal bölgelerden kentlere doğru olan bir göç değildir. Savaş sonrasında başka kentler gibi İzmir'de pekçok göçmene ev sahipliği yapmıştır.

“İzmir'e gelen göçerler, geçimlik tarımla uğraştıklarından kentsel işbölümünde kendilerine uygun bir yer edinememişlerdir. Boşalmış konut alanlarının rantını karşılayamayan bu grup, kentin belirli bölgelerinde konut alanları veya gecekondular oluşturarak sorunlarını çözmeye çalışmışlardır “ (Aydar, Altınçekiç, 1988,s. 22).

Bu dönemde oluşan gecekondular alanları şöyledir:

1928 -1935 yılları arasında oluşan mahalleler: 1.Kadriye, Yeni, İstiklal, Zeytinlik, Yeşildere, Cumhuriyet mah.

1942 - 1950 yılları arasında oluşan mahalleler: Gürçeşme, Kadifekale, Boğaziçi, Gültepe, Ferahlı (Aydar, Altınçekiç, s.22).

Sonuç olarak , bu dönemde ülke bütünündeki ekonomik, idari, ve sosyal yapılanma sürecine uyum sağlayan bir kenttir İzmir. Bu doğrultuda 20. Yy.'ın ilk yarısı kentte önemli nüfus hareketlerine sahne olurken, ekonomik anlamda ki hedefler doğrultusunda gelişme eğilimi içerisine girilmiştir. Ancak dünya ekonomik bunalımı ve ikinci dünya savaşından tüm Türkiye gibi İzmir kenti de etkilenmiştir.

6.3.3. Modern Kentin Oluşumu

Yapılanma süreci kentin mekanında da önemli değişikliklere neden olacak planlama sürecini başlatmıştır. Kent artık modernist anlamda planlamaya sahne olmuştur. 1922 yangınından sonra kent ciddi biçimde hasar gördüğü için planlanması uygun görülmüştür ve kentin ilk plan 1925 yılında Rene Dange tarafından hazırlanmıştır. Planın özellikleri kısaca şöyledir;

- Kent konut, sanayi ve ticaret bölgelerine ayrılmıştır.
- Birbirini dik kesen yollar ve simetrik planlı meydanlar,
- Yangın yerleri düzenlenmesi ve geniş bulvarlar açılması,
- Bu bulvarlar ile Alsancak ile Kent merkezi arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi,
- Bugünkü Alsancak limanının oluşturulması,
- Alsancak limanını Alsancak garına bağlayan özel bir demiryolu,
- Gazi meydanından, Alsancak'a kadar elektrikli tramvay hattı kurularak kent içi ulaşımın rahatlatılması
- Kültüpark'ın oluşturulması önerilmiştir (Karadağ, 2000).

Bu önerilerin hepsi de gerçekleşmiş ve kentin gelecek yaklaşık 50 yılının yapısı belirlenmiş olmuştur. "Dönemin Fransız merkezîyetçi temsil şemasını öngören bu doku, büyük bulvar ve bunları birbirine bağlayan büyük meydanları, geniş kamu

mekanlarıyla yeni ve farklı bir prestij alan yaratmıştır. ... Plan oluşması istenen yeni bir toplum yapısı ve yaşam biçimini tariflemektedir" (DEÜ, s. 15).

Daha sonra 1940'lı yıllarda Dange planı yetersiz kalmış, kentin bütününe yönelik bir plan gereksinimi ortaya çıkmıştır. Le Corbusier'den bu dönemde kent bütününe yönelik bir plan yapması istenmiş, ancak bu planda Dange planı gibi parçacı yaklaşımlarıyla kentin gerçek gelişme dinamiklerine uyum sağlayamamıştır.

6.3.4. Yerel Ekonominin Yansıması Olarak Kent Merkezi Yapısı 1923- 1950

Bu dönemde Kıray'ın (1998) belirttiği üzere henüz kent merkezinde ihtisaslaşmış bir arazi kullanım türü bulunmamaktadır. Yabancı büyük şirketler Alsancak'ın yanmamış kısımlarına yerleşmişlerdir. Atatürk caddesi ve Cumhuriyet caddelerinde ise hanların (ofis binları) inşası söz konusudur. Ancak büro mekanı yine oldukça azdır. Depolama gibi büyük alan kaplayan kullanışlar artık kent dışına kaçmaya başlamıştır. Perakende ticaret, toptancılar çeşitli zanaat ve servislerin arazi kullanışları eski iş merkezinde karışmış durumdadır. Kısacası, henüz yerel ekonominin tam olarak gelişmediği İzmir kentinde merkezin yapısı da herhangi bir ihtisaslaşmayı yansıtmamaktadır.

6.4. Liberal Ekonomi Politikaları, İzmir'e Göç ve Planlama

1950'li yıllarda liberal ekonomi politikalarının benimsenmesi ile 1930'lı yılların "devletçi" politikalarından kopuş söz konusu olmuştur. Artık yatırım tercihleri özel sektöre bırakılmıştır. Böylece İstanbul'a Anadolu'da biriken sermaye yatırım yapmak üzere gelmeye başlamıştır, ancak "İzmir'in Müslüman Türk tüccarı uzun süre İzmir'de kalmayı ve sanayisini de o bölgenin avantajlarını dikkate alarak orada kurmayı tercih etti" (Sönmez, 1996,s.20). Dolayısıyla, İstanbul tüm Anadolu'nun yatırımlarını çekerek kutuplaşmaya başlamıştır. Ancak İzmir'in tüccarları uzun süre İzmir'de kalmayı tercih ettikleri için İzmir'de ülke içindeki diğer bir çekim noktası özelliğini taşımıştır. Bu tercihler aslında kentlerin 17.yy.'dan itibaren geçirmiş oldukları ulusal ve

uluslararası ekonomik ilişki biçimlerinin bir sonucudur. Bu nedenle 1950 sayımlarında da görüleceği üzere İzmir katma değer açısından İstanbul'u takip etmektedir.

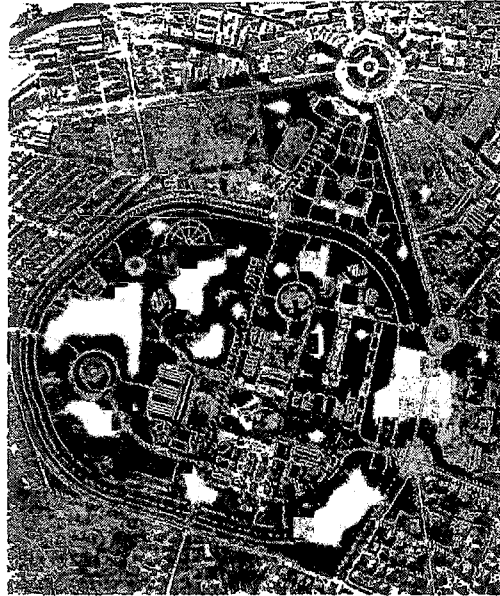
1950 yılı katma değerleri

İstanbul	%30
İzmir	%14.3
Ankara	%4.8

(Sönmez, 1996)

Bu üç büyük ilde sermaye birikimini hazırlayan koşullar şunlardır:

- Büyük kentlerin alt yapı olanaklarının gelişmesi
- Göç nedeniyle il nüfuslarındaki hızlı artışlar (gelişen sanayi ve inşaat faaliyetleri için büyük bir işgücü kitlesi yaratıldı + tarımda yaratılan makinalaşma)
- Dış ticaret rejiminin değişmesi
- Yabancı sermaye girişi mali kesimdeki gelişmeler (özellikle merkezi İstanbul'da olma pekçok özel banka kuruldu.)
- İl içi yolların ve çevre illerle olan karayolu bağlantıları.
- Rıhtımlar
- Depolar, antrepolar
- Alt yapı olanaklarının artışı
- Kent içi toplu taşımın gelişmesi
- Konut alanlarının düzenlenmesi (Sönmez,1996,s.21)

Kaynak: İzmir Belediyesi, 1951

Şekil 6.3 Planlı Kent İzmir – 1950

“Devletçilik” politikalarından kopuş sermayenin büyük kentlerde yığılma göstermesine neden olurken, tarım politikalarında değişim yaşanması büyük kentlere doğru olan yığılmada başka bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur.

Yeni kalkınma politikalarına göre artık tarımın sanayileşmesi gündeme gelmiştir, Dış kaynaklı yardımlarla desteklenen bu süreç İzmir’de de yansımalarını bulmuştur. “Özellikle yabancı sermaye girişi konusunda sağlanan teşviklerin, kente yansıyan önemli sonuçları vardı. Marshall planı ile kullanılan kredilerin de önemli bir kısmı kente aktarılmıştı. Bu yolla bir çimento ve bir çırçır fabrikası kuruldu. Türkiye Sınai kalkınma Bankası’nın onayladığı 420 projeden 39’u İzmir’de idi “ (DEU, 1996,s.22).

“Türkiye genelinin tersine, İzmir’deki tarım dışı sektörlerde çalışma oranı 1955 yılı için %42.2 idi ve bu oran Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı bir değeri ifade ediyordu. Toplam sektörler içinde imalat sektörünün oranı ise yine Türkiye’nin iki katı olacak biçimde %12.5 olarak gözüküyordu. Özetle, 1950’li yıllarla başlayan yapısal dönüşüme eklemlenme açısından, kentin ekonomik tablosu oldukça kolaylaştırıcı sonuçlar sunmaktaydı” (DEU,1996, s. 22).

Böylece kent 1950’li yıllardan itibaren ülke genelindeki ekonomik gelişme eğilimlerine uygun bir tablo çizerek İstanbul’dan sonra gelen bir kutup kent olma özelliğini taşımaya başlamıştı. Bütün bu ekonomik ilişkiler sistemi içinde tarımda mekanizasyona geçilmesi ile kırm itici ve kentin iş olanakları ve pekçok diğer çekici faktörünün etkisiyle İzmir kırsal bölgelerden göç almaya başladı.

Bu gelişmeler kentte iki tür sorun ortaya çıkarmıştı.

- Kentin çeperlerinde sanayi yatırımları gerçekleştirilmeye başladı.
- Kente yönelik göçün sonucunda konut sunumunun yetersizliği merkez çevresinde gecekondü türü yerleşmeleri ortaya çıkardı.

Bu hızlı gelişmeler kent bütünü'nün yeniden planlanmasını gerekli kıldı. 1951 yılında bir yarışmanın sonucunda kabul edilen Aru planı pekçok plan değişikliğine konu olmuştu, bu nedenle 1959 sonlarında tekrar bir planlama çalışması gerçekleştirildi. Bodmer tarafından gerçekleştirilen planda konut ve gecekondulaşma sorularına yönelik çözüm arayışları vardı, ve her iki planda kentin gelişme akslarını belirlemişlerdi. Kent bu planların belirlediği gelişme aksları boyunca bir gelişme sergiledi. Ayrıca Aru planında “ Alsancak limanının geliştirilmesi, Konak meydanının yönetsel, ticari ve kültürel bir merkez olarak tariflenmesi biçimindeki kararlar da, merkezin hakim rolünü güçlendiren bir hedef çerçevesinin sonuçları olarak okunabilir “ (DEU, 1996,s. 24).

Ancak tüm planlama çalışmaları kentte gecekondulu türü yerleşmelerin oluşmasına engel olamadı. “İzmir’de 195-60 arasında yaklaşık 10 yeni gecekondulu bölgesinin oluştuğu diğerlerinin ise yoğunluk artışı gösterdiği saptanmıştır. Bu dönemde gelişen gecekondulu alanları şunlardır: Çiçek, Bayraklı, Aziziye, Yeşilyurt, Üçkuyular, İmariye, Çay, Cennetoğlu ve Vezirağa” (Aydar, Altınçekiç,1988,s. 25,26).

“1950 yılının başlarında İzmir kentinde nüfus miktarı ve yoğunluğu bakımından en kalabalık alanlar, kent merkezi (o dönemde Alsancak - Karantina arası), Kadifekale yamaçlarıdır. Nitekim, Karantina, Göztepe, Güzelyalı , Kültür mah. Alsancak ve Karşıyaka gibi yoğun yerleşime sahne olan yerlerde hektar başına 100 kişi düştüğü tesbit edilmiştir. Bu rakam Karataş, Beştepeler ve Kadifekale’yi çevreleyen ve limana kadar inen mahallelerde 400’ü bulmaktadır “ (Canpolat, 1953: aktaran: Karadağ, 1999,s. 97)

6.5. İthal İkameci Sanayileşme Sürecinde İzmir’de Toplumsal ve Kentsel Yapı

1960’lı yıllardan itibaren ülkede dayanıklı tüketim malı üretim modeline geçiş yapılarak ithal ikameci sanayileşme modeli tercihi gelişmiştir. Ülkedeki istikrarlı ortama bağlı olarak yabancı sermaye girişinin de hızlandığı bu dönemde yatırımlar yine anakentlere yönelmiştir. Bu dönemde de İzmir yatırımlar açısından İstanbul’u takip eden bir kenttir. Bu nedenle İzmir’de 1950’lerde başlayan kentleşme hareketleri 1960’lardan itibaren hızlanarak devam etmiş, kentin mekansal ve toplumsal yapısında önemli izler bırakmıştır.

6.5.1.Ekonomik Yapılanma

1960'lı yıllarda sanayileşme sürecini ivmelendiren faktörlerin başında yabancı sermaye teşviklerinden İzmir'in büyük pay alması oldu. İzmir'de ciddi kamu yatırımları gerçekleştirildi. (Altınçekiç, 1998, s. 137) Sanayinin gelişimine yönelik elverişli koşullar altında İstanbul'da dayanıklı tüketim malına dönük üretime geçilirken İzmir'de dayanıksız tüketim malı üretimi yapılıyordu. 1972-1977 yılları arasındaki sanayileşme açısından bir atılım dönemi daha yaşanıyordu. İthal ikameci politikalar süreci ağırlıklı kamu kesimi açısından bağlayıcı, özel kesim açısından teşvik edici nitelikli olarak öne çıkmıştır (Altınçekiç, 1999).

Ege bölgesi ve İzmir'de gerçekleştirilen kamu yatırımları dönemine kadar , üretim ve katma değerde ağırlık, özel sektöre dayalı tüketim malları grubundadır. Ancak 1970'li yılların sonuna gelindiğinde, kamunun yatırımları sonucunda ara malı grubu belirgin bir farkla temel sektör haline gelmiş ve ara malı grubunda üretim yapan kamu iş yerleri, hem gerçekleştirdikleri üretimin çıktı niteliği dolayısıyla, hem de üretimin iç pazara dayalı çapı açısından bölgenin ve kentin üretim yapısını da belirlemiştir. Tüm bu gelişmelere 1970-80 döneminde imalat sanayi, oldukça çeşitlenmiş bir sektörel yapılanma gösterir durumdadır ve bu tür bir yapı; İzmir imalat sanayinin geleceği açısından önemli bir potansiyele işaret etmektedir. 1980'li yıllara gelindiğinde bölge ve kent ekonomisinin sunduğu tablo gerek Ege bölgesi gerekse İzmir metropolünün ülkesel ölçekte önemli bir sanayi odağı olduğu yönündedir (Altınçekiç,1999) .

Özellikle 1970 ve 1980 yılları arasında imalat sanayi artık çok çeşitlenmiş bir yapıdadır. Ülke genelindeki gelişmelere uyumlu olarak tarım, inşaat ve hizmetler sektörlerinde gelişme olmuş, geleneksel sektörler olan gıda, tütün, dokuma geleneksel konumlarını korumuşlar, metal ve kimya sanayinde ise güçlenme yaşamıştır.

6.5.2. Yerel Ekonomi

Her ne kadar kentte 1950'lerden sonra sanayileşmeye yönelik olarak önemli ölçüde kamu yatırımı ve özel yatırım gerçekleştirilmiş ise de yerel ekonominin göstergesi olan kent merkezinin yapısı örgütlü kapitalist ilişkilerin oluşturulamadığını göstermektedir. Bunda önemli bir payda bu yıllarda kırsal alanlardan kentsel alanlara yaşanan göç miktarıdır. Her ne kadar İstanbul gibi İzmir'de sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde gelişmelere sahne olmuşlar ise de bu sektörlerdeki gelişmeler göç eden nüfusları emecek kapasitede değildir. Ayrıca göç ederek kente yerleşen nüfus gruplarının vasıfsız işçi özelliği taşıyor olması pekçoğunu formel piyasadan enformel işgücü olanaklarına doğru çekmiştir.

Bu nedenle İzmir kent merkezi 1960'lı yıllarda 3 farklı yapıyı içinde barındıran bir biçimde gelişme göstermiştir. Merkez işportacı, esnaf ve örgütlü sanayici veya tüccardan oluşmaktadır.

1. İşportacılar yada Ayak Satıcıları

Bunlar mekanları olmayan satıcılardır. Hem satış, hem de tamirat yaparlar. İzmir'de Anafartlar caddesi başta olmak üzere bütün perakende ticaret sokaklarında, Basmahane'den Kemer'e giden yol üzerinde sayısız işportacı görülür. Sayıları göç hareketleri ile artmıştır. "Bu cins minik ticaret sadece tarım -sanayi ilişkileri düzenli gelişmeyen bir bölge şehir bütünleşmesi içinde ortaya çıkmıştır. Bir türlü düzensizlik işareti olan bu ticaretin kendisi de düzensizdir." (Kıray, 1998,s.73,74)

"Bazı işportacılar, bir derece daha yerleşmiş olan esnaf derneklerine kaydolup belirli bir yerde yerleşme çabası da göstermektedirler. Örneğin tuhaftıye eşyası satan bazı işportacılar yeniden tanzim edilen Arap hanında sabit dükkan sahibi olup esnaf derneğine kaydolmayı başarmışlardır. Bunlar bir cins "geçiş" grubudur" (Kıray,1998,s. 75).

Kıray'ın (1998) belirttiği üzere yönetimlerin de seyyar satıcıları bir araya getirme, örgütlenme gibi girişimleri olmuştur. 1960'ların başında Salepçioğlu hanı Vakıflar'dan kiralanarak geniş avlusuna 500'e yakın küçük dükkan yapılmıştır. Ancak zamanla müşteri gelmediği için birer, ikişer yollara dökülmüşlerdir. "Bunları üretime katkıları çok düşük olan kırsal bölgelerden şehre taşınmış gizli işsizler olarak kabul etmek gerekir" (Kıray, 1998, s. 76).

Modernist gelişim çizgisine göre örgütlü bir kent modelinde seyyar satıcılık gibi bir örgütsüz sektörün yeri yoktur ve bu eleştiriler aynı zamanda geleceğe ilişkin umutları taşımaktadır. Gelecekte kent kapitalist üretim süreçlerine tam olarak uyum sağladığında bu düzensiz yapıdan kurtulma ümidi doğabilecektir. Ancak Eckstein Meksika'da yapmış olduğu çalışma'da seyyar satıcılığı geliştirmekte olan ülkelerin meşru bir sektörü olarak nitelenmektedir. Bu ülkede yapılan araştırmada bu sektör içerisinde yer almayı başaranlar kentte ayakta kalmayı başaranlar, yani yerel ekonomiye entegre olmuş olanlar olarak yorumlanmaktadır.

21. yy. a girdiğimiz şu günlerde artık kente ve kentlilere bakış açısı modernist paradigmanın sınırlarını aşmıştır. Çünkü kente ve kentliye ilişkin gerçeklikler bu sınırların aşılmasını gerekli kılmıştır.

2. Esnaflar

1960'lı yıllarda tanımlanan kent esnafı 19.yy. esnafından farklıdır. Bu dönemde kent merkezinde toptan ticaret, perakende ticaret ve küçük imalat ile uğraşan bir esnaf grubu oluşmuştur. Bu grup kendilerinden işveren, patron bazen de işçi olarak söz etmektedirler. Aralarında mal alışverişlerinden kaynaklanan çok sıkı ilişkileri mevcuttur.

"İmalatçı toptancının fiyatlarına direnme göstermek isterse, gündelik çalışanların direniş tabiri kullanılır, greve gitmekten söz edilir" (Kıray, 1998, s. 77).

Esnaf faaliyetleri dağınık ve farklılaşmamıştır. Üretim biçimi eski zanaatkar üretim biçimi de değildir. Dolayısıyla, esnaf kesimi çelişki içindedir. Greve gidip hak alma ile büyük imalatçı olma çelişkisini yaşarlar. İkinci bir çelişkiyi ise büyük imalatçı kesim ile yaşarlar. İhtisaslaşmış tüccar ve imalatçıların fabrikatörün çıkarları birbirine ters düşer. 1960'ların sonunda İzmir'de hakim üretim çevresi bunlardır. 1965'te toplam katma değere organize sanayinin katkıları %70, küçük imalatın ise %60'dır. Halbuki küçük imalatçı çalışanların toplam içindeki payı %60 kadardır (Kıray, 1998, s.78,79).

3. Ticaret ve Sanayi Odalarına Kayıtlı Kurumlar

Ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı olanlar her ne kadar örgütlü bir tüccar yada sanayici sınıfını oluşturuyor gibi gözükseler de tüccarların 1/4'ü esnaf ve 1/2'si de küçük imalatçıdır (Kıray, 1998, s.79).

6.5.3. Kentleşme Yapısı ve Planlama

1960'lı yıllardan itibaren kentin değişen ekonomik yapısı kentleşme hızı ve kentin sektörel ve mekansal dönüşümler açısından yeni bir süreç içerisine girdiğini göstermiştir. Kent hem kendi gelişme dinamiklerine bağlı olarak, hem de dış faktörler nedeniyle yeni bir mekansal yapıya bürünmeye başlamıştır. Bu dinamikler ve faktörler şöyledir:

- Değişen tarım politikalarının bir sonucu olarak kent önemli miktarlarda göç almaya başlamıştır. Göç beraberinde gecekondulaşma sürecini ortaya çıkarmıştır.
- Sanayileşmenin hızlandığı bu dönemde kent çeperinde yeni sanayi işletmeleri oluşmuştur. Kent desantralizasyon süreci içerisine girmiştir.
- Göç eden nüfusun tümü büyük sanayi işletmeleri içinde yer alamamış, kent merkezinde ise bu dönemde küçük ölçekli üretim biçimleri gelişmiş, bu gruplar kent merkezinde oluşan küçük ölçekli işletmelerde, yada marjinal sektör olarak tanımlanan seyyar satıcılık gibi alanlarda çalışmaya başlamışlardır.

Kentin çeperlerine doğru gelişme eğilimi içerisinde girdiği bu dönemde İzmir Belediyesi Mücavir alanı belirlenir ve İzmir Nazım Plan Bürosunca kentin Nazım Plan Çalışmaları gerçekleştirilmeye başlanır. İlk Nazım Plan çalışmasına 1972 tarihidir. Böylece kentin planı çevre belediyelerdeki gelişmeleri kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Merkezde yer alan küçük üretim birimlerinin de kentin çeperlerine kaydırılması kararı üretilmiştir. Ancak 1978 yılında revize edilen plan kamu kaynaklarının yetersizliği nedeniyle uygulamaya geçememiş, önemli kamu yatırımları gerçekleştirilememiştir.

6.5.3.1.Göç ve Gecekdulaşma

İzmir kenti 1950'li yıllardan itibaren yoğun göç hareketlerine sahne olmuştur. İzmir'de il dışı doğumlar özellikle 1950'li yıllardan itibaren artış göstermiştir. (Bkz. Tablo:6.1) Ayrıca Peker vd.'nin belirttiği üzere bu yıllarda İzmir, türdeşlikten uzaklaşma konusunda İstanbul'dan sonra en yüksek değeri almıştır.

Tablo:6.1	İzmir'de İl Dışı Doğumların Tüm Nüfusa Oranı
1950	% 27.7
1965	% 35
1980	% 42

Kaynak: Peker, Önen, Balkız, 1997,s. 42

Tümertekin'e (1977) göre, "İzmir'e göç veren illerin büyük çoğunluğunu 1960-65 yıllarına kadar Konya ve Erzurum dışında Ege bölgesi yerleşmeleri oluşturmaktadır. 1965 yılından sonra başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi illerinden olmak üzere bu kente gelenlerin sayısı büyük ölçüde artmıştır (Sevgi, 1988,s. 154).

İzmir'e net göç hızı 1975-1980 arasında %73.75 oranındadır ve kentin aldığı net göç miktarı bu dönemde 119.896 kişidir (Demirci, Sunar, 1998,s. 125).

İzmir "in birinci çemberindeki Afyon, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Manisa, Muğla, Uşak illerinden aldığı göç miktarları ise 1980'den sonra düşme göstermiştir. 1980'de bu iller doğumların oranı toplam nüfus içinde %12 iken, 1990'da bu iller doğumlu ve İzmir'de yaşayanların oranı % 10'a düşmüştür. (Peker, Önen, Balkız, 1997,s. 42) 1980'li yıllara kadar İzmir kenti yakın çevresindeki, özellikle Ege bölgesindeki diğer yerleşmeler açısından bir çekim merkezi konumundayken, bu illerin kendileri göçü engelleyen kentler durumuna gelmişlerdir.

İzmir kentine yönelik yoğun göç hareketleri olmuş, ancak bu hareketler karşısında konut sunumu yetersiz kalmış ve önce kentin çeperindeki kentin hemen bitişiğindeki boşluklar gecekonducular tarafından işgal edilmiş, daha sonra kentin dış çeperlerine doğru yayılma eğilimi içerisine girmişlerdir.

6.5.3.2.Kent Merkezinin ve Merkezi Geçiş Alanının Değişen Yapısı - 1960'lı Yıllar

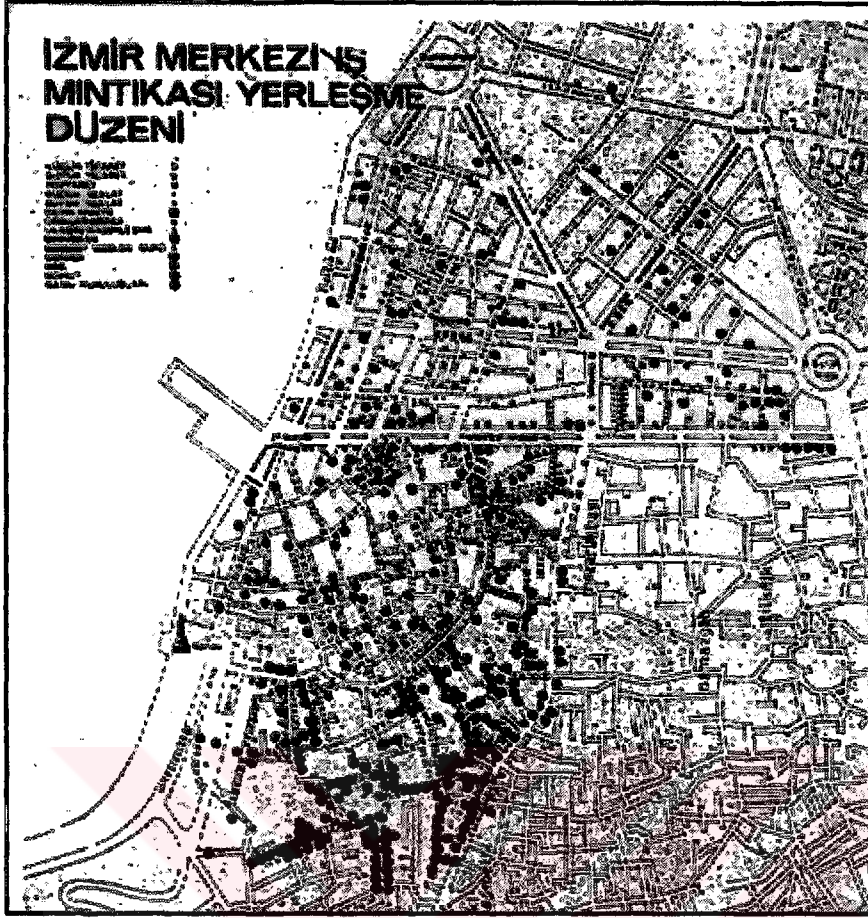
1960'lardan sonra kent bütünündeki sanayileşmeye paralel olarak kentsel ekonomik işlevlerde de gelişme olmuştur. Artık banka, borsa, ticaret ve sanayi odaları gibi hizmet kullanımlarında ihtisaslaşma özel bölgelerde yer seçme eğilimi oluşmuştur. Perakende ticarete ise tabakalaşmaya ve cinslerine göre henüz bir ayırım oluşmamıştır. Bu alanda örgütlenme yoktur ve işgal edilen mekanlar çok küçüktür. Yalnızca Alsancak Gündoğdu civarında bir alt merkezleşme söz konusudur.

1890'ların Sivrihisaryan mağazası ya da İsveç firması Orozdibak gibi çok yönlü tam örgütlü bir perakende satış belirmediği küçük dükkanlar mekan olarak kafi gelmekte, binalar bir yada birbuçuk katlı olduğu için bu çevreye başka örgüt gelememekte ve harap binalar öylece sürüp gitmektedir. Bunun zaman içindeki nedeni de 19. Yy. da ödeme gücü büyük örgütlü işyerleri ,daha önce sözümü ettiğimiz çift yapı yüzünden merkezin bir başka yerine yerleşmiş, sonra da İzmir'in özel tarihi içerisinde 1922 'de tamamen yanmış olmasıdır. Şimdi ise gelişmenin rakas hareketleri yaptığı bir devrde yeni bir grup müşteriyi çekmek

demek olacak yer değiştirmeyi göze alamamakta ve bütün Anafartalar caddesi perakende satış mntıkasındaki binalar bir anakronizm olarak ortada durmaktadır. Buna da geri kalmış memleketlere has çöküntü yada duraklama mntıkası denilebilir (Kıray, 1998,s. 94).

Toptancılar merkezde daha ayrışmış durumdadırlar, küçük imalat ise belirli bir mekana yerleşmemekte, köhne binaları işgal etmektedir (Kıray ,1998). Kuzeyde üst gelir grubuna yönelik oteller yer seçip yine üst gelir grubu konut alanlarına geçişi sağlamaktadır. Buna karşın Basmane ve Anafartalar caddesi ucunda güneye doğru eski konakların ucuz oteller haline gelmesi söz konusudur.

Atay'a (2001) göre bu dönemde merkezi geçiş alanında toplumsal dönüşümlerin oluşumunu nedenleyen bir faktör daha vardır. Bu da 1949 yılında İsrail devletinin kurulması ile birlikte önemli miktarda Yahudi'nin yaşadıkları bölgeyi terk ederek İsrail'e göç etmeleridir. Böylece merkezi çevreleyen konut alanlarında boş konut stoğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1950'li yıllarda oluşan ve el değiştirmelere uğrayan boş yapı stoğu, merkezi çevreleyen konut alanlarında toplumsal dönüşümleri ivmelendiren önemli bir faktördür.

Kaynak: Kıray, 1998

Şekil 6. 3 İzmir Kent Merkezi – 1968

Merkezi geçiş alanları ise çöküntü alanına dönüşme eğilimi taşımaktadırlar. İmalat, ticaret ve konut fonksiyonlarının karışması bu bölgedeki konut alanlarının çöküntü bölgesine dönüşmesine neden olmuştur (Kıray, 1998).

Kıscası, 1960'lı yıllarda kentin gelişen ekonomik yapısı merkezde yeni oluşumların işaretlerini vermeye başlamıştır. Her ne kadar merkez yine de örgütlenmemiş bir kentin görünümünü verse de, kentte bazı sektörler açısından ihtisaslaşma söz konusu olmuştur. Toptancılar merkezde belli bölgelerde yoğunlaşma gösterirken, banka borsa gibi hizmetler merkezin kuzey uzantısında yer seçme eğilimi içerisine girmişlerdir. Bu yıllarda merkezde ve merkezi geçiş bölgesinde ortaya çıkan bir başka olgu ise üst gelir grubunun ve alt gelir grubunun otel kullanımlarının da ayrılmış olmasıdır. Bu kullanımlar aynı zamanda ayrılan konut alanlarına benzer bir yapı sergilemişlerdir.

Bu dönemde kent merkezinde ve geçiş alanında meydana gelene dönüşümler aslında yine 19.yy. da oluşmuş olan toplumsal tabaklaşma izlerine, konut alanlarının ve merkezin ayrışmasına benzer bir yapı sergilemektedir. Perakende ticaret henüz 19.yy.da olduğu kadar örgütlenmemiştir, bu nedenle 19.yy. da olduğu gibi farklı gruplara yönelik ikili merkez yapısı tam olarak oluşmamıştır, ancak kentin gelişim çizgisi 19.yy. oluşmuş olan mekansal ilişki biçimlerinin devamlılığı şeklindedir.

“Kuzeydeki üst tabaka oteller ve onlarla beraber gelişmiş olan seyahat acenteleri, turistik eşya satan mağazalar, lokanta, pastane gibi işyerleri merkezi iş muntikasının çelişmesiz üst tabaka komut mahallelerine karışmasını ve böylece bitmesini sağlamaktadır. Bütün bu bilgiler bu sınırın 19.yy. sonunda da üst tabaka Frenk mahalleleri ile karışmasının aynı şekilde olduğunu göstermektedir. Merkezi iş muntikasının doğu ve özellikle güneydoğu sınırı ise daha farklıdır. Basmahane Anafatarlar caddesinin buradaki ucu takip edilerek güneye doğru gelinirse en eski makbul konakların yerleştiği bu semtte bu konakların ucuz oteller haline geldiği, onlarla beraber beliren ucuz lokantalar, kahveler arasında küçük imalatla merkezi iş muntikasının bitiminde tam bir çöküntü muntikası görünüşü kazandığı fark edilir. Bu özellik merkezi iş muntikasının bütün doğu çevresi için varittir. Namazgah, Mezarlıkbaşı semtleri hep imalatla karışık ticaretin ve komutların karışımı bir doku göstermektedir. Yeni açılan yollar bu doku ile çelişki halindedir. Geniş yolları üzerinde bile büyükçe diyebileceğimiz iş yerleri yerleşmemiştir. Bu hattın güneybatı ucunda ise, İkiçeşmelik'te bu geçiş muntikası çok eskiden beri burada olan Yahudi mahallesine varmaktadır. 1946'lerden beri çok sayıda Yahudi İsrail'e göçtüğü için 1950'lerden sonra iş muntikası kolayca buraya yayılabilmiştir. Bu kısımda yüzyılın başında özellikle fakir Yahudi ailelerin oda oda işgal ettikleri ve bir nevi İngilizce deyimiyile “tenement house” halinde olan “aile evi “ diye anılan konut şekli pek çoktu. Şimdi buraları gene oda oda küçük imalatça işgal edilmiş, isimleri de “aile evleri”nden “iş evleri”ne dönmüştür “ (Kıray, 1998,s. 98)

“.....Merkezi iş mantığı bu tarafa doğru (güneye) büyüemeyecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla, buradaki çöküntü mantığının kolay kolay kaybolamayacağı kolayca söylenebilir “ (Kıray, 1998, s.98).

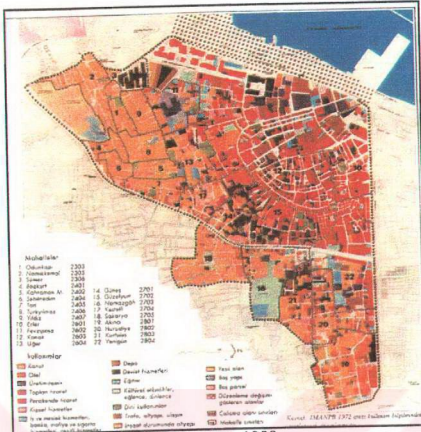
“Bugün 19. Yüzyılın ikili ekonomik yapısı bütünü kaybolmamışsa da gelişen modern yapının aynı özelliklerle de olsa sadece millileşmiş olması yerleşme düzeninin iki kontrol örgütünün eşit kudretini aksettirecek şekilde yan yana ve aynı doğrultuda olmasını temin etmiştir “ (Kıray, 1998,s. 98).

Kıray, (1998) aynı zamanda merkezi geçiş alanında merkez fonksiyonları ile konut fonksiyonlarının birbirleri ile uyumsuzlukları sonucunda bu alanın giderek çöküntü bölgesine dönüşmesine işaret etmektedir.

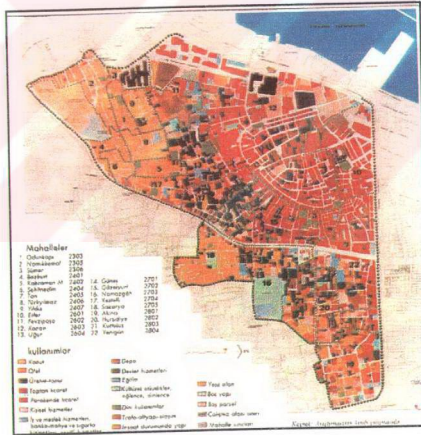
6.5.3.3.Kent Merkezinde Yapısal Dönüşüm Süreci 1972- 1982 Kesiti

Yukarıda belirtildiği üzere 1970-80 yılları arası İzmir kentinde sanayileşme açısından önemli atılımların gerçekleştirildiği yıllardır. Bu gelişmelere paralel gelişmeleri Seymen (1989) İzmir kent merkezinde de tespit etmiştir. Seymen 1972 ve 1982 yıllarına ilişkin olarak kent merkezinde yer alan birimlerin arazi kullanım durumlarını ve birimler itibarıyla artış ve azalmaları ilişkin olarak yaptığı tespitlerde geleneksel kent merkezinin 1972 yılından 1982 yılına doğru önemli bir dönüşüm süreci içerisine girmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bu 10 yıllık kesit içerisindeki dönüşüm kısaca şöyle özetlenebilir: (Bkz. Şekil 6.4, 6.5)

- Kent merkezi çevresindeki konut alanlarına doğru gelişme göstermiş, konut, küçük imalat dönüşümü söz konusu olmuştur.
- Alansal olarak artış gösteren kullanım türleri üretim, perakende ticaret, depo, iş ve meslek hizmetleridir.
- Alansal olarak azalma gösteren kullanım türleri ise konut, otel, ve toptan ticarettir.

Şekil 6. 4 Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Arazi Kullanım Durumu-1972

Şekil 6. 5 Tarihi Kemeraltı Kent Merkezi Arazi Kullanım Durumu- 1982

- 1982 kesitinde kent genelinde tekstil sektöründeki gelişmelere paralel olarak giyim eşyaları üretimi ve ayakkabı üretimi mahalleler toplamı genelinde de büyük değere sahiptir.

Dolayısıyla, 1980'li yıllara gelindiğinde kent merkezi artık daha 1968'de Kıray'ın tariflediği kent merkezinde farklı bir yapı sergilemektedir. Sürekli ekonomik ilişki içinde olan perakende ticaret, toptan ticaret ve küçük üretim birimleri kümeler halinde hareket etmektedirler ve artık birimler açısından bir yüzer gezerlik söz konusu değildir. İmalat, toptan ticaret ve perakende ticaret belirli bölgelerde yoğunlaşarak kümelenmişlerdir.

6.5.4. Toplumsal Ayrışma ve Merkezi Geçiş Alanı'nın Toplumsal Yapı Özellikleri

1970'li yıllar İzmir kentinin önemli miktarda göç aldığı yıllardır. Ayrıca 1950'lerden itibaren başlayan göç yapısı kentin toplumsal yapı özelliklerinin değişmesine neden olmuştur. Kırdan kente göç eden kesimler kentte, kır toplumuna özgü özellikleri yansıtmaya başlamışlardır. Örneğin; eğitim düzeyi düşüktür. Ayrıca ekonomik koşulların yetersizliği sonucu göç eden bu kesimler düşük gelir düzeylerine sahip olmaları nedeniyle alt toplumsal sınıfları oluştururlar. Dolayısıyla, göç süreci kentte 1960'lı yıllardan itibaren giderek büyüyen bir alanda yerleşmiş alt toplumsal grupların oluşmasına neden olmuştur.

Takip eden halkada iş ve ticaret alanları ile karışmış, nüfusun başka semtlere kaçtığı, arsa değerlerinin spekülasyonla kabardığı, yenilemeye sahne olan Eski İzmir mahalleleridir. Bu mahallelerde ne kıyıları çevreleyen müreffeh ailelere, ne de gecekonduların toplumsal sıra özelliklerini bütün çıplaklığı ile taşıyan aile tiplerine rastlamak mümkün değildir. Bunlar kendilerini çevreleyen gecekonduların alanları ile iç içe geçmiş olmakla birlikte, onlar kadar gecekondular bölgesi özelliklerine yakın değildirler. Balçova'nın, Bornova'nın bir kısmı Çamdibi ve Altındağ buna örnektir. En

dışta kalan halka ise gecekondü çemberidir ve bu çemberde yer alan aileler gelir düzeyi en düşük ailelerdir (Keleş, 1972).

Bu çalışma merkezi geçiş alanında yer alan mahalleleri ne kıyıyı çevreleyen üst toplumsal grupların arasında, ne de gecekondü mahallelerinin arasında yerleştirmektedir. Bu mahalleler 1970'li yıllarda iki statünün arasında bir yerdedirler.

Toplumsal alan analizi, kentteki toplumsal grupları dörde ayırmıştır. Keleş'in çalışmasının saptamalarına göre bu dört grup içinde yer alan mahallere ilişkin aşağıda bazı örnekler verilmektedir.

Grup IV: Alsancak, Aksoy, Alaybey, Güzelyalı, Kahramanlar, **Namık Kemal, Tuzcu, Yeni, Yıldız**

Grup III: Soğukkuyu, Erzene, İnciraltı, Çay Dolapkuyu, **Altınordu**

Grup II: 1.Kadırye, Bozkay, Ergene, Kadifekale, **Ülkü, Yalı**

Grup I: Gültepe, Yeşildere, Cumhuriyet, Çay, Çiçek, Ferahlı, Gültepe

Yukarıdaki örnekleme içerisinde koyu renk ile işaretlenmiş olan mahalleler bugün merkezi geçiş alanı olarak tarif edilen bu çalışmaya konu olan mahallelerdir. Bu örnekler özellikle çok çarpıcı sonuçları ortaya koymaktadır, çünkü her ne kadar merkezin çevresindeki bazı konut mahalleleri, kent merkezinin genişleme süreci içerisinde yer alsalar ve kısmen çöküntü bölgesi özellikleri göstermeye başlasalar da, yukarıda belirtildiği üzere bunlara bitişik olan **Namık Kemal, Tuzcu, Yeni, Yıldız** gibi mahalleler 1970 yılında üst toplumsal sınıfları barındırmaktadır. Ancak Altınordu ve Ülkü mahalleleri bu dönemde artık dönüşüm süreci içerisine girmiş, merkez fonksiyonlarıyla etkileşim sonucu orta ve alt toplumsal sınıfları barındıran mahalleler haline gelmişlerdir. Ancak merkezi geçiş alanındaki toplumsal dönüşüm süreci 1980'li yıllara doğru daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. Merkezde üretim fonksiyonlarının artış göstermesi ve bu fonksiyonların konut alanlarını işgal ederek genişlemesi, konut alanlarının koku ve gürültü gibi nedenlerle üst ve orta gelir grupları tarafından tercih edilmemesine neden olmuştur. Ayrıca kentin gelişme akslarının

planlanması ve kentte apartmanlaşma sürecinin oluşması MGA'ndaki konutların kullanıcıları tarafından terk edilmesine ve kente göç eden gruplara kiraya verilmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak,

- İzmir kenti 1950'li yıllardan itibaren gecekondulaşmaya sahne olmuştur, ancak 1970'li yıllara gelindiğinde kenti çevreleyen alt toplumsal grupların yaşadığı geniş bir gecekondulu kuşağı oluşmuştur.

- Kentin kıyı kesimleri 18 ve 19.yy kentleşme özelliklerinin devamı şeklinde üst gelir gruplarınca kullanılmakta ve kıyı kesiminde bir prestij alan oluşmaktadır.

- Mekezi geçiş alanı ise, ne kentin üst toplumsal gruplarını barındıran alanlara, ne de gecekondulu alanlarına benzer özellikler göstermektedir. Kent merkezinin genişleme sürecinin başlangıcını oluşturan 1970'li yıllarda bu mahallelerin hepsinin toplumsal olarak dönüşüm süreci içine girdiği söylenemez. Ancak kent merkezinde ki dönüşümlere paralel olarak merkez çevresindeki konut alanları da 1980'li yıllarda doğru bir dönüşüm süreci içerisine girmişlerdir.

6.6. Yeniden Yapılanma Sürecinde İzmir

1980'li yıllar ekonomik, sosyal ve politik ve mekansal anlamda değişimlerin yaşanmaya başladığı yıllar olmuştur. Özellikle ekonomik ve sosyal anlamda yaşanan değişimlerin mekansal yansımaları 1990'lı yıllardan sonra daha da okunur hale gelmiştir.

Bu dönemi önceki dönemlerden ayıran önemli özelliklerden birisi kentsel toprağın sermayenin önemli yatırım alanlarından birisi haline gelmesidir. Pekçok gelişmekte olan ülke kenti gibi İzmir kent de sanayisizleşme süreci içerisine girmiş ve bu süreçte, kent toprağı önemli bir yatırım alanını oluşturmuştur. Bu döneme damgasını vuran bir diğer özellik ise enflasyonunda etkisiyle gelir grupları arasındaki ayrımın bir uçuruma dönüşmesidir. Kent mekanında farklı toplumsal gruplar birbirlerinden çok net olarak mekansal temsil öğeleriyle ayrılmaya başlamışlardır. Örneğin üst gelir gruplarının özel

sınırlandırıcı elemanlarla ayırdıkları toplu konut alanlarının hemen bitişğinde, gecekondulu mahalleleri varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Ya da bazen önemli derece deki bir yol bu ayrımı temsil etmiştir. İstanbul'daki E5 karayolunun benzerleri İzmir'de mevcuttur.

Dolayısıyla, bu bölümde İzmir kentinin yeniden yapılanma sürecinde geçirdiği ekonomik, sosyal ve mekansal dönüşüm süreçleri tartışılacaktır.

6.6.1.Yeniden Yapılanmanın İzmir Ekonomisindeki Etkileri

1980 sonrasında Türkiye coğrafyasında yeni bir mekansal işbölümü yaratılmıştır. Bu işbölümü kapsamında bazı bölgeler daha güçlenerek ortaya çıkarken, bazı bölgelerde duraklama hatta gerilemeler olduğu izlenebilmektedir. 1980'ler öncesinin kutup kentlerini olan İstanbul, İzmir, Kocaeli, Bursa, Ankara ve Adana'ya bu dönemde yeni gelişme odakları eklenmiştir. Orta Anadolu lehine gelişen bir tablo yaratmışlardır. Coğrafya üzerinde mekansal anlamda daha adaletli bir dağılımın oluşumuna işaret edebilecek olan bu durum, söz konusu gelişmelerin İstanbul merkezli olduğunun kavranışından sonra mevcut hegemonik yapıların daha da keskinleşerek yeniden yapılandığı biçiminde okunur hale gelmiştir. Bir başka deyişle, ... 1980 sonrası küresel eklemleme biçimi olarak İstanbul merkezli olmak üzere tescillenmiştir (Altınçekiç, 1999).

Yeniden yapılanma sürecinin İstanbul'u başka biçimlerde kutuplaştığı bir dönemde İzmir kenti ekonomik açıdan yeniden yapılanma sürecine uyum sağlayamamıştır. İstanbul'un idari anlamda kutup haline geldiği bu dönemde İzmir ekonomisini bunu sağlayamamıştır. Yani, İzmir kenti henüz bölgesindeki ekonomik gelişmelerin kontrolünü gerçekleştiren bir yönetsel kutup kent değildir. Bu nedenle kent İstanbul kadar yoğun küresel ilişkiler içinde bulunmamaktadır. Bu durumda sürece uyum sağlayabilmesi açısından kentin sanayisinde gelişme beklenebilir ancak, ayrıca ihracata dayalı ekonomik gelişme programlarının liman kentlerinin önemini arttıracığı

düşünülmüştür. Ancak beklenenlerin tam tersine ilde sanayisizleşme yaşanmaya başlamıştır.

Türkiye’de 1985 -89 arasında, toplam yatırımlar içinde imalat sanayi ulaşım - haberleşme ve konut yatırımlarının arkasından üçüncü sıraya düşmüştür. İzmir’de bu açıdan paralellikler taşımaktadır (DEU, 1996,s. 43).

- Sanayi yatırımlarında ciddi düşüşler vardır.

- Sanayideki daralmadan esas itibarıyla orta ölçekli sanayi etkilenmiştir. Yüksek enflasyonist ortam bu grubun tasfiyesine neden olmuştur.

- Büyük sanayi kurulu güçlü ilişki ağları, tarıma dayalı kaynak yapısı nedeniyle, böyle bir kriz dönemini sancısız geçirebilmiştir.

- “Küçük ölçekli üretimin ise daha ilginç bir yapısı vardır. Başta metal eşya ve dokuma, olmak üzere zaten, 1980’e kadar belli bir geleneği olan ve sürekli artış gösteren bu grubun , bu kriz döneminde de işyeri sayısı itibarıyla artarak ayakta kalabildiği gözlenmektedir. Bunda, özellikle büyük işletmelerle kurulan fason ilişkilerin etkisi büyüktür “(DEU, 1998,s.43).

Bu firmalar ise Altınçekiç’in (1998) belirttiği üzere İzmir ilinde kurulan firmaların %70’i İBŞB’de kurulmuştur. 1991’den sonra kurulan firmaların yaklaşık %40’ı merkez ilçede konumlanmaktadır. Çünkü hükümet İBŞB içine teşvik vermiştir. Ayrıca alt yapı yatırımları ve hizmet olanakları açısından İBŞB sınırları içinde yaratılan olanaklar düzeyinin, dış alanlardaki zonlara kıyasla çok farklı boyutlarda kazanımlara yol açmaktadır (Altınçekiç, 1998,s. 203,211).

Özetle, 1980 sonrasında kentin içinde bulunduğu ekonomik süreci ve mekansal yansımalarının özellikleri şöyledir;

- 1960-1980 yılları arasındaki sanayi gelişimi hızı 1980’lerden sonra yakalanamamıştır.

•Orta ölçekli sanayi düşüş yaşarken, büyük ölçekli sanayi gelişim gösterememiş, küçük ölçekli sanayi ise büyük ölçekli sanayi ile kurduğu ilişki ağları sonucu ayakta kalabilmiş, hatta artış göstermiştir.

•Mekansal olarak ise çanak içi gelişme sürmüştür. Çünkü çanak içinde gelişme sunduğu alt yapı olanakları açısından sektörel gelişime olanaklar tanımaktadır.

Dolayısıyla, İzmir kenti bu dönemde bir anlamda geçmiş dönemler ile kıyaslandığında sanayisizleşme süreci içine girmiştir. Büyük ölçekli sanayi gelişiminin yerini kentte küçük ölçekli üretim almıştır. Ancak ülkenin ekonomik koşulları içerisinde küçük ölçekli ekonomik gelişmenin enformel işgücü yapısındaki artış demek olduğu bilinmektedir.

Sonuç olarak, 1980 sonrası ekonomi politikaları kentte enformel sektördeki işgücü artışına da neden olmuştur. İzmir kentindeki sendikali işçi sayısının 1992 yılında 272.639 iken, 1997 yılında 194.536'ya düşmesi bu sürecin başka bir göstergesidir.

Bu süreç mekansal olarak kentte çanak içi büyümeyi teşvik etmiştir. Altınçekiç'in belirttiği üzere Karşıyaka, Çiğli, Bornova ve merkez ilçelerinde imalat sektörü gelişme göstermiştir, çünkü hükümet bu ilçelere teşvik sağlamıştır ancak kent merkezinde küçük ölçekli üretimin yoğun olarak bulunması bir başka ilişkiler sisteminin sonucudur. Büyük ölçekli imalat ile küçük ölçekli imalat arasındaki fason ilişkiler ve fason ilişki sisteminin enformel ekonominin en önemli parçalarından biri olması, ayrıca kent merkezinde bu üretimin sürdürülmesinin ise enformelliği sürdürme açısından uygun koşulları sağlaması bu dönemde yerel ekonominin temel özelliklerini temsil etmektedir. Çanak içi gelişme ve kent merkezinde var olan küçük ölçekli üretim sistemi ise yerel ekonomik ilişkilerin mekansal temsilidir.

Üretim alanında bu tür dönüşümler yaşanırken, ülkenin özellikle diğer büyük kentlerinde olduğu gibi sermayenin yeni yatırım alanı finans piyasası, döviz, repo, borsa gibi alanlara kaymıştır. Bu süreç enflasyonist ortamda sermaye sahibini daha güçlü

kılmıştır. Gelir grupları arasındaki ayrımın bir uçuruma dönüşmesinin başlıca nedenlerinden biri de budur.

6.6.2. Yeniden Yapılanma Sürecinde İzmir'de Kentleşme Pratikleri

Sanayisizleşme sürecinin yaşandığı İzmir kentinde 1980 sonrasında kent toprağı önemli bir yatırım aracı haline gelmiş, büyük ve küçük sermaye kent toprağına yönelmiştir. Bu yönelme bir taraftan ekonomik sürecin bir sonucu olarak karşımıza çıkarken, diğer taraftan planlama politikaları da böyle bir süreci yaratmıştır. Bu oluşumlarda kırılma noktasını yaratan müdahale 1985 yılında plan onama yetkisinin yerel yönetimlere verilmesi olmuştur. Ekonomik ve yönetsel alanda yaşanan dönüşümlerin, İzmir kentinin mekansal gelişimindeki etkileri ise iki yönlü olmuştur. 1980 -1990 yılları arasında yatırımlar konut gelişimine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir ve konut alanlarının gelişimi kentin gelişme dinamiklerinin önemli belirleyicilerinden biri haline gelmiştir. Ancak 1990'lardan sonra ticaret ve hizmetler sektörlerindeki değişim kentin gelişme dinamikleri açısından belirleyici olmuştur.

-İslan imar planları ile gecekonduların planlanması süreci başlatılmıştır. Böylece bu alanlarda oturanlarda kentsel arsadan elde edilen ranttan pay sahibi olmuşlardır.

-Bu dönemde çıkan toplu konut yasası ile toplu konut üretimi teşvik edilmiştir. Yerel yönetimler bu dönemde kaynaklarını alt yapı yatırımlarına harcayarak, toplu konut girişimlerini teşvik etmişlerdir.

-Böylece bu dönemde kentte yoğun bir konut üretim süreci içerisine girilmiştir.

Özetle, kent bu dönem içinde konut alanları açısından üç tür gelişime sahne olmuştur.

1. Gecekonduların ıslah imar planları ile apartmanlaşma süreci içerisine girmiştir. Böylece küçük sermaye ve küçük girişimci için yeni bir yatırım alanı doğmuştur.

2. Her türlü alt yapı maliyetine karşın, yerel yönetim kenti çevreleyen yamaçlara doğru uzanarak konut üretim sürecini başlatmış ve orta ve alt gelir grubuna yönelik olarak önemli miktarda konut üretimini gerçekleştirmiştir.

3. Üst gelir grupları kentin çanak içi gelişmenin dışına sığrayarak orman alanları ve tarım alanlarını yok ederek mevzi imar planları ile yeni bir yapılaşma biçimini ortaya çıkarmışlardır.

Dolayısıyla, konut alanlarının gelişimi açısından kenti incelediğimizde çanak içinde yoğunlaşarak ve yağ lekeli şeklinde bir büyüme ile çevreye yayılarak bir büyüme süreci yaşandığını söyleyebiliriz bu dönemde. Çünkü kentte çanak dışına sığramaya uygun alt yapı yatırımları gerçekleştirilmemiştir. İzmir - Çeşme otoyolu bu anlamda çanak dışına sığramayı mümkün kılan bir alt yapı yatırımdır. Ancak bu yatırım değerli tarım ve orman alanlarının bulunduğu batı gelişme aksına erişimi sağlamış, dolayısıyla, üst gelir grubu bu doğrultuda bir sığrama yapmıştır. Üst gelir gruplarını takip eden bir başka çanak dışı gelişme ise yine batı gelişme aksına özel okulların yerleşme eğilimi göstermesi olmuştur. Batı aksı bu anlamda üst gelir grubuna yönelik hizmetler ve konut alanları sunmaktadır. Ancak bu son derece parçalı ve dağınık bir yerleşim şeması oluşturmaktadır.

1990'lardan itibaren kentleşme açısından belirleyici olan bir başka dinamik ise kentin gelişme akslarının boyunca kurulan hipermarketlerdir. Önce yerel sermayenin, daha sonra ulusal sermayenin ve son olarak da uluslararası sermayenin katkılarıyla İzmir kentinin kuzey, doğu ve batı olmak üzere aksının çıkış noktalarında alışveriş merkezleri oluşturulmuştur. Bu merkezler üst ve orta gelir grubuna hizmet eden merkezlerdir. Bu gelişmelerin Kemeraltı geleneksel kent merkezi üzerindeki etkileri daha sonraki bölümde incelenecektir.

6.6.3. 1980 Sonrasında İzmir Tarihi Kent Merkezinin Değişen Yapısı

İzmir geleneksel kent merkezi 1970 ve 1980 yılları arasında kazandığı yapısal özellikleri 1990'lı yılların ikinci yarısına kadar sürdürmüştür. Ancak 1990'lı yıllarda

özellikle de 1995'lerden sonra kentte sayısı giderek artan hipermarketler orta gelir grubunun Kemeraltı'nda alışverişe yönelik taleplerinin azalmasına neden olmuştur. Böylece Kemeraltı daha çok alt gelir gruplarına hizmet etmeye başlamıştır. Kemeraltı perakende ticaret sektörü bu nedenle, hipermarketlerin açılması ile bir miktar zarar görmüştür, ancak hal perakende ticaret açısından hitap ettiği bir grup mevcuttur.

Merkezde dönüşüm sürecini yaratan ikinci önemli unsur ise, önemli bir alan kaplayan ve işgücü kapasitesine sahip olan ayakkabı üreticilerinin Kemeraltı'ndan çıkarak kent çevresindeki (Işıkkent'teki) organize sitelerine taşınması olmuştur. Böylece kent merkezinde önemli miktarda bir alan boşalmıştır. Ancak 1998 yılında ayakkabıcılar tamamen taşınmış olmalarına rağmen, 2000 yılında boşalan alanlara henüz başka bir fonksiyon yerleşmemiştir (Bkz. şekil 6.6). Boşalan binalara yönelik bir talep gelişmemektedir. Bu da boşaltılan bölgenin sosyal açıdan da bir çöküntü bölgesine dönüşmesine neden olmaktadır. Harap binalar, ya işgal edilmekte, yada yakılmaktadır. Bazıları ise konut kullanımlarına geri dönüşüm sürecine girmişlerdir. Orijinal kullanımı konut olan bazı binalar göç eden gruplar tarafından kiralanarak konut kullanımına dönüşmektedir. İşyerlerinin boşalmasının yanı sıra, bölgede yaşayan ayakkabı üreticilerinin de kent merkezindeki konutlarını terk ederek, Işıkkent'e yerleştikleri ayakkabıcılar sitesi çalışanlarıyla yapılan bir görüşmede öğrenilmiştir. Bu nedenle önemli miktardaki boş yapı stoğu, derhal merkezin doğu kesimlerinde gecekondularda yaşayan gruplar tarafından kullanılmaya başlandığı MGA'da gerçekleştirilen bir başka görüşme de öğrenilmiştir. Bir anlamda merkezin 1972 yılındaki arazi kullanım durumuna geri dönüşüm söz konusu olmuştur.

Ancak her ne kadar tarihi merkezden ayakkabıcıların çıkması durumu söz konusu olduysa da, tarihi merkez ve çevresinde üretim devam etmektedir. Özellikle tekstil sektöründe üretimin Basmane ve Çankaya civarında yoğun biçimde sürdürüldüğü gözlenmiştir.

Özetle, tarihi kent merkezinde perakende ticaret sektöründe gerileme, imalat sektöründe ise önemli miktarda düşüş kaydedilmiştir. Toptan ticaret yapan birimlerin

ise kent merkezinden çıkarak, kent dışında inşa edilecek sitelere taşınması İTO tarafından önerilmektedir. Bütün bu süreç kent merkezinde boş yapı sayısının artmasına, merkezin ekonomik canlılığını yitirmesine ve sosyal olarak da çöküntü alanı haline gelmesine yol açmıştır. Toptan ticaretin merkezden çıkarılması ise merkezi tamamen çökertecektir.

Ancak böyle bir olasılığın gerçekleşmesi zaten ticaret sermayesi tarafından beklenmektedir. Basmane'de gerçekleştirilen "Dünya Ticaret Merkezi" bu beklentinin bir göstergesidir. Çöken kent merkezi parça, parça yenilemelere sahne olarak küresel ilişkilerin gerçekleştirildiği bir merkez haline gelebilecektir. "Oysa bu senaryonun da şanssızlığı diyelim, merkezin üzerinde tarihsel ve kültürel özellikleri nedeniyle büyük bir imar kısıtlaması var. Yani kısacası bu senaryonun da uzun dönemde, en azından koruma kurulları var olduğu sürece, bu önemli eşiği aşma zorluğu içinde olduğu söylenebilir" (Göksu, 1996).

Kısacası, kentin bütününde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak giderek çöküntü alanı haline gelen merkez her türlü dönüşüme açık bir yapı sergilemektedir. Bu aşamada merkezin ve üzerinde bulunan tarihi yapı stoğunun geleceğine ilişkin ciddi politika ve stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir.

6.6.4. 1980 Sonrası Toplumsal Sınıf Yapısı Analizinin Mekansal Boyutları

1987 yılında Esin Aydar ve Funda Altınçekiç tarafından İzmir'de yaşayan farklı sosyal sınıfların saptanmasına yönelik bir çalışma yapılmıştır. Toplumsal alan analizlerinin gerçekleştirildiği bu çalışma mahalle düzeyinde anket uygulamaları ile yapılmıştır. Toplumsal sınıf ve grupların yapısını ve düzenini belirlemek için kullanılan ölçütler eğitim, meslek ve gelirdir. Her ölçüt kendi içinde üst, orta ve alt olarak 3 sınıfa ayrılmıştır. Bu üç ölçütün sonuçlarının değerlendirilmesi sonucunda İzmir Büyük Kent Bütünü, mahallerinden oluşan mntıkalar düzeyinde üst, orta ve alt sınıflardaki toplumsal alanlara ayrılmıştır. (Bkz. şekil 6.7 ve 6.8)

Buna göre:

Batı Bölgesi: Güzelyalı mntikasında üst toplumsal sınıflar yer almaktadır. Kıydan gerilere gidildikçe, orta toplumsal sınıflara düşülmektedir. Sonuç olarak, bu bölgede yaşayanlar üst ve üst-orta toplumsal sınıflardır.

Güney Bölgesi: Eşrefapaşa mntikasında orta ve alt düzey toplumsal gruplar yer alır. Eğitim orta, meslek alt seviyededir. Devrim, Günaltay ve Bozyaka gibi gecekondulu alanları dışında orta gelir düzeyi kavramı geçerlidir. Bu mntıkada 1960'lara kadar yoğun gecekondulaşma yaşanmıştır. 1960-70 arasında gecekondulaşma azalmış ancak 1970 sonrasında gecekondular artış göstermiştir.

Merkez Bölgesi: Merkez - Basmane - İkiçeşmelik Mntıkası

Bu mntıkada işyeri ve konut birlikte yer almaktadır. Genelde alt meslek grubu sınıfına girer. Marjinal iş kolları gerçekleştirilmektedir. Gelir düzeyi ortadır. Özellikle yıllardır taşınması düşünülen ayakkabı imalatçıları en büyük imalatçı gruptur. Eğitim düzeyi ortadır. Sonuç olarak: orta düzeyde toplumsal ilişkiler mevcuttur.

Yenişehir Mntıkası:

Merkez bölgesinin kuzeydoğu ucudur. Gelir ve meslek seviyesi ortadır. Merkezi geçiş alanı olduğu için marjinal iş olanakları yüksektir.

Alsancak Mntıkası: 18.yy. dan başlayarak, bu bölge batı aksında olduğu gibi üst düzey grupların yer seçtiği, yabancıların prestij bölgesidir.

Kuzey Bölgesi:

Karşıyaka Mntıkası: 1950'lerden sonra gelişimi yoğunlaşmıştır. 18.yy.dan beri gelişme gösteren kıyadaki merkez kısımda üst düzey toplumsal gruplar yaşar. Kuzeye doğru orta düzey toplumsal ilişkilere geçilir. Gelişme alanları Soğukkuyu, Salhane'ye doğrudur. Gelişme alanları orta gelir grubu ve alt meslek grupları tarafından kullanılır.

Merkez Çevresinde Yer Alan Mntıklar:

Batı Bölgesi: Güzelbahçe, Narlıdere, Balçova kesimlerini içine alır. Gelir ve meslek düzeyi düzeyi ortadır.

Güney Bölgesi: Gazimir 1990'lardan sonra gelişme göstermiştir. 1960'lardan sonra gecekondulaşma başlamış. Yeşilyurt gecekondulaşma ile ortaya çıkmıştır. Buca ise 19.yy.'da oluşmuş, levanten yerleşmesidir. Artık orta toplumsal sınıflar yaşar. Limontepe en düşük toplumsal ilişkilerin yaşandığı kesimdir. Uzundere'de ise alt meslek grupları yer almaktadır.

Doğu Bölgesi: Altındağ, Çamdibi alt meslek grubuna girer, gelir ve eğitim seviyesi ortadır. Gültepe'de alt ve orta meslek grupları yer alır. Pınarbaşı, Işıkkent ve Bornova ise orta toplumsal sınıfların yer aldığı kesimlerdir (Aydar, Altınçekiç, 1988)

Tablo: 6.2 MGA- Toplumsal Yapı Analizi - 1988

	Gelir	Eğitim	Meslek
Altınordu	B	B	C
Kurtuluş	B	B	C
Namazgah	C	B	B
Pazaryeri	B	B	C
Sakarya	C	B	C
Ülkü	C	B	C
Yeni	B	B	C
Namık Kemal	B	B	C
Odunkapı	B	B	B
Türk Yılmaz	B	B	B
Yıldız	B	B	C

Kaynak: Aydar, Altınçekiç, 1988,s. 65,66

Aydar ve Altınçekiç'in (1988) çalışmasına göre bu araştırmanın kapsamına giren merkez mahallelerinin özellikleri şöyledir ise yukarıdaki tabloda aktarılmıştır. (Bkz. tablo:6.2) Merkezi geçiş alanındaki mahallelerde meslek seviyesinin C'de, yani marjinal iş kollarındaki yoğunlaşmayı göstermektedir. Gelir ve eğitim seviyesi ise İzmir geneline göre orta seviyedir. Yalnızca Namazgah, Ülkü ve Sakarya mahallelerinde gelir seviyesi en alttır.

Toplumsal alan analizi yöntemi aslında toplumsal farklılaşmaları okumayı güçleştiren bir yöntemdir çünkü meslek, gelir ve eğitim düzeylerine ilişkin yapılan analizleri üst üste çakıştırmakta, bu da alt bölge özelliklerinin kaybolmasına neden olmaktadır. Kent homojen bölgelere ayrılmaktadır.

1987 yılında yapılan "Toplumsal Alan Analizi" çalışması ile 1972 yılında yapılan çalışmaları karşılaştırdığımızda şu sonuçları ortaya çıkmaktadır.

- Kentin kıyı kesimlerinde yer seçmiş olan üst gelir grupları buradaki varlıklarını devam ettirmektedirler.
- Kentin çeperlerinde oluşmuş olan gecekondu halkaları genişleyerek ve uzayarak büyümeye devam etmektedir.
- Kentin yapısal dönüşüm süreçleri kent merkezi geçiş alanında yer alan mahallelerde toplumsal yapı özellikleri açısından önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu bölgede 15 yıl önce üst orta toplumsal sınıfları barındıran mahalleler, 1987 yılında marjinal iş kollarında çalışanların yoğunlaştığı mahalleler haline dönüşmüşlerdir. İki çalışmayı karşılaştırma olanağı sunan Yıldız ve Tuzcu mahalleleri örnek olarak verilebilir.

6.6.5. Göç Analizi

İzmir kenti 1950'li yıllardan itibaren göç hareketlerine sahne olmuştur. 1950 ve 1990 arasında önceleri çoğunlukla Ege bölgesinden göç alırken, 1965'lerden sonra İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden de göç almaya başlamıştır. Bu arada 1980'lerden sonra kentin birinci çemberini oluşturan Ege bölgesi yerleşmelerinden aldığı göç miktarlarında azalma olmuştur. Peker vd. bunu, diğer yerleşmelerin göçü engelleyen nitelikler kazanmalarına bağlamaktadır. Ancak yine de, 1985-90 döneminde net göç alan iller sıralamasında Kocaeli, İstanbul, İçel ve Bursa ile birlikte ilk beş içerisinde yer almıştır. 1980-85 arasında İzmir'in aldığı net göç oranı %41.93, 1985-90 arasında ise %64'tür.

Tablo: 6.3 İzmir'in Net Göç Değerleri 1980 -1990

	Net Göç	Net Göç Hızı
1980 –1985	82.173	% 41.93
1985 – 1990	146.208	% 63.76

Kaynak: Demirci, Sunar, 1998)

Net göç saptamaları, İzmir'in 1975-1980, 1980 –1985 ve 1985 – 1990 dönemlerinin hepsinde net göç oranı en yüksek 5 il arasında yer aldığını göstermiştir. 1975 – 1980 döneminde en çok göç alan ikinci ildir. 1980-1985 döneminde sıralamada dördüncülüğe inmiştir. 1985- 1990 döneminde ise beşinci ildir. Dolayısıyla, diğer

yoğun göç alan iller ile karşılaştırıldığında İzmir'e olan göç hareketinin giderek azaldığı söylenebilir, ancak oransal olarak kent bazında değerlendirmeler, 1985 –1990 döneminde göç miktarındaki artışlara işaret etmektedir.

Tablo: 6.4. İzmir Dışı Doğumlarının Toplam Nüfusa Oranı

Afyon	2,0
Ankara	1,6
Aydın	2,3
Balıkesir	1,5
Denizli	1,5
Diyarbakır	1,1
Erzurum	2,6
İstanbul	1,3
Kars	2,6
Konya	2,8
Manisa	4,3
Mardin	1,9
Sivas	1,3

Kaynak: DİE, 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları, (%5 Örneklem)

Böyle bir araştırma için öncelikle gelinen yerler üzerinde bir saptama yapılması gerekmiştir. 1990 DİE verileri %5 örnekleminde hane halkı reislerinin doğum yerleri incelenerek İzmir'in göç aldığı iller tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yukarıdaki tablo İzmir Büyük Kent Bütününe ilişkin olan göçün %5 örneklemini yansıtmaktadır. Bu tabloya göre İzmir dışı doğumları çoğunlukla kentin birinci çemberini oluşturan Manisa, Aydın, Afyon, Balıkesir, Denizli yerleşmeleri doğumlarının oluşturduğu ancak birinci çemberin dışında olan kentlerden de büyük miktarda göç aldığı görülmektedir. Bu kentlerin başında 1960'lı yıllardan itibaren İzmir'e göç veren Erzurum ve Konya illeri gelmektedir. Bunları takip eden Kars, Mardin, Sivas ve Diyarbakır yerleşmeleri de önemli miktarlarda İzmir'e göç veren yerleşmelerdir.

YEDİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL OLARAK

DIŞLANMIŞLARIN MEKANI

İZMİR KENT MERKEZİ GEÇİŞ ALANI

7.1. Konunun Açınımı ve Varsayımlar

20 .yy'm son dönemlerinde yaşanan ekonomik, sosyal ve mekansal dönüşüm süreçleri kent literatürümüze “kent yoksulları”, “sınıflar altı”, “en yoksullar”, “dışlanmışlar” gibi kavramların girmesine neden olmuştur. Çünkü özellikle 1980 sonrası yaşanan yapısal dönüşümler kentlerimizde bu yüzyılın önceki dönemlerinden farklı özellikler taşıyan yoksul kitleler yaratmıştır. Bu kitlelerin tek amacı var olabilmektir. Geleceğe ilişkin umutları ise çok sınırlıdır. İçinde buldukları ekonomik ve toplumsal koşullar kendilerini geliştirmelerine, yeniden üretmelerine olanak tanımamaktadır. Dolayısıyla, bu kitlelerin içinde buldukları yaşam şartları hayatları boyunca devam edecek ve gelecek nesillerine de aktarılacak gibi gözükmektedir.

Yoksul kitleler genellikle kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç eden kesimlerce oluşmaktadır. 1980 sonrasında göç yapısının değişmesi ve genellikle göç eden kesimlerin kırsal alanları ile bağlantılarının kalmaması bu kesimleri kentte daha da korunaksız hale getirmiştir. Ayrıca geçmiş dönemde göç eden kesimler arasındaki dayanışma ilişkilerinin giderek yok olması, ilişki biçimlerinin himayeciliğe doğru bir dönüşüm göstermesi, himayeden faydalananlar ve faydalanamayanlar olarak farklı gruplar yaratmıştır.

Özetle, 1980 sonrası benimsenen liberal ekonomi politikaları beklenen sonuçları vermemiştir. Enflasyonist ortam, reel ücretlerdeki düşüşler, gelir dağılımındaki

dengesizlikler, yatırımların kent mekanına, yada finans piyasalarına yönelmesi sonucunda bazı bölgelerde sanayisizleşme ve buna bağlı olarak enformelleşme, işsizlik, gizli işsizlik ve devletin küçültülmesi politikaları sonucu bazı kamu hizmetleri ile özel kesim hizmetler arasında büyük farklar ve çelişkilerin yaşanması, gelir dağılımındaki dengesizliklere bağlı olarak farklı toplumsal grupların yaşam ve üretim mekanlarının tamamen ayrılması ve farklı gelir gruplarının kentte kesişme alanlarının kalmaması kent yoksullarını daha da zor koşullarla karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca geçmişte gecekondulu alanlarında var olan ve göç eden gruplar arasında oluşan dayanışmacı ilişkiler de zayıflamıştır. Çünkü artık gecekondulu alanları kiracı ve ev sahibi kesimlerini yani farklı toplumsal sınıfları barındırmaktadır. Bu dayanışmacı ilişkilerinin zayıflamasının en önemli nedenlerinden birisidir.

Sonuçta, kentlerde hem dayanışma ilişkilerinden yoksun, hem de işgücü piyasasına yalnızca enformel yada marjinal yollarla entegre olabilen, toplumun diğer kesimlerinin yaşam alanlarına ise hiç giremeyen, yani hem toplumsal, hem de ekonomik hayattan dışlanmış gruplar oluşmuştur. Dolayısıyla, bu araştırmanın temel varsayımı,

- **kentlerimizin içinde buldukları yapısal dönüşüm süreçlerine bağlı olarak ekonomik ve toplumsal yaşamdan dışlanmış kitleler yarattığıdır.**

Araştırmanın diğer temel varsayımları ise kent merkezi geçiş alanları ile ilgilidir.

- **Dışlanmış gruplar sanıldığı gibi, yalnızca kentlerin çeperlerinde yer alan gecekondulu bölgelerinde değil, kent merkezinde yer alan yasal konut alanlarında da var olmaktadır. Dolayısıyla, mekansal olarak içerde olmak, toplumsal olarak da içerde olmak anlamını taşımamaktadır.**¹
- **Ekonomik faktörlerin yanı sıra mekanın kendine özgü özellikleri de dışlanmışlıkların oluşmasında etkin olmaktadır.**

Bu iki varsayımı destekleyen alt varsayımlar ise şöyledir;

7.1.1. Ekonomi Temelli Varsayımlar

- Ekonomik yapısal dönüşüm süreçleri kentte dışlanmış kitleler yaratmıştır. Bunların bir kısmı kent merkezi geçiş alanlarında yer alan tarihi konut alanlarında yaşamaktadır.
- Ekonomik süreçler, kişilerin mekan ile olan bağlarını zayıflatmakta, ve toplumsal grupların kent içi hareketliliğinin artışına neden olmaktadır.
- Ekonomik yapısal dönüşüm süreçleri kentte enformelleşmenin artışına neden olmuştur. Göç eden gruplar bu nedenle çoğunlukla kent merkezinde yer alan enformel sektörlere yada marjinal sektöre yönelmişlerdir. Bu sektörlere yönelen gruplar konut alanları olarak ise merkezi çevreleyen düşük kirali konut alanlarını tercih etmişlerdir. Bu çalışmaya örnek oluşturan Kemeraltı tarihi kent merkezi geçiş alanı gibi.

7.1.2. Toplum Temelli Varsayımlar

- Dışlama gelir temelli olarak oluşmaktadır. Ağırlıkla gelire bağımlı olarak ekonomik ve toplumsal süreçlerden dışlanmayı kapsamaktadır.
- Yapısal dönüşüm süreçleri büyük kentlere olan göçü engelleyememiştir ve göç eden grupların kente geldiklerinde ilk yerleşim alanlarının başında kent merkezleri geçiş alanında yer alan tarihi yapı stoğu gelmektedir. Boş olan ve düşük kira bedelleri ile kiralanan tarihi konutlar özellikle belirli bir sermaye birikimine sahip olmayan yeni göç etmiş kırsal topluluklar tarafından tercih edilmektedir.
- Göç eden kesimlerin barındığı bu alanda yaşayan gruplar geniş aile, ve çok çocuklu aileler gibi kırsal toplumlarda yoğun olarak gözlenen özellikler taşırlar. Bu açıdan kentli ailelerde yoğun olarak bulunan az çocuklu, çekirdek ailelerin oluşturduğu toplum yapısından farklı özellikler taşırlar.

¹ Bu çalışma gecekondü ile merkez alanı toplumsal yapı karşılaştırmasını içermemektedir. Bu nedenle, dışlanmışlık süreci yalnızca merkezi geçiş alanı itibarıyla incelenecektir.

- Bölgeye göç eden gruplar çoğunlukla eğitim seviyesi düşük olan kesimlerdir.

- Kırsal bölgelerden metropoliten merkezlere 1960'lı yıllardan beri iş bulma ümidiyle önemli miktarda göç olmaktadır. Son dönemlerde, özellikle 1980'ler sonrası, doğu bölgelerimizde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve terör sorunu İzmir kentine yönelen göçün çoğunlukla bu bölgelerden olmasına neden olmuştur.

- Göç eden vasıfsız gruplar enformel sektöre, yada marjinal sektörün iş olanaklarına yönelmektedir. Gelirler açısından herhangi bir birikime olanak tanımayan ve güvencesiz iş ortamları yaratarak göç eden grupların ekonomik gelir seviyelerini yükseltmelerine olanak tanımayan bu sektörler, söz konusu grupların sürekli olarak ekonomik olarak dışlanmışlar kategorisinde yer almalarına neden olmaktadır.

- Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi enformelleşme çocuk ve kadın nüfusunun fason iş ilişkileri çerçevesinde çalışmasına neden olmaktadır.

- Yapısal dönüşüm süreci içerisinde Merkezi Geçiş Alanını örselenmiştir. Özellikle kentte yaşayan üst ve üst-orta toplumsal gruplar merkezi geçiş alanını tehlikeli bir yer olarak tariflemektedirler. Bu tarifleme biçimi kentin hiçbir başka bölgesine yönelik olarak gelişmemiştir. Özellikle Kemeraltı çarşısı ile Kadifekale arasındaki bölge için "tekin yer değil" betimlemesi yapılmaktadır. Bu da, bölgede yaşayan grupların direk olarak dışlanmasına neden olmaktadır.

- Gelir seviyesinin en altlarda olması, eğitimi sürdürmemeye gibi nedenler, çocuk suçlarının merkezi geçiş alanında yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

- Toplumsal sorunların yoğunluğu merkezi geçiş alanının kullanıcıları tarafından terk edilme tercihinin geliştirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle de kişiler çevrelerine karşı aidiyet duygusu geliştirememektedir.

7.1.3. Mekan Temelli Varsayımlar

- Kiracılık oranlarının ve kent içi hareketliliğin yüksek olduğu ortamlarda dayanışma ilişkileri geliştirilemez. Çünkü kiracılık ve kent içinde yoğun hareket, aidiyet duygusunun gelişimine olanak tanımamaktadır.

- Aidiyet duygusunun ve dayanışma ilişkilerinin gelişmemesine neden olan bir faktör de mekanın yapısıdır. Merkezi geçiş alanında yer alan tarihi konut alanı önceden oluşmuş bir yapı çevredir. Burada yaşayan halkı herhangi bir talep doğrultusunda bir araya getirecek bir neden bulunmamaktadır. Bu nedenle dayanışma ilişkileri gelişmemektedir.

- Merkezi geçiş alanlarında yalnızca ekonomik, sosyal ve toplumsal süreçlere bağımlı olarak dışlanmışlık süreci oluşmamaktadır. Kentin bu parçasında yer alan konut fonksiyonları ile diğer merkez fonksiyonları tarihte hep parça, parça uyumsuzluklar göstermişlerdir. Bu da merkezi geçiş alanının mekansal doğasından kaynaklanan bir özelliğidir.

- Merkezi geçiş alanında yaşayan alt toplumsal grupların kentte ki erişim alanları oldukça kısıtlıdır. Bunun başlıca nedeni içinde buldukları ekonomik koşullardır. Bu nedenle farklı gelir gruplarının kesişme alanları kalmamıştır.

- Alt gelir gruplarının yoğunlaştığı bölgelerdeki tarihi konut stoğu fiziksel olarak eskimiş bir yapı stoğudur. Söz konusu gelir gruplarının konutlarını iyileştirme gibi bir şansları bulunmamaktadır.

Bu çalışmada yukarıdaki varsayımların doğruluğu merkezi geçiş alanında gerçekleştirilen anketler, özel görüşmeler, ve gözlemlerle sınanmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra Merkezi Geçiş Alanına ilişkin fiziki yapıya ilişkin tespitlerin de yapılması gerekli olmuştur, ancak DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge planlama bölümünde 1998-2000 yılları arasında Kemeraltı tarihi merkezine ilişkin gerçekleştirilmiş pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların verileri fiziki tespitler için yeterli bulunmuş ve söz konusu çalışmalardan yararlanılmıştır.

Toplumsal yapıya ilişkin tespitlerde ise tek başına merkezi geçiş alanına yönelik verilerin değerlendirilmesi yeterli değildir. Mikro düzeyde kentin bir parçasını anlamaya ve yorumlamaya yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada bir takım tespitler yapılmıştır. Ancak bu tespitleri kentin bütünü ile karşılaştırma imkanı olmadığı koşullarda sonuçlar anlamsızlaşmakta, kentin bir parçasının, bütün içindeki önemi kavranamamaktadır. Bu nedenle çalışma sırasında mikro seviyedeki tespitler

mümkün olduğunca kentin geneline ilişkin gerçekleştirilmiş olan tespitlerle ve hatta İstanbul kentinde gerçekleştirilen başka çalışmaların tespitleri ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Karşılaştırmaya olanak tanınması amacıyla yararlanılan diğer kaynaklar şöyledir; UNESCO tarafından yürütülen “Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu” (1998) ile Giritlioğlu vd. (1993) tarafından Tubitak için yapılan “Metropolitan Şehir Merkezlerinde Kullanılmayan Yapı-Konut Potansiyelinin Yeniden Değerlendirilmesi” adlı araştırma projeleridir. Gecekondu bölgeleri ile kıyaslama yapabilmek için ise Sema Erder’in (1996), “ İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye”, DPT’nin 1993 yılında yaptığı “Gecekondu Araştırması”, Gökçe vd.(1993), “Gecekondularda Aileler Arası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyona Dönüşümü” çalışmaları, “İzmir’in Kentleşme-Çevre-Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri – Göç Raporu”, İzmir, 1998, Yerel Gündem 21, ayrıca İzmir geneli ile karşılaştırma olanağı sunması açısından Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan 1990 yılı nüfus sayımı sonuçları ve yine 1990 yılına ait nüfus sayımlarının %5 örneklemeleridir.

7.2. Araştırma Yöntemi

Merkezi geçiş alanında incelemeye alınan mahalleler merkez fonksiyonlarının bitip konut fonksiyonlarına geçişin yaşandığı mahallelerdir. Bu mahallelerin bazılarında merkez kullanımları daha yoğun olarak bulunurken, bazılarında konut kullanımlarından merkez fonksiyonlarına dönüşüm henüz çok az oranlarda gerçekleşmiş, bu nedenle konutların yoğun olduğu mahallelerdir. (Bkz. Harita 7.1,7.2)

Merkezi geçiş alanında yukarıda belirtilen varsayımları değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilen anket çalışmalarının %10 örnekleme ile gerçekleştirilmesi uygun bulunmuştur. DİE, 1990 nüfus sayımı sonuçlarında yöreye ilişkin olarak %5 örnekleme ile veriler bulmak mümkündür. Bu verilerde bu çalışma da, kent bütünü ile karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak mikro seviyede daha detaylı bir

araştırma gerçekleştirmek için %10 örnekleminin bölgede yaşayan grupları daha iyi temsil edeceği düşünülmüştür.

Mahalleler bazında verilecek anket sayılarının tespit edilebilmesi için 1990 yılı %5 örneklerinden yararlanılmıştır. Bunun için öncelikle merkezi geçiş alanında yer alan mahallerde %5 örnekleme karşılık gelen hane sayısı belirlenmiştir. Daha sonra bu sayılar iki ile çarpıldığında %10 örnekleme ile mahalleler bazında verilmesi gereken anket sayıları belirlenmiş 1998 yılı , Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında 323 hane ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Buna göre anket çalışmasına dahil olan mahalleler ve verilen anket sayıları şöyledir.

Mahalle Adı:	DİE %5 Örnekleme Göre Hane Sayıları	%10 Örnekleme Dahilinde Anket Verilen Hane Sayısı
Sümer	4	8
Yıldız	4	5
Odunkapı	5	10
Namık Kemal	12	23
Türkyılmaz	6	23
Bozkurt	8	17
Tuzcu	37	75
Ülkü	21	46
Sakarya	16	32
Yeni	-	18
Pazaryeri	23	43
Altınordu	12	23
Toplam		323

(Yıldız mahallesinde verilmesi düşünülen %10 örnekleme gerçekleştirecek sayıda anket görüşmesi yapılamamıştır. Çünkü, konuttan iş yeri kullanımına dönüşümün yoğun olduğu mahallede, görüşme yapılacak hane sayısı çok azdır. Bu nedenle sadece 5 anket verilmiştir. Yeni mahallesine ilişkin olarak DİE enstitüsü 1990 yılı sayım sonuçlarında herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle mahalle muhtarlığından mahalle nüfusu öğrenilmeye çalışılmıştır. Ancak mahalle muhtarlığı yalnızca seçim kayıtlarına ilişkin olarak yaklaşık bir nüfus vermiş, buna göre örneklemin yaklaşık olarak 18 hane olduğu tespit edilmiştir.)

Anket çalışmalarının yanı sıra hane halkları ile yapılan detaylı görüşmelerde kişilerin yaşadıkları çevreye ilişkin duygu ve düşünceleri de alınmaya çalışılmıştır. Anket çalışmaları esnasında gerçekleştirilen bu görüşmeler çevrenin yapısını direk olarak

yansıtması açısından oldukça yararlı olmuş, anketler ile çıkarılamayacak bir takım saptamalar, bu görüşmeler yoluyla çok daha net olarak kavranabilmiştir.

Yukarıdaki varsayımlar doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmanın birinci bölümünde merkezi geçiş alanında yer alan toplumsal grupların kentin diğer bölgelerinde yaşayan gruplardan farklılaşmaları ortaya konmak istenmiştir. İkinci bölüm de ise merkezi geçiş alanında yer alan grupların kent içindeki hareketleri ve buna bağlı olarak aidiyet, yere bağlılık gibi duyguları ne ölçüde geliştirdikleri tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise kentli yaşamın özelliği olan modernleşme ve kurumlaşmaya karşın oluşan enformel ilişki ağları ikilemi tartışılacaktır. Dördüncü bölümde ise toplumsal dışlanmışlık mekansal boyutuyla ele alınacaktır. Ekonomik ve toplumsal süreçler bazı toplumsal grupları bazı mekanlardan dışlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde merkezi geçiş alanının yer alan grupların kentteki sınırlı erişim alanları ve hiç erişemedikleri mekanlar ortaya konarak dışlamanın mekana yansıyan boyutları ortaya konmaya çalışılacaktır. Merkezi geçiş alanını kentin diğer kesimlerden ayıran bir başka mekansal özelliği ise bölgede var olan tarihi yapı potansiyeli, buna bağlı olarak da sit kararları sonucu bölgenin yenilenme sürecine girmemiş olmasıdır. Ayrıca bu durumun toplumsal ve mekansal yapı üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Kent ...: Mahalleleri

Harita 7.1

İzmir - Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi Geçiş Alanı

GÖSTERİM:

■ PERAKENDE TİCARET	■ İMALAT-TOPTAN TİC.
■ TOPTAN TİCARET	■ YEŞİL ALAN
■ KÜÇÜK ÜRETİM	■ BOŞ PARSEL
■ PERAKENDE T. TOPTAN TİC.	■ EĞİTİM
■ İMALAT- PERAKENDE T. TOPTAN TİC.	■ OTEL
■ İMALAT- PERAKENDE TİC.	■ HARABE
■ TOPTAN T. PERAKENDE TİCARET-DEPO	■ MAHALLE SINIRI
■ DEVLET HİZMETLERİ	■ ALAN SINIRI
■ İŞ HİZMETLERİ	
■ KÜLTÜREL ETKİNLİK, EGLENCE	
■ TRAFİK ALTYAPISI, ULAŞIM	
■ DİNİ TESİS	
■ BOŞ YAPI	
■ İNŞAAT HALİNDE YAPI	
■ KONUT	
■ DEPO	

Merkezi Geçiş Alanı Sınırı ●●●

Mahalleler

1	Sümer
2	Yıldız
3	Odunkapı
4	Türk Yılmaz
5	Bozkurt
6	Namık Kemal
7	Tuzcu
8	Ülkü
9	Sakarya
10	Yeni
11	Pazaryeri
12	Altınordu

Kaynak: DEÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve bölge Planlama Bölümü
Kemeraltı Kent Merkezi Arazi Kullanım Çalışması, 1998

Harita 7.2

7.3. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılaşmalar

Merkezi geçiş alanında yer alan toplumsal grupların kentin diğer kısımlarında yer alan bazı toplumsal gruplardan farklılaştığından, bazıları ile ise benzerlik gösterdiği tartışılmıştır. Farklılaşmanın nedeni temelde göçtür. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç kentte henüz tam olarak kentleşememiş topluluklar yaratmıştır. Bu topluluklar içinde daha önceki dönemler de göç etmiş olanlar kentleşme süreci içerisine girmişler ve hem ekonomik, hem de sosyal anlamda kentle bütünleşmeyi başarmışlardır. Ancak özellikle son dönemlerde göç eden kesimler kentle bütünleşmeyi tam olarak sağlayamamaktadırlar. Bunun pek çok nedeni vardır. Ancak temel nedenlerinden birisi ekonomiktir. Ekonomik açıdan kentsel formel işgücü piyasasına girememek başta olmak üzere, belirli bir birikime sahip olamamak, farklı gelir grupları ile karşılaşma olanaklarının dahi kalmaması toplumsal olarak bütünleşmeye olanak tanımamaktadır. Bunun sonucunda kentte dışlanmış, yoksul kitleler var olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde yoksul kitleleri diğer toplumsal gruplardan ayıran özellikler üzerinde durulmak istenmiştir. Bu nedenle öncelikle merkezi geçiş alanında yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik statüleri ortaya konmaya çalışılacaktır, bu amaç doğrultusunda bölgede yaşayanların aile yapısı, eğitim durumu, gelir durumu, göç, işgücü yapısı özellikleri tartışılmıştır.

7.3.1. Aile

Kırsal toplum, genellikle geniş aile yapısına sahiptir, çünkü kırsal yaşantı biçimi ve sosyo ekonomik koşullar kalabalık aile yapısını gerekli kılmıştır. Bu nedenle özellikle kırsal kesimlerden kente göç edenlerin aile yapılarının genellikle kırsal yaşamın gereklerine uygun olarak oluşmuş olduğunu görmekteyiz. Özellikle, yeni göç etmiş ailelerin yapılarında bu tür özellikler ile karşılaşılmaktadır.

7.3.1.1. Aile Yapısı ve Hanedeki Aile Sayısı

Kentin hareketli ve sürekli değişen yaşam koşulları çekirdek aile oluşumlarını gerekli kılmaktadır, ancak kırsal toplumlarda, toplumsal ilişkiler, çocukların aile

bireylerince işgücü desteği olarak görülmeleri ve sosyal güvenceye dayanan aile içi bağımlılıklar gibi faktörler geniş aile oluşumlarını gerekli kılmaktadır. Göç süreci kırsal toplumları kente taşırken onların gelenek, görenek ve alışkanlıklarını da taşımaktadır. Ancak bu alışkanlıklar, gelenek ve görenekler zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Zaman içerisinde hareketli kentsel yaşama uyum sağlayabilmek için geniş aile oluşumlarından, çekirdek aile oluşumlarına doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Ancak her ne kadar kentte çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşansa da kentin yaşam koşulları açısından zorlukların üstesinden gelebilmek için kentte geniş aile yapısı sürdürülebilmektedir. Örneğin; amca, teyze, dayı gibi genç aile bireylerinin kente ilk geldiklerinde akrabalarının yanında kalması ekonomik açıdan kentte yaşamı kolaylaştırıcı bir unsurdur.

Bu nedenlerle kentlerimizde göç eden kesimlerin yaşadığı bölgelerde kentin çekirdek aile yapısına dönüşümü yaşanırken, geleneksel geniş aile yapısının da var olduğunu söyleyebiliriz. İzmir kent merkezi geçiş alanında yapılan görüşmelerde yukarıda söz edildiği gibi hem geniş ailelere, hem de çekirdek ailelere rastlanmıştır. (Bkz. tablo 7.1) Ancak tüm ülke genelinde olduğu gibi artık büyük kentlerimize göç eden aileler çekirdek aileye dönüşmektedir. Gökçe vd. tarafından 1993 yılında Türkiye genelinde gecekondan alanlarında yapılan bir araştırmada çekirdek aile oranının gecekondan alanlarında artık %84.4'e ulaştığı, 1972'de ise bu oranın %59.7 da kaldığı belirtilmiştir. Yine bu çalışmada geniş ailelerin ortalama büyüklüğünün 7.4 olduğu, çekirdek ailelerin ortalama büyüklüğünün ise 4.9 tespit edilmiştir.

Tablo 7.1

Aile Yapısı – İBŞB		
Çekirdek	%62	12669
Geniş	%12	2406
Parçalanmış	%11	2291
Tanımsız	%16	3188
Toplam	%100	20554

1990 DİE Nüfus Sayımı Sonuçları (%5)

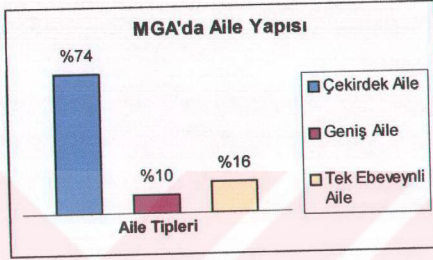
Tablo 7.2

Aile Yapısı - MGA		
Çekirdek	%74	240
Geniş	%10	33
Parçalanmış	%16	50
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket

Değerlendirmesi (%10
örnekleme)

İzmir kent merkezi geçiş alanında yapılan bu araştırmada da benzer sonuçlar ile karşılaşmaktadır. Alan içerisinde yaşayan 323 ailenin %74'ü çekirdek ailedir ve bu tipteki ailelerin ortalama büyüklüğü 4.23'tür. (Bkz. tablo 7.2, grafik 7.1) Büyükanne, dede, amca, teyze gibi akrabalarla birlikte yaşanan ve geniş aile olarak tanımlanan aileler ise halen var olmak ile birlikte %10 gibi düşük bir orandadırlar ve geniş ailelerde aile büyüklüğü ortalaması 7.4'tür.

Grafik 7.1

Kent merkezi geçiş alanlarında rastlanan bir diğer aile yapılanma biçimi ise tek ebeveynli ailelerdir. Burada tek ebeveynli aile olarak tanımlanmış aileler, boşanma yada eşlerden birinin ölümü nedeni ile parçalanmış aileleri kapsamaktadır. Bunlar tüm aile türleri içinde %16'lık bir orandadır ve bu tür ailelerde ortalama aile büyüklüğü 3.4'tür.

İzmir geneline ilişkin olarak DİE'nin 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre de aile yapısına ilişkin benzer sonuçlar alınmaktadır. İzmir Büyük Şehir Bütününde de geniş aileler %12 oranındadır. İzmir kentinin %60'ının gecekondü alanlarından oluştuğu ve geleneksel aile ilişkilerinin toplumumuzda yalnızca göç eden kesimlerce sürdürülmediği düşünüldüğünde bu sonuç İzmir geneli için şaşırtıcı değildir.

7.3.1.2. Hanedeki Kişi Sayısı

Yukarıda da belirtildiği gibi kent merkezindeki konut alanında kırsal bölgelerden yeni göç etmiş çok çocuklu ailelerin yer alması nedeniyle, ve konut maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle hanelerde yaşam iki aile, yada geniş aile olarak

sürdürülebilmektedir. Böylece kentte yaşamın maliyeti en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle çalışma alanı içerisindeki ailelerin %24'ünde hanede yaşayan kişi sayısı 5'in üzerindedir. (Bkz. tablo 7.3, 7.4)

Tablo 7.3

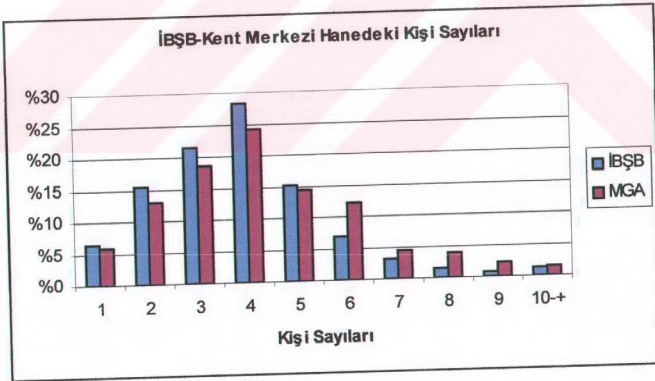
Hanedeki Kişi Sayısı - İBŞB		
1	%6	27861
2	%15	66583
3	%21	93252
4	%28	122836
5	%15	65659
6	%7	29601
7	%3	13743
8	%2	6553
9	%1	3374
10+	%1	4829
Toplam	%100	434291

1990 DİE Nüfus Sayımı Sonuçları (%5)

Tablo: 7.4

Hanedeki Kişi Sayısı - MGA			
1	%6	19	%6
2	%13	42	%13
3	%19	60	%19
4	%24	78	%24
5	%14	46	%14
6	%12	39	%12
7	%4	14	%4
8	%4	13	%4
9	%2	7	%2
10+	%2	5	%2
Toplam	%100	323	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

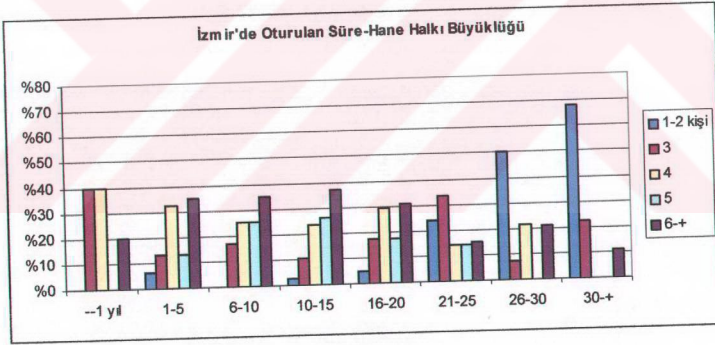
Grafik 7.2

İzmir Büyük Kent Bütünü ile karşılaştırıldığında hanedeki kişi sayısı açısından farklılaşmaların olduğu söylenebilir. (Bkz. grafik 7.2) İzmir Büyük Kent Bütününde 4 ve daha az sayıda kişi yaşayan hane sayısı %70 iken, kent merkezinde bu oran %62'dir. Yaşayan kişi sayısı 5'in üzerinde olan aileler ise İzmir Büyük Kent Bütününde % 14 iken, kent merkezinde bu oran %24'e yükselmektedir. İzmir genelinde hane halkı büyüklüğü ortalaması 3.9 iken, kent merkezinde bu oran 4.29'a yükselmiştir.

Tablo 7.5 İzmir'de Oturulan Süre ve Hanehalkı Büyüklüğü

Hanedeki Kişi Sayısı	-- 1yıl	1-5	6-10	10-15	16-20	21-25	26-30	30+
1-2		3		1	2	5	7	21
3-4	4	21	15	13	19	10	4	7
5-6	1	12	15	19	14	5	1	1
7-8		5	3	4	5		2	1
9+		5	3	1	1	1		1
Toplam	5	46	36	38	41	21	14	31

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.3

Göç eden kesimlerin yaşadığı bölgelerde zaman içerisinde geniş ailelerden daha küçük ailelere dönüşüm beklenmektedir ancak, İzmir kent merkezinde yapılan incelemede son yirmi senede aile yapılarında bir değişme gözlenmemiştir. Bunun en önemli nedeni göçün sürekliliğidir. Sürekli göç alan bölgede kalabalık nüfuslu aileler

yaşamaktadır. Son yirmi senedir hane halkı 6 kişi ve daha fazla olan aile sayısı oldukça fazladır. Buna karşın 3-4 kişilik aile sayısında son senelerde artış görülmektedir.

Farklı bir durum 26 seneden daha fazla süredir kentte yaşayanlar arasında gözlenmektedir. Uzun süredir kentte yaşayanlar arasında 1-2 kişilik aileler sıklıkla görülmektedir. Bunun nedeni 26 seneden fazla bir süre bu alanda yaşayanlar arasında yalnız yaşayan yaşlıların olmasından kaynaklanmaktadır. (Bkz. tablo 7.5, grafik 7.3) Geçmişte, yaklaşık olarak 1970'li yıllarda yada daha öncelerde kente göç ederek gelmiş nüfus içinde bazı kesimlerin kentin çeperlere doğru gelişim sürecinde bu bölgeyi terk etmemişlerdir. Terk etmeyenler genellikle daha az varlıklı kesimlerdir. Bu kesimler süreç içerisinde yaşlanmış ve yalnızlaşmıştır, bu nedenle bölgede yalnız yaşayan yaşlı kesimler oldukça çok sayıdadır.

Özetle, kentte kalma süresi uzasa da, göçün sürekliliği son 20 senedir aile yapılarının benzer özellikler göstermelerine neden olmuştur. Kente ilk geldiğinde çekirdek aile olarak 3-4 kişilik ailelerle gelirse de, zamanla aile büyümekte, yada kırdan yeni akrabaların da gelmesiyle birlikte hanelerde 6 ve daha fazla sayıda kişi barınmaya başlamaktadır.

Sonuç olarak, aile yapısı, hanedeki aile sayısı ve hanedeki kişi sayısı göstergeleri İzmir kent merkezinde yaşayan ailelerin kır toplumundan kent toplumuna geçişi yaşayan ailelerin barındığını gösterir. Ayrıca göçün sürekliliği aile yapısında küçük aileye dönüşüme izin vermemektedir. Daha çok 3-4 kişi olarak göç eden genç aileler zaman içerisinde büyümektedir.

7.3.2. Yaş Yapısı

Wilson'ın (1996) belirttiği üzere medyan yaş toplumsal sınıf yapısının özellikleri konusunda önemli bir göstergedir. Medyan yaşın yüksek olması gelir seviyesinin yüksek olduğunun, medyanın düşük olması ise işsizlik oranlarının yüksek olduğunun göstergesidir. Ayrıca anne nüfusunun nüfusun yaşının küçülmesi, çocuk bakımlarının

daha güç koşullarda gerçekleştirildiği anlamını taşımaktadır. 1977'de ABD'de bir kent merkezinde gerçekleştirilen çalışmada siyahların medyan yaşı 23.9 iken, beyazların medyan yaşının 30.3 olduğu tespit edilmiştir. (Wilson, 1996,s. 193)

İzmir Büyük Kent Bütününde ise 1990 yılı sayım sonuçları %5 örneklemesine göre medyan yaş 25'dir. Merkezi geçiş alanında bu araştırmaya konu olan mahallelerde ise medyan yaş direk olarak saptanamamıştır. Çünkü anket dökümlerinde yaşlar gruplandırılarak dökülmüştür. Gruplamaların medyanı alındığında ise 5. grubun medyan grup olduğu, yani 20-24 yaş grubunun medyan grubunu oluşturduğu görülmektedir. Medyan yaş grubundan da anlaşılacağı üzere Merkezi Geçiş Alanındaki nüfus grubu oldukça gençtir. Ancak daha iyi bir karşılaştırma olanağı sağlaması açısından İBŞB'deki ve Merkezi Geçiş Alanındaki nüfus yaş gruplarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama İBŞB geneli ile merkezi geçiş alanını karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. (Bkz. tablo 7.6, 7.7; grafik 7.4)

Tablo 7.6

Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılım - İBŞB

Yaş Grupları	%	Frekans
0-6	12%	205712
7-11	10%	182588
12-14	6%	109725
15-19	10%	183007
20-24	10%	174482
25-29	9%	165113
30-34	9%	149421
35-39	8%	132417
40-44	6%	106155
45-49	5%	80940
50-54	4%	69462
55-59	4%	63348
60-64	3%	54479
65-+	5%	79226
Bilinmeyen	0%	1339
Toplam	100%	1757414

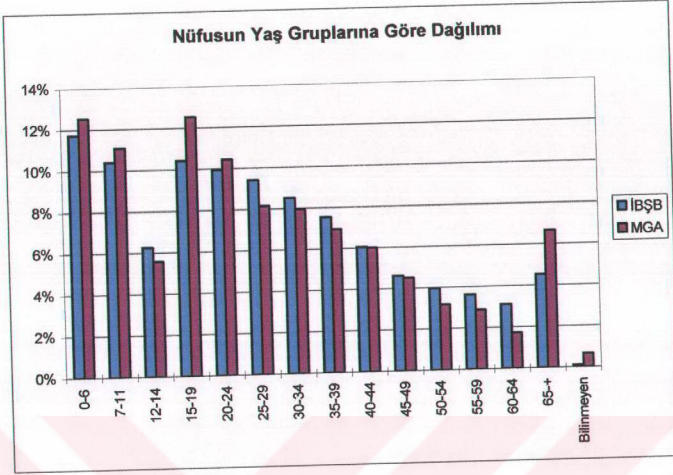
Kyanak: 1990 DİE Nüfus Sayımı

Tablo 7.7

Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı - MGA

Yaş Grupları	%	Frekans
0-6	13%	175
7-11	11%	155
12-14	6%	78
15-19	13%	175
20-24	10%	146
25-29	8%	114
30-34	8%	111
35-39	7%	97
40-44	6%	84
45-49	5%	63
50-54	3%	44
55-59	3%	40
60-64	2%	24
65-+	7%	93
Bilinmeyen	1%	9
Toplam	100%	1399

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.4

20-24 yaş grubuna kadar olan yaş gruplarında yoğunlaşma Merkezi Geçiş Alanındadır. Dolayısıyla, Merkezi Geçiş Alanında, genç yaş grupları İBŞB geneline göre daha yoğun olduğu söylenebilir. 25 yaşından itibaren yoğunlaşma İBŞB'ye geçmektedir. Dolayısıyla merkezi geçiş alanı İzmir geneli ile karşılaştırıldığında daha genç bir nüfus grubu barındığı düşünülmektedir. Ancak 65 yaş ve üzeri yaşlarda Merkezi Geçiş Alanında tekrar yoğunlaşma görülmüştür. Dolayısıyla, merkezi geçiş alanı hem genç nüfusu, hem de en yaşlı nüfus gruplarını yani Wilson'un saptamalarına göre en sorunlu, işsizlik oranının yüksek olduğu, buna bağlı olarak suç oranlarının yüksek olduğu, bakıma muhtaç çocuk ve yaşlı sayısının yüksek olduğu bir toplumsal grubu barındırmaktadır.

7.3.3. Eğitim Durumu

Eğitim durumu açısından da merkezi geçiş alanında alt toplumsal sınıflara ait eğitim düzeyinin sergilenmesi beklenmiştir. Okuyup yazmama oranı İzmir genelinde %10 oranında iken, anket sonuçlarına göre merkezi geçiş alanında %19'a çıkmaktadır. Ortaokul ve lise mezuniyeti açısından da İBŞB geneline göre MGA'da eğitimin daha

alt seviyelerde olduğu gözlenmiştir. Kısacası, eğitim seviyesi açısından, merkezi geçiş alanının alt seviyelerde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7.8 İBŞB Eğitim Durumu

Okur Yazar	%14	213599
Okur Yazar Değil	%10	161602
İlkokul Mezunu	%46	732174
Orta Okul Mezunu	%11	174382
Lise Mezunu	%13	202702
Yük. Öğr. Kur. Mez.	%6	95789
Toplam	100,0	1580248

Kaynak:1990 DİE Nüfus sayımı Sonuçları

Tablo 7.9 MGA Eğitim Durumu

Okur Yazar	%7	70
Okur Yazar Değil	%19	191
İlkokul Mezunu	%54	525
Orta Okul Mezunu	%10	98
Lise Mezunu	%9	85
Yük. Öğr. Kur. Mez.	%1	12
Toplam	%100	981

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

MGA'da genç nüfusun eğitim durumunu anlayabilmek amacıyla, yaş grupları itibarıyla eğitim durumu irdelenmiştir. Bu irdeleme genç nüfusun eğitim durumunun çoğunlukla ilkokul ve orta okul seviyesinde sona erdirildiğini göstermiştir. Merkezi geçiş alanında yaşayan nüfus grupları her türlü eğitim olanağına mekansal olarak kolayca erişim sağlayabilme olanağına sahip iken, eğitimlerine devam etmemektedirler. (Bkz. tablo 7.10)

7 - 11 yaş grubunun %90'u okumaktadır. Bu ilköğretime katılım açısından olumlu bir sonuçtur. Ancak 12-14 yaş grubuna geçtiğimizde ilköğretim okulunda okuyanların %61'e düştüğünü görmekteyiz. Yaklaşık %29'u eğitimini ilkokul seviyesinde kesmiş ve ortaokula devam etmemiştir. 15 - 19 yaş gruplarının ise %45'i ilkokul mezunu, %16'sı ise ortaokul mezunu olarak kalmış eğitimlerine devam etmemişlerdir. Dolayısıyla 15-19 yaş grubunun yaklaşık %60'ı eğitimlerini yarıda keserek lise seviyesinde eğitimlerine devam etmemişlerdir. Merkezi geçiş alanında 20-24 yaş grubunun %7 'si yüksek okul mezunu, %4'ü ise yüksek okul mezunudur.

Tablo 7.10 MGA'da Yaş Gruplarına Göre Eğitim Durumu

	0 - 6	7- 11	12 - 14
Okur yazar	1 %20		2 %3
Okur yazar değil		1 %1	3 %4
İlkokul mezunu		11 %7	21 %27
Ortaokul mezunu		2 %1	1 %1
Lise Mezunu			
İlköğretimde okuyan	4 %80	133 %90	47 %61
Lise'de Okuyan			3 %4
Yüksek okulda okuyan			
Toplam	5 %100	147 %100	77 %100

	15 - 19	20 - 24
Okur yazar	10 %6	6 %4
Okur yazar değil	3 %2	10 %7
İlkokul mezunu	78 %45	82 %58
Ortaokul mezunu	28 %16	14 %10
Lise Mezunu	11 %6	17 %12
Y.Okul Mezunu		5 %4
İlköğretimde okuyan	10 %6	
Lise'de Okuyan	28 %16	
Yüksek okulda okuyan	4 %2	7 %5
Toplam	172 %100	141 %100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Özetle, MGA'da yaşayan yetişkin nüfus gruplarının eğitim seviyesinin İzmir genelinin altında olduğu anket sonuçlarına dayanarak söylenebilir. Genç nüfus açısından da benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır. Genç nüfus eğitimi genellikle lise seviyesine çıkarmamakta, ortaokul yada ilkokul seviyesinde bırakmaktadır. Eğitimin yarıda kesilmesinin nedeni ise %91 gibi yüksek bir oranla ekonomik nedenlere bağlanmaktadır. (Bkz. Tablo: 7.11)

Tablo 7.11	Eğitimin Sürdürülemez Nedeni	
Başarısızlık	%4	5
Okulda Alınan Ceza	%2	2
Ekonomik Nedenler	%91	106
İstenmedi	%3	4
Toplam	%100	117

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.4. Gelir Durumu

Gelir durumu dışlanmışlıkların oluşumu sürecinde önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Formel piyasaya giremeyen alt toplumsal gruplar gelir seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle toplumsal ve ekonomik süreçlerden dışlanmaktadır.

Anket çalışmalarında direk olarak gelir durumunu saptayabilmek amacıyla sorulan sorulara genelde doğru yanıtlar alınamamaktadır. Bu nedenle gelir durumunun tespitine yönelik olarak konut sahipliği, araba sahipliği, gibi refah göstergelerinin ve işteki statü gibi, ücret göstergelerinin kullanılması uygun görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada, söz konusu değişkenler değerlendirilerek İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayanların genel olarak gelir profillerini çıkartmak amaçlanmıştır. Ayrıca İzmir büyük kent bütününe ilişkin olarak 1990 yılı nüfus sayımı %5 örneklemeden konut sahipliği, ve işteki statü değişkenlerinin mahalleler bazındaki yorumlarıyla İzmir Büyük kent bütünü ile karşılaştırma yapılabilmektedir.

7.3.4.1. Konut Sahipliliği

Konut sahipliliği önemli bir gelir durumu göstergesidir. Ancak bu gösterge tek başına anlamlı olmamaktadır. Çünkü üst gelir gruplarının yoğunlaştığı bir bölgede de, yeni yapılmış bir gecekonu bölgesinde de konut sahipliliği oranları yüksek olabilecektir. Ancak buna rağmen toplumumuzda konut sahipliliğinin geliri belirlemede önemli bir gösterge olduğu bilinmektedir. Çünkü belirli bir birikime sahip olan topluluklar öncelikle konuta yatırım yapmaktadırlar. Bu nedenle bu bölümde genelde İzmir'deki konut sahiplikleri, özelde ise Merkezi Geçiş Alanındaki konut sahipliliği durumunun incelenmesi gerekli görülmüştür.

Böyle bir analizde İzmir Büyük Kent Bütününe İlişkin verilerden faydalanılabilmektedir. 1990 yılı nüfus sayımında oturan konuta sahiplik durumuna ilişkin veri bulunmaktadır. İzmir Büyük Kent Bütününde DİE'nin 1990 yılı sayım sonuçlarına göre oturduğu konuta sahip olanlar %57.2. oranındadır. Sahip olmayanlar

ise %42.8 oranındadır. Bu veriyi mahaller bazında irdelediğimizde İBKB ile kent merkezi geçiş alanı arasında karşılaştırma yapma olanağı ortaya çıkmaktadır. (Bkz. harita 7.3)

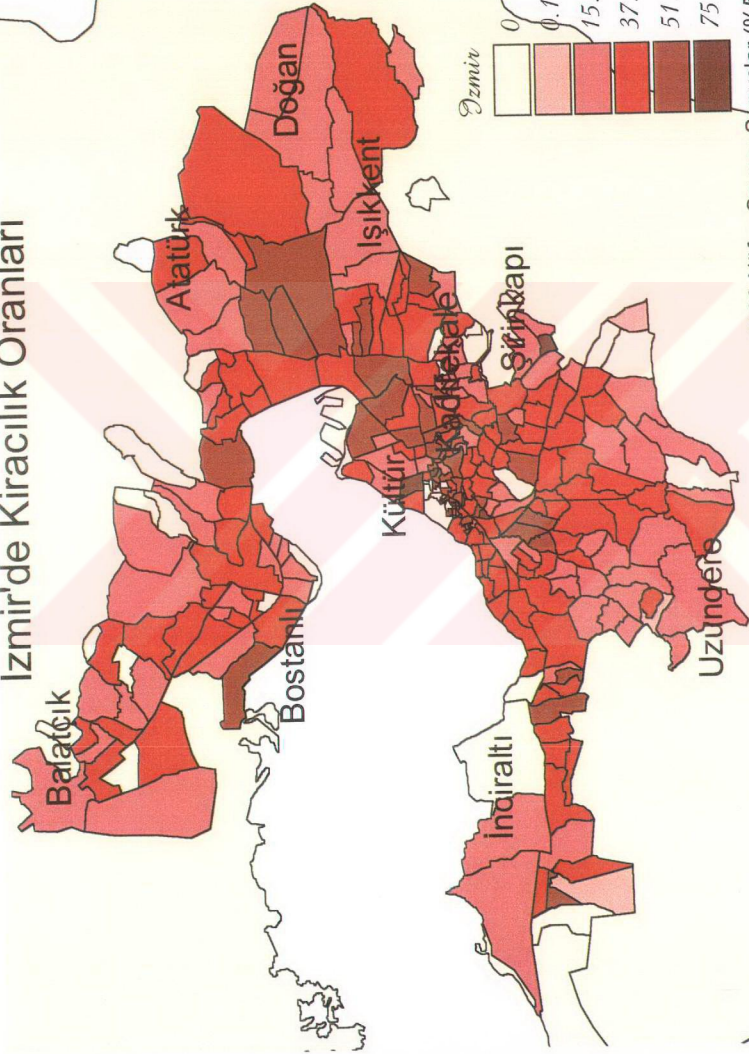
Harita 7.3'de İzmir Büyük Kent Bütününde 1990 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre oturduğu konuta sahip olmayanların oranları gösterilmektedir. Bu çalışmada konut sahipliği konusundaki saptamalarda hhr.'nin cevaplarının değerlendirilmesi gereği düşünülmüştür. Bu nedenle hane halkı reisleri örneklem içinden ayrıştırılmış ve sahiplilik sorusu yalnızca hhr 'nin cevapları itibarıyla değerlendirilmiştir. Oturulan konuta sahiplilik sorusuna hayır yanıtını verenler, yani kiracı olduklarını yada lojmanda oturduklarını belirtenlerin sıklık dağılımları oransal olarak haritalandırılmıştır. Haritalandırmada oranların gösterimi için "doğal kırılmalar" kullanılmış ve gösterimde 5 adet sınıf belirlenmiştir. Çünkü 5'li sınıflama mahalleler arasındaki farklılaşmaların, ayrışmaların daha rahat okunmasına izin vermektedir. Gösterimdeki sınıf sayısının azaltılması, yada "doğal kırılmalar" yerine oranların "eşit aralıklarla" bölünmesi daha homojenleştirici tablolar ortaya koymaktadır.

Buna göre İzmir'de 18. ve 19.yy'lardan beri üst gelir gruplarının oturduğu Alsancak semtinde Mimar Sinan, ve Kültür mahallelerinde, Karşıyaka'da, Aksoy, Donanmacı, Alaybey mahallelerde kiracılık oranları (%15.4 - %37.8) oldukça düşüktür.

Ancak kiracılık Güvenç ve Işık'ın da (1996) belirttiği üzere yalnızca üst gelir gruplarının yaşadığı merkeze yakın semtlerde değil aynı zamanda gecekondu alanlarında da düşüktür. Bu açıdan kentin en dış çeperinde bulunan gecekondu alanları ile kentin merkezinde üst gelir gruplarının yaşadığı mahalleler benzerlik taşımaktadır.

Bu iki grup yerleşmenin arasında kalan bölgede ise kiracılık daha yüksek oranlarda olup çoğunlukla %27.8 ile %51.4 arasındadır, bu orta çember içinde bazı mahallelerde kiracılık oranlarının %51.4 - %75 düzeylerine dahi çıktığı görülmektedir. Bu mahalleler çoğunlukla kentin yasal olarak oluşmuş konut alanlarından oluşmaktadır.

İzmir'de Kiracılık Oranları

1990 Nüfus Sayımı Sönuçları (%5 Örnekleme)

Harita 7.3

Bir kısmı ise önceki dönemlerde oluşmuş gecekonduların olup artık apartmanlaşma sürecine girmiş olanlardır. Örneğin kiracılığın %27.8 ile % 51.4 arasında değiştiği Kuzey aksındaki mahalleler Bostanlı, Soğukkuyu, Tersane, Gümüşpala, Emek, Dedebaşı, Şemikler, Cumhuriyet, Evka-2'dir.

Kiracılık oranının %51.4 ile %75 arasında değiştiği mahalleler ise merkeze ve iş olanaklarına yakın mahallelerdir. Bu bölgelerde kiracılık oranının yüksek olması mobilitenin de bir göstergesidir. Bu tür mahalleler Alsancak'ta (ancak daha alt gelir gruplarının oturduğu kesimlerinde), Bornova'da, ve Konak'ta yer almaktadır.

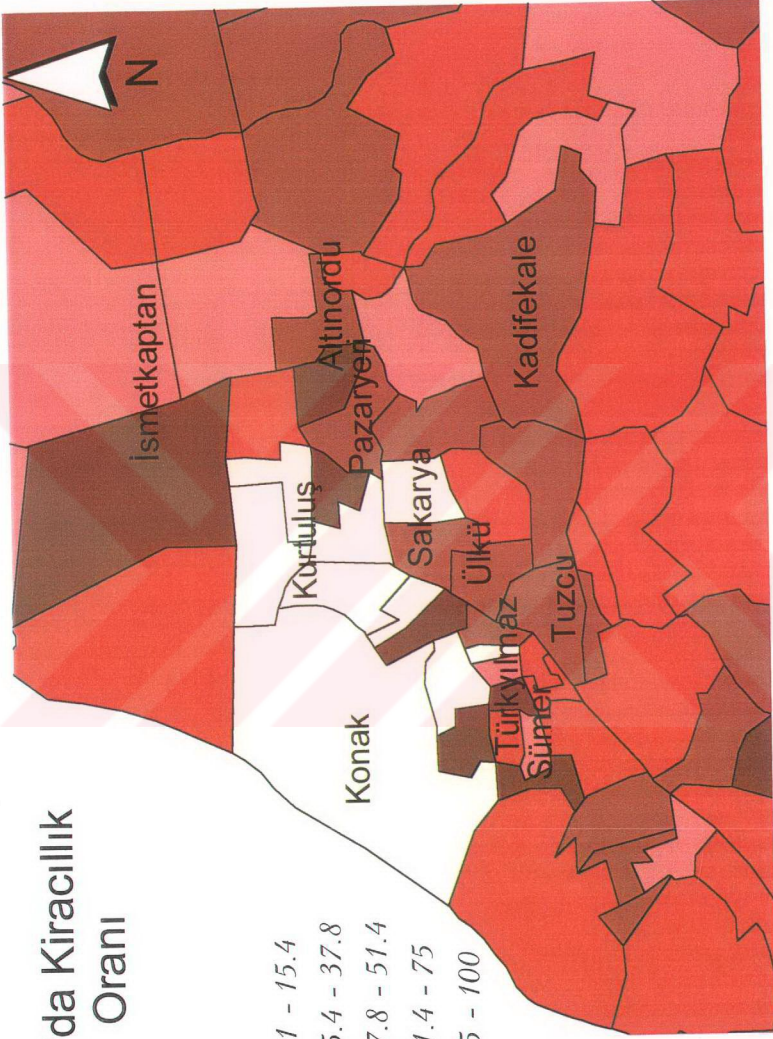
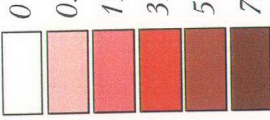
Gökçe vd. 'nin (1993) yılında gecekondularında yapmış oldukları çalışmalarda konut sahipliğinin %62.6 oranında olduğu, kiracılığın ise %24.3'lerde kaldığı tespit edilmiştir. Gecekondularında konut sahipliğinin fazla çıkmasının bir nedeni ise konut yapım süreçlerinin kişileri konut sahibi olmaya yönlendiriyor olmasıdır. Ancak gecekondularında da son dönemlerde yapılan araştırmalar konut sahipliği oranının düştüğünü göstermiştir. Önen'in (1997) çalışmasına göre İzmir gecekondularının %31'inde kiracıların oturduğu saptanmış ve artık gecekonduların rant gruplarıncı kiralandığı belirtilmiştir. Bu araştırmalara göre ve 1990 yılı sayım sonuçlarına göre gecekondularındaki kiracılık durumuna ilişkin şu saptamaları yapabiliriz.

- Gecekondularında genel olarak kiracılık oranları artmaktadır.
- Ancak gecekonduların bölgeleri de konut sahipliği açısından homojen değildir. Daha önce oluşmuş ve apartmanlaşma sürecine girmiş mahallelerde kiracılık oranı daha yakın zamanlarda oluşmuş en dış çeperlerde yer alan gecekondular mahallerine göre daha yüksektir.

Kiracılık oranlarının en yüksek değere ulaştığı yer ise Merkezi Geçiş Alanıdır. MGA'da kiracılık oranının %75'in üzerine çıktığı mahalleler bulunmaktadır. Bu mahalleler bu çalışmanın analizlerine konu olan Sümer, Türkyılmaz, Kurtuluş ve Altınordu mahalleleridir. (Bkz. harita 7.4) Sakarya, Ülkü, Tuzcu mahallelerinde de

MGA'da Kiracılık Oranı

Dzmir

1990 Nüfus Sayımı Sonuçları (%5 Örneklem)

Harita 7.4

yine kiracılık oranları %51.4 ile %75 arasında yer almaktadır. MGA'da kiracılığın bu derece yüksek olması, hem bu bölgede yoksulluğun en yüksek oranlarda olduğunu, hem de nüfus mobilitesinin çok yüksek olduğunu göstermektedir. İBKB'de kiracılığın %75'in üzerine çıktığı yalnızca 4 mahalle daha vardır. Bunların ikisi kent merkezinde yer alan İsmet Kaptan ve Kestelli mahalleridir. Diğer ikisi ise Kocatepe ve Gaziler mahalleleridir.

MGA'da kiracılık oranının bu kadar yüksek olması, bu mahalleleri İBKB içinde yer alan diğer mahallelerden ayırtırmakta ve bu mahallelerdeki farklı toplumsal yapı oluşumlarına ilişkin ipuçları vermektedir. MGA kiracıların ve nüfus mobilitesi en yoğun olanların yaşadığı mekandır.

7.3.4.2. Taşıt Sahipliği

Gelir durumunu yansıtmada bir diğer önemli kriterin araç sahipliği olduğu düşünülmektedir. Özellikle taşıt trafiğinin çok yoğun olduğu İzmir kentinde araç sahipliği oranının oldukça yüksek olduğu düşünülmektedir. Ancak kent merkezindeki tarihi konut dokusunda yaşayanlar arasında herhangi bir taşıt aracına sahip olanlar yok denecek kadar azdır. Bölgede yaşayanların %86'sı herhangi bir taşıta sahip değildir. Sahip olunan araçların %2'si iş amacıyla kullanılan kamyonetlerdir. Otomobil sahipliği ise %11 oranındadır. Kentimizde araç trafiği son derece yoğun olmasına karşın bu bölgede araç sahipliği oranının oldukça düşük olması gelir durumu açısından bu bölgeyi homojen olarak alt gelir gruplarının yaşadığı bir bölge olarak tarif etmemize neden olmaktadır.

Araç Türü	Oran (%)	Sayı
Araç Yok	%86	280
Otomobil Sahibi	%11	34
Kamyonet Sahibi	%2	6
Cevapsız	%1	3
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.4.3. İşteki Statü

İşteki statü içinde bulunulan sosyo-ekonomik koşulların temel göstergelerindedir. İzmir kent merkezinde yaşayan nüfus grubu işteki statü açısından genel olarak İBKB ile benzerlik taşımaktadır. İBKB genelinde ücretliler %75 gibi yüksek bir oranda iken merkezi geçiş alanında çalışanlar arasında bu oran %77'dir. İşveren statüsü İzmir geneli için de oldukça küçük oranlardadır. Ancak merkez bölgesinde işveren statüsünde hiç kimse ile karşılaşılmamış, bunun yanı sıra kendi hesabına çalışanların oranı da %16 gibi oldukça düşük bir orandadır.

Tablo 7.13 İşteki Statü-İBSB

Ücretli	%75	10319
İşveren	%5	723
Kendi Hesabına Çalışan	%20	2771
Ücretsiz aile işçisi	%0	27
Toplam	%100	13840
1990 Nüfus Sayımı Sonuçları (%5 Örneklem)		

Tablo 7.14 İşteki Statü – MGA

Ücretli / Sigortalı	%30	119
Ücretli / Sigortasız	%47	185
Kendi Hesabına Çalışan	%16	65
Bilinmeyen	%6	25
Toplam	%100	394

Merkez bölgesinde yaşayanlar açısından en çarpıcı konu ücretli ancak sigortasız olanların %47 oranıyla en büyük çalışan kesimini oluşturmalarıdır. İzmir geneline ilişkin sigortalı, yada sigortasız çalışanlar konusunda bir bilgi bulunmamaktadır.

Ancak Gökçe vd.'nin 1993 yılında gecekondü alanlarında yapmış oldukları çalışmalarda dahi İzmir'de sigortalı işçilerin %48, sigortasız işçilerin %22, kendi işlerinde çalışanların %16, memurların ise %10 oranında oldukları saptanmıştır. (Gökçe vd.,1993,s.170)

Kent merkezinin sunduğu iş olanaklarının özellikleri bu kesimi kentin diğer kesimlerinden farklı kılmakta, bu bölgede çalışan nüfusun çoğunlukla ücretli ancak sigortasız olarak çalışmalarına neden olmaktadır.

Kentte uzun süredir yaşayanlar ile kente son on yıl içerisinde yerleşenler arasında işgücü yapısı açısından farklılaşma olup olmadığının anlaşılması için kentte oturan süre ile işteki statü yapısı değerlendirilmiştir. Çünkü kente göçün yoğunlaştığı özellikle

son 10 yılda göç yapısının değişmesi nedeni ile kırsal alan ile tüm ilişkilerini keserek kente yerleşenler kısa sürede iş bulmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle de ya, marjinal sektörde, ya da ücretli ancak sigortasız olarak iş güvencesi olmayan enformel sektörde çalışma eğilimleri içerisinde oldukları bilinmektedir. Bu araştırmada yapılan çapraz tablolaştırmada da benzer sonuçlarla karşılaşmıştır. Tablo 7.15'te görüleceği üzere son 10 yılda kente yerleşen hane halkı reislerinin %49'u ücretli ve sigortasız olarak çalışırken, kendine iş kurma fırsatını yakalayanlar yalnızca %21 oranındadır. Ancak çapraz tablolaştırma genel olarak incelendiğinde yıllar itibarıyla işgücünün statüsünün dağılımı açısından bir iyileşme olduğu söylenemez çünkü 30 yıldan uzun süredir kentte yaşayanlar içinde de %40 oranında ücretli ve sigortasız çalışanlar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7.15	İşin Türü - Kentte Oturulan Süre			
	Ücretli Sigortalı	Ücretli Sigortasız	Kendi Hesabına Çalışan	Toplam
1998-1990	25 %30	41 %49	18 %21	84 %100
1989-1980	27 %38	24 %34	20 %28	71 %100
1979-1970	12 %48	10 %40	3 %12	25 %100
1970 ve daha önce	17 %32	21 %40	15 %28	53 %100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Dolayısıyla, merkezin sunduğu iş olanakları artık kendi hesabına çalışan esnaf kesimin yerini ücretli kesimin almasına neden olmuştur. Ayrıca Merkezi Geçiş Alanında yaşayan toplumsal gruplar işteki statülerinin değişmesi anlamında gelirlerine yansiyacak bir iyileşme ile karşı karşıya kalmamışlardır. Bu da bu bölgede yaşayanlar arasında yoksulluğun sürekliliğini göstermektedir. Işık (2000) Sultanbeyli örneğinde, daha önce göç etmiş olanların yoksulluklarını daha sonra gelenlere devrettiklerinden bahsetmiştir. Çünkü gecekondü alanında imar planlarının gerçekleştirilmesiyle ortaya paylaşılan bir rant çıkmaktadır. Ancak kent merkezinde böyle bir gelir paylaşımı söz konusu değildir. Bu nedenle bu bölgede yaşayanların yoksulluklarını telafi edici,

kentsel arsadan elde edecekleri bir kazanım da olmayınca yoksullukları sürekli hale gelmektedir.

Değerlendirme: Kent merkezine bitişik tarih konut alanlarında yaşayanlar konut sahipliği, araç sahipliği, ve işteki statü gibi kriterlere göre alt gelir grubundadırlar ve bu kriterler çerçevesinde değerlendirildiklerinde kentin diğer kesimlerinden oldukça farklılaşmaktadırlar. Çünkü alt gelir grupları arasındaki bir ayrımda özellikle kiracılık oranları ve işteki statü gibi değişkenlerin değerlendirilmesi Merkezi Geçiş Alanında yer alanların en alt gelir gruplarını temsil ettiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu analizler yoksulluğun Merkezi Geçiş Alanları için sürekli olduğunu ortaya koymuştur. Uzun yıllardır kentte bulunma, işteki statü açısından bir iyileşmeye neden olamamaktadır.

Güvenç'in de(2000) belirttiği üzere kent yoksullarının merkez çevresinde sergilediği yığılmalar açısından İstanbul ile diğer büyükşehirler arasında benzerlikler vardır. Güvenç'in nüfus statü-gelir grupları dağılımları konusunda İstanbul ve Ankara'da yaptığı çalışmalarda kent merkezinin hemen çevresinde yoksulların yığılmaları saptanmıştır.

Tablo 7.16'da da görüleceği üzere konut sahipliği değişkeni ile işteki statü değişkenlerinin çapraz tablolaştırması ile gelir grubuna ilişkin daha doğru tanımlamalar yapılabileceği düşünülmektedir. Ancak işteki statü ve konut sahipliği değişkenleri çapraz tablo haline getirildiğinde yalnızca çalışan hane halkı reisleri değerlendirilmektedir. Bu nedenle bu çapraz tablolaştırma yalnızca 236 görüşmeyi kapsamıştır. Buna göre alt gelir grubunda en güçsüz durumdaki grup olan ücretli ancak sigortasız kesimlerin çoğunlukla kiracı oldukları saptanmıştır. Ayrıca genel dağılım içerisinde sayıca en fazla olan kesim (56 hane halkı), hem kiracı, hem de ücretli/sigortasız olanlardır.

Tablo 7.16	Konut Sahipliliği – İsteki Statü				Toplam
	Kiracı	Ev Sahibi	Ücretsiz Oturuyor	Bilinmeyen	
Ücretli /Sigortalı	38	40	2	2	82
	%46	%49	%2	%2	%100
Ücretsiz /Sigortasız	56	39	2	1	98
	%57	%40	%2	%1	%100
Kendi Hesabına Çalışan	27	27	1	1	56
	%48	%48	%2	%2	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.5. Göç Durumu

İzmir kent merkezi geçiş alanında yer alan konut bölgesi özellikle 1970'lerden itibaren sosyal ve fiziksel yapısal değişimlere uğramaya başlamıştır. 1950'lerden itibaren tüm ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşüm sürecine bağlı olarak yaşanan göç hareketinin sonucunda özellikle 1970'li yıllardan itibaren İzmir kent merkezinde yer alan konut alanları kırsal bölgelerimizden göç eden kesimleri barındırmaya başlamıştır. Kent içerisinde toplumsal farklılaşma olgusunun ortaya çıkması öncelikle yoğun göç hareketlerine dayanmaktadır. Analiz çalışmasının bu kısmında hangi bölgelerimizden ve kentlerimizden İzmir'in bu parçasına göç olduğu göçün hangi dönemlerde yoğunlaştığı ve göçün nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır.

7.3.5.1. Doğum Yerleri

Analiz bölgesinde yaşayan hane halklarının doğum yerleri ve daha önce oturdukları yer göç konusunda bilgi vermektedir. Hane halklarının doğum yerlerine göre yapılan analizde bölgede yaşayan nüfusun %40'ının İzmir doğumlu olduğu tespit edilmiştir. (Bkz. tablo 7.17)

İzmir	%40	564
Ege Böl.	%10	139
Marmara Böl.	%1	13
Akdeniz Böl.	%3	39
Karadeniz Böl.	%2	22
İç Anadolu Böl.	%6	83
Doğu Anadolu Böl.	%5	73
Güneydoğu Anadolu Böl.	%32	449
Doğu Sınır Komşuları	%1	11
Balkanlar ve Almanya	%1	11
Cevapsız	%0	5
Toplam	%100	1409

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Ancak alanda hane halkları ile yapılan görüşmelere göre İzmir doğumlu olan nüfusun daha düşük oranlarda olması beklenmiştir. Bu nedenle ikinci aşamada istatistiklere yalnızca yaşı 19 'dan büyük olan yetişkinler dahil edilmiştir, çünkü göç eden ebeveynlerin çocuklarının çoğu İzmir doğumludur. Yalnızca 19 yaşından büyük olan yetişkinler istatistiklere dahil edildiğinde bölgede yaşayan nüfusun yalnızca %25'inin İzmir doğumlu olduğu saptanmıştır. Yetişkin olarak tarif edilen hane halklarının %75'i İzmir dışı doğumludur. (Bkz. tablo 7.18)

İzmir	%25	206
Ege Bölgesi	%15	120
Marmara Bölgesi	%1	10
Akdeniz Bölgesi	%4	29
Karadeniz Bölgesi	%2	17
İç Anadolu Bölgesi	%8	62
Doğu Anadolu Bölgesi	%7	58
Güneydoğu Anadolu Böl.	%36	295
Doğu Sınır Komşuları	%1	8
Balkanlar ve Almanya	%1	11
Toplam	%100	816

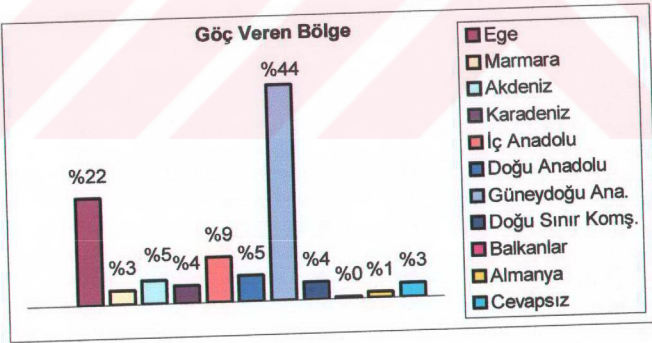
Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

19 yaşından büyük hane halklarının doğum yerleri özellikle iki bölgede yoğunlaşmaktadır. Doğum yerleri %40 oranında Ege bölgesindedir. %40'ın içine %25 oranında ki İzmir doğumludur da girmektedir. İkinci sıradaki bölge ise %36 oranıyla

Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Bunları %8 oranıyla İç Anadolu bölgesi ve %7 oranıyla Doğu Anadolu bölgeleri takip etmektedir. Ancak İzmir doğumular dışında bırakıldığında analiz çalışması bu bölgede yaşayanların %36 gibi bir çoğunlukla Güneydoğu Anadolu'dan göç ettiğini gösterir. Bunu %15 oranıyla Ege bölgesinin diğer kentlerinden yapılan göçler izlemektedir.

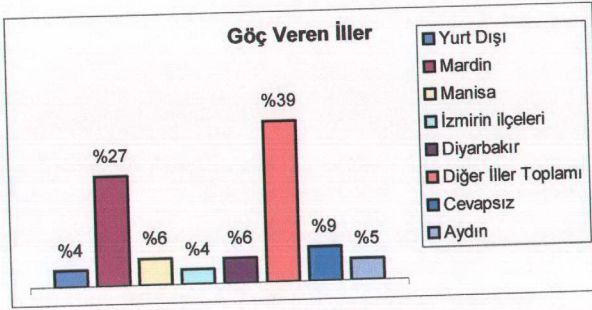
7.3.5.2. Göç Veren Bölge ve Yerleşme

Göçün tespitinin yapılabilmesi için analiz çalışmasında hane halkı reislerine direkt olarak daha önce oturulan yerleşme yeri ve bu yerleşmenin niteliği sorulmuştur. 323 hane halkı reisinin %76'sı (247 hane halkı) bu bölgeye başka bir yerleşmeden gelmiştir. Dolayısıyla 247 hane halkı reisinin verdiği yanıtlara göre daha önce oturulan yerleşme %44 gibi yüksek bir oranla Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Bunu %22 oranıyla İzmir'in ilçelerini de kapsayan Ege bölgesi yerleşmeleri almaktadır. İç Anadolu bölgesinden olan göçler ise %9 oranındadır. Bu bölgeleri %5 oranıyla Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri takip etmektedir. (Bkz. grafik 7.6)

Grafik 7.6

Sonuç olarak İzmir kent merkezine göç veren bölge birincilikle Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinden gelenler açısından yoğunlaşma oldukça yüksek düzeydedir. Yoğunlaşma açısından öneme sahip olan diğer bölgeler ise sırasıyla Ege ve İç Anadolu bölgeleridir.

Grafik 7. 7

Ancak çalışma alanı kapsamında yapılan görüşmelerde göç veren bölgeler açısından yoğunlaşmanın yanı sıra bölge içerisinde özellikle bazı yerleşmelerin daha yoğun olarak göç verdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle göç veren illerin de dökümü yapılmıştır. Bu döküme göre Merkezi Geçiş Alanına en fazla göç veren il 66 hane ile Mardin'dir. (Bkz. tablo 7.1, grafik 7.7) Diğer hiçbir il Mardin kadar yoğun göç vermemektedir. Yoğun olarak göç veren diğer iller ise 16 hane ile Manisa, 15 hane ile Diyarbakır ve 13 hane ile Aydın'dır.

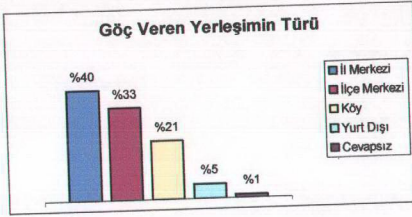
Tablo 7.19	Göç Veren İller	
Aydın	%5	13
Diyarbakır	%6	15
Manisa	%6	16
Mardin	%27	66
Yurt Dışı	%4	10
Diğer İller Toplamı	%39	97
Cevapsız	%9	21
İzmir'in ilçeleri	%4	9
Toplam	%100	247

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.5.3. Göç Veren Yerleşim Yerinin Türü

Göç yalnızca köylerden olmamaktadır. Sosyo-ekonomik koşullar kentler arasında ki hareketliliği ön plana çıkarmıştır. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinden olan göçlerin yoğun olduğu Merkezi Geçiş Alanı içerisinde %40 gibi yüksek bir oranla il

merkezlerinden dahi göçler olmuştur. Bu da Güneydoğu Anadolu bölgesindeki il merkezlerinin dahi sosyo-ekonomik koşullarının iticiliğinin, İzmir gibi büyük bir kentin ise çekiciliğinin göstergesidir. (Bkz. Grafik 7.8)

Grafik 7.8

Ayrıca özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Güneydoğu'da yaşanan terör olayları kırsal kesimlerde yaşayanları kent merkezlerine yönlendirmiştir.

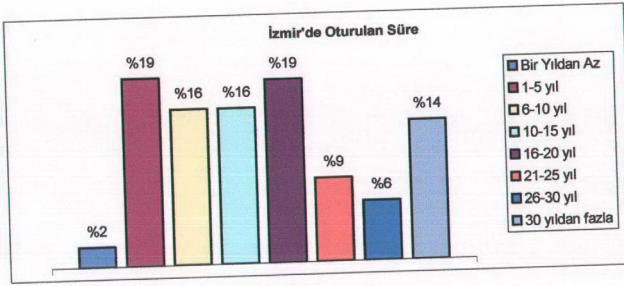
Ancak Güneydoğu Anadolu'da kent merkezlerinde yoğunlaşan nüfusun yaşadığı ekonomik sorunlar ve iş bulmada yaşanan güçlüklerinde etkisiyle İzmir'e bu kentlerin merkezlerinden göç olması durumunu açıklayabilmektedir.

7.3.5.4. Göç Dönemleri ve Dönemler İtibarıyla Göç Veren Bölgeler

Kırsal alanlardan büyük kentlerimize doğru göç ülkemizde 1950'li yıllardan bu yana yaşanan bir olgudur. Bu çalışma kapsamında İzmir kent merkezi geçiş alanına olan göçün dönemlerini belirleyebilmek için göç eden hane halkı reislerine İzmir'de oturdukları süre sorulmuştur. Böylece göçün yoğunlaştığı dönemler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 7.20 İzmir'de Oturulan Süre		
Bir Yıldan Az	%2	5
1-5 yıl	%19	47
6-10 yıl	%16	39
10-15 yıl	%16	39
16-20 yıl	%19	46
21-25 yıl	%9	21
26-30 yıl	%6	15
30 yıldan fazla	%14	35
Toplam	%100	247

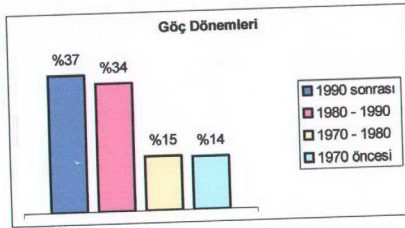
Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.9

Göç hareketlerinin 5'er yıllık periyodlarla izlediğimiz tablo 7.20 ve grafik 7.9'da da göçün son yıllarda oldukça yüksek düzeylere çıktığı görülmektedir. Son 5 yıldaki göç oranı %21 oranıyla en yüksek düzeydedir.

İzmir'de oturulan süre sorusuna alınan cevapları 10 yıllık dönemler itibarıyla yorumladığımızda ise göç hareketinin 1970'lerden önce başladığı tespit edilmiştir. (Bkz. grafik 7.10) Göç edenlerin %14'ünün hareketi 30 yıl öncesine dayanmaktadır. Göçün ivmesi 1970-1980 yılları arasında %15'lerde kalarak 1980'lere kadar fazla hız kazanmamıştır. Ancak 1980 sonrasında göç edenlerin sayısında ani bir artış yaşanmıştır. 1980 öncesinde %15 olan göç oranı 1980 sonrasında %34'e çıkmıştır. 1990'lardan sonra ise göç edenler %37 oranı ile en yüksek sayıya ulaşmışlardır.

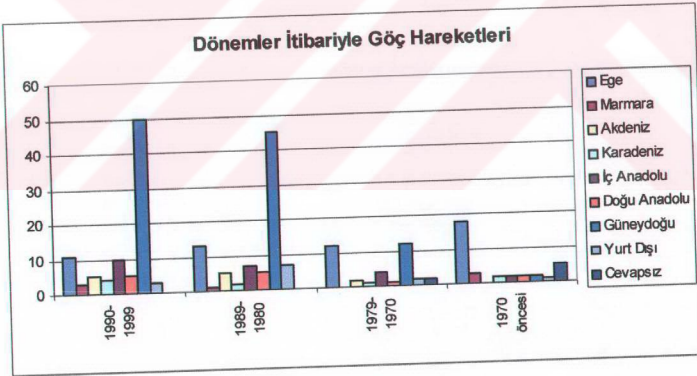

Grafik 7.10

Göç hareketlerinin diğer bir özelliği dönemler itibariyle göç veren bölgelerin farklılık taşımasıdır. (Bkz. tablo 7.21) Farklılık taşıyan bölgeler özellikle Güneydoğu Anadolu ve Ege bölgeleridir. Bu iki bölge dışında, diğer bölgelerden hemen hemen her dönem birbirine yakın oranlarda göç hareketi gerçekleşmiştir. Oysa, Ege bölgesinden olan göçler 1970'ler öncesinde daha yoğun iken 1990'ların sonuna doğru azalma göstermiştir.

	1990-1999		1989-1980		1979-1970		1970 öncesi	
	Ege	11	%12	13	%15	12	%33	18
Marmara	3	%3	1	%1			3	%9
Akdeniz	5	%5	5	%6	2	%6		
Karadeniz	4	%4	2	%2	1	%3	2	%6
İç Anadolu	10	%11	7	%8	4	%11	2	%6
Doğu Anadolu	5	%5	5	%6	1	%3	2	%6
Güneydoğu	50	%55	45	%53	12	%33	2	%6
Yurt Dışı	3	%3	7	%8	2	%6	1	%3
Cevapsız					2	%6	5	%14
Toplam	91	%100	85	%100	36	%100	35	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.11

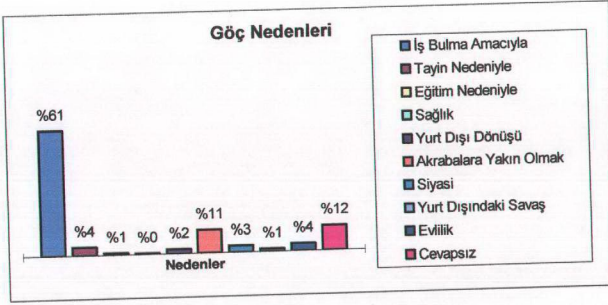
Buna karşın Güneydoğu Anadolu bölgesinden olan göçler 1970'lerde başlamış, ancak 1980'lere gelindiğinde büyük bir artış göstermiş, bu yoğun göç hareketi

1990'lerden sonra da artarak devam etmiştir. Bu sonuçlar Merkezi Geçiş Alanına doğru olan göç hareketleri ile İzmir geneline doğru olan göç hareketleri arasında paralellik olduğunu göstermektedir.

7.3.5.5. Göçün Nedenleri

Göç olgusu dönem dönem farklılık taşımış olsa da temelde ekonomik gerekçelere dayandığı pek çok çalışmada belirtilmiştir. Erder, Ümraniye araştırmasında göç edenlerin yarısının yoksulluk ve iş arama nedeniyle göç ettiğini, diğer nedenlerin ise sırasıyla eğitim, tayin ve son yıllarda da terör olduğunu belirtmiştir. (Erder,1996,s.197). DPT (1993) tarafından yapılan gecekondu araştırmalarında da benzer biçimde, İzmir'e göç edenlerin %51.5'inin iş bulabilme amacıyla göç ettiği belirtilmiştir. Fener ve Balat Rehabilitasyon çalışmasında son dönemlerdeki göç dalgalarına ilişkin değişik saptamalarda bulunulmuştur. Körfez savaşından ve Irak'a uygulanan yaptırımlardan Diyarbakır, Siirt ve Batman bölgelerinin çok fazla etkilendiğini bu nedenle 1990 'dan sonra bu illerden İstanbul'a çok fazla göç olduğunu saptanmıştır. (UNESCO,1998,s.43)

İzmir Kent merkezi geçiş alanındaki konut alanlarında yapılan araştırmada da diğer çalışmaların sonuçlarına benzer biçimde göçün başlıca nedeninin iş bulmak olduğu saptanmıştır. Göç temelde ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Göç eden nüfusun %61'i iş bulma amacıyla göç etmiştir. Akrabalara yakın olma %11'lik oranla ikinci sırada öneme sahiptir. Daha sonra tayin, evlilik, siyasi nedenler küçük oranlarla göç etme nedenlerini oluşturmaktadır. Lübnan'da yaşayan %1'lik bir kesim ise orada yaşanan savaşlardan dolayı göç ettiklerini belirtmişlerdir. (Bkz. grafik 7.12)

Grafik 7.12

7.3.6. İşgücü Yapısı

Bu araştırmaya konu olan İzmir kent merkezi geçiş alanı olarak belirlenen konut alanında yapılan araştırmada hane halklarının toplam nüfusu 1409 kişi olarak belirlenmiştir. 1409 kişi içerisinde 394 kişi bir iş kolunda faaliyet göstermektedir. 26 kişi ise iş aramakta olduğunu belirtmiştir. (Bkz. tablo 7.22) Faal nüfusun ise %92'si sabit bir iş yerinde çalışırken %8'i geçici işlerde çalışmakta, işgücü talebi ile karşılaştığı zaman çalışmaya başlamaktadırlar. Bunların dışında %1 gibi küçük bir kısım üretimini evinde gerçekleştirmektedir (Bkz. tablo 7.23). Ancak evde üretim yapanların yanı sıra, ek iş olarak evde yapılan üretimde söz konusudur. Burada belirtilen evde üretim ek iş değildir.

Tablo 7.22	İş Durumu	
Faal Nüfus	394	%94
İş Arayan	26	%6
Toplam	420	%100

Tablo 7.23	Faal Nüfusun İş Durumu	
Çalışıyor	362	%92
Geçici İşlerde Çalışıyor	30	%8
Evde Üretim	2	%1
Toplam	394	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Çalışan nüfusun faaliyet alanlarının saptanabilmesi için üç türlü sınıflama yapılması gereği duyulmuştur. Çünkü İzmir Büyük Kent Bütünü ile karşılaştırma imkanı sağlaması için öncelikle iki türde sınıflama yapılması gerekli olmuştur. Bu iki tür sınıflama biçimi DİE'nin tüm illerimiz için kullandığı İktisadi Faaliyet Kollarına göre ve Nüfusun Meslek Gruplarına göre yapılan sınıflamalardır. Çalışma alanının kendine

özgü özellikleri ise üçüncü tür bir sınıflamanın daha yapılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Çünkü bazı alt sektörlerde yoğunlaşma olduğu tespit edilmiştir. Bu türde detaylı bir sınıflamanın çalışma alanında yaşayan nüfusun faaliyet alanlarını daha iyi tanımlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca bu bölümde daha önce gelir durumuna yönelik değerlendirmelerde kullanılan işteki statü değişkeni, İzmir kent merkezi geçiş bölgesinde yaşayanların çalışma koşullarının tarif edilmesi amacıyla bu bölümde tekrar değerlendirilecektir. Bunların yanı sıra, tüm az gelişmiş ülkelerin sorunu olan çocukların ve kadınların çalışma koşulları üzerinde durulacaktır.

İş yerlerinin konumu ve iş olanakları, konut alanlarının tercih edilmesinde önemli bir kriterdir. Bu nedenle iş yerlerinin kent içindeki konumlarının, iş yerine ulaşım biçimleri de bu bölüm çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışma ortamlarının olumsuz koşulları iş değiştirmelere neden olabilmektedir. Bu çalışmada da iş ortamları konusunda fikir edinebilmek için iş değiştirme isteği ve nedenleri, iş değiştirme sıklığı, işte geçicilik durumu incelenmiştir. Ayrıca esnek üretim biçimlerinin bir sonucu olan evde üretim biçimleri İzmir kent merkezi geçiş alanı özelinde değerlendirilmiştir.

7.3.6.1. İktisadi Faaliyet Kolları

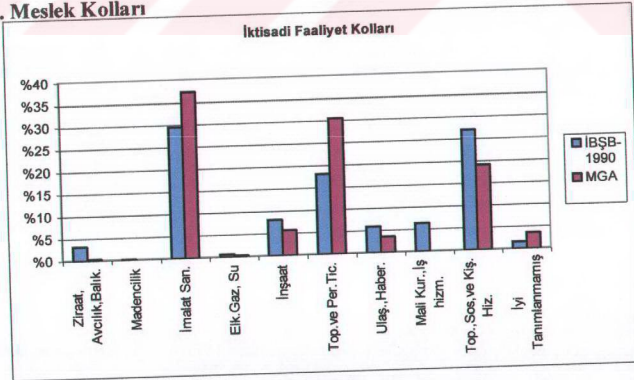
Bazı faaliyet kolları İzmir kent merkezinde yaşayanlar tarafından gerçekleştirilmemektedir. Bunlar ziraat, avcılık, bahçecilik, madenciliktir. Bunların dışında bu bölgede yaşayan nüfus grubu İzmir Büyük Kent Bütünü genelinden iktisadi faaliyet kolları açısından farklılaşmaktadır çünkü bu bölgede yaşayanların yoğunlaştıkları sektör imalattır. İzmir Büyük Kent Bütününde imalat işleri ile uğraşanlar %30 oranında iken, İzmir kent merkezi geçiş alanında çalışan nüfusun %37'si imalat işlerinde uğraşmaktadır (Bkz.tablo:7.24, grafik:7.13). Bu bölgede yaşayan nüfusun yoğunlaştığı diğer bir faaliyet alanı ise toptan, ve perakende ticarettir. Buna lokantalar, oteller, çayhane vd.'de girmektedir. İzmir Büyük Kent

Bütünü'nde bu faaliyet alanında çalışan nüfus %18 iken bu bölgede %30'lara çıkmaktadır. Kent merkezinde yaşıyor olmak burada yaşayan nüfus grubunun iktisadi faaliyet alanlarını kentin diğer kesimlerinden farklılaştırmaktadır. Yoğunlaşmanın neden böyle farklı olduğu üçüncü tür sınıflama ile, yani alt sektörler bazındaki sınıflama ile daha anlaşılır olacaktır.

Tablo 7.24	İktisadi Faaliyet Kolu		MGA	
	İBKB - 1990			
Ziraat, Avcılık,Balık.	17765	%3	1	%0
Madencilik, Taş Ock.	514	%0	0	%0
İmalat Sanayi	168791	%30	147	%37
Elk.Gaz, Su	3302	%1	1	%0
İnşaat	45713	%8	22	%6
Top.ve	102716	%18	120	%30
Per.Tic.Lokan.			14	%4
Ulaş.,Haber.,Depo.	33851	%6	0	%0
Mali Kurumlar,İş	36440	%6		
hizm.			75	%19
Top.,Sos.ve Kişisel	154280	%27		
Hiz.			14	%4
İyiTanımlanmamış	8718	%2		
Toplam	572090	%100	394	%100

1990 DİE Nüfus Sayımı Sonuçları

7.3.6.2. Meslek Kolları

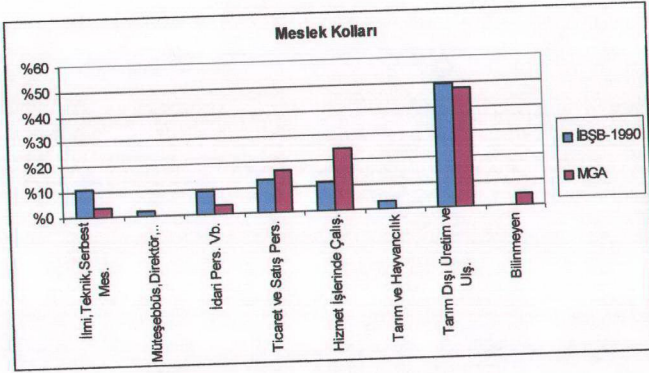

Grafik 7.13

Meslek kollarına göre yapılan sınıflama sonucunda da mesleklerin dağılımı açısından Merkezi Geçiş Alanı'nda, İzmir Büyük Kent Bütünü'ne göre farklılaşmalar tespit edilmiştir. (Bkz. tablo 7.25, grafik 7.14) İzmir Büyük Kent Bütününde İlimi ve Teknik Serbest Meslek sahipleri %11 gibi oran ile yer alırken, Merkezi Geçiş Alanında yaşayanlarda bu oran %4'e düşmektedir. Direktör ve üst kademe yönetici olarak tariflenen mesleklerde çalışanlar hiç bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra idari personel olarak tanımlanan meslek kolu da İzmir Büyük Kent Bütününe göre oldukça düşüktür. İzmir Büyük Kent Bütününde idari personel tüm meslek kolları içinde %9 oranı ile yer alırken, MGA'da bu oran %3'e düşmektedir. Buna karşın, bu bölgede ticaret ve satış ile uğraşan kesim %17 oranı ile oldukça fazladır. Hizmet işlerinde çalışanların sayısı ise İzmir Büyük Kent Bütününe göre oldukça farklıdır. İBKB'nde hizmet işlerinde çalışanlar %11 oranında iken, bu bölgede %25 gibi yüksek bir seviyeye çıkmaktadırlar. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde ve ulaşırmada çalışanlar ise hem İBKB, hem de Merkezi Geçiş Alanında yaklaşık olarak aynı seviyededir. Aslında üretim faaliyetlerinde çalışanların bu bölgede İBKB'ne göre oransal olarak daha fazla olması beklenmektedir. Ancak bu sınıflama içerisine ulaşırmaya da girdiğinden İBKB geneli oranları yakın çıkabilir. Çünkü kent merkezindeki bölgede üretimde çalışanlar sayıca çok iken ulaşırmada çalışanlar azdır.

Tablo 7.25 Meslek Kolları İBŞB-1990			MGA	
İlimi, Tek. El., Serbest Mes.	64872	%11	14	%4
Müteşebbüs, Direktör, ...	12395	%2	0	%0
İdari Pers. Vb.	52725	%9	13	%3
Ticaret ve Satış Pers.	75496	%13	66	%17
Hizmet İşlerinde Çalış.	65639	%11	98	%25
Tarım ve Hayvancılık	18283	%3	0	%0
Tarım Dışı Üretim ve Ulaş.	282442	%49	186	%47
Bilinmeyen	238	%0	17	%4
Toplam	572090	%100	394	%100

1990 DİE Nüfus Sayımı Sonuçları

Grafik 7.14

7.3.6.3. İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanı Meslek Yapısı Sınıflaması

İzmir Büyük kent bütünü ile faaliyet alanları açısından bir karşılaştırma yapabilmek için her ne kadar öncelikle iktisadi faaliyet kolları ve meslek kolları sınıflamaları yapılmış olsa da tarihi Kemeraltı kent merkezi geçiş alanında yaşayanların faaliyet alanlarının bu sınıflamalarla açıkça yansıtılmadığına karar verilmiştir. Bu nedenle özellikle bu alana özel, marjinal, yada enformel sektör olarak tanımlanan sektörleri daha açıkça görebilmek için daha detaylı bir sınıflama yapılmıştır. Çünkü ancak detaylı bir sınıflama ile bu bölgede yaşayanların işgücü yapısının daha iyi yansıtılabileceği ve bunlara bağlı sorun alanlarının daha kolay kavranabileceği düşünülmektedir.

Tablo 7.26 ve grafik 7.15'te de görüleceği gibi bu bölgede yaşayanların %33'ü imalat sektöründe çalışmaktadır, dolayısıyla imalat sektörü bu bölgede yaşayanların en yoğun olarak çalıştıkları sektörü oluşturmaktadır. Çalışanların imalat sektörü sınıflamaları ise yalnızca iki grupta toplanmıştır. Bunlar konfeksiyon ve ayakkabı, deri malzeme imalatlarıdır. Kent merkezinde yoğun üretim fonksiyonlarının varlığını sürdürüyor olması, bu bölgede yaşayanlara bu sektörlerde çalışma imkanı

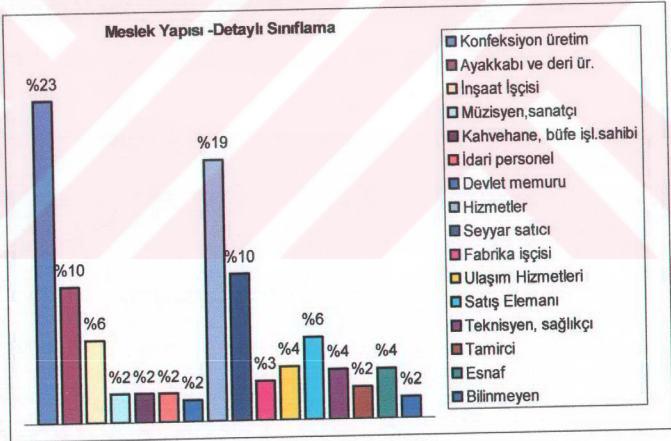
sunmaktadır. Ancak imalat sektöründeki yoğunlaşma ise özellikle tekstil sektöründedir. İmalat sektörünün dışında bu bölgede yaşayanların yoğunlaştığı ikinci faaliyet alanı ise hizmetler olarak genellenmiş olan ancak, kapıcılık, otoparkçılık, beççilik, hamallık, garsonluk, ayakkabı boyacılığı gibi faaliyet alanlarını kapsayan sektördür. Bunu ise çok çeşitli seyyar satıcılığı kapsayan, pazarcılık, eskicilik, hurdacılık gibi faaliyet alanları takip etmektedir. Özetle, yoğunlaşma, sırasıyla imalat, marjinal kollardaki hizmetler ve seyyar satıcılık vb. gibi enformel sektörde yoğunlaşmaktadır.

Kendi hesabına çalışan esnaf, yada çay ocağı veya kahvehane gibi işletme sahipleri ise %4 gibi oldukça küçük oranlardadır. Fabrika işçiliği gibi daha formal bir işgücü yapısına sahip imalat sektöründe çalışanlar ise %3 oranındadır. Benzer biçimde devlet memurluğu, yada idari personellik gibi eğitim gerektiren ve formal bir yapı sergileyen faaliyet alanlarında çalışma durumu %2 gibi oldukça düşük oranlardadır.

Kısacası, Kemeraltı kent merkezi geçiş alanında yaşayanların yoğunlaştığı faaliyet alanları küçük imalat ve hizmetler sektörleridir. İmalat sektöründe çalışanlar arasında en azından el becerisi, ve usta çırak ilişkisinin verdiği eğitimden bahsedilebilirken, hizmetler sektöründe çalışanlar tamamen vasıfsız bir işgücü yapısı seğılemektedirler. Çeşitli dallarda eğitim gerektiren memurluk, teknisyenlik yada sağlıkla ilgili mesleklerde çalışanlar tüm çalışanlar arasında %6 gibi oldukça düşük bir oranla yer almaktadırlar.

Tablo 7.26 İşgücünün Faaliyet Alanları

Konfeksiyon üretim	%23	90
Ayakkabı ve deri ür.	%10	38
İnşaat İşçisi	%6	23
Müziyen,sanatçı	%2	8
Kahvehane, büfe işl.sahibi	%2	8
İdari personel	%2	8
Devlet memuru	%2	6
Hizmetler	%19	73
Seyyar satıcı	%10	41
Fabrika işçisi	%3	11
Ulaşım Hizmetleri	%4	15
Satış Elemanı	%6	23
Teknisyen, sağlıkçı	%4	14
Tamirci	%2	9
Esnaf	%4	14
Bilinmeyen	%2	6
Toplam	%100	394

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örneklem)

Grafik 7.15

Alpar ve Yener (1993), "Gecekondu Araştırması" adı altında Türkiye'nin büyük kentlerindeki bazı gecekondu mahallelerini kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre İzmir'in gecekondu alanlarında %12 oranında fabrika işçisi yer almakta çalışanların yaklaşık olarak %35'ide küçük üretim sektöründe çalışmaktadır. İnşaat işçilerinin oranı tüm çalışanlar içinde %9, esnaf olarak nitelediğimiz bir ticarethane sahibi olanlar %3 oranındadır.

Bu oranları İzmir kent merkezi geçiş alanı ile karşılaştırdığımızda pek çok açıdan gecekondu alanları ile benzer sonuçlarla karşılaşmaktayız. Çünkü gecekondu alanlarında da göç ederek gelmiş vasıfsız bir işgücü kitlesi bulunmaktadır. Ayrıca İzmir kentinin sunduğu iş olanakları böyle bir işgücü yapısını ortaya koymaktadır. Gecekondu alanlarında da, Merkezi Geçiş Alanında da %33-35 oranlarında küçük imalat sektörlerinde çalışanlar bulunmaktadır. Hizmetler sektörü de %19 oranıyla aynı yoğunluktadır. Buna karşın tek farklılık fabrika işçiliğindedir. Fabrika işçiliği gecekondu alanlarında işgücünün %12'sini oluştururken, merkezi geçiş alanında bu oran %3'lere düşmektedir. Bu farklılığın temel nedeni gecekondu alanlarının, sanayi tesislerinin de konumlandığı kentin daha çeper kesimlerinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Ancak İzmir kentinde küçük üretim faaliyetlerinin çanak içerisinde yoğun olarak sürdürülmesi, her iki bölgede de (çeperde ve merkezde) yaşayanların küçük imalat sektörlerinde yoğun olarak çalışmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, bu durum gecekondu alanlarında yaşayan kesimler ile merkezde yaşayanların aynı sınıfa mensup olmadığını, bu nedenle de aynı çerçevede ele alınamayacaklarını gösterir.

İşgücünün dağılımının mahalleler arasında farklılaşma gösterip göstermediğinin anlaşılması için çapraz tablolaştırma yapılmıştır. Ancak böyle bir çapraz tablolaştırma tüm çalışan nüfusu kapsayamamaktadır. Tablo 7.27'de de görüleceği gibi mahalleler arasında faaliyet alanları açısından büyük farklılaşmalar gözlenmemiştir. Mahalleler bazında da faaliyet alanlarının genel dağılımına benzer dağılımlar gözlenmiştir, mahallelerin hemen, hemen tümünde yığılmalar yine imalat, hizmetler ve seyyar satıcılık gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Burada ilginç bir

durum Türkyılmaz ve Ülkü mahallelerinde gözlenmiştir. Tüm bölge içerisinde 6 devlet memurunun 4'ü yani, %67'si, Türkyılmaz mahallesinde yaşamaktadır.

Tablo 7.27 Mahalleler İtibarıyla İşgücünün Faaliyet Alanları (Hane Halkı Reisleri)

Sümer	Yıldız	Odukapı	N.Kemal	Türkyılmaz	Bozkurt	Tuzcu	Ülkü	Sakarya	Yeni	Pazaryeri	Altınordu
Konfeksiyon üretim			1	5	2	8	5	3			2
Ayakkabı ve deri ür.		3	3		1	2	4	5			
İnşaat işçisi	1		2			5	2	1		2	5
Müziisyen,sanatçı							4	1			
Kahvehane, büfe işl.sahibi							1	1	1	1	1
İdari personel	1		1				1	1	1		
Devlet memuru				4		1	1				
Hizmetler		1	2	2	5	3	18	4	4	2	7
Seyyar satıcı	1		1			2	12	5	2	1	6
Fabrika işçisi	1				1				1		2
Ulaşım Hizmetleri			1	1	3			1			4
Satış Elemanı			3			1	2		1	1	5
Teknisyen, sağlıkçı			1				1	2	1		1
Tamirci							3	1		1	
Esnaf						1	4	2	2	1	2
Bilinmeyen							2	2			1
Toplam	3	2	6	15	18	11	58	33	24	9	31

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

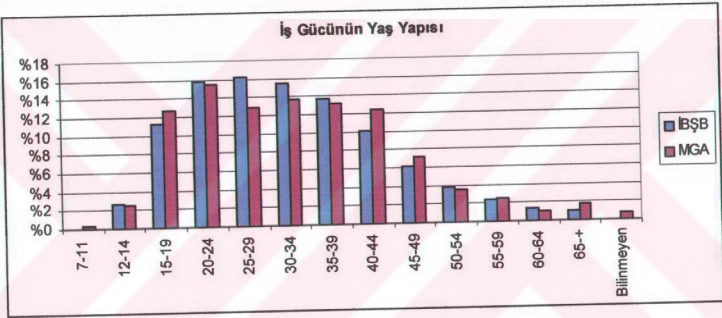
Bölgede yapılan gözlemler sırasında Ülkü mahallesinin diğer mahallelerden daha farklı özellikler taşıdığı düşünülmüştür. Çünkü görüşmelerde çoğunlukla müziisyenlik, şarkıcılık, dansözlük gibi faaliyetlerle geçimlerini sağlayan kişilere rastlanmıştır. Faaliyet alanlarının dağılımında da bu gözlem doğrulanmaktadır. Bu tür mesleklerle uğraşanların %80'i Ülkü mahallesinde yaşamaktadır.

7.3.6.4.Çocukların Çalışma Durumu

Gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla gözlenen bir durum çocukların ve kadınların işgücü olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle genellikle 12 yaşından itibaren

çocukların çalışması söz konusu olabilmektedir. Ancak kadınlar ve çocuklar çalışan sınıf içerisinde en düşük ücretlerle çalışan kesimleri oluşturmaktadırlar. İzmir

kentinde de işgücünün yaş dağılımı tablosu çocuk ve genç yaşta işgücüne katılma oranının yüksek olduğunu göstermektedir. İzmir Büyük Kent Bütününde 12-19 yaşları arasında işgücüne katılanların oranı %14 iken, İzmir Kent Merkezindeki konut bölgesinde bu oran %16'dır. Dolayısıyla İzmir Kent Merkezinde yaşayanlar arasında işgücüne katılma oranı İzmir geneline göre %2 oranında daha fazladır. (Bkz. grafik 7.16)

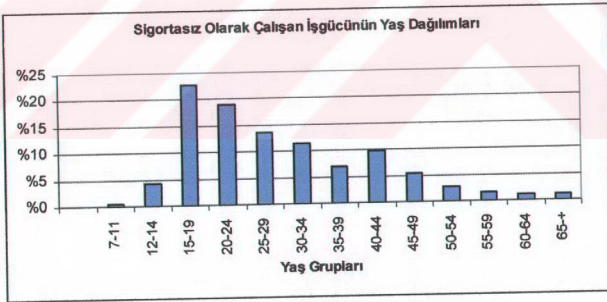
Grafik 7. 16

Yukarıda da bahsedildiği gibi çocuk yaşta sömürülen işgücü özellikle sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Yaş gruplarına göre işteki statünün incelendiği aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi yaş küçüldükçe, sigortasız olarak çalışanların sayısı artmaktadır. (Bkz. tablo.28, grafik.7.17)

Tablo 7.28 Yaş Gruplarına Göre İşteki Statü

Yaş Grupları	İşteki Statü			
	Ücretli Sigortalı	Ücretli Sigortasız	Kendi Hesabına Çalışan	Bilinmeyen
7-11		%1		
12-14	%2	%4		
15-19	%5	%23	%3	
20-24	%14	%19	%9	%12
25-29	%18	%14	%5	%8
30-34	%14	%11	%23	%4
35-39	%18	%7	%23	%8
40-44	%16	%10	%9	%24
45-49	%8	%5	%6	%20
50-54	%4	%3	%6	%4
55-59	%2	%2	%6	%4
60-64		%1	%3	%16
65+		%1	%6	%4
Toplam	%100	%100	%100	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.17

Tablo 7.29 Yaş Gruplarına Göre Faaliyet Alanları

	15-19 yaş		25 yaş ve +	
Konfeksiyon üretim	%61	30	%13	35
Ayakkabı ve deri ür.	%6	3	%9	24
İnşaat işçisi			%8	20
Müziyisen,sanatçı			%2	6
Kahvehane, büfe işl.sahibi			%2	6
İdari personel	%2	1	%2	5
Devlet memuru			%2	6
Hizmetler	%4	2	%24	63
Seyyar satıcı	%4	2	%12	32
Fabrika işçisi			%3	9
Ulaşım Hizmetleri	%2	1	%5	13
Satış Elemanı	%14	7	%5	13
Teknisyen, sağlıkçı	%2	1	%3	8
Tamirci	%4	2	%2	6
Esnaf			%5	14
Bilinmeyen			%2	5
Toplam	%100	49	%100	265

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Yaş gruplarına göre meslek yapıları incelendiğinde sigortasız olarak çalışanların daha genç yaşlarda yoğunlaştığı anlaşılabilmektedir. 15 ile 19 yaşları arasındaki işgücünün faaliyet alanları detaylı olarak incelendiğinde %67'sinin küçük imalat sektörlerinde çalıştıkları saptanmıştır. 25 yaşından büyüklerin faaliyet alanları değerlendirildiğinde ise yeni faaliyet alanları ortaya çıkmaktadır. 25 yaşından büyük olanların yalnızca %22'si küçük imalat sektörlerinde çalışmakta, buna karşın %24'ü çeşitli hizmet alanlarında çalışmaktadır. Ayrıca bu yaşlarda seyyar satıcılık, pazarcılık gibi faaliyet alanlarına daha önceki yaşlara göre daha fazla rastlanırken, kendi işyerine sahip esnaf kesimi ortaya çıkmaktadır. (Bkz. tablo 7.29)

7.3.6.5. İş Yerlerinin Kent İçindeki Konumları ve İş Yerlerine Ulaşım Biçimleri

İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayanların çoğunlukla İzmir kent merkezinde çalıştıkları saptanmıştır. Çünkü kent merkezi hem imalat sektöründe, hem de hizmetler sektörlerinde vasıfsız işgücüne iş olanakları sunmaktadır. Bu nedenle tablo 7.30'da da görüleceği gibi bu bölgede yaşayanların %15'i konut alanlarının yakın çevresini oluşturan merkezi geçiş bölgesi içinde çalışırken, %26'sı Kemeraltı ve

Konak olarak tanımlanan merkezin çekirdek bölgesinde, %11'i ise bugün imalat sektörünün ve hizmetler sektörlerinin yoğunlaştığı Basmane ve Çankaya semtlerinde çalışmaktadır. Bugün İzmir kent merkezi artık Alsancak semtine doğru kaymaya başlamıştır. Bu nedenle çalışanların %5'inin iş yerinin Alsancak olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7.30 İş Yerlerinin Kent İçindeki Dağılımı

Konut Alanları Yakın Çevresi	%15	58
Kemeraltı,Konak	%26	101
Basmane,Çankaya	%11	44
Alsancak	%5	21
Karabağlar,Gaziemir,Işıkkent	%7	29
Bornova	%1	5
Buca	%1	5
Hatay	%2	7
Pınarbaşı	%2	6
İzmirkent dışı	%1	3
Seyyar	%5	20
Diğer Semtler	%7	29
Bilinmeyen	%17	66
Toplam	%100	394

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Son zamanlarda ayakkabı üretiminde çalışanların Kemeraltı'ndan Işıkkent Ayakkabıcılar sitesine taşınması ile birlikte çalışanların bir kısmının iş yerlerinin İzmir doğu gelişme aksı olarak tanımlanan Işıkkent gibi semtlerde olduğu tespit edilmiştir. Pınarbaşı gibi daha büyük sanayi tesislerinin olduğu semtlerde çalışanlar ise yalnızca %2 oranındadır. Çalışanların %5'i ise seyyar olarak çalıştıkları için iş yerlerine ilişkin konum yeri belirtmemişlerdir. Ancak seyyar olarak çalışanların bir kısmı belirli bir bölge içerisinde çalıştıkları için konum yeri belirtmişlerdir.

Özetle, İzmir kent merkezi geçiş bölgesinde yaşayanların %67'si gibi oldukça büyük bir kısmı, bugün İzmir kent merkezi olarak tarif edebileceğimiz, Konak, Kemeraltı, Basmane, Çankaya, İkiçeşmelik ve Alsancak'ın bir kısmını kapsayan bölgede çalışmaktadırlar. Bu da kent merkezine bitişik tarihi konut dokusunun yerleşim amacıyla tercih edilmesinin başlıca nedenlerinden birini açıklamaktadır. Konut, işyeri ilişkisinin yoğunluğu bu bölgenin yerleşim amacıyla seçilmesine neden olmaktadır.

İş yerlerinin, konut alanlarına yakın olmasının pek çok avantajı vardı. Ancak alt gelir grupları açısından işyerlerinin konut alanlarına yakın olması daha önemli bir kriter haline gelmektedir. Tablo 7.31 ve 7.32'de de görüleceği gibi kent merkezi geçiş bölgesinde yaşayanların %59'u iş yerlerine yaya olarak ulaşabilmektedir. Ayrıca çalışanların %62'si iş yerine yaklaşık 15 dakikada erişim sağlamaktadır. Yaya olarak iş yerlerine ulaşamayanlar çoğunlukla otobüs ile ulaşımı sağlamaktadırlar. Çalışanların örgütlü işlerde çalışmaması, genellikle alt hizmet sektörlerinde, yada küçük imalat sektörlerinde çalışmaları nedeniyle kent dışındaki büyük sanayi tesislerinde çalışanların sayısı oldukça azdır. Bu nedenle servis ile iş yerine ulaşım da, %2 gibi oldukça düşük bir oran teşkil etmektedir. Özel otomobilin kullanımı da bölgede yaşayanların alt gelir gruplarına mensup olmaları ve iş yerlerinin yakınlığı nedeniyle %5 oranı ile kısıtlı kalmaktadır.

İzmir kenti geneli ile bu açılarından karşılaştırma yapma olanağı yoktur. Ancak iş yerine ulaşımında, kentin Karşıyaka, Güzelyalı, Hatay gibi özel oto kullanımının çok yoğun olduğu semtlerle karşılaştırıldığında merkez bölgesinde konut alanlarının çok farklı özellikler taşıdığı gözlemlere dayanarak söylenebilir. Ayrıca kentin çeperindeki gecekondu bölgelerinde de toplu taşıma araçlarıyla daha yoğun bir ulaşım hareketi gözlemlenebilmektedir. Bu açıdan kent merkezi geçiş bölgesinde yaşayanların, kentin çeper kesimlerinde yaşayanlara göre daha avantajlı durumda oldukları söylenebilir.

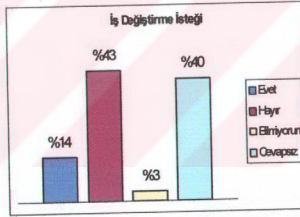
Ulaşım Şekli	Oran (%)	Sayı
Yaya	%59	174
Otobüs	%31	91
Özel Otomobil	%5	16
Dolmuş	%2	5
Servis	%2	6
Vapur	%0	1
Toplam	%100	293

Süre	Oran (%)	Sayı
0-15	%62	181
15dk.-30dk.	%24	69
30dk.-45dk.	%9	27
45 dk.dan fazla	%4	11
Cevapsız	%2	5
Toplam	%100	293

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.6.6. İş Değiştirme İsteği ve Nedenleri

Grafik 7.18'de de görüldüğü gibi çalışanların %8'i geçici işlerde çalıştıklarını bildirmişlerdir. İş talebi olduğunda faal duruma geçmektedirler. Ekonomik koşulların oldukça zor olduğu ortamlarda işgücü sahip olduğu işi kaybetmek istememektedir. Bu nedenle iş koşulları ekonomik açıdan olumlu olmasa da, işini değiştirmek istemeyenlerin oranı %43 oranıyla oldukça yüksektir. İşini değiştirmek isteyenler %14 oranındadır.

Grafik 7.1

İşini değiştirmek isteyen, tüm çalışanların %14'ünü oluşturan 57 kişi bulunmaktadır. Söz konusu kişilere işlerini neden değiştirmek istedikleri sorulduğunda %81'i ücretlerin yetersiz olması nedeni ile iş yerlerini değiştirmek istediklerini belirtmişlerdir. (Bkz. tablo 7.33) %4'ü iş güvencesinin olmamasından dolayı işini değiştirmek istemektedir. Özetle, iş yerini değiştirmek isteyenlerin %85'i iş koşullarının olumsuzlukları nedeniyle işini değiştirmek istemektedir. Kendi işini kurma isteği gibi geleceğe ilişkin umut taşıyanlar ise oldukça az sayıdadır.

Neden	Oran (%)	Sayı
Ücretlerin Yeterli Olmaması	%81	46
Kendi İşini kurma isteği	%12	7
Ulaşım Güçlüğü	%4	2
İş Güvencesinin Olmaması	%4	2
Toplam	%100	57

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.6.7. İş Değiştirme Sıklığı ve İşte Geçicilik

İşe sahip olmanın oldukça zor olduğu bir ortamda iş değiştirme eğilimi yüksek değildir. Çalışan hane halkı reislerinin %75'i işlerini değiştirmediklerini belirtmişlerdir. Ancak yine de gelip geçici işlerde çalışanlar ile 5 yılda ve daha kısa sürelerle iş değiştirenler %21 gibi bir oranla çalışan hane halkı reisleri arasında yüksek bir oranla yer almaktadırlar. Her ne kadar iş değiştirme sıklığının az olması güvencenin sağlandığı bir iş ortamı olduğu yolunda bir izlenim verse de, işini değiştirmeyenlerin oranının yüksek olması iş sahibi olmanın zorluğundan kaynaklanmaktadır.

Sıklık	Oran (%)	Sayı
6 ayda bir	%4	11
1 yılda bir	%2	5
2 yılda bir	%2	5
2-5 yılda bir	%2	5
5-8 yılda bir	%2	7
10-15 yılda bir	%1	2
Değiştirmeyenler	%75	214
Geçici işlerde çalışanlar	%11	30
Cevapsız	%2	5
Toplam	%100	284

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.3.6.8. Evde Üretim

Gelişmekte olan ülkelerin pekçoğunda gözlenen bir durum çalışmayan ve evde oturan kadınların ve gençlerin evde gelir getirmesi amacıyla üretime katılmalarıdır.

Geçmişte kadınların daha çok el sanatları gibi uğraşlarının üretimi yoluyla eve gelir getirme çabaları esnek üretim biçimlerinin yaygınlaşması ile küçük imalatın evlere doğru taşınmasına neden olmuştur. Özellikle tekstil sektörü bu konuda en etkin olarak çalışan sektörlerdendir. Çünkü tekstil sektörü işyeri dışında, parça başına çalışmaya çok rahat olanak tanıyan bir sektördür. İzmir kent merkezinde de bu sektörde üretimin yoğun bir biçimde gerçekleştirildiği 1998 yılında yapılan İzmir Toptan Ticaret Yapısı araştırmasında da tespit edilmiştir. Bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi İzmir kent merkezi tarihi konut bölgesinde çalışanların büyük bir kısmı tekstil sektöründe çalışmaktadır. Dolayısıyla, tekstil sektörünün yoğun olarak gerçekleştirildiği yerleşmelerde kadınların ve gençlerin parça başına iş yapmaları beklenmiştir.

Fotoğraf 7.1 MGA'da evlerinin önünde parça başına üretim yapan iki aile

MGA'da bu türde üretim yoğun olarak gözlenmemiştir. Çalışma alanı içerisindeki birimlerin %90'ında evde üretim yapılmamaktadır. Ancak evde üretimin cinsleri incelendiğinde %5 oranıyla giyecek üretiminin, yani tekstil ürünleri üretiminin yoğun olduğu gözlenmektedir. Bunu %3 oranıyla süs eşyası olarak tanımlanan geleneksel el sanatları ürünleri takip etmektedir. (Bkz. tablo 7.35)

Tablo 7. 35 Gelir Getirmesi Amacıyla Evde Yapılan Üretim

Yiyecek	%1	3
Giyecek	%5	16
Süs Eşyası	%3	10
Halı, kilim	%1	2
Yapılmıyor	%90	293
Cevapsız	%1	3
Toplam	%100	327

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.4.Yerel Topluluğun Oluşum Süreci

Bugün İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayanların çoğunluğu, göç ederek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, göç eden kesimlerce ve doğma büyüme bu semtte yaşayanlar için bu bölge farklı anlamlar taşımaktadır. Zaman içerisinde kentin geçirdiği ekonomik ve sosyal dönüşüm süreçleri İzmir kentinin, merkez bölgesinin tercih sebeplerini değiştirmiştir. Geçmişte daha durağan nüfus gruplarını barındıran bu yerleşme bugün artık çoğunlukla göç ederek gelen, hareketli nüfus gruplarını barındırmaktadır. Bu bölümde İzmir içerisinde bu bölgenin tercih edilme nedeni ve daha sonra bu bölgeye yerleşen nüfus gruplarının kent içindeki hareketleri tartışılacaktır. Böylece kent içindeki hareketler ve bölgede ki yoğunlaşmalar ışığında tarihi kent merkezine bitişik olan konut dokusunda yerel toplulukların oluşum süreci tartışılabilecektir. Yerel toplulukların oluşumundaki temel etkenlerin göç ve buna bağlı olarak gelişen yer seçim kriterleri olduğu düşünülmektedir. Göç ile kente gelenler genel olarak hemşehri ve akrabalarına yakın konumlarda yer seçme eğiliminde olmuşlardır. Böyle bir eğilim daha sonra köken itibarıyla benzerlik taşıyan bireylerin bir arada buldukları yerleşmelerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle bu bölümde öncelikle bu bölgenin yerleşim için tercih edilme nedeni, daha sonra kent içinde yapılan hareketler ve kümelenme konuları tartışılacaktır.

7.4.1. Yerleşim için Kent Merkezinin Tercih Nedenleri

Hane halkları ile yapılan görüşmelerde oturlan mahallelerin ilk üç tercih nedeninin sıra ile belirtilmesi istenmiştir. Ancak görüşmelerden alınan cevaplar

genellikle bir tercih sıralamasına oturmamaktadır. Bu nedenle aşağıda görülen grafikte alınan tüm cevapların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

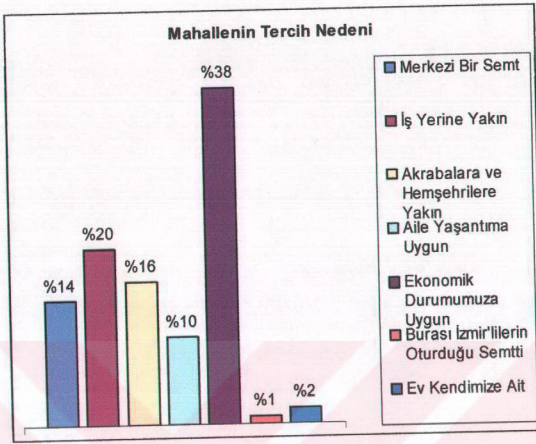
Tablo 7.36 ve grafik 7.19'da görüleceği üzere İzmir kent merkezinde yer alan mahallelerdeki konut fiyatlarının düşüklüğü, bu mahallelerin öncelikle tercih edilme nedeni olmaktadır. Bu nedenle ekonomik duruma uygunluk %38 oranıyla birinci tercih nedenidir. İkinci tercih nedeni %20 oranıyla iş yerlerine yakın olması, üçüncü tercih nedeni ise bu mahallelerde akraba ve hemşehrilerin yaşıyor olması ve bu bölgenin merkezi bir semt olma niteliği taşıyor olmasıdır. Aile yaşantısına uygunluk %10 oranıyla dördüncü tercih nedenidir.

İzmir kent merkezinin sunduğu iş olanakları ve kent merkezinde yer alan tarihi konut potansiyelinin fiyatlarının düşüklüğü nedeniyle bugün bu bölgede yer alan konut stoğu göç eden kesimlerce yoğun biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca göç eden kesimlerin kente uyum sağlamada birbirlerine yakın olmalarından kaynaklanan avantajlar, dolayısıyla geleneksel aile yaşantısını sürdürebilme olanağı sağlaması, yerleşim açısından bu bölgenin tercih edilmesinin ikinci önemli nedenidir.

Tablo 7.36	Mahallenin Tercih Sebebi	
Merkezi Bir Semt	%14	
İş Yerine Yakın	%20	61
Akraba ve Hemşehrilere Yakın	%16	86
Aile Yaşantısına Uygun	%10	70
Ekonomik Durumumuza Uygun	%38	43
Burası İzmir'ilerin Oturduğu Semti	%1	164
Ev Kendimize Ait	%2	4
Toplam	%100	8

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

İzmir kentinin geçirmiş olduğu yapısal dönüşümler sürecinde kent çevresine doğru yayılarak gelişme göstermiştir. Bir yandan çevrede yaratılan yeni konut alanları, bir yandan kent merkezinde üretim ve ticaret faaliyetleriyle birlikte yaşamının verdiği

Grafik 7.19

olumsuzluklar ve Kadifekale çevresinde başlayan gecekondulaşma hareketleri bu çevrenin zaman içerisinde kullanıcıları tarafından terk edilmesine neden olmuştur. Böylece zaman içerisinde bu bölgeler göç eden kesimlerin taleplerini karşılayan bölgeler haline gelmişlerdir. Bölgeyi terk etmemiş, yada uzun süreler önce bu bölgeye yerleşmiş olan kullanıcılar ise geçmişte bu bölgenin kentin en merkezi konut bölgesi olduğunu bu nedenle mahalleye yerleşmeyi tercih etmiş olduklarını, ayrıca kendilerine ait evleri de olduğu için bölgeyi terk etmemiş olduklarını belirtmişlerdir.

Bu bölgede yaşanan yapısal dönüşüm süreçleri şehir sosyolojisinde “filtering” olarak tanımlanan bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Kent çevredeki yeni gelişme alanlarına doğru genişlerken, eski yerleşim bölgelerinde yaşanan sorunlarında etkisiyle bu bölgeler terk edilmektedir. Böylece bu bölgeler daha alt gelir gruplarının eline geçmektedir. Bu bölgeyi terk edebilecek birikime sahip olmayan alt gelir grupları ise konumlarını korumaktadırlar. İzmir kent merkezi bitişindeki tarihi konut dokusunda da benzer bir durumla karşılaşılmıştır. Tarihi

dokuyu terk etmeye gücü yetmeyenler bu bölgede yaşamaya devam etmiştir. Görüşmeler sırasında yalnızca birkaç kişinin ise psikolojik bağları nedeniyle bölgeyi terk etmedikleri saptanmıştır.

7.4.2. Mahallede Oturulan Süre ve Mahallenin Tercih Sırası

Kent içi devingenliğin tespitinde öncelikle mahallede oturan sürenin belirlenmesi gereği duyulmuştur. Bu nedenle yapılan görüşmelerde hane halkı reislerine mahalleye ne zaman yerleştikleri sorulmuştur. Ancak kent içi hareketliliğin saptanması için oturan mahallenin kaçınıcı tercih olduğunun da saptanması gereklidir. Alınan cevaplar bu bölge içerisinde yerleşik olan nüfusun uzun sürelerdir aynı mahallede oturan bir nüfus grubu olmadığını ortaya çıkarmıştır. Kent içinde hareketliliğin temel göstergelerinden biriside budur. Nüfusun yalnızca %14'ü 30 seneden uzun süredir aynı mahallede yaşamaktadır. Tablo 7.37'de de görüleceği gibi mahalleye yerleşme son yıllara doğru artış göstermiştir.

Süre	Oran (%)	Sayı
Bir Yıldan Az	%17	54
1-5 yıl	%22	72
6-10 yıl	%15	50
11-15 yıl	%12	38
16-20 yıl	%7	22
21-25 yıl	%5	15
26-30 yıl	%3	9
30 yıldan fazla	%9	29
Doğma, Büyüme	%5	15
Cevapsız	%6	19
Toplam	%100	323

Yıl	Oran (%)	Sayı
1990 -1999	%55	177
1989-1980	%19	60
1979-1970	%7	23
1970 öncesi	%14	44
Cevapsız	%6	19
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Mahalleye yerleşilen yıl dönemler itibarıyla değerlendirildiğinde göç hareketleri ile paralellik taşıyan sonuçlarla karşılaşmaktayız. 1970'lerden önce bu mahalleye yerleşmiş olan nüfus grubu yalnızca %14 oranındadır. (Bkz. tablo 7.38) 1970 ve 1980 arasında mahalleye yerleşenler ve bu mahallede oturmaya devam edenler ise yalnızca %7 oranındadır. Ancak 1980 sonrasında hızlanan göç hareketleri ile birlikte Merkezi Geçiş Alanı tercih edilmeye başlamış. Tercihler 1990'lardan itibaren

oldukça yoğunlaşmıştır. Hanelerin %55'i oturdukları mahalleye 1990 sonrasında yerleşmiştir.

Sonuç olarak, MGA mahallerinin tercih edilme dönemleri ile göç hareketleri paralellik taşımaktadır, ve göç hareketleri ile artan konut talebinin bir kısmı İzmir kent merkezi konut alanlarından karşılanmaktadır.

Ayrıca yapılan görüşmelerde hane halklarının %58'inin oturduğu mahallenin ikinci, yada daha sonraki yerleşim yeri olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla kent merkezine yerleşmiş olan nüfus grubu İzmir kenti içinde hareketli bir yapı sergilemektedir.

Ancak bölgede yaşayan nüfusun %38'ininde ilk yerleşim yeridir (Bkz.tablo 7.39). Bu bölgede yaşayanların neden bir kısmının durağan, %57 oranındaki kısmının ise hareketli bir yapı sergilediğini anlayabilmek için hane halkı reislerinin doğum yerleri ile oturlan mahallenin kent içinde kaçınıcı yerleşim yeri olduğu sorusu çapraz tablo yapılarak karşılaştırılmıştır. Bu tablolastırma sonucunda aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi İzmir, Yurt Dışı ve Ege doğumlu olan nüfus gruplarının bölge içerisinde bir mahalleye yerleştiklerinde yer değıştirme eğilimini pek göstermedikleri saptanmıştır. Buna karşın İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile diğer

Tablo 7.39 Oturulan Mahalle Bu Kentteki Kaçınıcı Yerleşim Yeri

Birinci	%38	123
İkinci	%41	133
Üçüncü	%9	28
Dördüncü ve +	%7	24
Cevapsız	%5	15
Toplam	%100	323

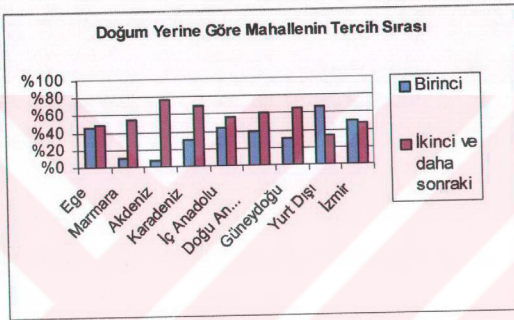
Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

bölgelerden göç edenler kent içinde daha çok hareket halindedirler. Özellikle de göçün son on yılda yoğunlaşması kente yeni gelenlerin yerleşik bir yapı sergilenmesine olanak tanınmamaktadır. (Bkz.tablo 7.40, grafik 7.20)

Tablo 7.40 Doğum Yerlerine Göre Mahallenin Tercih Sırası

Doğum Yerleri	Mahallenin Tercih Sırası				Cevapsız	Toplam
	1	2	3	4+		
Ege	%45	%28	%8	%13	%6	%100
Marmara	%11	%44		%11	%33	%100
Akdeniz	%8	%54	%8	%15	%15	%100
Karadeniz	%30	%40	%20	%10		%100
İç Anadolu	%44	%28	%12	%16		%100
Doğu Anadolu	%40	%45		%15		%100
Güneydoğu	%31	%50	%12	%3	%4	%100
Yurt Dışı	%67	%22	%11			%100
İzmir	%49	%39	%4	%4	%3	%100

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Grafik 7.20

7.4.3. Kent İçindeki Hareket Bölgeleri

Hane halkları ile yapılan görüşmelerde kent içinde hareketli bir yapı sergilendiği görülmüştür. Ancak hareketin olduğu bölgeler tespit edildiğinde, kent merkezine bitişik konut alanlarında yaşayanların yine aynı bölge içerisinde hareket ettiği saptanmıştır. Hareket, ya komşu mahallelerden, oturulan mahalleye doğru olmakta, yada merkezin çevresinde gecekondulaşmanın da olduğu alanlardan merkezi konut alanlarına doğru olmaktadır. Tablo 7.41'de de görüleceği gibi komşu yakın çevre olarak tanımlanan komşu mahallelerinden yapılan hareket %44 oranında oldukça büyük bir grubu teşkil etmektedir. Yine merkeze yakın Kadifekale ve Balıkuyu gibi yakın mahallelerden gelenler ise % 21 oranındadır. Basmane ve Çankaya gibi merkezi semtlerden gelenler ise %4 düzeyindedir. Dolayısıyla, hareket halindeki nüfus %65'i merkezi bir konumdan, yada merkez çevresindedir. Kentin diğer

gecekondu bölgelerinden gelenler örneğin Çiğli, Gümüşpala gibi diğer gecekondu bölgelerinden gelenler %2 gibi çok küçük oranlardadır. Bu da şunu göstermektedir. Kente göç ederek gelen nüfus grubu merkezin sunduğu iş olanaklarına yakın olabilmek için merkeze bitişik konut bölgesini tercih etmekte ve bu avantajı sürekli kılmak için kent içindeki hareketi de bu bölge içerisinde sınırlı tutmaktadır. Merkez bölge içerisindeki hareketin nedeninin ise konutlarda çıkan sorunlardan, yada kiraların yüksekliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca merkezi bölgenin yakınındaki gecekondu bölgelerinden de merkeze doğru hareket olduğu tespit edilmiştir.

Ancak bu hareketlilik yalnızca kent içindeki doğal bir hareketlilik değildir. Ayakkabıcıların Işıkkent 'e taşınması ile birlikte bu işyerlerinde çalışan büyük bir nüfus grubunun da Merkezi Geçiş Alanından çıkarak Işıkkent civarına yerleştiği bölgede yaşayanlarca belirtilmiştir. Bu nedenle, boşalan tarihi konut stoğu daha yukarı kesimlerde oturanlar tarafından kullanılmaya başlamıştır. Bu da kent merkezinin hareketli nüfus yapısının son dönemlerde daha da hareketli hale gelmesine yol açmıştır.

Ancak hareketliliğe yol açan en önemli faktörlerden biriside bu bölgede kiracılık oranının İzmir geneline göre en yüksek oranlarda olmasıdır. Kiracılık oranının yüksek olması da nüfusun sürekli hareket halinde olmasına, gelir durumlarına göre konutlarını değiştirmelerine neden olmaktadır. Ancak bu gruplar her ne kadar konutlarını değiştirseler de merkezde bulunmanın iş yerine yakınlık gibi avantajlarını sürekli kılmak için çevreden ayrılmamaktadırlar.

Dolayısıyla, İzmir kent merkezine bitişik tarihi konut potansiyeli yeni göç eden en yoksul kesimler için avantajlar sunan bir konut bölgesidir. İzmir kent merkezi göç eden kesimler için var olan tüm sosyal ve fiziksel olumsuzluklara karşın ailelerin yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Tablo 7.41
İzmir'de Daha Önce Oturulan Yer

Yakın Çevre	%44	92
Kadifekale ve Çevresi	%11	22
Ballıkuyu ve Çevresi	%10	21
Basmane-Çankaya	%4	9
Konak ilçesinde diğer mahalleler	%8	17
Çiğli, Gümüşpala	%2	5
Bayraklı	%0	1
Buca	%2	5
Bornova	%2	4
Gaziemir	%0	1
Cevapsız	%14	30
Toplam	%100	207

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Hane halkları ile yapılan görüşmelerde, gecekondan alanlarını değil de bu bölgeyi neden tercih ettikleri sorulduğunda bu bölgenin gecekondan alanlarına göre daha avantajlı olduğu, gecekondan alanlarının çok fazla risk taşıdığı, herhangi bir gecekondan alanında konut edinme sürecinin oldukça riskli olduğu, oysa kente ailecek gelindiğinde bu bölgede daha kolay yerleşilebildiği şöyleşilerde belirtilmiştir.

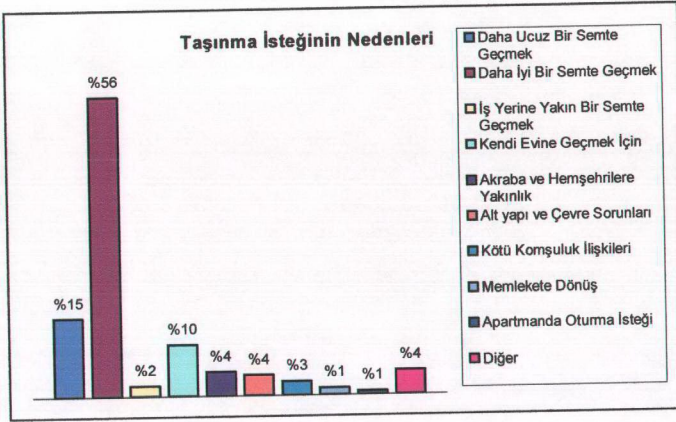
7.4.4. Taşınma İsteği ve Nedenleri

Çevrede yaşanan sosyal ve fiziksel sorunlar ve çoğunluğun bölgeye yeni yerleşmiş olması, nüfusun hareketli bir yapıya sahip olması kentin bu bölgesinden taşınma isteğini yüksek seviyelere çıkarmıştır. Her ne kadar bölgede yaşayanların %50'si taşınmak istemediklerini belirtse de, taşınmak isteyenlerin oranları %43 gibi oldukça yüksek düzeydedir (Bkz. tablo 7.42).

Taşınma isteği büyük bir oranda daha iyi bir semte geçmek isteğinden kaynaklanmaktadır. Burada “daha iyi bir semt” il tanımlanmaya çalışılan sosyal ve fiziksel çevre koşullarının daha iyi olduğu semtlerdir. Taşınma isteğinde önem taşıyan ikinci kriter ise %15 oranıyla daha ucuz bir semte geçme isteğidir. Ekonomik koşullar nedeniyle bölgeyi terk etme isteğinde söz konusudur. Bazı hane halkları ise kentin diğer kesimlerinde ev sahibidirler, bu nedenle bölgeyi terk etmek istemektelerdir. Taşınma isteğinin oluşumuna neden olan diğer faktörler ise alt yapı ve çevre sorunları, kötü komşuluk ilişkileri gibi sosyal ve fiziki mekana ilişkin diğer faktörlerdir. Küçük bir kesim ise apartmanda oturma isteği nedeniyle bölgeden taşınmak istediklerini belirtmişlerdir. Çünkü apartmanda oturunca burada yaşanan sosyal sorunların oluşmayacağını düşünmektedirler. Özetle, bu çevrenin sosyal ve fiziksel sorunları kent içinde daha iyi semtlere taşınma isteğini doğurmuştur (Bkz.tablo 7.43, garfik 7.21)

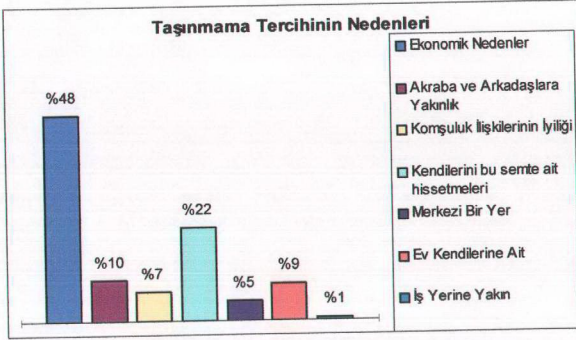
Nedenler	Oran (%)	Sayı
Daha Ucuz Bir Semte Geçmek	%15	23
Daha İyi Bir Semte Geçmek	%56	88
İş Yerine Yakın Bir Semte Geçmek	%2	3
Kendi Evine Geçmek	%10	15
Akraba ve Hems. Yakın Olmak	%4	7
Alt yapı ve çevre sorunları	%4	6
Kötü Komşuluk İlişkileri	%3	4
Memlekete Dönüş	%1	2
Apartmentda Oturmak	%1	1
Diğer	%4	7
Toplam	%100	156

Nedenler	Oran (%)	Sayı
Ekonomik Nedenler	%48	84
Akraba ve Arkadaşlara Yakınlık	%10	17
Komşuluk İlişkilerinin İyiliği	%7	12
Kendilerini bu semte ait hissetmeleri	%22	38
Merkezi Bir Yer	%5	8
Ev Kendilerine Ait	%9	15
İş Yerine Yakın	%1	1
Toplam	%100	175

Grafik 7.21

Bölgede yaşayan nüfusun %50'sinin bu bölgeden taşınmak istemediği daha önce de belirtilmiştir. Ancak taşınmama isteği bölgenin olumlu özelliklerinden kaynaklanmamaktadır. (Bkz. grafik 7.22) Taşınmak istemeyenlerin büyük bir çoğunluğu bölgede ekonomik koşulların elverişliliği nedeniyle bulduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla ekonomik koşulların uygun olması durumunda bölgeyi terk etme tercihi yaygınlaşacaktır. Bölgeyi terk etmeme tercihinin geliştirilmesinde etkisi olan diğer faktörler ise sırasıyla kişilerin kendilerini bu çevreye ait hissetmeleri, akrabalarına yakın konumda bulunmak, evlerinin kendilerine ait olması, komşuluk ilişkilerinin iyiliği gibi faktörlerdir. Özetle, taşınmama tercihinin oluşumunda %52 oranında çevrenin sosyal ve mekansal açıdan olumlu özellikleri etkili olmakta, buna karşın %48 oranında ekonomik koşulların zorlaması nedeniyle bölgede yerleşim sürdürülmektedir. Dolayısıyla bölgeden taşınmak istemeyenlerin yaklaşık olarak yarısı ekonomik koşullar nedeniyle taşınma talebini ortaya koyamamaktadır. Bu koşullarda aslında bölgeden taşınmak isteyenlerin oranı gerçekte %75 gibi çok yüksek oranlara ulaşmaktadır. Bu sonuç çevrenin koşullarının olumsuzluğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Grafik 7.22

Hane halkları ile yapılan özel görüşmeler de taşınma isteğinin oluşmasında etkili olan sosyal sorunları ortaya koymuştur. Bu sorunları bazıları hane halklarının belirttiği üzere şöyledir;

“Bu mahalle çok şamatalı gürültülü. Köşelerde içki içenler var. Hırsızlık çok fazla”. (Ülkü mahallesi sakini)

“Çocuklar için iyi değil, bu mahalle her yere yakın ama çocuklar için gitmek lazım. Çocuklar 13-14 yaşında dansözlük yapıyor.” (Ülkü mahallesi sakini)

“Eskiden parkta oturuluyordu. Artık oturulmuyor. Bekçi gelmiş, onu da dövmüşler, artık gelmiyor.” (Yeni mahallesi sakini)

“Mahallede bekar çok. Çok içki içiyorlar. Kavga ediyorlar. Serseri, içki, esrar, kavga çok. Parklarda serseiler, kadın satışı..., polis buraya gelmiyor. Sosyal hayat sıfır.” (Yeni mahallesi sakini)

"Apartmanda düzen oluyor. Aile terbiyesi alınıyor. Burada çocuklar sokaktan herşeyi alıyorlar." (Çevrenin sosyal yapı bozuklukları nedeni ile apartman yaşamını tercih eden bir Yeni mahallesi sakini)

Hancı vd. 1990-1993 yılları arasında İzmir Çocuk Mahkemesinde sonuçlanan davaları incelemişler ve suç işleyen çocukların İzmir Büyük Şehir Belediyesi sınırları içerisinde oturdukları semtleri sınıflandırmışlardır. Bu sınıflama sonucunda suç işleyen çocukların genellikle sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu kent bölgelerinde oturduklarını tespit etmişlerdir.

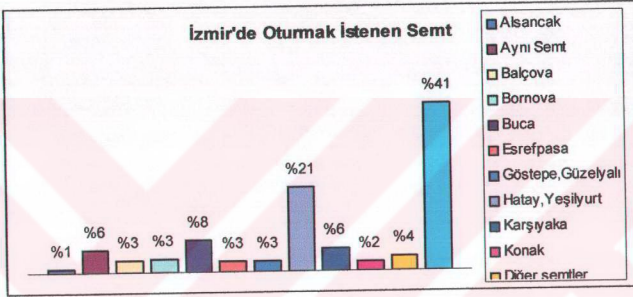
Kentte Suç İşleyen Çocukların Oturdukları Semtler

Semt Adı	N	%
Gümüşpala – Şemikler	380	15.4
Gültepe – Gürçeşme	344	13.9
Kadifekale – Eşrefpaşa	236	9.6
Buca	221	9.0
Karabağlar	195	7.9
Bornova	178	7.2
Hatay (İnönü)	122	4.9
Bayraklı	117	4.7
Yenişehir	110	4.5
Karşıyaka	100	4.0
Güzelyalı – Balçova	100	4.0
Narlidere	61	2.5
Çamdibi – Altındağ	149	6.0
Çiğli	127	5.1
Konak	26	1.0
Toplam	2466	100

Bu araştırmaya göre çocuk suçluların en fazla yoğunlaştığı bölgeler arasında Gümüşpala, Şemikler, Gültepe ve Gürçeşme gibi 1970'lerde oluşmuş olan gecekondü semtleri gelmektedir. İkiçeşmelik ve Kadifekale semtleri ise gecekondü semtlerini takip eden çocuk suçluların yine yoğun olarak bulunduğu semtlerdir. Yasal olarak oluşmuş, üst toplumsal sınıfların oturduğu alanlar bu açıdan oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Bu bölgelerde suçluluk oranları gecekondü semtlerine göre ve MGA'na göre oldukça düşüktür.

7.4.5.Kent İçinde Tercih Edilen Yerleşim Alanları

Bölgede yaşayan nüfus gruplarına imkanlarının olması durumunda kent içinde yaşamayı tercih edecekleri semtler sorulmuştur. Bu soruya %41 gibi bir çoğunluk cevap vermemiştir. Çünkü çoğunun geleceğe ilişkin bu tür planları yoktur. (Bkz. grafik 7.23) Özellikle yeni göç edenler İzmir'in semtlerini de tanımadıkları için herhangi bir tercihte bulunmakta zorlanmışlardır.

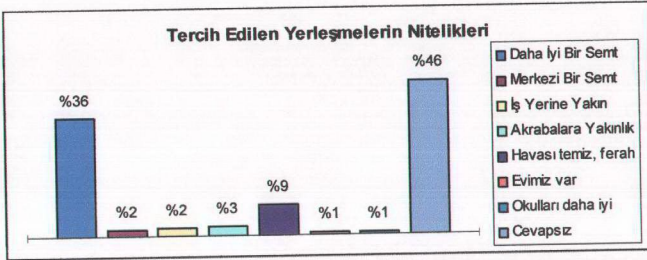

Grafik 7. 23

Ancak alınan cevaplar bölgede yaşayanların iş yeri açısından İzmir kent merkezine bağımlı olmaları nedeniyle imkanları olması durumunda yine merkeze yakın olan Hatay ve civarındaki semtlerde yaşamayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Tercih edilen diğer semtler sırasıyla Buca ve Karşıyaka'dır. Buca'nın tercih edilmesindeki en önemli neden ferah bir semt olarak görülmesidir.

Bir sonraki soruda yaşamak için tercih edilen bölgenin neden tercih edildiği sorulmuştur. Bölgede yaşayanlar büyük bir kısmı sosyal ve fiziksel açıdan daha iyi ortamlar sunan yerleşmelerde yaşamak istemektedirler (Bkz. grafik 7.24). Bu isteği havası temiz ve ferah bir yerleşmede yaşamada isteği takip etmektedir. Bu bölgenin sorunları nedeniyle buradan ayrılmak isteyenler özellikle sosyal açıdan, daha sonra ise fiziksel açıdan daha iyi yaşam ortamları sunan yerleşmeleri tercih ederlerken,

kent merkezine yakın olmanın verdiği avantajlardan (iş yerine yakın olmak gibi) uzaklaşmak istememektedirler.

Grafik 7.24

7.4.6. Aidiyet ve Yere Bağlılık

Yaşanan yere bağlılık ve aidiyet duygularının gelişmesi için önemli bir sahiplik faktörünün etkisi olduğu bilinmektedir. Eğer kişi yaşadığı yere sahip ise bu yere daha fazla bağlanmakta ve aidiyet duygusunu geliştirebilmektedir. Aidiyet duygusunun gelişiminde etkisi olan bir diğer faktör ise bulunulan yerde yaşanan süredir.

Bu araştırmada kent merkezi geçiş alanında yaşayan grupların çevrelerine karşı aidiyet duygularını geliştiremedikleri yaklaşık %75'inin ekonomik koşulları elverdiğinde buldukları semtten taşınmak istediklerinden anlayabilmekteyiz. Bunun nedenleri sahiplik ve semtte yaşanan süre faktörleri çerçevesinde irdelenmeye çalışmıştır. Buna göre tablo 7.44'de de görüleceği üzere kiracılar arasında yaşadıkları semtten taşınmayı isteyenler sayıca daha fazla iken, ev sahipleri arasında taşınmayı istemeyenler daha fazladır. Her ne kadar oranlar arasında çok büyük farklar olmasa da (genellikle taşınma eğilimi olması nedeni ile) konuta sahipliğin yaşanan yere karşı bağlılık duygularının gelişiminde önemli bir kriter olduğu bu çalışmada görülmüştür.

	Evet	Hayır	Bilmiyor	Toplam
Kiracı	83	62	9	154
	%54	%40	%6	%100
Ev Sahibi	49	97	9	155
	%32	%63	%6	%100
Ücretsiz Olarak Oturuyor	4	5		9
	%44	%56	%11	%100
Cevapsız	3		2	5
Toplam	139	164	20	323

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

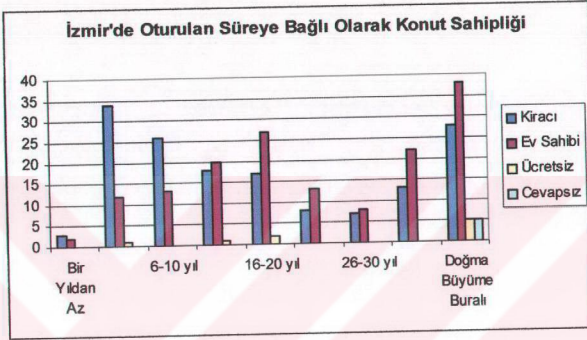
Kiracılık aidiyet duygusunun gelişmemesine neden olan faktörlerden bir tanesidir. Ancak bu çalışmada kiracılığın hangi gruplar arasında daha yoğun olduğu ve buna bağlı olarak buldukları yere bağlanamayanların hangi gruplar olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre tablo 7.45’de ve grafik 7.25’ de de görüleceği üzere kente son 10 yıl içerisinde yerleşmiş olanlar arasında kiracıların sayısı oldukça fazladır. Ancak 10 yıldan daha uzun bir süredir kentte yaşayanlar arasında ev sahipliği daha yaygındır. Kısacası doğma, büyüme İzmir’li olanlar arasında ve kentte yeterli bir birikime sahip olacak kadar uzun süre kalmış olanlar arasında ev sahibi olma yolunda bir dönüşüm vardır. Bu nedenle kentte oturulan süre ile aidiyet duygusunun gelişimi arasında da dolaylı bir ilişki söz konusudur.

	Kiracı	Ev Sahibi	Ücretsiz	Cevapsız
Bir Yıldan Az	3	2		
1-5 yıl	34	12		1
6-10 yıl	26	13		
10-15 yıl	18	20		1
16-20 yıl	17	27		2
21-25 yıl	8	13		
26-30 yıl	7	8		
30 yıldan fazla	13	22		
Doğma Büyüme Buralı	28	38		5
Toplam	154	155	9	5

Kaynak: 1998-MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Kente göç veren bölge ile konut sahipliği arasında bir ilişki olup olmadığı da bu araştırmada çapraz tablolaştırma yoluyla sınanmış, ancak her hangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Göç veren bölgelerden gelen nüfus grupları arasında kiracılık ve ev sahipliği oranları hemen hemen eşittir. Bu da göç veren farklı bölgelerden gelenler benzer gelir özelliklerine sahip olduklarını göstermektedir. Bir başka deyişle, Ege

bölgesinden göç edenler ile Doğu ve Güney doğu bölgelerinden kentin bu kesimlerin göç edenler arasında gelir durumu açısından farklılıklar yoktur. Yalnızca yurt dışından göç edenler daha farklı özellikler taşımaktadır. Bu gruplar arasında ev sahipliği oranı daha yüksektir.

Grafik 7.25

7.5. Modern ve Enformel Süreç İkilemleri

Günümüz kentlerinin modern bir yapı içerisinde olması modernleşme kuramları çerçevesinde beklenmiştir. Şöyle ki, kentlerde artık kır toplumuna özgü geleneksel, ailevi ilişkilerin değil, modern topluma özgü kurumsallaşmış ilişkilerin oluşması beklenmiştir. Ancak kırdan kente doğru olan yoğun göçler sonucunda hızlı kentleşme süreçleri içerisinde girilmiş ve modern kentsel toplum için gerekli kurumsal düzenlemeler yeterli olamamış, bu koşullarda dayanışma ilişkilerine dayalı olarak enformel ilişki biçimleri yaşanmaya başlamıştır.

Dolayısıyla, kentler hem enformel ilişkilerin, hem de modern toplumun kurumsal ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı yerler haline gelmişlerdir. Ancak son zamanlarda artık kentlerdeki dayanışmacı ilişkilerinin şekil değiştirdiğinden, bu ilişkilerin yerini himayeci ilişkilerin aldığından bahsedilmektedir.

Dolayısıyla, kentlerde dayanışmacı-himayeci ilişkilerden yararlananlar ve bu tür ilişkilerden faydalanamayan gruplar ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada bu tür dayanışmacı ilişkilerden yoksun olanların gelişmekte olan ülkelerin yoksul kitlelerinin dışlanmışları olduğu hipotezlerle ortaya konmuştur.

Bu nedenle bu bölümde İzmir kent merkezi geçiş alanında yaşayan grupların aralarında herhangi bir dayanışma ilişkisinin olup, olmadığı, eğer dayanışma ilişkisi yok ise kurumsal ilişkilerden faydalanıp, faydalanmadıkları tartışılacak ve modernleşme, enformelleşme ikilemlerinin yaşandığı kentlerdeki dışlanmışların kimler olduğu tarif edilmeye çalışılacaktır.

7.5.1. Dayanışma İlişkileri

İzmir kent merkezi geçiş alanında yer alan gruplar arasında bir takım dayanışma ilişkilerinin olup olmadığının anlaşılması amacıyla bu gruplara, iş bulma yöntemleri ve mahallede yardımlaşma olup olmadığı sorulmuştur. Ancak bu sorulardan alınan cevaplar bu bölgelerde yaşayanlar arasında dayanışma ilişkilerinin olup olmadığının anlaşılması için yeterli olmamıştır. Yapılan özel görüşmelerde kişiler arası ilişkilerin niteliği konusunda daha ayrıntılı bilgiler edinilmiştir.

Tablo 7.46 'da da görüleceği üzere MGA'ya yerleşen hane halkı reislerine işlerini nasıl buldukları sorulduğunda %36 gibi büyük bir kesimi bu soruyu yanıtlamamıştır. %44'ü ise kendi imkanlarıyla bulduklarını ifade etmişlerdir. Akraba ve arkadaş yardımıyla iş bulduklarını ifade edenler %16 gibi daha küçük bir kesimdir. Kurumsal ilişkiler yoluyla, yada gazete ilanlarına dayanarak iş bulanlar ise %2 oranındadır. Bu

sorunun cevabı aslında dayanışma ilişkilerinin iş bulma konusunda ne kadar etkili olduğunu açıkça ortaya koymamaktadır. Bazı hane halkları için “kendi imkanlarıyla iş bulmak” ile “arkadaş/hemşehri yardımıyla” iş bulmak benzer anlamlar taşıdığı düşünülmektedir. Ancak bu soru şunu açıkça ortaya koymaktadır. İş bulma konusunda hane halkı reisleri kurumsal ilişkilerden yararlanmamaktadır.

Tablo: 7.46 İş Bulma Yöntemleri

Kişinin Kendi İmkanlarıyla	%44	175
İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanalıyla	%1	4
Akraba/arkadaş Hemşehri Yardımıyla	%16	65
Gazete İlanıyla	%1	5
Baba Mesleği	%1	3
Cevapsız	%36	142
Toplam	%100	394

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Hanehalkları arasında dayanışma ilişkilerinin olup olmadığının anlaşılması için sorulan diğer soru ise mahallede yardımlaşmanın olup olmadığıdır. Ancak bu soruya alınan yanıtlar MGA’da dayanışma ilişkilerinin çok zayıf olduğunu göstermiştir.

Tablo: 7.47 Mahallede Yardımlaşma

Ekmek yapmak	%0	1
Çeyiz hazırlamak	%4	13
Kömür taşımak	%0	1
Çocuk bakmak	%2	8
Ev yapmak	%0	1
Hasta bakmak	%2	7
Toptan alışveriş yapmak	%1	2
Yemek yapmak	%0	1
İhtiyacı olana yardım	%0	1
Yardımlaşma yok	%89	288
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Çünkü bu bölgede yaşayan nüfusun % 89’u komşular arasında herhangi bir yardımlaşma ilişkisinin olmadığını aktarmışlardır (Bkz. tablo 7.47). Yalnızca çok azı çocuk, yada hasta bakma yada çeyiz hazırlamak gibi yardımlaşmaların olduğunu belirtmişlerdir.

Ayrıca hane halklarıyla yapılan görüşmelerde MGA'na ilişkin bazı yorumlar bu bölgede dayanışma ilişkilerinin çok zayıf olduğunu göstermiştir. Bu bölgede yaşayanlar birbirlerinden sürekli olarak şikayet etmektedirler.

“Eskiden komşuluk ilişkileri çok iyiydi. Şimdi insanlar çok değişti.”

“Yeni gelenler komşuluk bilmiyor, çok kabalar, eskiden burası Yahudi sokağıydı. Şimdi her evde 15 çocuk var. Çöplerden çocuklara yemek topluyorlar.” (Ülkü mahallesinden İzmir’li iki ailenin görüşleri)

“10 yıldır bozulma oldu. Kürtler ve Çingeneler geldi. Urfa’lılar tabakçılar geldi. Bu semt eskiden çok güzeldi.” (Doğu kökenli bir ailenin çevreye ilişkin görüşleri)

“Eskiden 70’li yıllarda memur kesimi oturuyordu. Temiz ve merkeze yakındı. Dürüstlük, sevgi, saygı vardı. Sokak’ta 10 aile toplanıp yemek yiyordu.”
(70’li yıllarda göç etmiş Karadenizli bir ailenin görüşleri)

“Eskiden burası çok iyi bir semtti.”

(Uzun süredir bu bölgede yaşayan pekçok hanehalkı tarafından söylenmiştir.)

7.5.2. Kurumsal İlişkiler

MGA’da dayanışma ilişkilerinin güçlü olmadığı bir ortamda kurumsal ilişkilerin yoğunluğu herhangi bir derneğe üye olunup olunmadığı ve bağlı olunan kurum yada derneğin faydaları sorularak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında hane halkı reislerine herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olup olmadıkları sorulmuştur.

MGA’da yaşayan hanehalkı reisleri modernleşme süreci içerisine girmemişlerdir. Çünkü hhr’nin %93’ü hiçbir derneğe bağlı değildir. Ençok üye olunan dernek ki, bu da yalnızca %3 oranındaki hhr’ni kapsamaktadır, mesleki derneklerdir. Kişiler bu derneklere iş bulma konusunda faydalı olduğu için üye olmaktadır. MGA’da yaşayan gruplar arasında ne dayanışma ilişkilerini güçlendirici, ne de modern toplumsal

ilişkilere girmeyi sağlayacak türde bir derneğe üye olma durumu söz konusu değildir.
(Bkz. tablo 7.48, 7.49)

	%	
İşçi Sendikası	%0	1
Sosyal Yardımlaşma Derneği	%0	1
Mesleki Dernek	%3	9
Hemşehri Dayanışma Derneği	%0	1
Siyasi Parti	%2	7
Boş Zaman Faaliyetleri İle İlgili	%0	1
Herhangi bir Derneğe Bağlı Değil	%93	301
Cevapsız	%1	2
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

	%	
Bir Yararı yok	%35	7
Yeni Dostlar Tanıdım	%5	1
Boş Vakit Geçirmek İçin İmkan Oldu	%10	2
Benim Görüşlerimi Temsil Ediyor	%15	3
Dernek Sayesinde İşlerimi Takip Ediyorum	%25	5
Yardımlaşmaya Olanak Tanıyor	%5	1
Cevapsız	%5	1
Toplam	%100	20

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Tablo 7.50 'da ise hhr'nin herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olup olmadıkları sorulduğunda %46 gibi bir çoğunluğunun hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadıkları saptanmıştır. Hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olamama, kişilerin ve ailelerinin geleceğinin oldukça güvencesiz olmasına neden olmaktadır.

	%	
Emekli Sandığı	%7	18
SSK	%29	73
Bağkur	%16	41
Oyak	%0	1
Özel Sigorta	%1	2
Hiçbir kuruma bağlı olmayanlar	%46	117
Cevapsız	%3	8
Total	%100	254

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Özetle, toplumsal dışlanmışlıkların oluşumunda dayanışma ilişkileri ve modern kurumsal ilişkilere entegre olma düzeyi önemli bir kriterdir. Kentte yaşayan bireyler modern toplumsal ilişkiler içinde bulunarak yani gerekli kurumsal ilişkilerini sürdürerek varlıklarını sürdürebilmektedir. Kırdan ise dayanışma ilişkileri bu tür ilişkilerin yerini zaman, zaman alabilmektedir. Ancak MGA'da kırsal alanlardan göç etmiş grupların yoğun olarak bulunduğu bölgeleri ele aldığımızda bu grupların tam olarak modern kurumsal ilişkiler içerisine girmemiş olduklarını görmekteyiz. Ancak MGA'da yaşayanlar arasında bu tür ilişkilere girmemiş olmanın yarattığı olumsuzlukları telafi edici bir toplumsal dayanışma mekanizması da bulunmamaktadır. Sosyal çevrenin olumsuzlukları yaşayanlar arasında güçlü, komşuluk ve dayanışma ilişkilerinin oluşmasını engellemektedir. Sonuçta, böyle bir süreç MGA'da dayanışma ilişkilerinden dahi yoksun olan dışlanmış kitleler yaratmaktadır.

7.6. Enformasyon Alanları

Toplumsal olarak dışlanmışlık sürecinin oluşumunu nedenleyen önemli faktörlerden biri de sosyal yaşamdan dışlanmaktır. Ekonomik faktörler kentin sosyal süreçlerine katılımı engellemektedir. Buna bağlı olarak da dışlanan gruplar kentte yalnızca belirli alanlara erişim sağlayabilmektedirler. Alışveriş alanları, gezmek, eğlence ve dinlenme amacıyla gittikleri mekanlar hep belirli sınırlar içinde kalmaktadır. Ayrıca MGA'da yaşayan topluluklar kentteki erişim alanları açısından benzer özellikler göstermektedir. Ekonomik koşullar MGA'da yaşayanların erişim alanları açısından dahi benzer özellikler göstermelerine neden olmaktadır.

7.6.1. Alışveriş Bölgeleri

MGA'da yaşayan grupların ekonomik koşulları toplu alışveriş yapmalarına pek olanaklı değildir. Bu nedenle alışverişlerini konutlarının en yakınında ki ekonomik açılarından da daha uygun olan tanzim satış mağazalarından, mahalle bakkalından ve Kemerlatı'ndan yapmaktadırlar. Çok küçük bir kısmı toptancı çarşılarından alışveriş

yaptıklarını belirtmiştir. Kentin çeperlerinde ki büyük hipermarketlerden alışveriş yapan sadece bir kişiye rastlanmıştır. Bu kent merkezindeki yerel ekonominin canlı tutulabilmesi açısından oldukça önemlidir ancak, farklı gelir gruplarının bir araya gelme olanakları değerlendirildiğinde artık böyle bir olasılığın kalmadığı görülmektedir. Kısacası, MGA'da yaşayan grupların ekonomik koşulları onları kentin diğer üst ve orta toplumsal gruplarının bulunduğu mekanlardan dışlamaktadır. Dolayısıyla, en alt toplumsal gruplar ile üst ve orta toplumsal grupların kesişme alanları tamamen yok olmaktadır. Örneğin geçmişte orta ve üst toplumsal grupların da alışveriş yaptığı Tarihi Kemeraltı kent merkezi, artık üst gelir grupları tarafından hemen hemen hiç, orta gelir grupları tarafından ise daha seyrek olarak kullanılmaktadır.

Tablo 7.51 Haftalık Alışverişin Yapıldığı Yer

Mahalle Bakkalı	%19	60
En Yakın Tanzim Satış Mağazası	%45	146
Kemeraltı	%13	41
Hipermarketler	%0	1
Toptancı Çarşıları	%1	3
Kemeraltı ve Tansaş	%17	55
Bilinmeyen	%5	17
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.6.2. Gezme, Eğlenme ve Dinlenme Amaçlı Mekanlar

MGA'da yaşayan pekçok kişinin ekonomik koşullara bağlı olarak toplumsal süreçlere katılmadığı hipotezi bu tartışmaların başında belirtilmişti. Bu hipotezi test etmek için ise MGA'da yaşayanlara yakınlarını ziyaret etmek, ya da dinlenmek amacıyla parklara, ya da pikniğe gitmek, düğün nişan gibi toplantılara katılarak sosyal çevre içerisine girmek, ya da yakınlarında bulunan sahilde yürüyüşe çıkmak gibi aktivitelere katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu sorulara alınan yanıtlar oldukça şaşırtıcıdır çünkü pekçok kişinin sosyal yaşamdan uzak olduğu görülmüştür. MGA'daki nüfusun %32'si yakınlarını dahi ziyarete gitmek için evden çıkmamaktadır. Park ve piknik gibi dinlenme faaliyetlerine katılmayanlar nüfusun yarısından fazladır. Hatta nüfusun %65'i akrabalarının düğün, nişan gibi

toplantılarına katılmamaktadır. Oturdıkları semte yakın olan Konak sahil bandında yürüyüşe çıkmak gibi faaliyetler ise pekçoğu için lüks sayılmaktadır. Bu nedenle MGA nüfusunun %71'i böyle bir aktivitede bulunmamaktadır. Zaten pekçoğu sahilde yürüyüş yapmak gibi bir aktiviteyi "lüks" bulmuşlar, bunun sahil bandında yaşayan üst gelir grupları tarafından gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir.

Tablo 7.52 Sosyal Erişim Alanları	Evet	Hayır	Cevapsız	Toplam
Yakınlarınızı Ziyarete Gider misiniz?	218	102	3	323
	%67	%32	%1	%100
Park ve pikniğe gider misiniz?	137	186		323
	%42	%58	%0	%100
Düğün, Nişan gibi Toplantılara Gider misiniz?	113	210		323
	%35	%65	%0	%100
Sahilde yürüyüşe çıkar mısınız?	95	228		323
	%29	%71	%0	%100

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Akraba ve dost ziyaretleri gibi konularda gidilen mekanlar sorulduğunda ise pekçoğunun gittiği semtlerin benzerlik taşıdığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sosyalleşme alanları MGA 'da yaşayanlar için benzer sınırlar içerisinde kalmaktadır. Sosyalleşme amacıyla gidilen yerler %30 oranıyla oturlan yerin yakın çevresindeki bölgelerdir. Ziyaretlerin gerçekleştirildiği diğer semtler ise sırasıyla Hatay, Karşıyaka, Buca, Şirinyer ve Eşrefpaşa semtleridir.

Tablo 7.53 Akraba ve Dost Ziyaretler İçin Gidilen Semtler

Hatay	%15	26
Eşrefpaşa	%8	14
Buca, Şirinyer	%11	19
Bayraklı	%2	4
Karşıyaka	%12	21
Karabağlar	%5	8
Bozyaka	%6	11
Bornova	%4	7
Balçova	%6	11
Manisa	%1	2
Bu çevre	%30	52
Toplam	%100	175

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Yapılan görüşmelerde hafta sonları dinlenme amacıyla gidilen yerler sorulduğunda ise MGA'da yaşayanların %42'si Fuar'a gittiklerini belirtmişlerdir. Fuar, ya da gerçek adıyla Kültürpark, bugün MGA'nında yaşayanlar için büyük bir olanaktır. Çünkü konut alanlarına yakın olan, böylece onları ekonomik olarak erişim açısından zorlamayan, çay bahçesi gibi yerlerin bulunduğu tek açık, yeşil alandır. Kültürpark, MGA'da yaşayanlar için sosyalleşme dinlenme anlamında önemli bir işlev yüklenmektedir. Kısacası Kültürpark MGA'da yaşayanların kendilerini kentli hissedebilecekleri, konut yakın çevrelerinin dışına çıkmalarına olanak tanıyan önemli bir mekandır.

Kültürpark dışında MGA'da yaşayanların önemli bir erişim alanı ise Konak'tır. Dolayısıyla MGA'da yaşayanların erişim alanları konut alanlarının oldukça yakın çevresi ile sınırlıdır. Bu sınırların dışına çıkabilenler ise tablo 7.54'de de görüleceği üzere oldukça az sayıdadır.

Tablo 7.54 Haftasonları Gidilen Dinlenme Alanları

Ayrancılar	%3	2
Buca	%4	3
Fuar	%42	33
Konak	%18	14
Çeşme	%6	5
İnciraltı	%15	12
Urla	%4	3
Gümüldür	%4	3
Seferihisar	%1	1
Kemalpaşa	%3	2
Balçova	%1	1
Toplam	%100	79

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

7.7. Yapısal Dönüşüm Süreçlerinin Mekan Üzerindeki Etkileri

MGA, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere kentin önemli bir tarihi yapı potansiyelini barındıran bir bölgedir. Ancak zaman içerisinde konutlar el değiştirmiş, kiralanmış ve yapıların onarım masraflarını güçlükle karşılayabilecek grupların eline geçmiştir. Bu nedenle de pekçoğu bakımsız hale gelmiştir. Ancak bazı yapılar ise

hiçbir kullanıcı tarafından kullanılmamaları nedeniyle yıllarca boş durdukları için harabe duruma gelmişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde yapısal dönüşüm süreçlerinin fiziki çevre üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Bu etkiler genellikle olumsuzdur. Kentin en merkezi bölgesinde yer alan böyle bir bölgede kişiler fiziki koşulların olumsuzlukları nedeniyle de kendilerini dışlanmış hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Dolayısıyla, bu bölümde fiziki mekana ilişkin sorunlar hem gözlemlere, hem yapılan görüşmelere dayandırılarak değerlendirilecektir.

7.7.1. MGA'da Yer Alan Tarihi Yapı Stoğu ve Özellikleri

Bu çalışmada İzmir kent merkezi geçiş alanı olarak tariflenen bölge, aslında bugünkü İzmir'in en eski yerleşim alanıdır. Bu nedenle önemli bir tarihi yapı potansiyeline sahiptir. Ancak tarihi yapıların pekçoğu bugün harap ve yapısal olarak kötü durumdadır.

Giritlioğlu vd.(1993)'nin İstanbul kent merkezine ilişkin olarak yapmış oldukları çalışmada "filtering" kuramında da değinildiği gibi kent merkezlerinde sabit maliyetlerin karşılanması için tek konut biriminin birden fazla aileye kiralandığından, bunun zamanla konutlarda yapısal bozulmalara, düşük standartların, düşük kira getirilerine neden olduğundan, mülk sahibinin ise koşulları iyileştirme yolunda herhangi bir yatırım yapmadığından bahsedilmiştir. (Giritlioğlu, 1993,s.38)

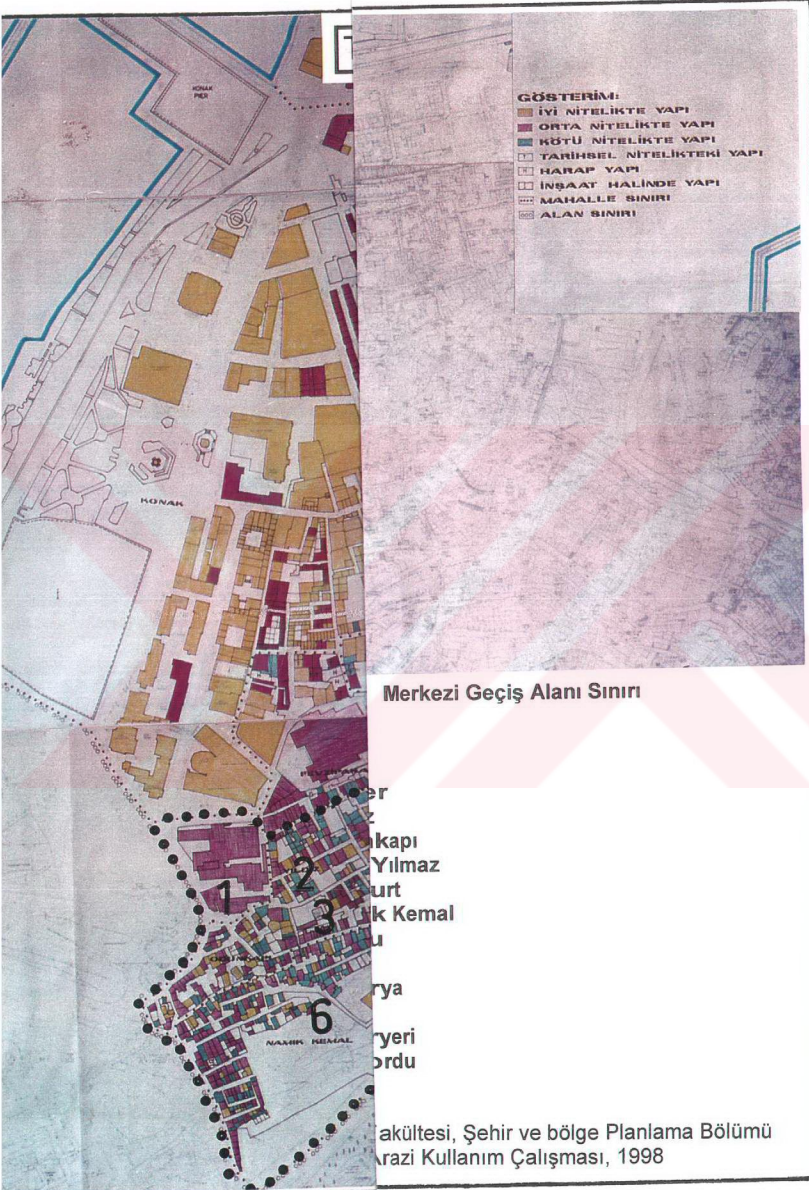
İzmir kent merkezi geçiş alanında da benzer bir süreç yaşanmıştır. Sosyal dönüşüme bağlı olarak yapılar artık daha çok kiracılar tarafından kullanılmakta, ev sahipleri bu konutlara hiçbir yatırım yapmamaktadır. Yapıların kullanıcısı olan ev sahipleri ise imkanları çerçevesinde yapılarına iyileştirme yapmaya çalışmaktadır. Ancak kişilerin bu çevreye karşı duyguları çok karmaşık olduğundan fiziki çevreye ilişkin ilgileri de giderek daha zayıf hale gelmektedir. Pekçoğu, buna ev sahipleri de dahil olmak üzere, ekonomik koşulları elverdiğinde bu çevreden ayrılmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle konutlarını iyileştirme anlamında yatırım yapanların sayısı oldukça azdır. Kısacası, çevrenin sosyal açıdan çökmesi

beraberinde fiziki mekanda da çöküntüyü getirmektedir. Şu anda MGA'da yer alan yapıların tablo 7.55'de de görüleceği üzere %38'i kötü, %46'sı orta ve yalnızca %15 iyi yapısal özelliklere sahiptir. Yapıların %2'si ise harabe durumundadır. Çevre sakinleri özellikle harabe haline gelen yapılardan şikayet etmektedir. Aniden çöken, ya da yanan eski yapıların çocuklar için tehlikeli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca harabe halindeki binaların morallerini de bozduğunu belirtmektedirler. (Bkz.Harita 7.5)

Tablo: 7.55	Yapısal Nitelik			
	İyi	Orta	Kötü	Harabe
Yıldız	14	50	44	9
Türkyılmaz	7	26	52	3
Sümer	12	31	39	
Odunkapı	20	36	30	4
Bozkurt	2	12	49	3
Namık Kemal	32	125	101	5
Tuzcu	64	261	297	3
Ülkü	60	244	72	8
Sakarya	61	98	206	8
Pazaryeri	38	185	64	1
Altınordu	109	120	9	
Yeni		109	98	2
Toplam	419	1297	1061	46
	%15	%46	%38	%2

Kaynak: DEU, Şehir ve Bölge Pln. Böl., Kemeraltı Arazi Kullanım Çalışması 1998

Merkezi geçiş alanında boş yapı stoğuda oldukça fazladır. Özellikle de boş yapıların yapısal nitelikleri giderek daha kötü hale gelmekte ve bazıları harabeye dönüşmektedir. Merkezi geçiş alanında 1998 yılı verilerine göre boş yapı stoğunun %8 oranında olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu sayının ayakta imalatçıların bölgeden ayrılması nedeniyle geçtiğimiz iki sene içinde arttığı düşünülmektedir. Ayrıca arazi kullanım durumunun incelenmesi sırasında merkez fonksiyonlarını içinde en çok barındıran mahallelerde, yani merkez kullanımlarından, konut kullanımlarına geçişin yoğun olarak yaşandığı mahallelerde boş yapı sayısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Yıldız, Bozkurt, Sakarya, ve Türkyılmaz mahalleleri bu duruma örnektir. Merkez fonksiyonları ile konut fonksiyonları arasındaki uyumsuzluk, merkez fonksiyonlarının daha yoğun olduğu mahallelerde boş yapı sayısının daha fazla olmasına neden olmuştur (Bkz. tablo 7.56).

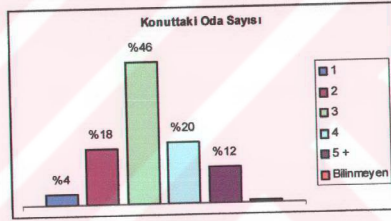
Tablo:7.56 Boş Yapıların Toplam Yapı Stoğu İçindeki Oranı

	Boş Yapı	Boş Yapı / Toplam Yapı	Toplam Yapı
Yıldız	29	%25	117
Türkyılmaz	10	%11	88
Sümer	6	%7	82
Odunkapı	8	%9	90
Bozkurt	13	%20	66
Namık Kemal	7	%3	263
Tuzcu	29	%5	625
Ülkü	31	%8	384
Sakarya	42	%11	373
Pazaryeri	18	%6	288
Altmordu	12	%5	238
Yeni	9	%4	209
Toplam	214	%8	2823

Kaynak: DEU, Şehir ve Bölge Pln. Böl., Kemeraltı Arazi Kullanım Çalışması 1998

7.7.2. Konut Konfor Durumu

Tarihi yapı stoğunun oldukça fazla olduğu bu bölgede 5 ve daha fazla odası olan konutlar dahi bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla 3 odalı konutlar olduğu görülmüştür. İki yada tek odadan oluşan konutlar %22

Grafik 7. 26

gibi oldukça yüksek bir oranındadır. Bunun nedeni MGA'da yer alan tarihi konutların zamanla bölünmesi sonucunda küçük konutların sayısının artmasıdır. Ayrıca tarihi dokuda yıkılan bir tarihi yapının bulunduğu küçük parsellere de çoğunlukla küçük dairelerden oluşan 2 yada 3 katlı yapılar yapılmıştır.

Hane halklarına konutlarının büyüklüğünün yeterli olup olmadığı sorulduğunda %72 gibi büyük bir çoğunluğu yeterli olduğunu söylemişlerdir. Çünkü MGA'da çeşitli büyüklüklerde konutlar mevcuttur (Bkz. tablo: 7.57)

Tablo 7.57 Konut Büyüklüğü

Yeterli Büyüklükte	%72	237
Küçük	%24	78
Fikrim Yok	%4	12
Toplam	%100	327

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

İzmir 'in geleneksel konut alanı olması nedeni ile teknik alt yapı hizmetleri bölgede mevcuttur. Bu nedenle kenti çevreleyen ve geçekundu alanı olarak tanımlanan bölgelere göre oldukça avantajlıdır. Yapılan görüşmelerde, kullanıcılar kanalizasyon, şebeke suyu ve elektrik bağlantılarının olduğu söylemişlerdir (Bkz. tablo 7.58).

Tablo 7.58	Teknik Alt Yapı Durumu			
	Var	Yok	Bilinmeyen	Toplam
Şebeke Suyu	320	1	2	323
	%99	%0	%1	%100
Kanalizasyon	320	3	1	323
	%99	%1	%0	%100
Elektrik	322	1		323
	%100	%0	%0	%100

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Ayrıca tablo 7.59'da da görüleceği üzere konutların büyük bir çoğunluğunda mutfak ve tuvalet gibi ıslak mekanlarda bulunmaktadır. Yalnızca bazılarında konutların bölünmesinden kaynaklanan durumlarda tuvalet ve mutfakın bir arada olduğu, ya da ev dışında oldukları belirtilmiştir. Ancak ıslak mekanlar açısından da konutların belli bir konfor düzeyi sundukları söylenebilir. Tesisat sorunları açısından da benzer sonuçlar alınmıştır. Yapıların %77'sinde tesisat sorunları yoktur.

Tablo 7.59	Islak Mekanlar					
	Var – ev içi	Var – ev dışı	Yok	İkisi Bir	Cevapsız	Toplam
Tuvalet	290	21	8	6	2	327
	%89	%6	%2	%2	%1	%100
Mutfak	300	13	7	6	1	327
	%92	%4	%2	%2	%0	%100

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Tablo: 7.60Yapınızda Tesisat Sorunları Var mı?

Var	%18	59
Yok	%77	249
Fikrim Yok	%5	15
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Ancak MGA'da yaşayanlara konutlarında sahip oldukları konfor düzeyi sorulduğunda konutların konfor durumunun, çevrenin alt yapı tesisleri açısından sunulan hizmetlerle doğru orantılı olmadığı saptanmıştır. Konutların konfor durumu, konutlarda oturanların alt gelir grupları olduğunu ortaya koymaktadır. MGA'da yaşayanların %30'unda çamaşır makinesi bulunmamaktadır. Bulaşık makinesine sahip olan hane halkı sayısı %5 oranındadır. Telefon sahibi olanlar ise %85 oranındadır. Isınma sorununu çoğunluk kömür sobası ile çözmektedir. MGA'da kat kaloriferi hiç yoktur. Bazı aileler ise (oldukça küçük bir oran olsa da) ısınma amacıyla hiçbir soba kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yapılan görüşmelerde bazı grupların özellikle en yoksul grubu oluşturan yalnız yaşlıların yaz günlerinde masraf olmaması için buzdolaplarını dahi çalıştırmadıkları öğrenilmiştir (Bkz. tablo 7.61,7.62)

	Var	Yok	Bilinmeyen	Toplam
Çamaşır Makinası	224	97	2	323
	%69	%30	%1	%100
Bulaşık Makinası	14	306	3	323
	%5	%94	%1	%100
Telefon	276	45	2	323
	%85	%14	%1	%100

Gaz Sobası	%9	28
Kömür Sobası	%58	187
Elektrik Sobası	%16	52
Kat kaloriferi	%0	1
Tüplü Soba	%12	38
Kömür ve Elekt. Soba	%3	11
Hiçbirşey	%2	6
Toplam	%100	323

7.7.3.Sosyal Alt Yapı Tesisleri

MGA kentin en merkezi konumunda olan bir konut alanı olması nedeniyle kentsel sosyal alt yapı tesisleri açısından oldukça avantajlı bir bölgedir. Ancak yine de komşuluk birimleri içerisinde çocukların, evde oturan kadınların kolayca erişim sağlayabileceği sosyal alt yapı tesisleri bulunmamaktadır. MGA 'da sosyal yapı

özelliklerinin oldukça alt seviyelerde olduğu bir ortamda bu tür tesislerin bulunması, bu bölgede yaşayanlara kendilerini geliştirebilmeleri açısından bir fırsat sunma anlamını taşımaktadır.

Genel olarak hane halkı reislerince yeterli bulunan sosyal alt yapı tesisleri sağlık ocağı ve okuldur. Kentin en eski yerleşim alanı olması nedeniyle yakın çevrede çocukların gidebileceği okullar bulunmaktadır. Ayrıca devlet hastaneleri, ve özel hastanelerde çevrede mevcuttur. Ayrıca bu çevrede yaşayanlar yoğun biçimde Agora yakınındaki sağlık ocağına gitmektedir. Bu nedenle de çoğunlukla MGA'da sağlık tesislerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak her ne kadar çevrede yer alan okul gibi tesislerin sayısal olarak yeterli olduğu belirtilmiş olsa da çevrenin sosyal yapı özelliklerinin olumsuzluğu nedeniyle pekçok kişi bu tesislerin nitelikleri ile ilgili şikayetlerde bulunmuşlardır.

"Lisede sigara, esrar, bıçaklama var. İlgilenen yok. Disiplin yok. Okullar çok aidat istiyor. Biz lisede çocukları Hatay'a göndereceğiz. " (Yeni mahallesi sakini)

"Müdürle diyalog kurulamıyor. Sınav yapmıyorlar. Çocuklar hep sokakta, ders çalışmıyorlar." (Çocuğu ilkokula giden bir Pazaryeri mahallesi sakini)

"Okullarda temizlik yok. Her ay para alınıyor. Okullarda polisiye olaylar oluyor. Kavga oluyor kimse ilgilenmiyor." (Pazaryeri mahallesi sakini)

"Çocuklar caddeden geçip (İkiçeşmelik caddesi) okula gidiyorlar. Köprü lazım. Senede 25 kaza oluyor." (Tuzcu mahallesi sakini)

Tablo 7.63 Kentsel Sosyal Alt Yapı Tesisleri

	İhtiyaç Var	İhtiyaç Yok	Fikrim Yok	Toplam
Park	270 %83	41 %13	12 %4	323 %100
Çocuk Bahçesi	293 %91	18 %6	12 %4	323 %100
Kütüphane	233 %72	70 %22	20 %6	323 %100
Sağlık Ocağı	90 %28	214 %66	19 %6	323 %100
Polis Karakolu	119 %36	181 %55	27 %8	327 %100
Çocuk Yuvası	256 %79	43 %13	24 %8	323 %100
Okul	67 %21	231 %71	25 %8	323 %100

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

Sayısal olarak da yetersiz olduğu düşünülen sosyal alt yapı tesisleri ise park, çocuk bahçesi, kütüphane ve çocuk yuvasıdır. Ancak her ne kadar polis karakoluna sayısal olarak ihtiyaç olmadığı belirtilse de özellikle Yeni ve Pazaryeri gibi mahallelerde sosyal çöküntü koşullarının azaltılmasında bir araç olarak karakolunun önemi sık, sık yaşayanlarca belirtilmiştir.

Park alanları yaşayanlar tarafından eksik bulunmaktadır. Pekçok kişi çevrelerinde park ve çocuk bahçesi eksikliği olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu konuda pekçok ikilem mevcuttur. Birçok kişi park alanlarının çöplük olarak kullanıldığından ve parklardaki aydınlatma elemanlarının eksikliğinden bahsetmiştir. Ancak her ne kadar park gibi kullanımların eksikliğinden, olanlarında bakımsızlığından şikayet edildiyse de, pekçok kişi var olan parklara oyuncak konulduğu gün bunların parçalandığını ve çalındığını belirtmişlerdir. Ayrıca parktaki güvenlik görevlilerinin de dövüldüğü bu nedenle parkların bakımsız aynı zamanda da güvencesiz yerler oldukları belirtilmiştir. Bir kişi gidilecek çay bahçesi gibi yerlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Kısacası, MGA'da yaşayanlarca her ne kadar sosyal alt yapı tesislerine ihtiyaç olduğu belirtilse de, bunlar kullanıcılar tarafından da tahrip edilmektedir. Yerel

yönetimlerin ilgisi ise bu koşullarda giderek zayıflamaktadır. Dolayısıyla, MGA'da olumsuzluklar , yeni olumsuzlukları çekmekte ve sosyal çöküntü ortamının oluşması ile sonuçlanmaktadır. Çöküntü ortamı ise dışlamayı yaratmaktadır.

7.7.4. Kentsel Teknik Alt Yapıya İlişkin Görüşler

MGA kentin eskiden oluşmuş bir yerleşmesi olması nedeniyle alt yapı tesisatı mevcuttur. Bu nedenle hane halklarının çoğunluğu alt yapı tesisatlarına ilişkin herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Toplu taşıma araçlarıyla ulaşım da oldukça yeterli bulunmuştur. Çünkü merkezi konumda bulunma nedeniyle, konut alanları ana ulaşım akslarının hemen yakınında bulunmaktadır. Ancak MGA'da yapılan özel görüşmelerde alt yapı tesisatlarına ilişkin şikayetlerde de bulunulmuştur. Kanalizasyonların ve su borularının çok fazla patlamasından, mahallenin fare dolu olmasından, çöp bidonlarının çevresinin dolduğundan, çöpçülerin her sokağa girmemesinden ve az sayıda çöp bidonu bulunmasından, boş arsaların çöplük haline dönüşmesinden, suların kirli akmasından, aydınlatma elemanlarının eksikliğinden, yolların çukur dolu olduğundan, yolların süpürülmediğinden şikayet edilmektedir. En çok şikayet ise bozulan tesisatın tamirinin çok uzun süreler almasıdır.

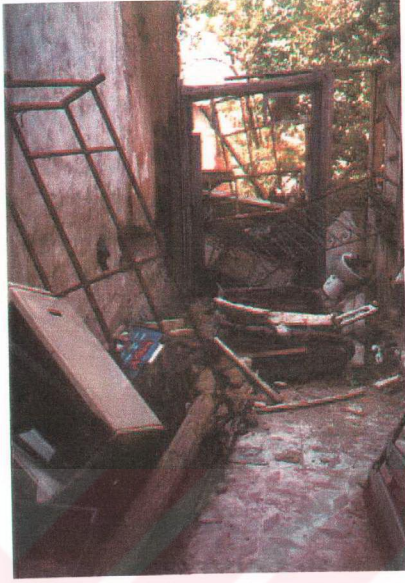
	Var	Yok	Fikrim Yok	Toplam
Kanalizasyon Sorunu	49	269	9	327
	%15	%82	%3	%100
Şehir Suyu İle İlgili Sorunlar	95	220	12	327
	%29	%67	%4	%100

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

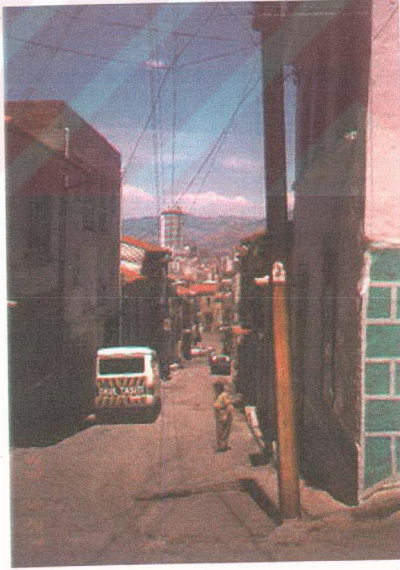
Toplanıyor	%58	187
Toplanmıyor	%39	126
Fikrim Yok	%3	10
Toplam	%100	323

Kaynak: 1998- MGA Anket Değerlendirmesi (%10 örnekleme)

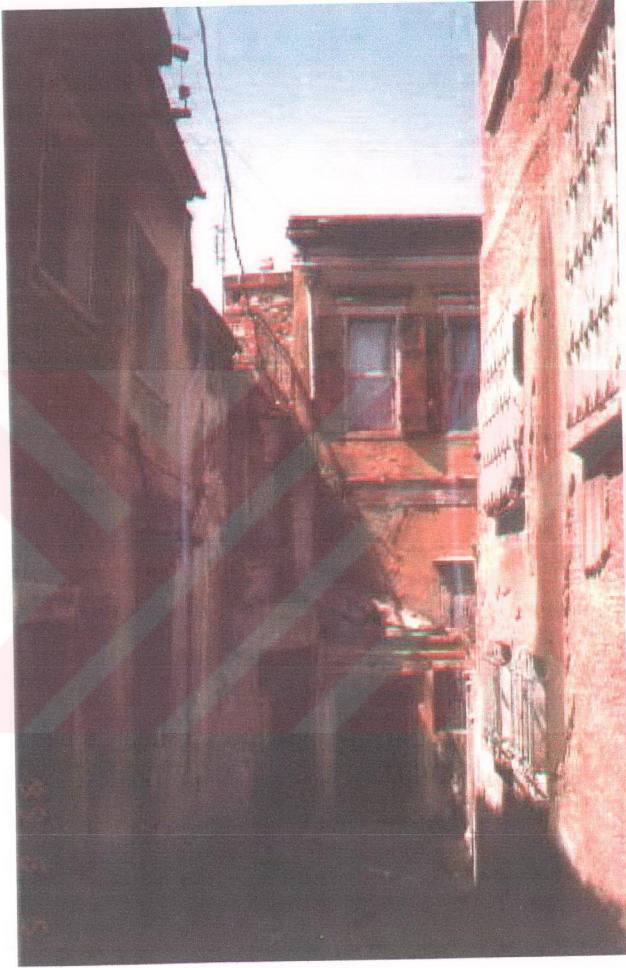
Yeterli	%63	204
Yetersiz	%19	62
Fikrim Yok	%18	57
Toplam	%100	323

Fotoğraf 7.3 Bahçesi çöplük haline gelmiş boş bir ev.MGA /1998

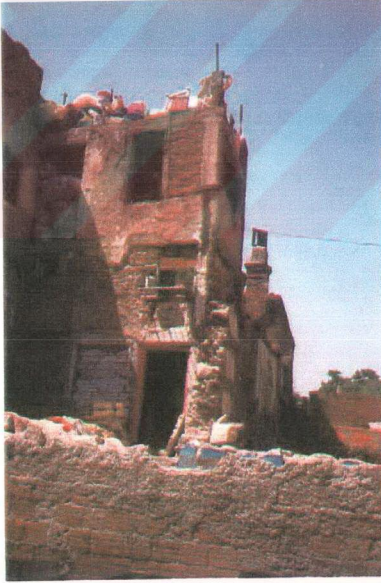
Fotoğraf 7.4 Teknik Alt yapıya ilişkin sorunlar, elektrik telleri karmaşası, MGA /1998

Fotoğraf 7.2 Yapısal Açıdan Oldukça Kötü Durumdaki Yapılar – MGA /1998

Fotoğraf 7.5 Sokak köşelerindeki biriken çöpler, MGA /1998

Fotoğraf 7.6: İmalathane deposu olarak kullanılan harap bir yapı
MGA /1998

7.8. Değerlendirme

İzmir kent merkezi geçiş alanına ilişkin olarak gerçekleştirilen çalışmanın bu bölümünün başında pekçok hipotez ortaya konmuştur. Çalışmanın değerlendirme kısmında araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirilerek hipotezlerin geçerliliği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Toplumsal olarak dışlanmışlık süreci ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde belki de son 10 yılın tartışma konusu olmaya başlamıştır. Çünkü kentsel yoksulluk çok daha öncelerde de var olmuştur. Bugün ise metropol kentlerimiz de yaşayanların zaten %60'ından fazlası yoksuldur. Bu nedenle dışlanmışlık süreci tartışmaları yalnızca yoksul kesimleri kapsamamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından dışlanmışlar dayanışma ilişkilerini de kaybetmiş olanları kapsamaktadır.

İzmir kenti merkezi geçiş bölgesinde yer seçenler de, kentin çeper kısımlarındaki gibi kırsal bölgelerden göç ederek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Bu nedenle de ekonomik ve sosyal süreçlerin içinde oldukça zor katılan gruplardır. Ancak merkezi geçiş alanını diğer bölgelerden farklılaştıran önemli bir özellik, bu çalışmada bu bölgede yaşayanları toplumsal olarak dışlanmışlar olarak nitelermemize neden olmuştur. Bu bölgede yaşayanların arasında dayanışmacı ilişkiler gelişmemektedir. Bunun pekçok nedeni vardır. Nedenler, hem ekonomi, hem de mekan temellidir. Yani mekanın sahip olduğu özellikler, toplumsal yapı üzerinde etkili olabilmektedir. Ancak dışlanmışlığı yaratan birincil faktör ekonomik, ikincil faktör ise mekansaldır.

Bugün merkezi geçiş alanı olarak tarif edilen bölge geçmişte İzmir kentinin konut alanlarını oluşturmuş ve farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmıştır. Bugün ise kentin genel gelişim dinamiklerine bağlı olarak kırsal kesimlerden göç eden grupların yoğunlaştığı bir bölgedir. Bu nedenle bu bölgede yaşayan kesimler kırsal toplum özelliklerine yakın özellikler taşıyarak, kentin diğer yasal olarak oluşmuş konut bölgelerinde yaşayan kesimlerden farklılaşmaktadır.

Örneğin aile yapısı kırsal aile yapısına benzer özellikler göstermektedir. Hanede 5, yada daha fazla kişinin yaşadığı aileler, MGA'da İzmir geneline göre daha fazladır. Ayrıca MGA'nın sürekli yeni göç eden grupları alıyor olması, burada kırsal toplum özelliklerini sürekli kılmaktadır. Yani bölgede yaşayan toplumsal gruplar kentsel toplum özelliklerine doğru bir dönüşüm geçirememektedirler. MGA'nı aile yapısı açısından kentin diğer kesimlerinden farklılaştıran bir başka özellik ise 1-2 kişilik hane halkı sayısının kent geneline göre daha fazla olmasıdır. Bu ise yalnız yaşayan nüfusun sayıca MGA'da oldukça fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar genellikle 1970'lerde kente Ege bölgesinden, yada civar yerleşmelerden göç etmiş olan hane halklarının yaşlanıp, yalnız kalan üyeleridir. Dolayısıyla, kent merkezi geçiş alanında yaşayanları yaş ve aile yapısı açısından genelleştirirsek, bu bölgede iki tür hane halkının yaşadığını söyleyebiliriz. Bunlar yeni göç etmiş genç ve kalabalık aileler ve yaşlı, yalnız, bakıma muhtaç, yoksul hane halklarıdır.

Yeni göç eden aileler ile yalnız yaşlıların yoğunluğu, üç tür olumsuz koşulun göstergesidir.

1. İşsizlik sorunu
2. Yüksek suç oranları
3. Bakıma muhtaç çocuk ve yaşlıların varlığı.

Eğitim durumu açısından İzmir geneli ile karşılaştırıldığında MGA'da yaşayan yetişkinlerin eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğu saptanmıştır. Genç nüfusun eğitimi ise genellikle ilkokul, ya da orta okul seviyesinde sona erdirilmektedir. Böylece genç nüfus güvencesiz iş ortamlarına yönlendirilmektedir.

MGA'da yaşayanların gelir durumlarının İzmir geneline göre en alt seviyelerde olduğu söylenebilir, çünkü bu bölgede ki mahallelerde oturlan konuta sahip olmama durumu İzmir geneline göre en yüksek oranlardadır. Araç sahipliği ise yok denecek kadar azdır. Özellikle mahalle seviyesinde kiracı olan hane halklarının oranının %75'lere kadar çıkması Merkez Geçiş Alanı mahallelerini kentin diğer kısımlarından ayıran belli başlı bir özelliktir. İşteki statü açısından değerlendirildiğinde yine kentin diğer kesimlerinden farklılaşmaktadır. Ücretli, ancak sigortasız olan bu bölgede

oldukça yoğun olarak bulunmaktadır. Çünkü merkezin sunduğu iş olanakları böyle bir işgücü kitlesi yaratmıştır. Ayrıca yıllar itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında da, geçen süre içinde işteki statü açısından bir iyileşmeye doğru gidilmediği fark edilmiştir. Tersine geçmişte daha çok esnaf kesim bölgede yoğunlaşırken, artık ücretli ve sigortasız olarak çalışan kesimler daha fazladır. Merkezi geçiş alanı kentsel sit alanı içerisinde yer aldığı için her hangi bir yenileme projesine de dahil olmamaktadır. Bu nedenle gecekonduların olduğu gibi apartmanlaşmadan fayda sağlayan kesimler gibi belirli bir rant sahibi olan kesimler de yoktur. Özetle, kentin bu kesimi en yoksullar olarak tarif edebileceğimiz mülksüz kesimlerin yerleştiği bir bölgedir.

Merkezi Geçiş Alanı büyük bir oranda göç eden kesimlerin yerleştiği bir bölgedir. Hane halkı reislerinin %76'sı başka bir yerleşmeden göç etmiştir. Merkezi geçiş alanının en fazla göç aldığı bölgeler Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Ege Bölgesidir. Göç edenlerin %44'ü Güneydoğu Anadolu bölgesinden, %22'si ise Ege bölgesinden göç etmiştir. En fazla göç veren il ise Mardin'dir. Bölgeye göç eden nüfusun %27'si Mardin'den göç etmiştir. Göçler çoğunlukla il merkezlerinden olmaktadır. Bu, göçün aşamalı olduğuna işaret etmektedir, il merkezlerinde ekonomik koşulların zorluğu, buralarda yaşayanları büyük kentlere göçe yönlendirmiştir.

İzmir kentine doğru olan göçler 1950'li yıllardan itibaren mevcuttur. MGA'na doğru olan göçler 1970'ler öncesinde başlamış, 1980 sonrasında göç oranında büyük bir artış yaşanmıştır. MGA'da göç eden kesimlerin yoğunlaşması gün geçtikçe daha da artmaktadır. Özellikle 1990 sonrası MGA'na göç edenler en yüksek orana ulaşmıştır. Göç veren yerleşmelerin yoğunlaştığı bölgeler de yıllar itibarıyla değişmiştir. 1970'lerden önce İzmir genelinde olduğu gibi MGA'da İzmir'in birinci çemberindeki yerleşmelerden (Ege bölgesinden) göç almıştır. 1980'lerden sonra ise Ege bölgesinden olan göçler azalma göstermiş, buna karşın Güneydoğu Anadolu bölgesinden olan göçler yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu bölgeden olan göçler 1990 sonrasında artarak devam etmiştir. Göçün başlıca nedeni ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Nüfusun %61'i iş bulma amacıyla göç etmiştir.

MGA'nı İzmir kentinin diğer kesimlerinden farklılaştıran temel bir özelliği ise işgücü yapısıdır. İş arayan hane halkı reisleri %6 gibi küçük bir orandadır. Ancak çalışan kesim genellikle marjinal, ya da enformel kesimde yada geçici işlerde çalışmaktadır. İktisadi faaliyet kolları açısından İzmir genelindeki işgücü yapısı ile karşılaştırıldığında MGA'daki iktisadi faaliyet kollarının imalat kolunda, ve toptan ve perakende ticaret kollarında yoğunlaştığı görülmüştür. Ancak ticarettaki yoğunlaşma bu bölgede yaşayanların çayhane, kahvehane gibi işletmelerde çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Meslek kolları açısından değerlendirildiğinde, İlmî ve Teknik Serbest Meslek sahiplerinin İzmir geneline göre oldukça düşük oranlarda yer aldığı, direktör, üst kademe yönetici olarak tarif edilen kollarda çalışan kimse bulunmadığı, idari personel sayısının oldukça az olduğu, buna karşın hizmet işlerinde çalışanların MGA'da yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Zaten, MGA'na özgü detaylı bir sınıflama yapıldığında yoğunlaşmanın genellikle tekstil sektöründe, ayrıca kapıcılık, otoparkçılık, bekçilik, hamallık, garsonluk, ayakkabı boyacılığı gibi çeşitli hizmetlerde ve çeşitli seyyar satıcılıkta yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Özetle, yoğunlaşma sırasıyla imalat, marjinal kollardaki hizmetler ve seyyar satıcılık vb. gibi enformel sektördedir. Yoğunlaşmanın oldukça az olduğu faaliyet alanları ise kendi hesabına çalışan esnaf kesimi, formal bir işgücü yapısına sahip imalat sektörü, devlet memurluğu, yada idari personellik gibi eğitim gerektiren ve formal bir yapıya sahip faaliyet alanlarıdır.

İşgücü yapısı açısından mahalleler arası farklılaşmalar olup olmadığına ilişkin yapılan analizde Türkyılmaz ve Ülkü mahallelerinde farklılaşma gözlenmiştir. Devlet memurlarının çoğunluğu Türkyılmaz mahallesinde yer alırken, Ülkü mahallesi dansöz, şarkıcı, müzisyen kesimin yoğunlaştığı bir mahalledir.

MGA'da 12 yaşından itibaren çocukların işgücüne katılımı söz konusu olmaktadır. Ayrıca 12-19 yaş grupları arasında işgücüne katılım %2 oranıyla İzmir genelinden fazladır. Ayrıca analizlerde görüldüğü üzere küçük yaşta iş gücü ücretli/sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Çalışanların yaşı küçüldükçe sigortasız olarak çalışan işgücü sayısı artmaktadır. 15-19 yaş grubundaki gençlerin faaliyet alanları imalat sektöründe yoğunlaşmaktadır.

MGA'da yaşayan işgücünün %67 gibi büyük bir çoğunluğu İzmir kent merkezinde çalışmaktadır. Bu da tarihi konut dokusunun yerleşim alanı olarak seçilmesinin başlıca nedenidir. Bu nedenle çalışanların %59'u işyerlerine yaya olarak ulaşabilmektedir, bu da bu bölgede yaşayanlar açısından önemli bir avantajdır.

Çalışanlar zorlukla sahip oldukları işlerini değiştirmeyi pek istememektedir. Ancak işini değiştirmek isteyen işgücünün %14'üne işini değiştirme tercihinin nedeni sorulduğunda %81'i ücretlerin yeterli olmadığını belirtmiştir. Böyle bir iş ortamında işgücünün %21'i işini 5 yılda ve daha kısa sürelerle değiştirmiştir. Bunların bir kısmı zaten geçici işlerde çalışmaktadır. Dolayısıyla, MGA'da iş değiştirmenin çok yoğun olmasa da var olduğu tespit edilmiştir. Bu genellikle iş bulmanın zor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir işe giren kişiler daha iyi bir alternatif olmadığı için işlerini değiştirmek istememektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin pekçoğunda gerçekleşen evde üretim MGA'da pek yoğun olmamasına karşın gözlenmiştir. Hane halkları daha çok yakın çevredeki tekstil atölyelerinde çalıştıklarından evde üretim yoğun olarak gerçekleşmemektedir. Evde üretimin yoğunlaştığı alanlar ise yine tekstil sektöründe parça başına çok düşük ücretlerle üretimdir.

Buraya kadar ki kısımlarda MGA'nı İzmir genelinden farklılaştıran özellikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Aile, yapısı, gelir durumu, eğitim ve işgücü yapısı gibi analizlerde MGA'nında yaşayanları ekonomik, sosyal ve kültürel olarak dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz özellikleri üzerinde durulmuştur. Ancak gelişmekte olan ülkelerde yoksulların kentlerde çoğunluğu oluşturduğu durumlarda dışlanmışlar kimlerdir. Bu çalışmada bu sorunun cevaplanabilmesi için farklı faktörlerin de analiz edilmesini gerektirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin dışlanmışları, herhangi bir dayanışma ilişkisi içinde bulunmayan ve herhangi bir yerel topluluğa ait olmayanlar olduğu hipotezi bu çalışma ile ortaya konmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada MGA'da yaşayanların bir yerel topluluk özelliği gösterip, göstermedikleri incelenmiştir.

Genellikle yerel topluluklar akraba ve hemşehri dayanışması ile oluşmaktadır. MGA'da yaşayanlar ise bu bölgede yaşamayı öncelikle merkezi bir semt olduğu, yani iş yerlerine yakın olduğu için ve ekonomik durumlarına uygun olduğu için tercih etmişlerdir. Akraba ve hemşehrilere yakınlık faktörü üçüncü sırada yer almaktadır. Dolayısıyla, MGA'da yerel topluluk oluşumunu hazırlayacak faktörler oluşmamaktadır.

Yerel topluluk oluşumunu engelleyen bir başka faktör ise MGA'da yaşayan nüfus gruplarının oldukça hareketli yapılar sergilemeleridir. Özellikle 1980 sonrası başlayan göç hareketleri ile MGA'na olan yerleşme talebi artmıştır. 1990 sonrasında MGA'na yerleşme oranı en yüksek seviyeye yükselmiştir. Ancak MGA'na yerleşen nüfus grupları oldukça hareketli bir yapı sergilerler. Hane halklarının %58'inin oturduğu mahalle ikinci, yada daha sonraki yerleşim yeridir. %38'inin ise ilk yerleşim yeridir. Bu farklılaşmanın göç edilen bölge ile de ilgisi vardır. İzmir, Yurt Dışı yada Ege bölgesi doğumlu olanlar, yani çoğunlukla MGA'na 1970'lerden itibaren yerleşmiş olanlar durağan bir yapı sergilemişlerdir. İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç eden kesimler ise hareketli bir yapı sergilerler. Bu kesimlerden göç edenler genellikle ekonomik koşulların güçlüğü nedeniyle durağan bir yapı sergileyememektedirler.

Kent içindeki hareket alanları ise yine merkez ve merkez çevresindeki gecekondular alanları içinde yer almaktadır. Yani merkezi semtlerde yaşamayı tercih eden gruplar kentin bu kesiminden çıkmayarak, ancak ekonomik durumlarına uygun olarak yer değiştiren bir hareket sergilemektedirler. Bunda merkezi geçiş alanında zaman zaman boşalan yapı stoğunun da etkisi vardır. (Örneğin: ayakkabıcıların boşalttığı imalathanelerin konut kullanımına geri dönmesi gibi.)

Nüfusun hareketli bir yapı sergilemesi ise yerel topluluk ilişkilerini oluşturmamanın temel nedenlerindedir. Dolayısıyla, ekonomik faktörler insan ile mekan arasındaki ilişkileri zayıflatmakta, hatta çöktürmektedir. MGA'nın sahip olduğu mekansal özellikler de bu tür ilişkilerin kurulamamasına neden olmaktadır.

Çünkü MGA'da bulunan yapı stoğu tarihi yapı stoğudur ve yenilemeye tabi değildir. Dolayısıyla, gecekondu alanlarında olduğu gibi kişilerin üreterek sahip oldukları bir konut türü değildir. Mekanın özelliği de kiracılık oranının yüksek olmasına dolayısıyla, bu bölgede yaşayan grupların hareketli yapılar sergilemelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla, birinci olarak ekonomik, ikinci olarak da mekansal faktörler yerel topluluk ilişkilerinin kurulmasını, aidiyet, yere bağlılık gibi duyguların gelişimini engellemektedir.

Yerel topluluk ilişkilerinin gücünü yansıtan bir başka gösterge ise oturan semtten taşınma isteği ve nedenleridir. Hane halklarıyla yapılan görüşmelerde oturdukları mahalleden taşınmak isteyenlerin %43 gibi yüksek bir oranda olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu sonuç gerçek taşınma isteği konusunda bir fikir vermemektedir. Taşınmak istemeyenlerin yarısı ekonomik nedenlerle taşınmadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla aslında bölgede yaşayanların %75'i yaşadıkları semtten ayrılmak istemektedirler. Bölgeden ayrılma tercihinin geliştirilmesindeki en önemli gerekçe daha çok toplumsal ve mekansal olarak daha iyi bir yaşam çevresi sunan bir semte taşınmaktır. Bu anlamda bölgede yaşayanların tercih ettikleri semtler büyük bir çoğunlukla Hatay'dır. Taşınılması düşüncelen yerleşmenin temel özelliği ise daha iyi bir semt özelliği gösteriyor olmasıdır. Kısacası, MGA'nın sunduğu yaşam ortamının toplumsal ve mekansal sorunları bu anlamda daha iyi yaşam ortamları sunan yerleşmelerin tercih edilmesine neden olmaktadır.

Yerel topluluğu oluşturan en temel özellikler kişilerin çevrelerine karşı aidiyet, yere bağlılık gibi duygular geliştirebilmelidir. Ancak MGA'da yaşayanların bu tür duyguları geliştiremedikleri taşınmak isteyenlerin %75 gibi yüksek bir oranda olmasından anlaşılmıştır. Bunun kiracılık oranlarının yüksek olmasından ve semtte yaşanan sürelerin kısa olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu hipotezleri sınamak için yapılan çapraz tablolaştırmalarda, son 10 yıldan daha uzun sürelerde kente yaşayanlar arasında konut sahipliğinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kente son 10 yılda yerleşmiş olanlar arasında ise kiracılık oranı oldukça fazladır. Çünkü son dönemlerde kente gelenler oturdukları konuta sahip olacak birikime sahip

değillerdir. Bu nedenle kiracı statüsünde sürekli hareket halinde ki bu gruplar yere bağlılık gibi duygular geliştirememektedirler.

Yoğun göç hareketleri sonucunda yerel yönetimler göç eden grupların taleplerini karşılayacak yeterli kurumsal düzenlemeleri oluşturamamışlar. Bu nedenle göç eden gruplar kendi aralarında, kır toplumuna özgü dayanışmacı ilişkiler yoluyla kentte varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak son yıllarda artık kentlerimizde göç eden gruplar arasındaki dayanışmacı ilişkilerin niteliğinin değiştiğini gözlemliyoruz. Artık dayanışmacı ilişkilerin yerini himayeci ilişkiler almakta, bu da yeni eşitsizlik biçimlerinin doğmasına neden olmaktadır. Bu araştırmada dayanışmacı ilişkilerden de yoksun olan grupların yoksul grupların dışlanmışlar olduğu tezi üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle MGA'da dayanışmacı ilişkilerin niteliği ve kurumsal ilişkilerden faydalanma düzeyi birkaç soru ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. MGA'da yaşayan grupların çoğunluğu işlerini kendi imkanları ile bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca mahallede yardımlaşmada yok denecek kadar azdır ve yapılan görüşmelerde bölgede yaşayanların sürekli birbirlerinden şikayet ettikleri görülmüştür. Bütün bu görüşmeler sonucunda komşuluk ilişkilerinin dahi gerçekleştirilemediği bir ortamda dayanışma ilişkilerinin hiç geliştirilemediği düşünülmektedir. Uzun sürelerdir bölgede yaşayan İzmir'li aileler göç eden kesimlerin davranış biçimlerinden şikayet ederken, yeni göç eden kesimler arasında da anlaşmazlıklar oldukça fazladır. Herhangi bir kurum, ya da dernek gibi örgütlere katılma düzeyi, yada herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna üyelik oldukça düşük oranlardadır. Kısacası, MGA'da hem kurumsal ilişkiler, hem de dayanışmacı ilişkiler oldukça zayıftır.

Toplumsal olarak dışlanmışlık sürecinin oluşumuna neden olan önemli bir faktör de sosyal yaşamdan dışlanmaktır. Ekonomik faktörler kentin sosyal süreçlerine katılımı önlemektedir. Alışveriş yapılan alanlar, gezmek, eğlenmek ve dinlenme amacıyla gidilen alanlar hep belirli sınırlar içinde kalmaktadır. MGA'da yaşayanlar arasında yapılan görüşmelerde sadece 1 kişinin kentimizin gelişme akslarında kurulan hipermarketlerinde alışveriş yaptığı öğrenilmiştir. Alışveriş yapılan alanlar en fazla Kemeraltı'na kadar uzanmaktadır. Ekonomik ve toplumsal koşullar bu

kişileri, diğer alışveriş mekanlarından dışlamaktadır. MGA'da yaşayanlar arasında gezmek ve eğlenme amacıyla konut çevresi dışına çıkma da oldukça zor gerçekleştirilmektedir. Konut çevresi dışına çıkma en çok aile ziyaretleri nedeniyle gerçekleştirilmektedir. Ziyaret yapılan alanların da benzerlik taşıdığı saptanmıştır. Dinlenme amacıyla MGA'da yaşayanların tercih ettikleri alan ise Kültürpark'tır. Bütün bu tercihler, MGA'da yaşayan gruplar arasındaki benzerlikleri ve kentin en merkezi konumunda yer almalarına karşın erişim alanlarının konut yakın çevreleriyle sınırlı kaldığını göstermiştir.

Yapısal dönüşüm süreçleri sonucunda kent merkezinde yer alan tarihi yapı stoğu zamanla eskimeye uğramaktadır. Bu araştırma şunu göstermiştir, eskime yalnızca fiziksel koşullara bağlı olarak oluşan bir süreç değildir. Toplumsal olarak yaşanan dönüşüm süreci, yani konutların daha alt gelir gruplarına kullanılmaya başlaması, dolayısıyla yapıları onaracak ekonomik koşullara sahip olmamaları, yapılarda eskimeye neden olmuştur. Bu nedenle MGA'da önemli miktarda bir tarihi yapı potansiyeli var olmasına karşın bu yapıların pekçoğu kötü durumdadır. Boş yapıların ise harabeye dönüştümü söz konusudur. Konutlar, konfor durumları ve büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde kentin çeperinde oluşan gecekondularına göre olumlu sonuçlarla karşılaşmıştır. Çoğunluk konutların büyüklüğünü yeterli bulmuştur, ayrıca tuvalet ve mutfak gibi ıslak mekanlarda çoğunlukla evin içindedir. Tesisat sorunlarının da pek olmadığı anket görüşmelerinde değerlendirilmiştir. Teknik alt yapıya ilişkin olarak iletilen sorunlar şöyledir; kanalizasyon ve su borularının çok fazla patlaması, mahallenin çöp ve fare dolu olması, boş arsaların çöplük haline gelmesi, az sayıda çöp bidonunun bulunması, suların kirli akması, aydınlatma elemanlarının eksikliği, yolların çukur dolu olması, yolların süpürülmemesi ve bozulan tesisatın tamir edilmesinin çok uzun süreler almasıdır.

MGA, merkez fonksiyonlarına yakın olan bir konut bölgesi olarak aslında kentsel sosyal alt yapı tesislerine yakın olma gibi bir avantaja sahiptir, ancak niceliksel olarak tesislerin yeterli olmasına karşın pekçok kişi bu tesislerin, özellikle de okulların niteliğine eleştiri getirmişlerdir. Okullardaki disiplinsizlikten çevrenin toplumsal olarak çökmüş olmasının okulları da olumsuz etkilediğinden

bahsedilmiştir. Pekçok kişi okul yönetimlerinin bu konularda pasif kaldığını belirtmişlerdir. Çevredeki parklar da yaşanan olumsuz olaylar da pekçok kişi tarafından aktarılmıştır. Bir yandan bölgede yaşayanlar toplanabilecekleri park gibi açık alanlara gereksinim duyduklarını belirtirken, diğer taraftan parklara yapılan yatırımların nasıl çabucak tahrip edildiği aktarılmıştır.

Kısacası, İzmir kent merkezi geçiş alanı bugün göç eden yoksul ve genç nüfus ile geçmişte göç etmiş yalnız ve yaşlı kesimleri barındırmaktadır. Ekonomik koşullar nedeniyle, bu grupların yoksulluğu sürekli olacak gibi gözükmektedir. Genç neslin ise bu koşullarda kendini geliştirme şansı kalmamaktadır, genç nesiller geleceğin yoksul kesimlerini oluşturacaktır. Bu gruplar ekonomik nedenlerle ve mekanın oluşum özellikleri nedeniyle çevrelerine karşı aidiyet duygusu geliştirememektedir. Ayrıca bölgede yaşayan gruplar arasında dayanışma ilişkileri de gelişmemektedir. Çünkü MGA'da yaşayan nüfus grupları oldukça hareketli bir yapı sergilemektedir. Erişim alanları oldukça kısıtlı olan bu gruplara sunulan hizmetlerin kalitesinin sorgulanması gerekmektedir. Bütün bu faktörler MGA'da yaşayan grupları kentin merkezinde yer almalarına karşın toplumsal olarak dışardakiler olarak tanımlamamıza neden olmaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM SONUÇ ve ÖNERİLER

8.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Toplumsal Dışlanmışlık Süreçlerinin Oluşumu ve Bu Süreç İçerisinde Yer Alan İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanı

Kentler dünyadaki tüm ekonomik, politik, sosyal ve kültürel dönüşümlerden, teknolojik gelişmelerden etkilenecek yapısal dönüşüm süreçleri içerisinde yer alırlar. Kentler ve kent parçaları, dünya düzeninden izole olmuş parçalar değildir. Hem makro seviyelerde, hem de mikro seviyelerde dönüşümler olmaktadır. Makro süreçlerdeki değişimler mikro parçaları etkilemekte, mikro parçaların makro süreçlere yönelik tepkileri ise makro yapıları etkileyebilme ve dönüştürebilme gücüne sahiptir.

Toplumsal dışlanmışlık tartışmaları üzerinde odaklanan bu araştırmada da ortaya konduğu gibi son dönemlerde dünya’da yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşümler, kentlerde “toplumsal dışlanmışlık” süreçlerinin yaratılmasına neden olmuştur. Kısacası, makro değişimler kentlerde dışlanan kitleler ve bu kitlelerin yaşadığı özel kentsel mekanlar (mikro parçalar) yaratmıştır.

Yoksulluktan farklı olduğu ortaya konulan dışlanmışlık sürecinin aslında gelir temelli olduğu pek çok araştırmada belirtilmektedir. Etnisiteye, yaşa ve cinsiyete bağlı dışlamalar da pek çok tartışmaya konu olmuştur. Ancak genelde dışlanmışlık süreçlerinin oluşumunun kökeninde ekonomik süreçlerin yattığı belirtilmektedir.

Kapitalist ekonomik sistemin gelişim süreci içerisinde farklı “dışlanmışlık” süreçleri yaratılmıştır. Yaratılan dışlanmışlık süreçleri, ülkeden ülkeye, kültürden

kültüre de farklılık taşımaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ki dışlanmışlık süreçleri ise en farklı olanlardır.

Gelişmiş ülkelerde dışlanmışlık sanayileşme süreci ile oluşmaya başlamıştır. Sanayileşme hareketlerinin hızlanması ile birlikte işçi sınıfı en fazla sömürülen kesimi oluşturmuştur. Yoğun iş ortamı, düşük ücretler ve sağlıksız yaşam ortamları sanayi kentlerinde dışlanmış kitlelerin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde sanayileşmiş olan ülkeler içine düştükleri kriz ortamlarından yeni düzenlemelerle çıkmayı başarmışlardır. Bunlar fordist üretim sisteminin, modernist yaşam biçimlerinin ve daha sonra ki yıllarda Keynesçi refah devleti politikalarının geliştirilmesidir. Üretime, tüketime ve refahın sağlanmasına dayalı bu tür önlemler sanayileşmiş ülkelerin 20. yy. başlarından, 1970'li yılların ortalarına kadar belirli bir gelişim çizgisi içinde yer almalarına olanak tanımıştır. Ekonomik sistemin sürekliliğinin sağlanması ve gelir dağılımının adaletli bir biçimde dağılımının sağlanması için gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu dönem içerisinde gelişmiş ülkelerde dışlanmışlar olarak tarif edebileceğimiz gruplar oldukça az sayıdadır. Büyük kentlerin getto olarak tarif edilen bölgelerinde yaşayan gruplardır. Ancak bu gruplar dahi, gelecekte ekonomik açıdan iyileşme umudu taşımışlardır. Ayrıca yeni nesillerinin geleceğinin daha iyi şartlarda olmasını sağlayacak gerekli hizmetler sunulmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomik sistemine entegrasyonu ise 18.yy.'da yoğunlaşan ticari ilişkilere dayanmaktadır. Gelişmiş ülkelere doğru gerçekleştirilen hammadde transferleri sanayileşme süreci ile birlikte artış göstermiştir. Bu arada ana kentleşme olgusunun başladığı kentlerde henüz dışlanmışlardan söz etmek mümkün değildir. Ancak bu dönemlerde Avrupa'nın doğunun özellikle liman kentlerinde kolonileşmesi burada yaşam biçimleri ve ekonomik statü açısından yerli halktan farklılaşan grupların oluşmasına neden olmuştur. Öyle ki, zaman zaman bu kentlerde "azınlık" olarak tarif edilen Avrupa'lılar sayıca artmış ve yerli halk kentin üst seviyedeki ekonomik sisteminden dışlanan gruplarını oluşturmuştur.

Gelişmiş ülkelerin yakaladığı sanayileşme sürecinden diğer ülkelerde zaman içinde etkilenecek bugün gelişmekte olan ülkeler olarak tarif ettiğimiz pek çok ülke de sanayileşme sürecine girmiştir. Ancak teknoloji ve makina parçalarının transferine dayalı olarak gelişen sanayileşme sürecine gelişmekte olan ülkeler tam olarak uyum sağlayamamış, bunun yanı sıra bu ülkelerin kendi iç gelişme dinamiklerine bağlı olarak oluşan sorunlar ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle bu ülkeler ekonomik, toplumsal ve mekansal açıdan sağlıklı kentleşme modellerine sahne olmuşlardır.

Bu ortamda ana kentler kırsal bölgelerden yoğun biçimde göç alırken, göç eden kesimlere yeterli iş imkanı sağlanamadığı için enformelleşme süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Çünkü ithal ikameci sanayileşme modelleri kentlerdeki işgücünü emecek kapasitede değildir. Böylece kentlerde enformel ilişkiler çerçevesinde “umut kültürü” olarak tanımlanan bir kültür gelişmiştir. Kentlere göç etmiş olan yoksul grupların geleceğe, ya da en azından çocuklarının geleceğine ilişkin umutları vardır. Aralarındaki dayanışma ilişkileri ise onları ayakta tutmaktadır.

1980’lerden sonra ise hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler farklı ekonomik oluşumlar içerisine girmişlerdir. 1970’lerdeki dünya ekonomik bunalımının etkilerini atlatamayan gelişmiş ülkeler çareyi neo-liberal ekonomi politikalarında aramışlardır. Teknolojik gelişmelerinde etkisiyle küresel ekonomik ilişkiler yoğunlaşmış yatırımlar maliyetin en aza indirildiği yerde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Post-fordist üretim sistemi denilen parça üretimi ve parçaların montajı şeklindeki üretim sistemlerinin de benimsenmesi ile birlikte sanayileşmiş ülkelerde ki sanayi yatırımları bu ülkeleri terk etmeye başlamıştır. Böylece gelişmiş ülkeler 1980’lerden itibaren sanayisizleşme ve işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bir taraftan da kamu harcamalarında kesintilere gidilmesi, refah devleti şartlarının zayıflamasına neden olmuştur. Bu koşullar altında gelişmiş ülkelerin kentlerinde yoksul ve işsizlerin sayısı artmıştır. Bu gruplar ekonomik ve sosyal yaşama entegre olamayan gruplardır ve toplumsal olarak dışlanmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler ise 1980 sonrası ekonomi politikalarından farklı biçimlerde etkilenmişlerdir. Bir kısmının sanayi gelişmelerinden fayda sağladıkları söylenebilir, ancak genel olarak gelişmekte

olan ülkeler ekonomik krizin sonucunda liberal ekonomi politikalarını benimsemişler, ancak bu politikalardan tam olarak fayda sağlanamamış, oluşan enflasyonist ortamlarda gerçek gelirler düşmüştür. İhracata dayalı sanayileşme kimi yerde gelişmeyi teşvik etmiş, ancak gelişmekte olan ülkelerde ki sanayileşmeden fayda sağlayanlar kontrol odakları, yani gelişmiş ülkeler olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde de krizden çıkış yolu olarak kamu harcamalarında kesintiler meydana gelmiştir. Bu arada bu ülkelerde global ekonomik sisteme entegre olabilen kentli kesimler bu entegrasyondan sosyal ve ekonomik anlamda fayda sağlamışlar ve ekonomik süreçler içerisinde yer almışlardır. Böylece gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde global ekonomik sistem içerisine entegre olabilen ve olamayanlardan oluşan gelir grupları oluşmuştur. Bu gelir gruplarının yaşam biçimleri, tüketim alışkanlıkları ve yaşadıkları alanlar farklıdır. Gelir grupları arasında ki ayrımların uçuruma dönüştüğü bir ortamda yoksullar giderek daha da yoksul hale gelmişlerdir. Ancak bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin yoksullarını daha da yoksul kılan bir başka faktör söz konusudur. Artık dayanışma ilişkileri eskisi gibi güçlü değildir. Ekonomik süreçler dayanışma ilişkilerini de parçalamıştır. Artık dayanışma ilişkilerinin yerini himayeci ilişki biçimleri, cemaatleşmeler almıştır ki, bu ilişkilerden fayda sağlayanlar kentte ekonomik olarak varlıklarını sürdürebilmekte, hiçbir sosyal bağ içerisinde yer almayan gruplar ise mekanda yüzer gezer hale gelmişlerdir. İşte 21.yy.'a girdiğimiz günlerde gelişmekte olan ülkelerin toplumsal dışlanmışları bu gruplardır. Kentlerde yaşayanların %60'dan fazlasının enformel konut alanlarında yaşadığı ve yoksul olduğu gelişmekte olan ülkelerde dışlanmış olanlar varlıklarını sürdürmelerine imkan tanıyacak bütün dayanaklardan yoksun olanlardır.

Türkiye'de diğer gelişmekte olan ülkeler ile benzer süreçler içerisinde yer almaktadır. 1960'lardan sonra sanayileşme hamlelerini gerçekleştirmiş ancak tam olarak refah devletinin gereklerini yerine getirememiştir. Çünkü ülkenin kendi iç dinamikleri, ve geçmişten gelen anakentleşme olgusu ülke bütününde dengeli büyümeye olanak tanımamıştır. Sanayileşme hamleleri anakentlere doğru olan yüksek seviyelerdeki göçler karşısında yetersiz kalmıştır. Bu da, toplumsal olarak kır kökenli, tam olarak kentleşmemiş grupların kentlere yerleşmesine neden olmuştur.

Genellikle alt gelir grubunu oluşturan bu gruplar her ne kadar, dönemin yoksul grupları olarak kentlerin çeperlerine yerleşmiş olsalar da, ekonomik açıdan iyileşme umuduna sahip gruplardır. Ayrıca bu dönemde gelir grupları arasındaki ayrımında henüz uçurum niteliğinde olmaması, tüketim alanlarının ayrılmaması bu grupların kendilerini dışlanmışlar olarak görmelerini engellemiştir. Ancak 1980 sonrası benimsenen ekonomi politikaları çerçevesinde gelir grupları arasındaki ayrımlar uçurum halini almıştır. Diğer taraftan devletin küçültülmesi politikası çerçevesinde kamu hizmetlerine yapılan harcamaların kısılması, pekçok hizmetin özelleştirilmesi, hizmet kaliteleri arasında ciddi farklar ortaya çıkarmıştır. Üst gelir grupları oldukça kaliteli hizmetlerden yararlanma fırsatını elde ederken, kamu hizmetlerinin kaliteleri ise düşüş eğilimi içerisine girmiştir. Sendikalı işçi sayısındaki düşüşler ve buna paralel olarak enformel üretim süreçlerindeki artışlar, dolayısıyla güvencesiz iş ortamlarında artış söz konusu olmuştur.

18. yy. dan itibaren dünya ekonomisi ile bütünleşmiş bir liman kenti olan İzmir'de ise bu yüzyıllarda hammadde ihracatının yapıldığı liman kenti olarak önemli yatırımlar gerçekleştirilmiş, buna bağlı olarak da kent Cumhuriyet'in ilanında sonra da bu özelliğini koruyarak önemli yatırımları ve göçü çekmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda önemli sanayi yatırımlarına sahne olan kent 1985'lerden sonra sanayi yatırımı açısından kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü yatırımcılar yeni yatırım alanlarına yönelmişlerdir. Bunlar globalleşen ekonomik sisteme entegre olunması ile birlikte borsa, repo, faiz gibi yatırım alanlarıdır. Ayrıca bu dönemde kent mekanı da önemli bir yatırım alanı haline gelmiştir. Böylece kentte 1980 sonrasında sanayisizleşme yaşanmasına karşın yoğun göçler devam etmiştir. Bu dönemde çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan İzmir'e doğru olan göçler vasıfsız işgücünü bu kente çekmiştir. Ancak göç eden gruplar arasında ki dayanışma ilişkileri artık İzmir'de zayıflamıştır. Bunu gecekonduların dahi artan kiracılık oranları ile açıklayabiliriz. İslah imar planlarının gerçekleştirilmesi gibi süreçler gecekonduların dahi orta ve alt gruplarının oluşmasına neden olmuş, bu da eski dayanışmacı ilişkilerin yok olmasına neden olmuştur.

İzmir kent merkezi geçiş alanı ise kentin bütünündeki yapısal dönüşümlerden etkilenen bir mikro parça olarak geçmiş dönemlerden bu döneme kadar pekçok farklı toplumsal ve mekansal gerçekliklerin sahnesi olmuştur. Dünya’da, ülkedeki ve kentteki bütün bu ekonomik gelişme dinamikleri içerisinde yer almıştır. 18.-19 yy. arasında, Musevi’lerin, Ermenilerin, Rumların ve Türklerin yaşam alanları bugün çoğunlukla ülkemizin doğu kesimlerinden göç etmiş grupların yerleşim alanıdır.

Kentin bütünündeki gelişme biçimlerinden ve ekonomik gelişmelere paralel olarak kent merkezinin yapısal dönüşüm süreçlerinden etkilenen merkezi geçiş alanında yer alan tarihi konut dokusu bugün toplumsal olarak dışlanmış grupları barındırmaktadır. Dışlanmışlığın temel nedenlerinden birisi ise bu bölgenin örselenmiş olmasıdır. .

Bu bölgenin kentin tüm diğer kesimlerinden farklı olarak İzmir’in tehlikeli bir bölgesi olduğu konusunda bir stigma gelişmiştir. Genelde İzmir’liler tarafından çöküntü bölgesi olarak tarif edilmektedir. Ancak göç eden grupların yaşadığı diğer gecekondular için bu tür betimlemeler yapılamamaktadır. Oysa, araştırmalar sırasında yapılan gözlemler de, bu bölgenin toplumsal sorunların yaşandığı bir bölge olduğu tespit edilmiştir. Ancak , çöküntü bölgesi kimliğine sahip olmak var olan olumsuzlukları daha da olumsuz hale getirmektedir.

İzmir geneli ile karşılaştırıldığında eğitim seviyesi oldukça düşük, kalifiye olmayan işgücünün çoğunlukta olduğu ve bu grupların çoğunun iş güvencesinden yoksun olduğu saptanmıştır.

Kentin bu bölgesine doğru olan göçler 1970’li yıllarda başlamış 1980’lerden sonra artış göstermiştir. Göç açısından en büyük sıçrama 1990’ların sonra yaşanmıştır. Dolayısıyla, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar 1970’lerde başlayan göçü sürekli kılmaktadır. Ancak artık göçün yapısı da değişmiştir. Daha çok Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden göç eden kesimlerin kır ile bağlantıları da zayıf olduğundan kentte oldukça korunaksız kalmaktadırlar. İzmir kent merkezi geçiş alanı da en fazla bu bölgelerden göç almıştır. Artık İzmir kent merkezi geçiş alanı doğu

bölgelerinden göç etmiş, yoksul ve kentte yalnızca enformel sektör, yada marjinal sektörde tutunabilenlerin yaşadığı bir bölgedir.

Bu tanımlama ile Merkezi Geçiş Alanı yoksul kesimleri barındıran diğer kent parçaları ile benzerlik taşımaktadır. Ancak merkezi geçiş alanını kentin diğer kesimlerinden ayıran bazı özellikleri, bu bölgenin kentin en merkezi yerinde yer almasına karşın toplumsal olarak dışlanmışları barındırdığını göstermektedir.

- Merkezi geçiş alanı olarak tarif edilen alan İzmir kentinde kiracılık oranının yüksek olduğu bölgedir. Kiracılık oranlarının yüksek olması nüfus gruplarının oldukça hareketli bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir.
- Bölgede yaşayan nüfus grupları hareketli bir yapı sergilemektedir. Oturulan konutun değiştirilme oranları oldukça yüksektir. Ekonomik koşullar bu bölgede yaşayan grupların sürekli yer değiştirmelerine neden olmaktadır.
- Ekonomik koşullar yer değiştirmede o kadar büyük bir öneme sahiptir ki, kent merkezinde yer alan bir fonksiyonun merkezden dışarıya, kentin çeperlerine kayması, bu işle uğraşan nüfus gruplarının da yaşam alanlarını değiştirmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla, kişiler ile yaşam mekanları arasındaki bağlar ekonomik faktörlere bağlı olarak çözülmeye uğramaktadır.
- Hareketli nüfus grupları yaşadıkları mekana karşı aidiyet duygusu geliştirme şansına sahip olamamaktadır. Sürekli yer değiştirme böyle bir duygunun gelişimini engellemektedir.
- Böyle bir ortamda güçlü toplumsal ilişkiler de kurulamamaktadır. Geçmişte birbirleri ile güçlü komşuluk ve dayanışma ilişkileri kurulabilen grupların yaşadığı mekanlarda bugün birbirleri ile bu tür ilişkiler kuramayan toplumsal gruplar yaşamaktadır.
- Sosyal alt yapı tesisleri çevrede bulunmasına karşın, bu tesislerin bazılarının verdiği hizmetlerin nitelikleri iyi değildir. Özellikle okullardaki eğitim konusunda şikayette bulunulmuştur. Bu da bölgede yaşayanların eğitim konusunda orta gelir gruplarının yaşadığı semtlere yönelme tercihlerini geliştirmelerine neden olmaktadır.

- Bu çevre yaşayanlar tarafından da toplumsal olarak çökmüş kabul edilmektedir.
- Ayrıca bu çevrede yaşayan grupların kentin diğer kesimleri ile iletişimleri çok zayıftır. Erişim alanları oldukça sınırlıdır. Bunun oluşmasında ki en büyük etken gelirdir. Gelir durumunun çok alt seviyelerde olması pekçok kişinin yaşadığı mahallenin dahi dışına çıkmamasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, İzmir kent merkezi geçiş alanı dünya'daki ekonomik, sosyal ve kültürel yapısal dönüşüm süreçlerinden etkilenen bir kentsel parçadır. İzmir kenti, özellikle liman kenti olması nedeniyle, küresel ekonomik ilişkiler içine 18.yy.dan itibaren girmiştir. Kentin merkezi ise bütün ekonomik süreçlerden etkilenerek dönüşüm geçirmiş, merkez çevresindeki konut alanları da farklı toplumsal gruplara ev sahipliği yapmıştır. 19.yy. sonu, 20.yy. başları, 1970'li yıllar, ve 1990'lı yıllar merkezin dönüşümlere sahne olduğu önemli kırılma noktalarıdır. Her kırılma noktası merkezin çevresindeki konut alanlarında farklı etkiler yaratmıştır.

En sonuncu, yani bugün ulaştığımız noktada MGA artık pekçok toplumsal sorunu barındıran, toplumsal sorunlara bağlı olarak, fiziksel olarak da çökme durumunda olan bir yapıya sahiptir. Çöküşün nedeni pekçok faktöre bağlıdır. Ama temelde ekonomi temellidir. Gelir seviyesinin oldukça aşağılarda olduğu ortamda kişiler kentin ekonomik ve sosyal süreçlerine tam olarak katılım sağlayamamaktadırlar. Benzer çıkarsamalar diğer büyük kentlerimizin merkezi geçiş alanları için yapılabilir, çünkü Güvenç'in (2000) saptamalarına göre Ankara ve İstanbul'da da kent yoksulları merkez çevresinde yığılma göstermektedir. Sonuç olarak, İzmir kent merkezi geçiş alanı mekansal olarak içeride, ancak toplumsal olarak dışarıda olan grupları barındırmaktadır.

Bu çalışma kapsamında karşılaşılan bu koşullar şu soruları ortaya çıkarmıştır.

- Kent merkezi bugün yapısal olarak dönüşüme aday bir mekandır. Dolayısıyla, kent merkezindeki dönüşümlerden doğrudan olarak etkilenen

merkezi geçiş alanında yaşayan toplumsal grupları nasıl bir gelecek beklemektedir.

- Bugünkü ve gelecekteki koşulların iyileştirilmesi için ne tür önlemler alınabilir?

8.2. İzmir Kent Merkezinin Geleceğine İlişkin Senaryolar

2000'li yılların başında bulunduğumuz şu dönemde tarihi Kemeraltı kent merkezi yapısal olarak dönüşüme aday bir mekandır. Pekçok fonksiyon kent merkezini terk etmektedir ve bu terk edişler toplu olarak yaşanmaktadır. Örneğin, ayakkabıcılar toplu olarak kentin dışına çıkmışlar, boş kalan mekanlar ise derhal çöküntü alanı haline gelmişlerdir. Gelecekte başka fonksiyonların da merkezi terk etmeleri beklenebilir. Ancak bu fonksiyonların boşalan yerlerine yeni fonksiyonlar yerleşmediği sürece merkezin büyük bir kısmı çöküntü alanı haline gelecektir.

Senaryo 1: Tarihi Kemeraltı kent merkezinin büyük bir kısmı çöküntü alanı haline gelecektir. Bu koşullardan, hemen bitişikteki konut alanları da oldukça olumsuz olarak etkilenecek, şu anda MGA'da her türlü toplumsal olumsuzluğa karşın var olan aileler de bu bölgeyi terk ederek kentin çeperindeki yeni işyerlerinin çevresindeki konut alanlarına yerleşecek. Tarihi merkez ve çevresinde boşalan evler yakılıp, harabe haline gelecek, işsiz ve bekarların barınakları haline gelecek, tarihi yapılar giderek daha da tahrip olacak ve yok olmaya başlayacaktır.

Böylece yok olan tarihi yapı stoğu bir sonraki aşamada yenileme süreçlerine kendiliğinden girecek ve bu bölge de kentin diğer kesimlerine benzer biçimde apartmanlaşma süreci içerisine girecektir.

Senaryo 2: Bu aslında birinci senaryonun farklı bir biçimde sonuçlanmasıdır. Kent merkezi boşalacak, boşalan merkez fonksiyonlarının yerini ofis, büro fonksiyonları, kültürel tesisler alacak, hatta bu gelişme eğilimi merkez çeperlerinde ki konut alanlarına doğru ilerleyecek. Merkezde yükselen arsa değerleri nedeniyle

konut alanları el değıştirme süreci içerisinde girecek. Kent merkezinin genişleme potansiyeline sahip, eğitim açısından elverişli konumda olup, erişilebilir olan konut alanlarında merkez fonksiyonlarına dönüşüm yaşanacak. Bu dönüşüm süreci tarihi yapı stoğuna zarar vermeyecek, hatta pekçok yapı İstanbul'da son zamanlarda Cihangir gibi semtlerde olduğu gibi onarılıp korunabilecektir. Bu arada, bu bölgede yaşayan toplumsal olarak vasıfsız gruplar kendilerine yeni iş kollarında iş bulamayacakları için kent dışında eski iş yerlerinin taşındığı bölgelerin çevresine yerleşecek, büyük bir ihtimalle kent çeperinde yeni gecekondu alanları oluşturacaklardır.

Tarihi kent merkezinin ikinci senaryoda olduğu gibi bir dönüşüm süreci içerisinde girmesi pek de olası gözükmemektedir. Bugünkü eğilimler, (merkezin boşalması yerine yeni fonksiyonların gelmemesi, çeperlerde kurulan alışveriş merkezlerinin orta gelir grubu tüketicisi tarihi merkezden uzaklaştırması ve İzmir'de boşalan alanlara yeni fonksiyonlar yükleyebilecek düzeyde iş hacminin olmaması 1. Senaryoyu daha gerçekçi kılmaktadır. Bu koşullarda MGA'nı toplumsal açıdan şimdi olduğundan daha kötü koşullar beklemektedir. MGA'da şu anda hala aileler varlıklarını sürdürebilmektedir. Ailelerin varlıklarını sürdüremez hale gelmesi, bir bölgeyi tam anlamıyla çöküntü bölgesi yapmaktadır. Bu nedenle bugün bu bölgede ailenin varlığını sürdürüyor olması bu bölgeyi ayakta tutan önemli bir potansiyeldir. Bu nedenle, bu potansiyelin geliştirilmesini sağlayacak olanaklar yaratılmalıdır.

8.3. İzmir Kent Merkezi Geçiş Alanında Toplumsal Dışlanmışlıkların Aşılmasına Yönelik Öneriler

Potansiyellerin geliştirilmesine yönelik öneriler, hem makro seviyede, hem de mikro seviyedir. Makro seviyedeki öneriler temel de ekonomik koşulların iyileştirilmesine dayanmaktadır. Gelir durumlarını iyileştirici önlemler alınmalıdır. Bunlar ancak makro ekonomi politikaları ile sağlanabilecek önlemlerdir. Ayrıca sosyal güvenlik sistemleri geliştirilmeli, herhangi bir sosyal güvenlik sistemine bağlı olmayan hanehalkı kalmamalıdır. Ancak makro seviyelerdeki iyileştirmelerin tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kolaylıkla gerçekleştirilemeyeceği

bilinmektedir. Bu nedenle mikro seviyelerde gerçekleştirilecek önlemler uygulamada başarının sağlanması açısından daha gerçekçi olacaktır.

Aşağıdaki bölümlerde ise İzmir kent merkezi geçiş alanının toplumsal ve mekansal iyileştirmesine yönelik hedefler ve stratejiler üzerinde durulmaktadır.

Hedefler:

- Kentte yaşayan en yoksul kesimler ile kentin diğer kentli kesimleri arasındaki uçurumları kapatmak.
- Yoksul kesimin kentin ekonomik ve sosyal süreçlerine entegrasyonunu sağlamak.
- Gelecek nesillerin belirli bir seviyede eğitim ve kültür birikimine sahip olarak yetişmesini sağlamak.
- Gelecek nesillerin içinde bulunacakları toplumsal çevrelerinin bugünkü çevrelerinden daha yüksek seviyelerde olmasını sağlamak.
- Geleceğin suçlularını değil, geleceğin iş sahibi yetişkinlerini yetiştirmek.
- Toplumsal yaşamın kalitesini yükselmesini sağlarken, toplumsal yapının bir aynası olan kentsel mekanın da sahip olduğu anlamları vererek, onu geleceğe aktarabilmek.
- Tarihi yapı potansiyellerinin dekor olarak değil, gerçek kullanımlarıyla kullanılmasını sağlamak.

Politikalar:

Yukarıda sayılan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi çok çeşitli politikaların geliştirilmesini gerektirmektedir. Politikalar çok çeşitlidir, bir bölgenin toplumsal olarak iyileştirilmesi ekonomik, sosyal, yönetsel ve mekansal süreçleri içeren çok çeşitli alanlarda geliştirilmelidir. Buna göre yukarıda hedefleri uygulamaya yönlendirecek olan politikalar şöyledir:

- İş olanaklarının erişilebilirliği.
- Yerel ekonominin canlandırılması.
- Mevcut sosyal hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanması açısından yeni sosyal hizmet alanları oluşturulması.
- Toplumsal yapının geliştirilmesine yönelik olarak dört farklı politika geliştirilmelidir.

1. Yerel halkın kendi kendini geliştirmesi için yardımda bulunmak ve gerekli organizasyonları sağlamak

2. Kentin diğer kesimlerinde yaşayanların (üst ve orta toplumsal sınıfların) bu bölgelere ilgi göstermesini sağlamak. Şu anda dışlama, reddetme ve farkında olmama gibi tutumların sergilendiği bir ortamda, öncelikle orta ve üst toplumsal grupların kentte var olan diğer gerçekliklerle tanışmasını sağlamak, daha sonra bu alanların gelişimine yönelik üst ve orta sınıfların var olan potansiyellerini harekete geçirmeyi sağlayacak organizasyonları gerçekleştirmek.

Yerel yönetimler ve Sivil toplum kuruluşları gibi organizasyonların yalnızca kentin mekansal düzenlemelerine yönelik konularda değil aynı zamanda toplumsal iyileştirmelere yönelik konularda da harekete geçirmek.

3. Fiziki çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için yeni organizasyon biçimleri geliştirmek.

4. Bölgede yaşayanların çevrelerine karşı bağlılık, aidiyet gibi duygular geliştirmelerini sağlayarak, çevrelerini sahiplenerek korumacı ve iyileştirmeci yaklaşımlar geliştirmelerine olanak yaratmak.

- Semt yada mahalle bazında toplumsal ve mekansal sağlıklaştırmanın sağlanmasında özel sektör ve kamu sektörü birlikteliğinin sağlanması. İlk yatırım maliyetlerinin teşvik edici olması açısından kamu tarafından karşılanması, işletmenin sürekliliğinin ise kamu üzerindeki yükün hafifletilmesi için özel sektör tarafından sağlanması.

Stratejiler

Yukarıdaki politikaların hayata geçirilmesini sağlayacak stratejiler ise şöyledir:

1. İş olanaklarının erişilebilir olması.

Gelişmiş ülkeler yerel ekonominin canlandırılması konusunda yeni organizasyon biçimleri önermektedirler. Aslında bu organizasyon biçimleri gelişmekte olan ülkelerde yıllardır sürdürülen enformel ilişki biçimlerine dayalı iş bulma biçimlerine benzer sistemlerdir, ancak daha modern örgütlenmelere dayalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu tür sistemler yıllardır var olmalarına karşın artık dayanışma ilişkilerinin himayeci ilişkiler biçimlerine ve cemaatleşmelere dönüşmesi nedeniyle artık enformel ilişki biçimlerine gereksinim duyulmayacak daha modern örgütlenmelerin oluşturulması gereklidir.

2. Yerel Ekonominin Canlandırılması

2.a. Yerel ekonominin canlandırılması için kent merkezinde yeni iş olanakları yaratılması.

2.b. Mevcut iş olanaklarının tasfiyesi sonucu merkezin boşaltılması yerine, mevcut iş olanaklarının korunması.

3. Mevcut sosyal hizmetlerin niteliğinin geliştirilmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanması açısından yeni sosyal hizmet alanlarının oluşturulması.

3.a. Eğitim hizmetlerinin kentin bütününde aynı seviyede gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve denetimlerin yapılması.

3.b.Mahalle ya da semt bazında çeşitli yaş gruplarının kolaylıkla erişim sağlayabileceği “topluluk merkezleri” oluşturmak. Bu merkezlerde çocukların ve özellikle evde oturan kadınların ve işsiz gençlerin kendilerini geliştirmelerine olanak tanıyacak, mesleki ve el becerisine dönük kurslar açmak.

Küçük çapta tüm yaş gruplarına yönelik kütüphaneler kurmak. Kütüphaneleri yalnızca kitap alınıp, verilen yerler olmaktan çıkarıp, çocukların bir araya gelip oyun oynayabileceği, bir arada bulunup çeşitli konular üzerinde toplantılar yapıp, bilgi alışverişinde bulunabilecekleri hem eğlenceli, hem de öğretici mekanlar haline getirerek, çocukları bütün gün sokakta oyun oynamanın yanı sıra, oyun ile eğitimi sağlamak.

Bütün bu tür organizasyonlarda öncelikle kentin diğer kesimlerinde yaşayan bu tür ilkleri gerçekleştirecek beceriye sahip gönüllüleri bir araya getirmek için yeni örgütlenmeler oluşturmak. Bunun yanı sıra, bu hizmetlerin sürekliliğini sağlamak için fonlar oluşturmak. Çeşitli yardımları ve başka kaynakları bu fonlara aktarmak. Yardımların yeterli olmadığı ortamda sürekliliği sağlamak için kamusal destek sağlamak.

İkinci aşamada ise mahallenin kendi genç nüfusunu bu tür organizasyonlarda çalışmak üzere yetiştirmek ve organizasyonlarda çalışmalarını sağlamak.

3.c. Şu anda hiçbir dayanışmacı ilişki sergileyemeyen grupları topluluk merkezleri kanalıyla bir araya getirerek, birlikte birşeyler yapabileceklerini göstermek.

3.d. Tarihi yapıların kamuya ait çocuk evlerine, kreşlerine dönüşmesini sağlayarak, çalışan annelerin çocuklarını bırakabilecekleri merkezler yaratmak. Bu merkezlerde yine yerel halkın, mahalledeki işsiz kadınların ve gençlerin ücretli olarak çalışmasını sağlamak. Böylece mahalle bazında yeni

iş olanakları yaratmış olmak. Ancak bu tür organizasyonlarda yükü tamamen kamuya bırakmamak için ilk yatırımların kamu tarafından yapılması ancak işletmenin özel sektör eliyle de gerçekleştirilmesini sağlamak.

3.e. Bakıma muhtaç yaşlıların, bakımının sağlanması için gençleri kurslarda yetiştirerek, bu tür organizasyonlar da çalıştırılmalarını sağlamak. Yarı zamanlı olarak çalışacak gençlerin yaşlıların günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamak tamamen bakıma muhtaç yaşlıların ise bakım evlerine yönlendirmesi.

4. Fiziki çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için yeni organizasyon biçimleri geliştirmek. Çevrede bulunan tarihi yapı potansiyelinin de yok olmasını önleyecek ve çevrenin yaşanabilirliğini arttırabilmek için yeni organizasyonlar oluşturmak.

4.a. Toplu konut idaresi, UNESCO gibi kurumlardan tarihi yapı potansiyelinin korunması için özel fonlar yaratmak.

4.b. Oluşturulan fonlarla restorasyon okulları ve kursları açmak, öncelikle bu bölgede yaşayan işsiz kesimleri bu kurslarda eğiterek, hem el becerisi kazanmalarını sağlamak, hem de işsiz kesim için yeni bir iş olanağı yaratmış olmak.

4.c. Fonlar ile yapıların onarımına yönelik toplu malzemeler almak.

4.d. Kurslarda yetişen grupları belirli ücretlerle tarihi yapı potansiyelinin onarımında çalıştırmak.

4.e. Kentteki mimarlık fakültesi ve teknik okul öğrencilerinin stajları kapsamında bu yapıların onarımının sağlanması gibi konulardaki çalışmalara yönlendirmek.

4.f. Mimarlık fakültesi, yada teknik okul öğrencilerini boş zamanlarında part-time ücretlerle bu yapıların onarımında çalışabilecekleri yalnızca kamu sektörü değil, özel sektör organizasyonlarına da yönlendirmek.

4.g. Boş, yada harap binaların bir kısmının onarılarak bakıma muhtaç yaşlılar evi olarak düzenlenmesini, böylelikle çevrede yaşayan yaşlıları, alıştikları ve yaşadıkları çevreden uzaklaştırmadan onlara gerekli bakımı sağlamak.

Böylelikle bu çevrede yaşayan gruplara yeni bir iş alanı yaratırken, mimari mirasında harap olmadan korunmasını sağlamak.

5. Bölgede yaşayanların çevrelerine karşı bağlılık, aidiyet gibi duygular geliştirmelerini sağlayarak, çevrelerini sahiplenerek korumacı ve iyileştirmeci yaklaşımlar geliştirmelerine olanak yaratmak.

5.a. Bölgede yaşayanların çevrelerine karşı bağlılık gibi duygular geliştirmelerini sağlayabilmek için öncelikle kent içi hareketliliği en aza indirmek gerekmektedir. Bunun için konut sahipliğinin İzmir kenti genelinde en düşük olduğu bu mahallelerde konut sahipliliğinde artışı sağlayacak düzenlemeler oluşturmak.

5.b. Yerel yönetimlerin, yada merkezi yönetimin içinde yer alabileceği organizasyonlarla öncelikle boş ve harap yapıların kamunun eline geçmesini sağlamak, daha sonra bu yapıların onarımı gerçekleştirildikten sonra vadeli ödemeler yoluyla satışa sunmak. Bu sayede kentin bu kısmına eskiden bu bölgede yaşayan orta sınıfı çekerek, sosyo-kültürel açıdan daha iyi seviyede olan orta sınıflar ile daha alt seviyedeki toplumsal sınıflar arasında entegrasyonu sağlayarak bölgenin toplumsal çöküntü bölgesi olmasını engellemek.

5.c. Kiracıların ise ev sahibi olmalarını özendirici ekonomik koşullar yaratmak.

Sonuç olarak, bu çalışmada kentin en yoksullarının ve dışlanmışlarının yaşadığı bir bölgede, kent merkezi geçiş alanında bir toplumsal ve fiziksel yapı analizi gerçekleştirilmiş ve bu çalışmada elde edilen bulgular kent mekanının ve bu mekan üzerinde yaşayan grupların tüm toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel süreçlerden etkilendiğini bunun sonucunda mekanın fiziksel ve toplumsal yapısının dönüşüme uğradığını göstermiştir. Bugün gelinen noktada, eskiden kentin orta toplumsal sınıflarının uyumlu toplumsal ilişkiler içerisinde yaşadıkları mekanlarda, artık farklı kültürel birikime sahip kırsal kesimlerden göç etmiş gruplar yaşamaktadır. Bu gruplar her ne kadar kentin diğer alt gelir gruplarının yaşadığı alanlarıdakine benzer olarak göç eden grupları barındırsalar da, merkezi geçiş alanının taşıdığı mekansal özellikleri, bu çevrede yaşayan grupları kentin diğer kesimlerinde yaşayan gruplardan ayırmaktadır. Farklılığı yaratan en temel özellik bu toplumsal grubun kent içinde oldukça hareketli bir yapı sergileyerek, dayanışmacı ilişki biçimlerini geliştiremiyor olmasıdır. Dayanışmacı ilişki biçimlerini geliştirmek 2000'li yıllarda kentin pekçok alanında zor gibi gözükse de merkezi bölgelerde kiracılık oranının en yüksek olduğu bölgelerde daha da zor olmaktadır. Çünkü bölgede yaşayan yoksul kesimler ekonomik koşullarının kötülüğü nedeniyle sürekli ev değiştirmek zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, komşuluk ilişkilerini dahi geliştirme şansı elde edememektedirler. Ancak merkezi geçiş alanı bugün için büyük bir potansiyele sahiptir. O da bu bölgede henüz ailelerin varlıklarını sürdürebiliyor olmalarıdır. Bu nedenle yapılması gereken, bu potansiyelin varlığını sürdürmesi ve gelişmesine olanak sağlayacak koşulları yaratmaktır.

KAYNAKÇA

- Akşit, B. (1998), İçgöçlerin Nesnel ve Özne Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış, Türkiye'de İç Göç, İstanbul, Tarih Vakfı Yayını
- Akyüz, E. (1996), İzmir Evleri, Arkitekt, 8/96
- Alpar, İ., & Yener, S., (1993), Gecekondu Araştırması, Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, Ankara, DPT
- Altınçekiç, F. (1999), Yeniden Yapılanmada İmalat Sanayi ve Mekansal Dönüşümler, Egemimarlık, 99/3, sayı: 31, s.23-27
- Altınçekiç, F. (1998), Mekan Organizasyonunun Yeniden Üretiminde Birikim İlişkilerinin Rolü: Kent ve Onun Düzenleyicisi Bir Aygıt Olarak Sanayi Kapitali, Doktora Tezi, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Aren, S. (1986), 24.Ocak Programı ve Alternatifleri, İşbitiren Ekonomi: Liberalizm, Devlet Müdahalesi, İstanbul, Bilim ve Sanat Yayınevi, s.24-45
- Aydar, E. (1982); İzmir Aile Evlerinin Toplumsal Yapısı Üzerine Bir Araştırma, İzmir, DEÜ, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi.
- Aydar, E. & Altınçekiç, F. (1988); Şehirsiz Sınıf Sisteminin Mekansal Boyutları, İzmir, DEÜ, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Yayını

Atay, Ç. (1991), Metropolleşmeye Doğru İzmir, Egemimarlık, 91/2, s.43-46

T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, (1993), Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, Ankara

Badcock, B. (1997), Restructuring and Spatial Polarization in Cities, Progress in Human Geography, 21,2, pp.251-262

Başkaya, F. (1997), Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, Ankara, İmge Kitabevi

Barbaros, F. (1999), 19. Yy.da Çözüm Arayışları, Egemimarlık 99/3, 31, s. 21-23

Beyru, R. (1992), 20.yy. Başlarında Kemeraltı, Egemimarlık, 92/1

Bryan, R. R. (1995), The Making of Citizens - Cities of Peasants Revisited, London Arnold

Byrne, D. (1999), Social Exclusion, Buckingham, Open University Press,

Caldeira, T (1999), Duvarlar İnşa Etmek, Birikim, 123, , s.87-96

Carter,H., (1981), The Study of Urban Geography, London, Edward Arnold Publishers

Castells,M., (1997), Kent,Sınıf, İktidar, Ankara, Bilim ve Sanat yayınevi

Cirhinlioğlu, Z. (1999), Az Gelişmişliğin Toplumsal Boyutu, , Ankara, İmge Kitabevi

Demir, E. (1993), İşgücü Piyasası ve Kent Emekçi Sınıfının Yeniden Kavramsallaştırılması, Birikim, Sayı 53, s.53-45

Demirci, M., & Sunar, B.(1988), Türkiye’de İç Göç, Nüfus Sayımları ile Derlenen İç Göç Bilgisinin Değerlendirilmesi, İstanbul, Türkiye Tarih Vakfı Yayını

D.E.Ü.Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, (1996), Habitat II Dünya Deneyimleri Kapsamında İzmir Bağlamına Nasıl Bakılabilir: Bir Gelişmenin Anatomisi, Yayınlanmamış Araştırma, İzmir

Downs, A. (1998), Alternative Futures for the American Ghetto, Urban Affairs and Urban Policy, Northhampton, Edward Elgar Publishing

Eraydın,A. (1992), Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, Ankara, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi

Ercan, F. (1996), Kiriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslar arası Kentler, Toplum ve Bilim, S. 71, İstanbul, s.61-96

ERDER, Sema, 1996, İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye, İstanbul, İletişim Yayınları

Erder, S. (1997), Kentsel Gerilim, Ankara, Um:Ag yayını

Erder, S.(1998), 75 Yılda Değişen Kent Mimarlık, Sey Y. (Ed) Kentlerdeki Enformel Örgütlenmeler- Yeni Eğilimler ve Kent Yoksulları yada Eski Hamamdaki Yeni Taslar, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayını

ERDER, Sema, 1999, “Göç, Yerleşme ve Çok Kültürel Tanışma”, Birikim, 123 /1999, s.68-75

İçduygu A., Sirkeci,İ., Aydınğün,İ., (1998), Türkiye’de İç Göç, Türkiye’de İç Göç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi, , İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayını

Wilson, W.,L(1996),”Readings in Urban Theory”, Fainstein,S., Campbell, S (Eds.)
“The Truly Disadvantaged: The Hidden Agenda, Oxford, Blackwell

Featherstone, M. (1996), Post-Modernizm ve Tüketim Kültürü, İstanbul, Ayrıntı yayınları

Flanagan, W.G.(1993), “Contemporary Urban Sociology”, New York, Cambridge University Press

Flanagan, 1999, Urban Sociology Images and Structure, (3rd Ed.), Boston, Allyn and Bacon

Gilbert, A., (1993), Third World Cities: The Changing National Settlement System, Urban Studies, vol:4/5, s.721-740

Gilbert, A., (1994), Thir World Cities: Poverty, Employment, Gender Roles and the Environment During a Time of Restructuring, Urban Studies, vol:31, Nos. 4/5,s.605-633

Gilbert, A., & Gugler, J, (1995), Cities, Poverty, and Development, Urbanization in the Third World, Oxford University Press.

Giritlioğlu, C., Bölen, F., Erkut, G., Ergun, N.,&Yirmibeşoğlu F., (1993), Metropoliten Şehir Merkezlerinde Kullanılmayan Yapı - Konut Potansiyelinin Yeniden Değerlendirilmesi”, İstanbul, TÜBİTAK Projesi

Gökçe, B., vd. (1993), Gecekonularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyona Dönüşümü, Ankara, TC: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.

Göksu, S. (1988), Konut ve Konut Alanları Yerleşimi Konusunda Değişik Yaklaşımlar: Tarihsel Perspektif, Yayınlanmamış Şehir Coğrafyası ders notları

Göksu, S. (1996), İzmir'de Kumdan Kaleler, Birikim, 86/87, s: 112-119

Göksu, S. (1996) Bir Çok-kültürlülük Yeri Olarak Kente Yeniden Bakmak, İzmir İzmir, Sayı 3, s.15-17

Güvenç, M. Işık, O.,(1996), İstanbul'u Okumak , Bir Çözümleme Denemesi, Toplum ve Bilim / 71, s.6-60

Güvenç, M., Işık, O., (1997), İstanbul'u Okumak II, Mahalle Düzeyinde Konut Mülkiyeti – Statü Farklılaşmasına İlişkin Bulgular Nasıl Genellenebilir?, Toplum ve Bilim / Bahar

Güvenç, M. (1998), 75 Yılda Değişen Kent Mimarlık, Sey, Y (Ed), Beş Büyükşehirde Statü – Gelir Temelinde Mekansal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayını

Güvenç, M., (2000), İstanbul'u Haritalamak – 1990 Sayımından İstanbul Manzaraları, İstanbul, Temmuz, 2000,s.35-40

Güvenç, M. (2001), Toplumsal Coğrafyalar Farklılıklar Benzerlikler, İstanbul, Ocak, 2001

Hall, T. (1998), Urban Geography, London, Routledge,

Hancı, H., Akçiçek E., Aktaş E.& vd. "Çocuk Suçluluğuna Ekolojik Yaklaşım: Çocukların Oturdıkları Şehir Bölgeleri" www.med.ege.edu.tr/-hanci

Harvey, D.(1996a), Postmodernliğin Durumu, İstanbul, Metis Yayınları,

Harvey, D.(1996b), Justice, Nature and the Geography of Difference,Oxford, Blackwell

Işık, O. (1996), Türkiye Kentlerinin Geleceği Üzerine Gözlemler: Denizli ve İstanbul Dersleri, Birikim,86/87, s.42-47

Işık, O. (1999), Kentlerde, Kentleşmeye ve 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye Kentlerine Dair, Toplum ve Hekim, Cilt:14, Sayı:3 s.163-175

Işık, O., Pınarcıoğlu, M., (1999), Sultanbeyli Notları, Birikim, 123

Karadağ, A., (2000), Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir, İzmir, Titzler Baskı

Kazgan,G. (1999), Tanzimattan XXI.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul,Altın Kitaplar

Keleş, R. (1972), İzmir Mahalleleri - Bir Tipleştirme Örneği, Ankara, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları

Kıray, M. (1965), Kentleşme Yazıları, Modern Şehirlerin Gelişmesi ve Türkiye'ye has Bazı Eğilimler, 1998, İstanbul, Bağlam Yayınları

Kıray, M. (1972 1.basım) 1998 Örgütlemeyen Kent : İzmir, İstanbul, Bağlam Yayınlar

Kıray, M. (1973), Kentleşme Yazıları, Az Gelişmiş Memleketlerde Şehirleşme Eğilimleri, Tarihsel Perspektif İçinde İzmir, 1998, İstanbul, Bağlam yayınları

- Kıray, M. (1973), Kentleşme Yazıları, Gecekondu : Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe, (1998), İstanbul, Bağlam yayınları
- Kılmuray A.(1995),Beyond the Stereotypes, Democratic Dialogue: Social Exclusion, Social Inclusion (Report no:2) www.democraticdialogue.org/report2/report2m.htm
- Kongar, E. (1998), 21.Yy. da Yüzyılda Türkiye, İstanbul, Remzi Kitabevi,
- Ley, D. (1983), A Social Geography of the City, Harper and Raw , New York
- McGregor A.,& McConnachie, M. (1995), Social Exclusion, Urban Regeneration and Economic Reintegration, Urban Studies, Vol:32, No.10, pp.1587-1600
- MINGIONE, Enzo,1994, The New Urban Poverty and The Underclass, Introduction, International Journal of Urban and Regional Research, Vol:17, s. 324-326
- Mulgan, G. (1995), Yeni Zamanlar, Kentin Değişen Yüzü, ed: Hall, S., Jacques M., İstanbul, Ayrıntı Yayını
- Oliver, Q.(1995), Democracy's New Associations, Democratic Dialogue: Social Exclusion, Social Inclusion (Report no:2) www.democraticdialogue.org/report2/report2m.htm
- Osmay, S.(1998), 75 Yılda Değişen Kent Mimarlık, Sey, Y. (Ed), 1923'ten Bu Güne Kent Merkezlerinin Dönüşümü, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayını
- Osmay, S. (1999), Kent Sosyolojisi ve Kent Araştırmaları, Toplum ve Hekim, Cilt:14, Sayı:3
- Onat, Ü.(1993); Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci, Ankara, TC. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını

Özgen, N. (1999), İllegalleşen Kent: İstanbul, Bilim ve Ütopya, Kasım 1999

Peker M., Önen E.,& Balkız B., (1997), Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset – Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar, İzmir, Saray Kitabevleri

Roberts, B.(1995), The Making of Citizens: Cities of Peasants Revisited, London, Arnold

Rustin, M. (1995), Yeni Zamanlar (der: Hall,S., Jacques M.), Yeni Zamanlar Sorunu, İstanbul, Ayrıntı Yayını

Sevgi, C. (1988), Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondu, İzmir, Kuvvet Matbaacılık

Seymen, Ü.(1983), 1972-1982 Kesitlerini Kapsayan Dönem İçinde İzmir Tarihi Kent Merkezi, Mimarlık, sayı:89/5

Seymen, B.Ü. (1988), Mekan Organizasyonu Bilimlerinde Bilgi Kuramsal Açınım, DEÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi,İzmir

Sibley, D.(1997) Geographies of Exclusion, NewYork, Routledge

Silver, H.(1995) Fighting Social Exclusion, Democratic Dialogue: Social Exclusion, Social Inclusion (Report no:2) www.democraticdialogue.org/report2/report2m.htm

Sönmez, M.(1996), İstanbul'un İki Yüzü, İstanbul, Arkadaş yayınevi

Teague P.,& Wilson R. (1995), Towards an Inclusive Society, Democratic Dialogue: Social Exclusion, Social Inclusion (Report no:2) www.democraticdialogue.org/report2/report2m.htm

Taner, T., Sönmez İ., Ünverdi, H., & Gökçen, Ş., (1999), "İzmir Kent Merkezinde Toplan Ticaret Sektörünün Dünü, Bugünü ve Geleceği", İzmir, İTO yayını

Tekeli, İ. (1988), Kentleşmeye Kapital Birikim Süreçleri Açısından Bakmanın Sağladığı Olanaklar, Defter, Sayı 5, s.130-132

Tekeli, İ. (1999a), Modernite Aşılırken Siyaset, Tekeli İ.(Ed.), Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler, 1992 Ankara, İmge Kitabevi

Tekeli, İ. (1999b), Modernite Aşılırken Siyaset, Tekeli İ.(Ed.), Küreselleşen Dünya'da Yerleşmeler İçin Yeni Bir Temsil Biçimi ve Yeni Bir Ahlak, 1996, Ankara, İmge Kitabevi

Tekeli, İ., (1998), 75 Yılda Değişen Kent Mimarlık, Sey, Y.(Ed), Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlama, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayını

Wilson, W.J., (1996) Urban Theory, Fainstein S.(Ed), The Truly Disadvantaged: The Hidden Agenda, London, Scott Campbell, Blackwell,

Rapor

Democratic Dialogue: Social Exclusion, Social Inclusion (1995) (Report no:2)

Summary of Main Recommendations.

www.democraticdialogue.org/report2/report2m.htm

Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası) Analiz ve Düzenleme Önerileri, (1998), Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, UNESCO Dünya Miras Merkezi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü İstanbul

Report by Socail Exclusion Unit, (2000), National Strategy for Neighborhood Renewal: a framework for consultation ,UK

İzmir Yerel Gündem 21 (1998); İzmir'in Kentleşme- Çevre- Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri- Göç Raporu 3. Cilt", (Ed: Karaman Z., Kaya İ., Yesügey T., Şenol A., Özer A.) İzmir, İBŞB yayıncılık

İzmir Municipality, (1951), Report of İzmir Town

Gazete Yazıları

Demirkaya, M. (06-07-08 Nisan. 2000), Yolun İki Yakası, Milliyet Gazetesi

Güvenç, M. (17.Mart 2000), Yolun Öteki Yakası, Milliyet-Ekonomi

Özsever, A. (29.Nisan 1996), Küreselleşmenin Acı Faturası, Milliyet

Sönmez, M.(9.Şubat 1997), Hemşerim Memleket Nere?, Radikal, Gazete Pazar

Kişisel Görüşme

Atay, Ç. (Ocak. 2001) İzmir Tarihi Kent Merkezini Çevreleyen Konut Alanlarındaki Yapısal Dönüşüm Süreçleri

Reisine Sorulacak Sorular

ere İlişkin Sorular:

ut size mi ait?

- 1 Kiracıyım
- 2 Ev sahibiyim
- 3 Ücretsiz olarak oturuyorum
- 4 Lojman
- 5 Diğer.....

dır İzmir'de oturuyorsunuz?

başka şehirden gelenlere sorulacaklar
ince nerede oturuyordunuz?

.....İli

ince oturduğunuz yerin idari birimi nedir?

- 1 İl Merkezi
- 2 İlçe merkezi
- 3 Köy

ire neden geldiniz?

- 1 İş bulabilmek için
- 2 Tayin nedeniyle
- 3 Eğitim nedeniyle
- 4 Sağlık nedeniyle
- 5 Yurt dışından dönüş
- 6 Akraba ve hemşehirlere yakın olmak için
- 7 Bilmiyorum
- 8 Diğer.....

İdr bu mahallede oturuyorsunuz?

Önce hangi mahallede oturuyordunuz?

- 1 1.Hep bu mahallede oturdum
- 2 2.Daha önceilçesinde
..... mahallesinde oturuyorduk.

(tercih sırasına göre ilk üçünü sıralayınız)

Yerleşmek için neden bu mahalleyi tercih ettiniz

- 1 Merkezi bir semt
- 2 İş yerine yakın
- 3 Akrabalara yakın
- 4 Hemşehirlere yakın
- 5 Aile yaşantıma uygun
- 6 Ekonomik durumumuza uygun ev bulduk
- 7 Diğer

39.Çalıştığınız işi değiştirmeyi düşünüyor musunuz?

- 1 Evet
- 2 Hayır
- 3 Bilmiyorum

40.İşinzi neden değiştirmek istiyorsunuz?

- 1 1.Ücret yeterli değil
- 2 2.Kendi işimi kurmak istiyorum
- 3 3.Memur olarak devlet işinde çalışmak istiyorum
- 4 4.Ulaşım güçlüğü nedeniyle
- 5 5.Diğer.....

28.Bu mahalle bu kentteki kaçınıcı yerleşim yeriniz?

- 1 Birinci
- 2 İkinci
- 3 Üçüncü
- 4 Dördüncü ve daha fazla
- 5 Bilmiyorum

29.İleride bu mahalleden taşınmak istermisiniz?

- 1 Evet
- 2 Hayır
- 3 Bilmiyorum

30.31.32.(Cevabınız evet ise) neden bu mahalleden taşınmak istiyorsunuz?(tercih sırasına göre ilk üçünü sıralayınız)

- 1 Daha ucuz bir semte geçmek için
- 2 Daha iyi bir semte geçmek için
- 3 İş yerime yakın bir semte geçmek için
- 4 Kendi evimize geçmek için
- 5 Akraba ve hemşehirlere yakın olmak için
- 6 Ulaşım zorluğu ve altyapı yetersizlikleri nedeniyle
- 7 Diğer.....

33.34.35.(Cevabınız hayır ise) neden bu mahalleden taşınmak istemiyorsunuz?(ilk üç tercihinizi sıralayınız)

- 1 Ekonomik nedenlerle
- 2 Akraba ve arkadaşlarımız burada
- 3 Komuluk ilişkileri çok iyi
- 4 Kendimiz buraya ait hissediyoruz
- 5 Diğer.....

36.İzmir'de hangi semtte oturmak isterdiniz?

37.Neden?

İş Durumuna İlişkin Sorular:

38.İşinzi nasıl buldunuz?

- 1 Kendi imkanlarımla
- 2 .İş ve işçi bulma kurumunu kanalıyla
- 3 .Akraba/arkadaş/Hemşehri yardımıyla
- 4 .Gazete ilanıyla
- 5 Baba mesleği
- 6 .Partiiler aracılığıyla
- 7 Bilmiyorum
- 8 Diğer.....

osyal güvenlik kuruluşuna bağlısınız?

- 1 Emekli sandığı
- 2 SSK
- 3 Bağkur
- 4 Oyak
- 5 Özel sigorta
- 6 Hiçbir kuruma bağlı değilim
- 7 Diğer.....

46..Bağlı bulunduğunuz kuruluşlar size ne gibi yararlar sağlıyor?

- 1 Bir yararı yok
- 2 Yeniz dostlar tanıdım
- 3 Boş vakitlerimi geçirmek için imkan oldu.
- 4 Benim görüşlerimi temsil etti
- 5 Dernek sayesinde işlerimi takip ettim
- 6 Diğer.....

hangi sıklıkta değiştiriyorsunuz?

- 1 6 ayda bir
- 2 1 yılda bir
- 3 2 yılda bir
- 4 2-5 yılda bir diğer.....
- 5 5-8 yılda bir
- 6 10-15 yılda bir
- 7 değiştirmiyorum

Konut Konforu:

47.Konuttaki salon dahil oda sayısı ?

- 1 1
- 2 2
- 3 3
- 4 4
- 5 5+

etirmesi amacıyla evinizde

herhangibir üretim yapıyor mu?

- 1 yiyecek
- 2 giyecek
- 3 süs eşyası
- 4 halı, kilim
- 5 sanayi için ara malı..... 52..Banyo
- 6 Diğer..... 53.Mutfak
- 7 Bilmiyorum

Evinizde aşağıdakilerden hangileri var?

48 Şebeke suyu	Var	Yok
49 Kanalizasyon	Var	Yok
50 Elektrik	Var	Yok
51 Telefon	Var	Yok

Var (ev içi)	Var (ev dışı)	Yok
Var (ev içi)	Var (ev dışı)	Yok

ık ilişkileri:

lenizde yardımlaşarak yapılan bir iş var mı?

- 1 Ekmek yapmak
- 2 Çeyiz hazırlamak
- 3 Kömür taşımak
- 4 çocuk bakmak
- 5 Ev yapmak
- 6 hasta bakmak
- 7 Diğer.....

55.Çamaşır Mak.

Var	Yok
Var	Yok

56.Bulaşık Mak.

Kurumlaşma:

bulunduğunuz bir kurum/ dernek var mı?

- 1 Memur derneği
- 2 İşçi sendikası
- 3 Sosyal yardım derneği
- 4 Spor kulübü
- 5 Mesleki dernek
- 6 Hemşehri dayanışma derneği
- 7 Kooperatif
- 8 Dini dayanışma derneği
- 9 Siyasal parti
- 10 Mahalle güzelleştirme derneği
- 11 Boş zaman faaliyetleri ile ilgili (müzik, folklor vb.)
- 12 Okul aile birliği
- 13 Diğer.....
- 14 Yok

57.Evinizde ne ile ısınıyorsunuz?

- 1 Gaz sobası
- 2 Kömür sobası
- 3 Elektrikli soba
- 4 Diğer

Çevre ilişkileri:

58.Sebze ve meyve dışındaki haftalık alışverişinizi nereden yapıyorsunuz?

- 1 Mahalle Bakkalından
- 2 Tanzim Satış Mağazalarından (mahalle adı.....)
- 3 Kemeraltı
- 4 Diğer.....

7. eğlenmek için hafta sonları ailecek nerelere gidersiniz?

59. Akraha ve eş dost ziyaretlerine
60. Park, piknik.....
61. Düğün, nişan gibi toplantılara
62. Sahilde yürüyüş yaparız.
63. Diğer.....

		Semt
Evet	Hayır	gitmiyoruz
Evet	Hayır	gitmiyoruz
Evet	Hayır	gitmiyoruz
Evet	Hayır	gitmiyoruz
Evet	Hayır	gitmiyoruz

8. Sorun ve Potansiyelleri:

9. Kirlenme sorunu var mı?

10. Suyla ilgili sorunlar var mı?

(sular akıyor, sular kirlil)

11. Düzenli olarak toplanıyor mu?

12. Aşım araçlarıyla ulaşım yeterli mi?

13. Zehirli ticaret ve sanayi birimleri kirlilik yaratıyor

Var	Yok	Fikrim Yok
Var	Yok	Fikrim Yok
Var	Yok	Fikrim Yok
Toplanıyor	Toplanmıyor	Fikrim Yok
Yeterli	Değil	Fikrim Yok
Evet	Hayır	Fikrim Yok

14. Zeminde nelere gerek var?

15. 0 park
16. 1 çocuk bahçesi
17. 2 kütüphane
18. 3 sağlık ocağı
19. 4 polis karakolu
20. 5 çocuk yuvası
21. 6 okul
22. 7 Diğer.....

Evet	Hayır	Fikrim yok	
1	2		3
1	2		3
1	2		3
1	2		3
1	2		3
1	2		3
1	2		3
1	2		3

15. Çevredeki yapıların koruma altına alınmış olması konusunda ne düşünüyorsunuz?

1. Yeni yapı yapılmıyor.
2. Bu çevrenin, yapılaşma biçimi bizim yaşantımıza uygun.
3. Diğer.....
4. Bilmiyorum

16. İşkin sorun ve potansiyeller:

17. Katın az katlı olması yaşam biçiminize uygun mu?

18. Katın tesisat sorunları var mı?

19. Katın büyüklüğü aileniz için yeterli mi?

20. Katın ve onarım çok maliyetli mi?

21. Katın konut bahçeli ise) Bahçeli olmasının sizin

22. Katın ıslak alanları var mı?

23. Katın türü

1. Tarihi Bina
2. Yeni inşa edilmiş az katlı bina
3. Apartman

1. Evet	2. Hayır	3. Fikrim yok
1. Var	2. Yok	3. Fikrim yok
1. Yeterli	2. Yeterli değil	3. Fikrim yok
1. Maliyetli	2. Değil	3. Fikrim yok
1. Var	2. Yok	3. Fikrim yok

85. Yapının kalitesi

1. İyi
2. Orta
3. Kötü